К. Б. Б
486

ИК ПЕТ. БОЈОВИЋ

МЕТОДА

ЗА РЕШАВАЊЕ ТАКТИЧКИХ ЗАДАТАКА

АЂЕНО У РАДЊИ
ЧКО КАРТОНАШКИХ ИЗРАЂЕВИНА
АНДРА МОЈСИЛОВИЋА
БЕОГРАД

Т. Е. 6
486

ID=78918+24
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 45490

МЕТОДА

ЗА

решавање тактичких задатака у границама едружених одреда

ДРУГО ИЗДАЊЕ

ОД

ПЕТ. БОЈОВИЋА

ЂЕНЕРАЛШТАБНОГ ПУКОВНИКА

КОМАНДАНТА КОЊИЧКЕ ДИВИЗИЈЕ

Luka Ćelović
BEOGRAD
Luka Ćelović
BEOGRAD

Са картом шире околине Ниша 1:75.000

ЦЕНА 8 ДИНАРА

БЕОГРАД
Штампарија Мунц-Карић до Жел. Дирекције — Београд.
1912.

ПРЕДГОВОР ДРУГОМ ИЗДАЊУ

Подстакнут лепим пријемом на који је наишло код официра прво издање „*Методе за решавање тактичких задатака*“ као и појавом нове Ратне Службе и Егзерцирних правила појединих родова војске, — прерадио сам прво издање, доводећи га у сагласност са новом Ратном Службом и Егзерцирним правилима. При преради проширио сам обим многих задатака и додао извесан број, од којих су неки ван карте шире околине Ниша. Поред тога поставио сам и извесан број задатака без решења, да их сами читаоци реше на основу начела изложених у решеним задатцима.

Надам се да ће и друго издање наићи на исти пријем код официра као што је наишло и прво.

Увод

Опажа се извесна тешкоћа у решавању тактичких задатака, па и у постављању истих код оних официра, који нису имали прилике да буду на спреми у главноме ђенералштабу и да учествују у ђенералштабним путовањима. Да би, у овом погледу, помогао и олакшао посао официрима, као и да би им показао пут и начин, како треба решавати тактичке задатке, ја сам, по примеру врло популарног дела управника немачке ратне школе п.пуковника Грипенкерла „Unterrichtsbriefe," поставио извесан број тактичких задатака са сдруженим одредима на земљиште шире околине Ниша и детаљно разрадио њихова решења.

Како при постављању ових задатака, тако и при детаљној разради њихових решења, старао сам се, да у њима, као у примени на конкретне случаје, исцрпим, у колико је то више било могуће, не само садржај тактике и ратне службе, а делом и ђенералштабне службе и пољске фортификације, него и да, тим практичним путем, доведем у сагласност рад и узајамно потпомагање и допуњавање појединих родова оружја. Овим сам хтео, да оно, што тактика, ратна и ђенералштабна служба абстрактно излажу, у погледу употребе, дејства и вођења трупа у рату и борби, — добије чисто практичан вид, као примена на дане позитивне случаје — што је, као метода, за развијање схваћања, расуђивана, памћења и брзога одлучивања, од несумњиве важности.

Пре но што се почну читати моја решења постављених задатака, треба претходно сваки читалац да реши дотични задатак сам, по својој моћи и нахођењу; па тек потом да чита моје решење и да чини сравнење између та два решења. Јер се само од оваквога самосталнога свога рада и његовога срав-

њења са мојим радом, добија права и потпуна корист и постигнути успех оставља јачи и дуготрајнији упечатак.

Ја не тврдим, да су моја решења апсолутно тачна и да се исти задатци не могу и другаче решавати, па да им решења ипак одговоре стварности. Ово не тврдим због тога, што су одлуке у тактичким радњама ствар схваћања сваког појединца, према својој спреми и способности. Али што тврдим и што је позитивно, то је то, да сам се старао да моја решења задатака почивају на збиљски основаним разлозима. У колико сам пак у томе успео, ствар је оцене читалаца.

Пре но што се приступи решавању ових задатака и читању мојих решења, ја топло препоручујем свакоме, који жели, да се њима користи у пуној мери, да прво прочита и проучи и егзерцирна правила других родова војске, и да се упозна са њиховим главним стројевима и поретцима, као и да проучи њихов тактички део. Сем тога, треба проучити и одредбе Ратне Службе и имати је при руци да би се, при сопственим решавањима, могло у њу загледати по који пут и видити оно, што би за решење од потребе било, а што се не може памтити лако.

Ја сам у решењима задатака наводио и разне обрасце за заповести из Ратне Службе. Ове обрасце нигда не треба сматрати, да су они ту ради себе самих, него су они ту као помоћно средство, да се лакше схвати, запамти и јасније представи стварност и суштина. Па чим се добије толико извећбаности, да се са поузданошћу може радити, а да се ништа неће пропустити и изгубити из вида, не мора се образаца ни држати. За тактичке је радње потребан здрави разум са зрелим размишљањем ослоњеним на темељној спреми и извећбаности, а обрасци и шаблони су им у суштини само у неколико потребни, а штетни су кад им се придаје већа важност и значај, но што то могу имати.

Приступајући решавању тактичких задатака треба увек имати на уму ово:

1. Задатак треба веома пажљиво читати и са картом сравњивати, па и поновити читање, јер површно прочитани и непотпуно схваћени задатак неминовно повлачи за собом погрешно решење. Чему пак погрешно решење води у миру, а чему у рату — свима нам је познато.

2. Треба се старати да се створи себи што јаснија слика стања (ситуације) како свога тако и непријатељскога. И у

колико ко успе да себи представи што потпунију слику правога стања ствари, у толико ће лакше, правилније и боље моћи решење извести. За оцену непријатељског стања, као и за оцену онога што он може предузети, треба се увек замислити на његово место.

3. Треба пажљиво проучити и оценити земљиште на ком се има да решава задатак, поклањајући довољно пажње особини и правцима путева као и особини њиховог околног земљишта. Но земљишту не треба никада придавати онај значај, који оно, у самој ствари, нема за наше радње, те, према томе, и не треба наш смер чинити искључиво зависним од особине земљишта; земљиште узети у своју службу онако какво је, па се повољнима његовим особинама користити, а неповољне савлађивати. У погледу обзира на позадину, при избору нападнога правца, треба, у првом реду, имати у виду онај правац, који нуди више изгледа за тактички успех, па тек на другом месту, правац за угрожавање позадини-стратегијски обзир.

4. Кад се има да предузме какво кретање, треба пажљиво прорачунати време, за које се може стићи до извесних задатком одређених важних тачака. Ово исто учинити и у погледу непријатеља.

5. Треба узети увек у оцену шта може непријатељ предузети против нас. Па оно што се нађе да би за нас најнезгодније и најопасније, а за непријатеља најповољније било, то и узимати за основ свога рада, јер, у рату и борби, непријатељ обично и ради оно, што је за нас најгоре, а за њега најбоље. Ако непријатељ, у свом раду, доиста предузима оно што је за нас најгоре, ми смо за то спремни; ако ли пак не предузима, у толико за нас лакше, јер смо и за то још боље спремни. Оцењујући шта непријатељ против нас, као за нас најнеповољније, може предузети, не треба чекати са предузимањем против мера, да се он у томе спречи, пошто то буде већ предузео, јер би то значило испустити иницијативу из својих руку и уступити је непријатељу, него се треба, у духу задатка, брзо и одлучно решити на такав рад, који ће непријатеља предухитрити у његовим предузећима и приморати га, да он своје радње подешава по нашим радњама. Одлучивати се разложно, па у својим одлукама бити чврст и истрајан, а никада колебљив, или се служити полу-мерама. Који стање ствари (ситуацију) правилно схвати, оцени и одлучно

се на извесну радњу реши, па у том правцу сву своју снагу употреби и истраје, тај је у моралном погледу надмоћнији од онога, који непрестано очекује да види, шта ће да ради непријатељ, па према томе да подешава свој рад, као противну меру непријатељском раду. Обично ће непотпуно сваки извршити свој задатак, који своју одлуку чини зависном једино од снаге непријатељеве, која се у рату ретко кад може знати па често се не зна ни после свршене борбе. У одлучивању да ли ће се нападати или бранити или одступати, не треба да је у толикој мери меродавна јачина непријатељева, колико дух задатка, стање опште ствари (ситуације) а и обзир спрам веће јединице, којој одред припада, ако није самосталан.

6. Према донешеној одлуци о раду, треба размислити о правилној подели и употреби трупа, имајући при том увек на уму, да се безразложно и шревремено трупе не испуштају из руку, нити да се излажу излишном замору или бесцељним губитцима.

7. Одлука или смишљени план рада старешине изражава се *заповешћу*. Први је услов, коме свака заповест треба да одговори, *да се може извршити*. У овоме се у заповестима често греши. Да би се ово грешење избегло, треба се сваки пут, при издавању заповести, замислити на место потчињеног, коме се заповест издаје, и оценити како би је сам издавалац схватио и извршио, па ће одмах пасти у очи оно што није јасно, односно што се не може извршити. Као год, дакле, што се при оцени ситуације и одлучивању треба замислити на место непријатеља, тако се исто и при издавању заповести треба замислити на место потчињеног, па ће се одмах погодити прави пут за издавање заповести.

Свака заповест треба да је сређена по извесном логичном реду и уређена по тачкама тако, да под једном тачком дође све оно што по смислу има једно с другим тесне везе. Тај је логичан ред изражен обрасцима; но ових се образаца, у даљем току рада, не треба буквално држати и без размишљања по њима заповест издавати, него од њих треба увек слободно одступати, чим се за то има оправданог разлога.

Заповест треба да је, што је могуће, *краћа,* јер се опширним и дугим заповестима притрпава оно што је главно оним што је споредно и беззначајно, а сем тога дуге и опширне

заповести не производе онај оштар утисак као кратке, нити се онако енергично извршују као кратке и одсечне

Заповест треба да је *јасна* до тога степена, да се не може другче разумети, него онако, како је мислио онај који ју издаје; јер ако та могућност постоји, из искуства се зна, да ће се друкче и разумети и тада је кривица, не до онога, који ју је другча разумео, него до онога, који ју је такву издао. На штету јасности не сме се употребљавати краткоћа. Боље нешто мало и дужа заповест да буде, а потпуно јасна, него краћа а нејасна. Изразе: десно, лево, напред, позади, горе, доле, с ове стране, с оне стране треба пажљиво употребљавати, јер често имају релативно значење према месту, на коме се налазимо, па могу произвести нејасност и неизвесност, чим се место промени; зато је често боље одређивати положај предмета према странама света: источно, југо-источно, западно и т. д.

Заповест треба да је *опредељена и одсечна*. Опредељену и одсечну заповест може да издаје и да тражи њено потпуно извршење само онај, који зна шта хоће и који је правилно оценио, да је могуће извршење онога што хоће. Изразе: по могућству, у колико је могуће, према приликама, треба избегавати, јер тиме, с једне стране, онај, који заповеда, показује да ни он није начисто са оним што хоће и што заповеда, а с друге стране, потчињени не извршују заповести, са оваквим изразима, са онолико збиље и енергије са колико би их требало да извршују. У колико је ситуација тежа, у толико заповест треба да је опредељенија. Сасвим би грешно било од стране претпостављенога, кад би, у тешким приликама, да умали своју одговорност, намерно издавао неодређену или двосмислену заповест. Сваки претпостављени треба да је, у своме достојанству, толико узвишен, да је свагда готов да прими на се и да носи пуну одговорност у свима, а нарочито тешким околностима, за све своје заповести и радње, а никада ни напамет да му пада да своју одговорност сваљује на своје потчињење. Заповест својим потчињенима не треба никада образложавати, јер би то худило угледу претпостављенога. Смишљена завовест сама се собом образложава.

Заповест треба да је подешена према способности оних, којима се издаје и да без оправданог разлога не улази у њихов делокруг или надлежност. Заповест начелно треба да садржи само оно и онолико, колико потчињени не може сам на-

редити за извршење постављеног задатка — намере дотичнога претпостављенога. Начин као и појединости извршења задатка — намере, нарочито кад се заповест шиље на већу даљину и кад се, до доласка њенога, ситуација може изменити, треба оставити увиђавности потчињенога. У колико је старешина, коме се заповеда, виши, у толико заповест може да буде краћа, остављајући му већу самосталност. Ако претпостављени увиди, да се његова заповест не извршује у духу његове намере, он се ни у колико неће устручавати, да утиче на начин извршења.

Заповешћу треба одређивати само оно, што је по времену и простору тако блиско, да се, у тренутку кад се заповест издаје, може, са довољном сигурношћу, оценити као извршиво, а не у напред и оно, што је по времену и простору далеко, да се тешко може оценити да ће бити извршиво, кад извршењу време буде; то треба оставити за другу заповест, кад буде време за то; јер ништа тако не худи угледу старешина и не убија им поверење код млађих и трупа, као несмишљена заповест, која се не може извршити, или која се, услед промењених околности, мора да мења, а чија промена често причињава велики замор и забуну трупа.

У свакој писменој заповести треба тачно одређивати време и место; време оно, кад је заповест издана, — послана а не оно, кад је она писана. —

Да би задатци били са што разноврснијим ситуацијама и да би њихово постављање јаче привукло пажњу решавалаца на сам начин постављања, ја задатке нисам изводио из једне, постављене главне претпоставке (идеје), као што се то обично ради при ђенералштабним путовањима, него сам махом стварао нове претпоставке на сразмерно малом простору. —

I. Задатак.

Одред Грамадски од: II. пеш. пука Књаза Михаила, са својим митраљеским оделењем, 2 батаљона XVI пука, 2 ескадрона моравске дивиз. коњице, 2 батерије I. дивиз. морав. арт. пука, 1 чете пионера, $^1/_2$ чете болничара и осталих потребних делова коморе у непријатељској земљи бивакује ноћу $^2/_3$. јула код Грамаде, обезбеђен предстражом других трупа.

Командант одреда добија 2 јула у $9^{\cdot 30}$ час. у вече налог, да се сутра пре подне крене са одредом у долину Нишаве и да на железничком мосту на Нишави, источно од утока Малчанске реке, прекине железнички саобраћај између Ниша и Пирота за неколико дана, и да тај прекид одржи, док му не стигне помоћ преко Тресибабе и Грамаде.

Непријатељске коњичке патроле појавиле су се 2. јула пред вече у околини Емине Кутине, а пешадија и артилерија, по поузданим извешћима, заноћиле су код Г. Душника.

Од неколико дана пада киша, те су реке надошле и Нишава се може пешадијом и коњицом, и то доста тешко, газити само на газовима.

Изложити:

1. Заповест команданта одреда у вече 2 јула за сутрашњи марш;

2. Разлоге за такву заповест и

3. Скицу распореда трупа у маршу на $1^{\cdot 30}$ часова по одласку из бивака чела главнине. —

За лакше схваћање и рад, треба се послужити обрасцем заповести за наступни марш из Ратне службе стр. 113. За овај задатак неће бити потребне све тачке овога обрасца.

Напомена:

I. Ако нема самосталне коњице т. ј. коњице која није потчињена команданту претходнице, тад се претходница ставља под 1. тачку.

II. Ако се има да каже што год и о дотадањој предстражи (кад ће се и где свити у маршевску колону), тад се то излаже под тач. 6. после заштитнице.

III. Овакав је образац кад се заповест ставља на артију, а иначе, кад се задатак усмено решава, тада се подела трупа слива са оним што је у тексту речено и једновремено се излаже. —

Моје решење задатка, као што сам и раније напоменуо, не треба дотле читати, док сваки решавалац за се потпуно задатак не сврши. Па тек пошто га сврши, да га сравни са мојим решењем; јер се само од оваквог *самосталног* рада и његовог сравнења са мојим радом, добија права корист и поука, као што је напред речено. Ако се за решење задатака морадне утрошити мало више времена, што је за почетнике сасвим природно, од тога се не треба устручавати, јер ће решавање у даљем току задатака ићи све брже. Исто тако се не треба устручавати нити плашити од омашака, које би се у решењу учиниле; јер баш омашке могу да буду од користи, пошто јаче вежу пажњу за дотични факт, а сопствене погрешке у тактици су најпоучније. Скици распореда трупа на маршу не треба поклањати особиту пажњу; она се може извући на олеати (провидној артији) преко карте. Само треба обратити јачу пажњу на дужине појединих делова у колони и на величине одговарајућих остојања, да би се тачно могло прорачунати, где се који део трупа налази у означеном времену.

Решење I задатка

Кад неки одред има да изврши неки рад са обезбеђењем против непријатеља, као што у овом задатку одред има да прекине железнички саобраћај за неколико дана и да тај прекид очува, да га непријатељ не би поправио, тада се, за успешан свршетак тога рада, одред обично толико истиче пред дотичним местом рада к непријатељу, да, и на случај борбе са непријатељем, непријатељ не може омести рад, нити дотично место са радницима ставити под ватру било пешадиску или артилеријску. Одред, дакле, треба да се постави тако и на толикој даљини пред местом рада к непријатељу, да се рад може продужити па и довршити и за време борбе, а потом да се непријатељу не дозволи да тај прекид поправи. Кад би рад око пресецања железничког саобраћаја код железничког моста на Нишави источно од утока Малчанске реке био доста тежак, те би морао трајати дуго; кад би одред преко Нишаве лако могао проћи у наступању, као и у одступању, на случај потребе, тада би доиста одред могао наступати до северног излаза из Кутинског теснаца, а то је до косе, која се од Коритњака спушта поред десне обале Кутинске р. ка Нишави. Но, како посао није тежак и може се свршити за сразмерно кратко време; како би прелаз преко Нишаве и повратак био доста отежан за цео одред, јер би се за артилерију морао нарочито удешавати железнички мост, и како се поправка непријатељу може спречавати и са десне обале Нишаве, то није неопходно нужно, да се цео одред пребацује на леву обалу Нишаве. Довољно ће бити, ако се, за обезбеђење рада, пребаци коњица и неки појачи део пешадије, а све остало из одреда да се задржи на погодном месту на десној обали Нишаве, одакле ће, не само својом ватром моћи снажно потпомагати и штитити пребачени део преко Нишаве, него и спречавати непријатељу дејство и продирање ка железничком мосту, и тиме јаче везати његову пажњу за се, а одвратити је од моста и рада код њега. Такво место и положај је на десној обали Малчанске р., а спрам утоке Кутинске р. Јер је највећа вероватност, да ће непријатељ наступати путем низ долину Кутинске р. а неће се ломити преко беспутног планинског земљишта Коритњака и Рајца. Ако дакле

коњица и пребачени део пешадије успе да пре непријатеља заузме северни излаз из Кутинског теснаца, тада ће тај део довољан бити, да доста дуго задржи непријатеља док он успе да у теснацу развије довољно снаге за напад. Дотле ће се вероватно и посао око кварења железничког саобраћаја свршити. Одступање пребаченог дела неће бити изложено великој опасности због тога, што ће га остатак одреда са десне Нишавске обале моћи угодно својом ватром прихватити и заштитити. — Кварење моста може се удесити тако, да се потпун прекид припреми, да се брзо може извршити, чим се пребачени део пешадије преко њега врати на леву обалу, или ако би то неугодно било, или непријатељ не би дозволио, онда да се прекид изврши пре повратка пребечене пешадије, а пашадија да се врати на леву обалу преко газава.

За кретање одреда најбољи је друм низ десну обалу Малчанске реке; јер селски пут, који води косом на левој обали Малчанске реке, у самој ствари ништа није краћи, а кретање њиме би било много теже, нарочито и због кишног времена. Ово исто вреди и за кретање косом преко Детљака. У погледу избора путова по карти треба бити врло обазрив и претпостављати насипе осталим путовима кад год је то могуће, ма били насипи и дужи, јер у колико они буду и дужи, у толико се трупе по њима лакше а и брже крећу, па се мање и замарају.

Сем пута којим се одред има да креће, мора се узети у призрење и створ земљишта с обе стране пута. Насип, водећи низ долину Малчанске р., има с обе стране скоро равностојне косе и то с леве стране косу, која се спушта од М. Грамаде преко Посјаче и Борујева ка Нишави и косу, с десне стране, која се спушта од Бајтарице преко Детљака ка Нишави. И са једне и са друге косе земљиште је довољно и далеко прегледно, тако, да патроле са њих могу лако и благовремено открити свако кретање од стране непријатеља, чим се буде појавио у долину Нишавску. Овом прегледношћу с ових коса отклања се незгода кретања одреда долином. Јер одред благовремено извештен, од својих извиђајућих и обезбеђујућих делова, увек ће имати доста времена, да, на случај ма каквог предузећа од стране непријатеља, скрене на једну или другу косу, било да предузме напад, или да заузме положај за одбрану. Што се, пак, тиче прегледности земљишта са непријатељске стране, он би — сем унапред изасланих даљних коњичких патрола, које би, можда пребацио преко Нишаве и упутио косама с обе стране пута, којим наш одред наступа и које би биле с наше стране потискиване — једино могао открити кретање главне снаге одреда средством патрола са Коритњака. —

Тиме, што је одред прикупљен у биваку, команданту је упрошћен рад, јер има само да га крене. И пошто се у за-

датку ништа не говори о раду других трупа, и предстраже, о томе ни у решењу, такође, не треба ништа спомињати, као што не треба ни истраживати разлог, зашто је наређено да се железнички саобраћај прекине баш на мосту, а не на коме другоме месту, које би можда, ближе и погодније било. Треба се навикавати на то, да се задатак узима у свему онакав какав је дат, а не истраживати оно што он није обухватио и што излази из његовог опсега — на шта су почетници често склони. Кад задатак, као што је овде случај, изриком каже да се железнички саобраћај прекине на железничком мосту, то треба у том смислу и правцу и предузети све мере за извршење те заповести, па тек. ако се ту не би могао извршити прекид, извршити га тамо, где се може; главно је извршити га, а споредније, где.

Овде је, у задатку, за кварење железничке пруге, нарочито узет израз „прекине“, с додатком „за неколико дана“ (могло се рећи и: „да се поквари, да се за неколико дана не може поправити“) за разлику од израза „поруши“, јер кад се каже „порушити“, то значи тако покварити да прекид траје недељама, а можда и месецима. А овакав квар може да нареди само врховна команда, или какав засебан виши командант, и тада се руше мостови, вијадукти, тунели. насипи и т. д. зашта су потребни увек пијонери, или за то нарочито извежбана и са потребним алатом и експлозивним срествима снабдевена коњица, при чему такав рад обично траје по неколико часова, ако се само алатом ради, а ако се употребљују експлозивна средства онда много брже. — Просте пак прекиде, који ће трајати неколико часова или дана и које ми доцније можемо поправити, без великог труда или рада, за нашу употребу, може наређивати сваки виши командант у пределу, који је у непријатељском домашају и непријатељ би се могао користити железницом. За овакве кратковремене прекиде довољно је, да се уклоне шине и прагови, да се покваре скретнице, да се барикадира пруга. Кад има пијонера, они предузимају овај посао, а иначе коњица, која се за ово нарочито обучава и снабдева потребним алатом, и распрскавајућим срествима. У крајњем случају ово може да изврши и пешадија. (Р. С. тач. 1163 и 1164). —

О непријатељу се зна, да је он са пешадијом и артилеријом 2. јула заноћио код Г. Душника, где ће вероватно остати целе ноћи. Његове коњичке патроле доспеле су до Емине Кутине, а вероватност је, да му је ту доспела и остала коњица, као што је вероватност, да ће она ту и остати преко ноћи, те да му обезбеди дебушовање из теснаца. Свакојако вести су о непријатељу доста непотпуне. Ништа се не зна о његовој јачини, због чега командант одреда треба да је припрaван и за случај да непријатељ буде бројно јачи. Тиме што је код непријатеља наглашена и „артилерија“, значи да он код Ду-

шника има најмање 3—4 батаљона, јер се мањем броју пешадије ретко кад придаје артилерија. — Сврха непријатељскога марша је вероватно та, да заштити Ниш и железничку пругу. Према овоме, може се са извесном сигурношћу рачунати, да ће непријатељ сутра дан, 3 јула, продужити марш низ Кутинеку р. А шта ће радити, кад сиђе у долину Нишаве? Хоће ли покушати да пређе Нишаву источно од Ниша, да се дочепа положаја на десној обали Нишаве; или ће се упутити к Нишу да тамо пређе Нишаву; или ће се, напослетку, упутити ка железничком мосту источно од утока Малчанске реке да штити железничку пругу — то се не може позитивно знати у напред. Пошто се непријатељ налази у својој земљи, могуће је да је његова коњица већ сазнала од мештана, да се трупе налазе код Грамаде. А можда је она и сама приметила неки део коњице тих трупа. Било како му драго, она ће сутра дан, свакојако, продужити своја извиђања к северу, и тим ће неминовно обе коњице доћи једна с другом у додир и сукоб. Само помоћу коњичке надмоћности, можда ће се моћи спречити непријатељу да сазна за наступање одреда, али је и то неизвесно, а *неизвесност је у рату правило*. Та неизвесност и чини главну тешкоћу у вођењу трупа у рату, јер се ретко кад могу сазнати са сигурношћу кретања, јачина и намере непријатељеве, него се увек морају нагађати по несигурним и непотпуним вестима и податцима. У колико је који старешина умешнији и извежбанији, да из разних, више или мање непотпуних и непоузданих вести изведе што тачнију и потпунију слику правога стања ствари, у толико ће му заповести боље бити. Да ли је нагађањем створена слика верна правоме стању ствари, то има коњица да утврди, од куда и долази *велики значај коњичкога извиђања*. При овоме, не треба губити из вида, да су трупе у својој земљи увек много боље обавештене него у непријатељској. —

Сада треба прорачунати за које време може одред стићи на Нишаву и прећи је једним делом; а за које време може стићи у долину Нишаве непријатељска пешадија За ово је потребно бити начисто са брзином кретања свога одреда.

Мање колоне, које се састоје само из пешадије прелазе, под повољним околностима без застанка (по 10 минута на сваки час марша), приближно 1 километар за 11·5 минута, или за 1 час 5·220 метара, или округло 1 км. за 12 минута, што износи за 1 час 5 км. На малим даљинама прелазе мала одељења приближно 1 км за 10 минута, употребљујући обичан и трчећи корак наизменце. Коњица при извиђању, крећући се наизменце ходом и касом, прелази 1 км. за 6 минута или за 1 час и 10 км.* При овоме ће се коњица у почетку, док је још даља од непријатеља и сигурнија, кретати брже, док не

* У погледу брзине кретања види „Ратну Службу“ стр. 75.

дође у додир са непријатељем, а тада — спорије; јер се тада мора старати, да јој кретање буде прикривеније. Она ће се на тачкама, са којих је добра прегледност, морати дуже задржавати. услед чега ће и престати равномерно наступање. На ово треба обратити нарочиту пажњу, јер су почетници, обично, склони да захтевају претерану брзину од извиђачке коњице. Но тако исто не треба пасти ни у другу крајност и узимати, да се коњица врло споро креће и да пипаво извиђа.

Артилерија, у погледу брзине кретања, налази се између коњице и пешадије т. ј. она се спорије креће него коњица, а брже него пешадија. И пошто она нигда пред непријатељем не маршује сама, него у вези са пешадијом или коњицом, то она удешава своје кретање по њима.

При кретању већих јединица, у које већ спада и овај одред, за веће даљине, рачунајући застанке и одморе, прелази се просечно 1 км. за 15 минута или 4 км. за 1 час. Ако се креће са застанцима, а без одмора. тада се прелази 1 км. за 14 минута или за 1 час 4350 метара. За одређивање брзине кретања, треба себи дати одговора на ова питата:

1. Је ли јединица већа или не?
2. Је ли даљина, која се има прећи, велика или не?
3. Морају ли се давати одмори, или је даљина тако мала, да су довољни само застанци?
4. Јесу ли остале околности погодне?

На прво питање, у овом нашем случају, је одговор, да је јединица већа; на друго питање је одговор, да је даљина мала, јер износи највише 15 к.м. до места. Тиме што је даљина мала, одговор је на треће питање, да се одмор не мора давати, него да је довољно да се даду само два застанка, а сав остали простор прећи без задржавања, што је и потребно, да се завлада долином Нишаве пре непријатеља. Овај тактички обзир налаже, да се брзина кретања претпостави штедњи трупа. Остале су прилике повољне. Ако би киша продужила и даље да пада, то кретању ништа неће сметати, јер се и по киши лети, кад није сувише јака, добро маршује. Сем тога, насип је добар и земљиште је под ногу. Овде има, дакле, да се предузме кратак и угодан марш, без одмора, а са застанцима, при чему ће се прећи 1 км. за 14 минута. Да се пак пређе 1 км. за 15 минута, имао би да се учини и одмор са застанцима.

Овај последњи број обично се употребљује, дакле, при дужим маршевима, при чему је рачунање врло просто и угодно, узимајући да се 4 к.м. прелазе за 1 час. *Погрешно би пак било, кад би се увек са овим бројем рачунала брзина.* Овако мала брзина ретко ће се кад употребити при омањим тактичким јединицама, него ће се обично употребити брзина 12 минута на 1 к.м; оваква ће се брзина употребити у већини случајева у маневрима, скоро увек при извођењу упражњења из

ратне службе, а нарочито при развијању из маршевног поретка у борбени.

Више од 15 минута на 1 км. мора се рачунати онда, кад су теже околности, под којима се марш изводи, н. пр. кад се маршује уз стрме путове, кад су ти путови у рђавом стању, кад је непогодно време (врућина, ветар, снег, поледица), кад су трупе дугим или ноћним маршевима јако заморене. Колико ће се у таквим околностима више времена рачунати, не може се опредељено рећи, нити се за то може поставити правило, јер то ће зависити, у свакоме појединоме случају, од нарочитих околности и прилика. Неки тактичари узимају, да се при топлоти од 20 степени марш одужује на сваких 10 км. по 30 минута, а при већој топлоти још и више; за ноћне маршеве треба скоро два пут више времена него за дневне при једнакој дужини; песковито и клизаво земљиште одужава марш 20 до 30 минута; јака киша или снег 15 до 20 минута, а јак насупротни ветар и прашина 40 до 60 минута — на сваки 10 км.

Остојања треба пажљиво мерити, узимајући тачно и кривине пута, јер ако се погреши само за ½ к.м. то у минутима износи 6 минута, па ако се за толико доцније дође, може да буде то задоцнење од велике штете, ако ли се пак за толико раније дође, неће бити никакве штете. Ја сам ово остојање мерио тачно по насипу и оно износи 14·5 км., што значи, да, кад се чело претходнице крене са превоја на Грамади, оно ће стићи код моста тачно за 3 часа и 23 минута. И пошто претходници треба још да пређе преко моста и да дође до косе на десној обали Кутинске реке, што чини још 4 к.м. више, то значи да ће чело претходнице моћи стићи до Кутинске реке за 4 часа и 19 минута по поласку са Грамаде, при чему ће она имати још један застанак код моста. — Непријатељ има од Г. Душника до саставка селског пута из станице Бањске са селским путом из Емине Кутине равно 19 к.м. а до железничког моста равно 23 к.м. Према овоме излази, да, кад би обе противне стране једновремено пошле и маршовале само са застанцима, а без одмора, тада би чело претходнице стигло на састанак напред поменутих путова селских пре чела непријатељске претходнице. —

Наређивати још сада шта ће и како ће одред да ради, кад стигне на лице места, било би прерано и погрешно, јер би то значило у напред нешто наређивати, зашта се нема сигурности, хоће ли се моћи извршити. Могу наступити прилике да се до тога места без борбе не може ни доћи. Овде је главна ствар уредно издати заповест за кретање и кренути се, а све остало ће у своје време само по себи доћи, што ће се регулисати доцнијим новим заповестима, када за то време буде. Код нас је ушло у обичај, да се и сасвим малим претходницама, односно заштитницама и побочницама, без икакве нужде и потребе, наређује, шта ће да раде на случај додира

и судара са непријатељем, ма да је то јасно опродељено њиховим општим дужностима, с погледом на ситуацију даног тренутка.

Издвајање побочнице није нужно, јер није вероватност, да ће се пре силаска у долину Нишаве наићи на друге непријатељске трупе, сем коњице; па је за извијање и обезбеђење у правцу оба бока довољна коњица. Према овоме, одред ће маршовати насипом у једној колони, саобразно начелу да се одреди, без велике потребе не цепају у више колона и не испуштају из руку, него да маршују ускупно у једној колони најближим путем.

Из досадањих расматрања, даје се извести ова одлука: *одред треба да се крене што је могуће раније насипом у једној колони, да би стигао пре непријатеља; коњицу истурити јачом брзином што даље напред*

У погледу коњице желети би било, да она непријатељску коњицу, ако је сретне с ове стране Нишаве, протера на ону страну; да продужи гоњење на оној страни и да заузме излаз из теснаца код Емине Кутине, те да, на тај начин, сачува железнички мост за свој одред до доласка пешадије. Питање је да ли ће коњица ово моћи постићи? Она при свем том, треба да хита напред, и у колико пре буде дошла у тешњи додир са непријатељском коњицом, у толико ће пре ипак постићи бар ту корист, што ће јој успорити наступање баш и ако не буде у стању да је потисне назад. За успешно решење свога задатка, њој је потребна већа слобода у раду, али при томе не сме изгубити везу са својом пешадијом, како с погледом на брзо извештавање тако и да би на случај борбе и она била при руци. Кад је ово овако изложено, сада настаје питање, да ли ће командант одреда оставити коњицу под непосредном својом командом и одаслати је далеко испред претходнице, или ће је потчинити команданту претходнице, као претходничку коњицу? И за један и за други случај има разлога у овом задатку.

Да се коњица задржи под непосредном командом команданта одреда, ови су разлози: коњица, према ономе што је раније изложено, треба што пре да избије у долину Нишаве да осигура мост и да што даље извића у правцу непријатељског наступања. Дакле, одма при појави коњице у долину Нишаве, она треба да је довољно самостална и јака, да насилно избори решење овога свога задатка, ако непријатељ не буде од ње знатно јачи. За овај рад нису довољне официрске патроле, нарочито, кад је истакнута напред непријатељска коњица, против које се, не само ради извићања, него и ради заклањања свога одреда, мора развити пред наступним фронтом јача коњичка снага. За ово је коњици потребна већа слобода рада, него што је има као саставни део претходнице, под командом команданта претходнице; *она ће дакле, у своме раду и кретању, у толико*

слободнија бити, у колико мање буде зависила од претходнице. Јер је сваки комендант претходнице склон, да потчињену му коњицу употреби само у ужим границама извиђања и озезбеђења, док је међутим командант одреда (целине) у таквом положају и могућности, да јој, са више тачке гледишта, дозволи много већу слободу и да оцени, кад јој прекорачење те слободе треба ограничити. Због овога коњица треба да остане под непосредном командом команданта одреда (целине) кад јој је задатак такав, да излази *из опсега претходнице*, или бар кад се мора далеко испред ње изаслати, као што је случај у овоме задатку. Сем свега овога, мора се узети у обзир и то, да, у овом случају, командант одреда добија извешћа непосредно од коњице, чији ће значај и важност он боље моћи оценити, ндго командант претходнице, који, у највише прилика познаје ситуацију само у толико, у колико је то потребно за извршење његовога рада на маршу, *услед чега се може десити случај, да командант претходнице неком извешћу од коњице, која је непосредно потчињена претходници, не поклони онолико пажње, колико би требало у погледу његове важности за одред као целину*.

Да се коњица стави под команду команданта претходнице као претходничка коњица разлог је тај, што ће она, вероватно, врло брзо доћи у додир са непријатељском коњицом и ако је не могне сама протерати даље, мораће јој притећи претходница у помоћ, при чему је најпогодније, да обе буду под једном командом, ради заједичкога сагласног дејства. Разлог је, дакле, да коњица буде потчињена команданту претходнице *близина јаке непријатељске коњице*, или близина непријатеља у опште. Сем тога, мала јачина сопствене коњице може да буде такође разлог, да се она стави под команду команданта претходнице. Ако коњица остане под непосредном командом команданта одреда, онда се од ње мора *одвојити неки део и придати претходници за непосредно извиђање и обезбеђење*, услед чега се смањује, те, кад је и иначе мала, нема услова за самосталан рад, јер нема довољно борбене снаге.

У наточ малој бројности коњице, у овоме задатку, ја сам ипак за то, да она остане под непосредном командом команданта одреда, јер ће она при њеном самосталном задатку, који у прво време излази из опсега претходнице, боље моћи развити активност и извршити свој задатак.

При распореду коњице треба нарочиту пажњу обратити на то, да се ескадронима без велике потребе не одузимају војници за друге споредне службе, као за ордонансе, спроводнике и т. д. него да им остане на лицу што већи број војника за њихову тешку службу извиђања. Коњица се мора, кад је год могуће, штедити и пажљиво употребљавати ако се хоће да она недељама и месецима истраје у посведневној својој тешкој служби. Ко, неразмишљеном и неразложном

употребом коњице, исту превремено испусти и истроши тај је више, за ту периоду ратовања, неће моћи повратити и поправити, па се, наравно, неће више њоме моћи ни користити.

При добрим путовима коњица се врло лако да заменити велосипедистима за споредне службе код колоне, као што је доношење извешћа, одношење заповести и т. д. Ван путова пак ограничана је служба вилосипедиста.

Ако се има довољно коњице на расположењу, тада се код великих јединица један вод може одвојити и ставити на чело главнине да се нађе код главнине за блиско извиђање као и за сваки други случај. Ово је потребно поглавито при бочним маршевима, или кад се пролази кроз непрегледно и покривено земљиште, где, према општем стању ствари и ако се налази напред своја коњица, могу искрснути непријатељска оделења и загрозити главнини; или напослетку кан је у изгледу, да ће се главнина ангажовати у другоме правцу, а не у ономе у коме се ангажује претходница, што се по неки пут дешава, при чему је врло потребно, да се код главнине нађе што год коњице[1])

Од пешадије одваја се за претходницу $^1/_6$—$^1/_3$ при чему *никада не треба цепати тактичку везу*. У овом задатку узеће се она 2 батаљона XVI. пука. Остала пешадија образује главнину. Пошто се од артилерије имају само две батерије, то је сасвим природно, да се не цепају него да оне обе остану у главнини и да због сигурности за се не маршују на челу главнине него за челним батаљоном. Има прилика кад је потребно да се и код овако малог броја батерија једна па и обе придају претходници, али овде није тај случај. О томе ће бити доцније говора. Пијонерску чету је најбоље придати претходници, како би се одмах могла дати на посао око прекида железничког саобраћаја. У изузетним случајима и код одреда пијонери остају у главнини, а редовно се придају претходници, у целини или делом, чим има изгледа за њихову употребу, као што је поправка путова, мостова, газова, или припрема за кварење нечега, као што је случај у овоме задатку Пијонери код претходнице маршују са предњом трупом или са главном трупом.

Болничари у одреду редовно су код главнине и маршују на зачељу исте. Малим претходницама ретко се кад придају болничари. Болничари отпочињу свој рад тек тада, кад борба на коме месту постане упорнија са јачим губитцима, а дотле су, за обављање санитетске службе, довољни трупни лекари и носиоци рањеника. —

[1]) Најбоље би било да за ову службу, сваки пешадијски пук има по један вод пешадије на коњима у место оних 8 ордонанса на коњима, што их има по формацији.

Којим ће маршевним поретком маршовати претходница, наређује командант претходнице. Њему се само стављају на расположење потребне трупе.

Какав ће бити маршевни поредак главнине, наређује командант одреда. —

У погледу датума, времена и места код писменнх заповести поступа се онако како је изложено у Ратној Служби стр. 21 и 113. И пошто је командант одреда добио заповест у $9^{\cdot 30}$ часова, то ће је једва моћи издати одреду пре $10^{\cdot 30}$. Кад добије заповест, он је, прво, мора пажљиво прочитати и проучити карту па тек тада је израдити и издати даље. За ово време треба да се позову и да дођу примаоци заповести из непосредно потчињених јединица команданту одреда и тек, пошто се они скупе, може се заповест издиктовати или им се аутографисана предати. За све је ово потребно извесно време, које се мора узети у рачун.

У место да се издаје маршевна заповест одмах у вече може се издати кратка (авизо) заповест. где и када треба да су трупе спремне сутра изјутра за полазак, па пред сам полазак издати усмено маршевну заповест. Ово се сада само наглашава, а доцније ће о овоме бити детаљнијег говора.

Маршевна заповест у вече издаје се само тада, када је ситуација добро позната и кад нема изгледа да ма шта може утицати на њену промену, нити да непријатељ о њој може што год сазнати. Корисно је издати заповест још у вече, да се све старешине, који по њој имају што год да раде, благовремено упознаду са својим задатком, како би га могли на тенане проучити.

Заповест ће садржати ово: „Непријатељска пешадија и артилерија заноћиле су вечерас код Г. Душника, а коњичке патроле појавиле су се вечерас у околини Емине Кутине.

Одреду је задатак да се сутра изјутра крене у долину Нишаве и да на мосту прекине железнички саобраћај између Ниша и Пирота за неколико дана одржавајући тај прекид да га не би непријатељ поправио. На случај потребе одреду ће стићи помоћ преко Тресибабе и Граманде.“

Овде су узете вести о непријатељу и стање наших трупа скоро истим речима, као што је то изложено и у задатку. Ово се не може увек овако узимати. Овде треба излагати само оно што је потчињеним командантима неопходно потребно да знају, да би могли подешавати свој рад према намерама команданта одреда. Више није ни нужно; незнатне појединости треба изоставити. Неповољне вести треба или сасвим изоставити или их бар тако ублажити, да не би превремено рђаво утицале на морално стање трупа: а, напротав, повољне вести, као што је, у овоме задатку, долазак помоћи преко Грамаде, јаче истицати. Јер треба увек имати на уму, да заповести пролазе кроз многе руке и да ће се наћи можда

злослутица, које могу рђаво утицати на дух трупе својим рђавим предвиђањем. О другим каквим својим трупама нема се шта казати.

Потчињеним старешинама о добијеном задатку треба казати толико, да сваки од њих, у своме делокругу, може самостално предузети општем стању одговарајуће мере и за непредвиђене случајеве, који би могли наступити. Задатак одреда или намера, која се жели постићи, неће се унапред саопштавати целом одреду само тада, кад има опасности да је непријатељ може докучити. У таквим случајевима намера односно задатак се саопштава поверљиво само непосредно потчињенима, који ће имати што год самостално у духу задатка да раде, а трупама ће се саопштити тада, кад наступи време извршења или кад престане опасност да то непријатељ може сазнати. —

При одређивању времена поласка одреда из бивака, треба имати на уму, да се *што је могуће пре* са коњицом и предходничком нешадијом заузме северни излаз и Кутинског теснаца. Тежња да се неко место што пре заузме постоји скоро у свима тактичким задатцима, но треба се ипак чувати од тога, да се полазак не наређује сувише рано, како би се избегле разне тешкоће, које отуда могу потицати. Са обзиром на јахаће трупе уопште се избегава наређивање поласка раније но што је протекао један час од изласка сунца. Да би трупе имале што више времена да се на преноћишту довољно одморе, и намире, кад је год могуће, треба наређивати полазак и доцније, сем врло хитни случаја и случаја кад влада јака дневна жега, па се хоће да избегне та жега око подне, када је најача. Из бивака се редовно раније полази него из станова. У почетку јула сунце се рађа око 4 часа, према чему треба наредити полазак најраније у 5 часова јутра, у коме случају јахаће трупе могу почети намиривање стоке и спрему пре 4 часа. Раније од 5 часова тешко да ће се кренути и непријатељ. *Тачне одредбе када се треба кренути на марш нема, нити може бити.* Ако ранији полазак неопходно захтева ситуација, погодност времена, или дужина марша, тада треба раније и поћи, без обзира на угодност трупа, из чега потичу и ноћни маршеви. Изузетни ранији полазак треба образложити. У овоме задатку има разлога за ранији полазак. —

Ја ћу овде изложити у колико се просечно часова сунце рађа, а у колико залази кога месеца, што треба имати у памети при издавању заповести, како се полазак не би без нужде наређивао прерано. За ово није потребна математичка тачност.

Час излазака и залазака сунца

Јануара	8	4
Фебруара	7	5
Марта	6	6

Априла	5	7
Маја	4	8
Јуна	4	8
Јула	4	8
Августа	5	7
Септембра	5	6
Октобра	6	5
Новембра	7	4
Децембра	8	4

Тач. 1. заповести разно ће гласити, према томе, да ли ће се коњица ставити под команду команданта претходнице. као њен саставни део, или ће остати под непосредном командом команданта одреда. Ако остане под непосредном командом команданта одреда, тада ће тач. 1. гласити: „Коњица ће се кренути сутра у 5 часова јутра, насипом преко Малче, затим прећи на газу преко Нишаве ка Еминој Кутини, где ће заузети северни излаз из Кутинског теснаца, старајући се да што више успори непријатељу дебушовање из теснаца. Извићаће к Нишу Драшковој Кутини, Јелашници и Раутову. Успут обратити пажњу и на правац Кнезсело, Матејевац, Виник. Кретати се већом брзином.“

Разлог због кога коњица треба да се креће већом брзином, довољно је објашњен раније. Коњици је као крајња мета означена Емина Кутина, као излаз из Кутинског теснаца. Кад се коњици означи мета, она ће развити више енергије и покушати бар да до те мете доспе што пре. Ако она у томе успе, у толико ће за одред бити корисније, јер не само да се одреду неће успорити марш, него ће она тиме несумњиво знатно успорити наступање непријатељево и тиме прибавити времена своме одреду, да са већом сигурношћу може рачунати на извршење свога задатка.

Од коњице се захтева да извиђа у правцу Драшкове Кутине, што је сасвим природно, јер отуда непријатељ долази, па је важно што пре сазнати, докле је и кад дошао; сем тога, тиме хоће да јој се нагласи, да она цела не треба да иде даље од Емине Кутине. Што јој се налаже да извиђа у правцу Ниша, то је због тога, што је одред у непријатељској земљи а Ниш је доста велика варош, којој непријатељ, ма од куда може похитати у одбрану и одреду отуда загрозити. А што јој се пак налаже, да извиђа у правцу Јелашнице и Раутова, то је зато. што није искључена могућност да непријатељ ма шта од своје снаге упути преко Јаглича односно Копривнице и Рајца. Пошто је одред у непријатељској земљи, у којој се обично тешко добијају вести о непријатељу, можда не би сувишно било, да јој се нареди да извиђа и насипом уз Куновичку реку. Али пошто се у задатку ништа не помиње, да непријатељ може загрозити одреду и с те стране, и пошто

у близини нема никаквога објекта, ка чијој би заштити непријатељ хитајући, могао загрозити одреду, као што је то случај од стране Ниша, — то и није нужно у први мах наређивати извиђање тим правцем. А ако се то покаже доцније као потребно, командант одреда ће то накнадно учинити и то ако би му коњица за то била сувише удаљена, одашиљући једну патролу од оних коњаника, које је задржао при главнини, или упућујући, место коњаника, велосипедисте, пошто би они тај задатак насипом могли врло добро извршити.

Коњици је одређен за објект Емина Кутина, као излаз из Кутинског теснаца, а није даље упућена теснацем ка Драшковој Кутини због тога, што је Драшкова Кутина сразмерно много удаљена, што би коњица морала ићи теснацем, где би јој дејство било јако ограничено и напослетку због тога што, ни одред не намерава ићи кроз теснац, да би она требала да се стара, да раније заузме излаз јужни из теснаца. Из свега овога види се. да коњици треба одређивати далеке објекте само у толико, у колико је то стварно потребно за решење задатка одреда. Коњици је скренута пажња на важност извиђања дотичних праваца, а како ће она то учинити, да ли средством патрола или јачим извиђачким делом, то је ствар увиђавности њенога команданта, у шта командант одреда, при изради и издавању заповести, не треба да се меша. Где се непријатељска коњица сутра дан покаже у већем броју, тамо треба и упутити већи број своје коњице.

Колики ће се степен самосталности у збиљи оставити команданту коњице односно неком потчињеном старешини извиђајућих и обезбеђујућих делова (претходнице, побочнице, заштитнице, предстраже) то зависи од његових личних особина. Па и ако овакво начело постоји за збиљу, то ће ипак и према најодличнијему потчињеноме, по неки пут, командант одреда (целине) од њега одступити, задржавајући право да у неколико уђе у надлежност свога потчињенога и истакне важност нечега јер за одржавање целипе и јединства управе морају се, на прво место, истицати и задовољавати погледи и намере командапта одреда (целине). Чување и штедња самосталности потчињених мора имати својих оправданих граница. *Грешка је кад се у надлежност (самосталност) својих потчињених утиче са које каквим ситницама неоправданим. Да се утиче у надлежност својих потчињених, треба да зато постоје оправдани узроци и разлози.*

Десиће се по неки пут случај, да сам командант одреда одашље у неком правцу, за чије му је извиђење много стало, неку самосталну официрску патролу независно од онога што у погледу извиђања предузима командант коњице, односно претходнице, побочнице или заштитнице (Р. С. тач. 445) —

Није потребно, да коњица полази пре псшадије, јер она брзо одмиче и није на сметњи пешадији. Није нужно одре-

ђивати место са кога ће поћи, јер се коњица налази у биваку. Пут је као главни правац обележен, куда јој је најлакше ићи, но она се не мора њега буквално држати. Овај пут и ако има много завијутака, они су тако благо изведени, да коњица може касати.

Тач. 2. заповести гаасиће; „Претходница ће се кренути кад и коњица насипом за њом, ићи ће на 1500 метара пред главнином, прећи ће преко Нишаве на железничком мосту, јужно од Малче и продужиће марш ка Еминој Кутини, где ће заузети и држати северни излаз из Кутинског теснаца уз припомоћ коњице". Са овим је потпуно одређен задатак команданта претходнице Улазити у даље појединости и одређивати му рејон или фронт иввиђања или одржавања везе са напред изасланом коњицом и поредак, којим ће се кретати, као и прописивати му унапред и давати упуства шта ће да ради на случај наиласка на непријатеља — потпуно је излишно јер то спада у његову надлежност (самосталност), у коју му се не треба мешати, као што то спада и у општи задатак претходнице, што њен командант мора знати. —

Ако се коњица стави под команду команданта претходнице, тада тачка 2. има гласити: „Претходница ће се кренути сутра у 5 часова јутра насипом поред Малче, ићи ће на 1500 метара напред пред главнином, прећи Нишаву — коњица на газу, пешадија на железничком мосту, и продужити марш ка Еминовој Кутини, где ће заузети и држати северни излаз из Кутинског теснаца. Извиђати у правцу Кнез-села, Матејеваца, Виника, а затим у правцу Нита, Драшкове Кутине, Јелашнице и Раутова." —

Одстојање главнине од претходнице може се одредити и у времену и у метрима. У метрима је практично због тога, што ће главнина и претходница и онда задржати то остојање, ако се, усљед ма чега, не пође на време, или се застане; сем тога одређивањем остојања у метрима може по који пут командант целине уштедити себи срачунавање времена када треба да нареди полазак главнине. Време поласка главнине мора се срачунати и одређивати само онда, када претходница и главнина не полазе са једнога, него са разних места, која су једно од другога толико удаљена или одвојена непрегледношћу, да предњи делови главнине не могу да виде задње делове претходнице, кад се ови буду кренули. — Одстојање главнине од претходнице 1500 метара довољно је код омањих одреда при обичним приликама и док стање ствари још није расветљено. Остојање главнине од претходнице одређује се према овим обзирима: да главнина не може бити изненадно дочекана непријатељском ватром и да има довољно простора и времена, да се, на случај потребе, за борбу развије; да застоји код претходнице не могу да се пренесу на главнину; и, с друге стране, да главнина може благовремено притећи у помоћ прет-

ходници, на случај потребе. Када се наступа ка непријатељу, који је дефинитивно спреман за борбу на некоме положају. тада се, као што ћу то доцније детаљније изложити, обично узима мање остојање између претходнице и главнине, да би се развој у борбени поредак могао што пре извршити; но ни тада ово остојање не треба да је сувише мало, како би командант одреда имао што веће слободе за употребу главнине по своме нахођењу.

Тач. 3 гласиће: „Главнина ће следовати путем за претходницом до заузећа десне обале Нишаве јужно од Г. Врежине.“

Тачка 4 гласиће: „Трупна комора остаће у биваку до даљега наређења, спремна за полазак.“ —

Кад је у изгледу борба, тада се, с једне стране, комора оставља довољно позади, да ни у ком случају не би била на сметњи борачким трупама, нити изложена каквој опасности од непријатеља; а, с друге стране, треба да је трупама толико близу да им може доћи на време. Трупна би се комора у овоме случају, могла кренути нешто ближе одреду нпр. до у висину Врела, где би била само неколико километара ближе. У томе случају трупна би с комора зауставила у своме маршевноме реду поред насипа или на насипу, само да не спречава саобраћај, спремна за кретање било напред или назад, као што ће бити спремна и уређена и при останку у биваку. Ја не би био за то, да се примиче ближе одреду, а још мање да се на извесном остојању креће за одредом, јер она. на случај неуспешне борбе, могла би бити на сметњи одреду и у опасности. пошто одред овога дана може имати борбу са непријатељем; а где ће одред заноћити, то се не може у напред предвидети, па је много сигурније да она остане мало подаље позади, пошто се из задатка види, да тамо има неких наших трупа и да ће туда проћи помоћ, која одреду стиже, из кога јој узрока не треба ни остављати какву заштиту, која би јој се морала одредити кад би се напред кренула.

У опште, за време марша, кад није у изгледу борба, трупна комора се креће за одредом просечно на 3—5 километра остојања. У погледу трупне коморе могу наступити ови случаји:

а. Да она следује главнини на остојању око 4 километра;

б. Да са овим остојањем следује само до неког извесног места, па ту да се заустави и чека до даљега наређења;

в. Да, уређена и постројена у маршевну колону, остане на месту, где је и била — у биваку или кантонману;

г. Да следује главнини на врло малом остојању — непосредно за одредом (при бочним маршевима, кад нема упоредних путова, или би је било опасно тамо упутити);

д. Да не следује главнини, него да се креће неким упоредним путем (при бочним маршевима);

ђ. Да не сљедује главнини, него да се одашиље напред (при одступним, а по некад и при бочним маршевима), или да се одашиље назад (при одбрани, а по неки пут и при нападу).

Бојну комору у маршевној заповести не треба ни спомињати, пошто се она сматра као саставни део дотичне трупе, па непосредно за њоме и иде. —

Тачка 5 гласиће: „Ја ћу се налазити на челу главнине.“

Командант
Н.

Командант одреда обично се с почетка налази на челу главнине, пошто се претходно са погодног места увери, да ли су сви делови као што треба, ушли на своје место у колону. Ако командант налази, да је погодније да се налази код главне трупе претходнице и ту да сачека прве вести о непријатељу, може се, без икаквог устручавања, одма од почетка тамо налазити и у томе случају би тачка 5 гласила: „Ја ћу се налазити на челу главне трупе претходнице.“ Чим пак добије вест, да се несумњиво добио додир са непријатељем, *тада излази у галопу што даље напред*, са командантом претходнице да сазна све што се до сад могло сазнати, а за тим и поглавито *да сам све види и осмотри што се видити и осмотрити може: јер лично осматрање командантово стања непријатељева и земљишта нису у стању да замене ни извешћа ни карта*. Само могу посматрати други место команданта одреда (целине) на случај потребе, али управљати одредом (целином) може само он; па је због тога потребно, да он буде што даље напред, где ће га пре и извешћа наћи.

На крају заповести треба ставити, на који је начин заповест достављена трупама. Према напред наведеном обрасцу ово треба ставити у дно с леве стране у висини потписа. Пошто се овде ова заповест издаје у биваку, то треба само позвати примаоце заповести појединих трупних делова и ову им издиктовати или предати аутографисану. Па према томе ставити: „Издиктована, односно предана аутографисана, примаоцима заповести непосредно потчињених јединица.“ —

У погледу разлога захтевних за изложену заповест, треба у опште имати ово на уму: да се старешина реши на нешто треба да за то има некога разлога; па не само да има разлога, него да је тај разлог за дану ситуацију, ако не најумеснији, најоправданији и најоснованији, а оно бар да је толико уместан, оправдан и основан да се лако не може поколебати и другим заменити. Ко вежбањем није навикнут да своја решења ослања на основане разлоге, него се одма решава на оно што му прво на памет падне, тај ретко кад да ће погодити право решење; па и ако га погоди, случајно, неће бити сигуран у њега, него ће се при извршењу ипак колебати; јер се не ослања на процењене разлоге. Често се дешава, да, при прак-

тичном решавању задатка са официрима, или при полагању испита, неко се на нешто олако реши, па кад му се тражи за то разлог, он не може и не уме да га да; или, што је још горе, деси се, да се неко на нешто и правилно реши, али му се против стави неко друго много горе решење и изнесе му се за то некакав и неоснован разлог, а он одмах одустаје од свога правилнога решења и прихваћа се онога неправилнога. Што је у мирно доба истицање другог решења и разлога од стране испитивача или руковаоца, којим он хоће да види да ли је ситуација правилно схваћена и оцењена и да ли је дотични у своме решењу чврст или не — то је у рату противрадња непријатељска, према којој ће се сваки онај одмах поколебати и повести, чија се решења не ослањају на оснаване и разумне разлоге. Док, међутим, бива обратно код онога, који је научио да своја решења ослања на јаке разлоге — тај се неће никада лако поколебати, нити га што може изненадити, те ни слободу рада односно иницијативу неће испустити из руке, јер зна да је предвидио све, што се, у даној ситуацији могло предвидети; па ће у своме решењу обично и истрајати. сем случаја да наступи очиглеана потреба за промену истога, услед појаве неких нових чињеница, које то изискују. Истрајност и упорност у решењу своме, ма често оне и не биле најоснованије, воде у највише случајева ка успеху; док колебљивост и при најбољем решењу води поразу у највише случајева: „истрајношћу се често надокнађује ћенијалност“ — вели један велики војсковођа. —

При свакоме решењу зататака ово треба имати на уму и своје разлоге не треба излагати сувише опширно, него у кратким, одређеним, јасним логичним и војничким изразима. У овоме задатку нпр. образложавање треба да обухвати:

1. Своје и непријатељско стање (ситуацију);
2. Одлуку или решење;
3. Поделу трупа;
4. Поједине тачке заповести, у колико је то потребно.

У образложавање није потребно понављати створену ситуацију, него одма изложити само схваћање ситуације.

При образложавању одлука, често ће се у почетку десити, да ће се истаћи потреба; да се поједине тачке и изрази промене у заповести. *То и јесте у оваквоме вежбању важна ствар, да се при излагању разлога још један пут размисли о појединим одлукама и да се у њима боље утврди или да се оне допуне и измене.* Изложени разлози најбољи су испит, да ли су одлуке и заповести темељно смишљене и изложене. Зато, *при сваком оваквоме раду, никада не треба пропустити, а да се не изложе и разлози.* —

У погледу скице распореда трупа на маршу, имам да напоменем, да је од ње главна та корист, да данога тренутка можемо једним погледом видети, где се који део колоне на-

лази. Сем тога, скица даје такође, на први поглед, и дубину колоне. Она нам је поглавито од потребе тада, када има каква заповест, за време марша, да се изда, н.пр. када се има да промени дојакошњи правац марша; када се има да изда заповест за напад или за поседање положаја за одбрану, или када са има да распоре и трупа на преноћиште у контонману. За срачунавање маршевне дубине појединих трупних делова колоне изложени су основи на стр. 82. Ратне Службе. На $1^{\cdot 30}$ часова после поласка чела главнине, оно ће бити већ прошло $6^1/_2$ км, округло и налазиће се у висини Кнезсела, на 1 км. северно од тачке обележене котом 376. Ово је сада полазна тачка напред се налази претходница са оним водом коњице, који је употребљен пред пешадијским предњим одељењем до на 1000 корака за непосредно осигуравање и извиђање и одржавање везе са напред изасланом коњицом. Према овоме, дубина колоне у маршевном поретку је оваква:

Претходница	Коњичко предње одељење до једног вода коњице	25	метара
	Остојање	1000	„
	Пешадијско предње одељење до једног вода 1. чете 1. бат. XVI. пука	30	„
	Остојање	5—600	метара
	Прихватница 4 чете мање 1. вод 1. батаљона[1]) XVI пука	450	„
	Остојање	1000	„
	Главна трупа претходнице 2. батаљон са бојном комором	480	„
	Дубина претходнице		до 3600 м.
Главнина	Остојање	1500	„
	1. батаљон II пука са митраљезима	480	„
	Остојање	50	„
	2 батерије са својом бојном комором	600	„
	Остојање	50	„
	2. 3. и 4 батаљон II пука са бојном комором	1500	„
	Вод болничара	25	„
	Дубина главнине		до 4000 м.

а целокупна дубина са остојњем главнине од претходнице износи око 7000 метара округло.

[1]) У предњу трупу претходнице узет је цео батаљон да не би било цепања.

И кад се одбије од овога одстојање оног коњичког вода као предњег оделења, који брзо заузима то остајање, онда одреду треба више од 1 часа да се развије у борбани поредак у висину чела претходнице, као што му исто толико времена треба да се развије у маршевну колону при поласку

Кад би за одредом ишла и трупна комора на остојању од 2 км. чија дужина у колони износи око 1000 мет. тада би се дужина колоне увећала за скоро 3 км.

Нађене дубине по размернику пренете на карту показале би, да се, после $1.^{30}$ часова кретања чела главнине, чело претходнице налази са својим коњичким предњим оделењем на 400 m северно од узвишења између Малче и Стратарије; зачеље претходнице налази се јужно од тачке обележене напред поменутом котом 376, а зачеље главнине још не би било прешло поток, који, протичући кроз Врело, прелази преко насипа. Трупна комора би силазила низ Грамаду, кад би имала заповест да се креће за главнином на 2 км. При овоме застанци су узимани у рачун Ово је срачунавање тек приближно тачно, што је за практичну употребу довољно. Хоће ли која стотина метара бити више или мање, не мења ствар. Израђена скица не мора се тачно подударати са овим нађеним дужинама; јер се, при решењу задатка, могу узети друкча остојања и тада неминовно мора бити разлике. Колика ће се даљина узети да ју је прешла коњица, ствар је нахођења свакога посебице према томе, како ко буде узео брзину, којом ће се коњица кретати на сат.

Цела заповест као решење задатка биће оваква:

Грамадски одред
О№ 1
2. јула 1912. год.
у $10.^{30}$ часова по подне
Граманда

З А П О В Е С Т

Непријатељска пешадија и артилерија заноћиле су вечерас код Г. Душника, а његове коњичке патроле појавиле су се вечерас у околини Елине Кутине.

Одреду је задатак да се сутра изјутра крене у долину Нишаве и да на мосту прекине железнички саобраћај између Ниша и Пирота за неколико дана и да прекид одржи да га непријатељ не би поправио. Помоћ одреду стиже преко Грамаде.

Подела трупа:

1. *Коњица*:
Командант Н. Н.

1. *Коњица* ће се кренути сутра у 5 часова јутра насипом преко Малче,

1. и 2. ескадрон дивиз. коњице.*)

прећи Нишаву на газу ка Еминој Кутини, где ће заузети северни излаз из Кутинског теснаца, старајући се да што више успори непријатељу дебушовење из теснаца. Извиђаће к Нишу, Драшков ој Кутини, Јелашници и Раутову. Успут обратити пажњу и на правац Кнез Село, Матејевац, Виник. Кретати се већом брзином.

2. *Предходница*:
Командант Н. Н.
1 вод 2. коњичког ескадрона;
2 батаљона XVI. пука;
1 чета пионера.

2. *Предходница* ће се кренути кад и коњица насипом за њом и ићи ће на 1500 м. пред главнином, прећи ће преко Нишаве на железничком мосту јужно од Малче и продужити марш ка Еминој Кутини, где ће заузети и држати северни излаз из Кутинског теснаца уз припомоћ коњице.

3. *Главнина*:
Командант Н. Н.
Овим редом:
1 подофицир са 6 коњаника;
1. батаљон II пука са митраљеским одељењем;
1. и 2. батерија;
2., 3. и 4. батаљон II. пука;
1/2 чете болничара.

3. *Главнина* ће следовати путем за претходницом до заузећа десне обале Нишаве јужно од Г. Врежине.

Свега: 7 коњаника, 4 батаљона, 2 батерије и 1/2 чете болничара.

*4 Заштитница***)
1. десетина из II. пука

4. *Заштитница* следоваће за главнином на 300 м.

5. *Трупна комора* остаће у биваку до даљег наређења, спремна за полазак.

*) Ђе је мала јединица те се на први поглед види њена снага бројна, ту је излишно стављати свега, као што је то изложено у обрасцу Ратне Службе.

**) Добро је увек проконтролисати поделу трупа и уверити се да се није штогод заборавило.

6. *Ја* ћу се налазити на челу главнине.

Издиктована примаоцима заповести непосредно потчињених јединица.

Командант
Н. Н.

Ако би се коњица ставила под команду команданта претходнице, онда би се предња заповест, у толико изменила, као што је то раније већ изложено.

При излагању решења овога задатка, остала су још нека питања нерасветљена у погледу наступнога марша, која ће се расветлити приликом следећег задатка.

II. Задатак

Тимочка дивизија, у својој земљи, хитајући слабој посади Ниша у помоћ, стигла је, после заморног марша, и заноћила доцкан у вече 5. јуна у биваку код села Врела, а њена претходница од: XV пука Стев. Синђелића и I батаљона XIV. пука са $2^1/_2$ ескадрона дивизијске коњице*, 2 батерије тимоч. арт. пука, $^1/_2$ чете пијонера и 1 вода болничара. заноћила је као предстража дивизијска на Галичевој Глави.

У вече у 11 часова командант предстраже добија од команданта дивизије овакву заповест:

Тимочка Дивизија
О № 25.

5. јуна 1912 год.
$10^{.45}$ часова по подне
у биваку код Врела.

Команданту предстраже

Непријатељ је данас, дошав низ Мораву, опсео Ниш са јужне стране — леве обале Нишаве, заузимањем Бубња, Горице и положаја на десној обали Габровачке реке. Његова је коњица данас допирала до Г. и Д. Врежине. Нишка посада држи још у својим рукама варош на десној обали Нишаве и град. Дивизија ће сутра да продужи марш к Нишу преко Кнезсела, Матејеваца поред Виника, а ви ћете са предстражом образовати леву побочницу и кретати се преко Ћопиног Гроба ка Св. Пантелији с тим, да се постарате да сутра до 7 часова јутра заузмете одсек између Каменичке и Бресничке р. Трупна комора ваших трупа остаје код вас. —

Командант дивизије за време марша налазиће се код главне трупе претходнице.

Позадина дивизије је преко Матејеваца и Јасеноваца ка Грамади, а ваша преко Галичеве главе и Врела.

* Може се коме учинити да је неприродно, што коњица није израније даље унапред изаслана у помоћ нпшком одреду, него је остала овако непосредно везана за пешадију. Примедба на свом месту али излази из опсега задатка за решавање.

Борбени део колонске коморе доћи ће у прво време код Кнезсела, а потом код Матејеваца, остало све ешелонирано правцем преко Грамаде ка Дервену.

Писмено по ордонанс официру.

Командант *Н.*

Изложити:

1. Заповест команданта побочнице, за 6. јуни и
2. Разлоге за изложене мере у заповести.

Напомена: 1. сматрати да не постоје утврђења око Ниша.
2. Нишава је скоро свуда газна.

Решење II. задатка

Досадања предстража као лева побочница дивизије има да се креће просто наступним маршем и да штити леви бок дивизије. Може коме пасти у очи, зашто се дивизија не креће право к Нишу, или зашто не предузме напад на непријатеља преко Влашког Брда, него тежи више к Винику. Ово питање излази из опсега задатка. Командант дивизије свакојако има за то разлога. У расматрање тога, као и свега осталога што излази из домашаја задатка, не треба се упуштати.*

При оваквом стању ствари, дивизији на маршу најпре и највише може загрозити опасност од непријатеља преко Д. Врежине и Ћопиног Гроба, јер је то за непријатеља најкраћи правац, којим он може покушати да омете наступање дивизије. И према томе Ћопин Гроб се истиче као најважнија тачка за побочницу, коју она треба да заузме и одржи, док је дивизија не прође. Побочница, дакле, неће само маршовати равноостојно са дивизијом, него ће се зауставити на Ћопином Гробу и пропустити дивизију поред себе да прође, па ће тек тада наставити своје кретање.

Може бити, запитаће се ко год, зашто командант дивизије, који најбоље познаје ситуацију, није сам наредио, где ће се баш местимице побочница зауставити, да пропусти дивизију поред себе да прође. Ово је питање оправдано. Но, пошто је командант дивизије оставио пуну слободу рада команданту побочнице у решењу датог му задатка, то значи, да командант дивизије има поуздања у овога команданта да ће он и сам свој задатак правилно схватити и решити.

За време кретања побочница мора одржавати тесну везу са дивизијом, да би командант исте увек знао, докле је дивизија дошла, како би се према томе могао управљати. За одржавање ове везе неће бити никакве тешкоће, пошто је зем-

* Да би сазнање бар неких и од тих разлога било јасно за решаваоце, ја ћу им овде навести ове: поред стратегијских обзира, који могу руководити команданта дивизије да не напада непријатеља на његово десно него на лево крило, може бити и тактички обзир због лакшег напада кроз варош него чистим и отвореним пољем од Д. Врежине ка Влашком Брду.

љиште доста прегледно и свуда лако пролазно. Задатак команданта побочнице у толико је више олакшан, што је земљиште у правцу к непријатељу врло прегледно на великој даљини и пада тако, да се сваки непријатељев покрет може благовремено опазити и одговарајуће против мере предузети.

Пошто је непријатељ заузео Бубањ, Горицу, а и Влашко Брдо 5. јуна. није искључена могућност, да ће он ноћу између 5. и 6. учинити припреме да пређе Нишаву источно од Ниша и да се дочепа положаја на десној обали Нишаве. Колика је пак снага непријатељева, то командант не зна, али свакојако, судећи по положајима, које је он заузео, та снага није мала. Да ће непријатељ пре покушати, да обиђе варош и град, те да се, преласком Нишаве с једне или друге стране Ниша, дочепа положаја на десној обали Нишаве, пре но што ће покушати да заузме варош и град на десној обали Нишаве, више је но вероватно. Јер варош и град, и ако су доминирани Горицом на блиском остајању, опет се не могу тако брзо освојити, кад се колико-толико упорније буду бранили. Мања је вероватност да ће непријатељ покушати да обиђе Ниш са западне, него са источне стране, због тога, што је тај обилазак знатно дужи, мање има ослоних тачака и напослетку што му у леви бок и позадину долази Морава, која би за њега могла бити опасна, на случај неуспеха. Дакле, највећа је вероватност, да ће непријатељ, ако у опште покуша прелаз преко Нишаве, то извршити са источне стране Ниша. Ове околности, још више треба да утврде команданта побочнице у уверењу, да он сутра дан може врло лако доћи у прилику да води упорну борбу са непријатељским трупама за време кретања дивизије. Овај случај може у толико више и пре да наступи, у колико непријатељ раније буде сазнао о доласку помоћи нишкој посади. При овоме командант побочнице тешко да може рачунати на какву помоћ од стране нишке посаде, јер ће и она сама имати пуне руке посла са оним непријатељским делом, који против ње буде дејствовао.

Кад, отприлике, може непријатељ стићи до Ћопиног Грба? Непријатељ је удаљен од Ћопиног Гроба у правој прузи око 5 км. а побочница око $5^1/_2$ км. Непријатељу стоји на путу истина Нишава, но је у ово доба године свуда газна, те се не може сматрати као препона. Према оваквоме стању ствари, кад би се једновремено кренуо сутра дан и непријатељ, кад и побочница, тада би непријатељ стигао на Ћопин Гроб пре ње.

У колико непријатељска коњица, у своме извиђању буде наишла на веће тешкоће и отпор, у толико ће и непријатељ спорије наступати. Зато коњицу побочнице треба послати што даље у правцу к непријатељу; она треба да покуша да непријатељске делове, на које наиђе на десној обали Нишаве пребаци натраг преко Нишаве. Ако она, у овоме успе, то је она, поред извиђања, и овај свој задатак у свему извршила,

јер се више од ње не може ни захтевати; она нема велике отпорне снаге, да може задржати јаче непријатељске делове; од ње је доста кад она одбије од своје колоне непријатељске патроле и друга оделења. и кад благовремено извести пешадију о стању непријатеља и о његовој снази. Ово ће она моћи учинити најбоље, када се прикучи близу непријатеља и када његову коњицу разбије или тако за се веже, да она не може ни мислити о каквој даљој својој иницијативи.

Ја не налазим, да би овде потребно било, да се одваја какво пешадијско оделење од побочнице ради бољег обезбеђења левог бока побочнице, кретањем својим н. пр. преко Детљака и Градца; јер је за ово обезбеђење на оваквоме земљишту, довољна коњица, која ће о сваком непријатељском покрету моћи благовремено известити, те ће се имати времена да се предузму одговарајуће мере. Није погрешно, ако се и одвоји бочно оделење, јер ће се кретати подесним правцем и трајно ће бити у вези са главном трупом побочнице.

Кад се непријатељ налази бочно према наступном правцу и кад наступи двоумица, да ли треба од пешадије одвојити бочну трупу или не, треба себи поставити ова питања:

1. Је ли нужно издвајати пешадијску бочну трупу за добитак у времену;

2. Је ли за такву бочну трупу погодан пут, којим се има кретати;

3. Колико је тај пут удаљен од пута, којим се креће главна трупа побочнице. Ако је даљи од 2 километра, тада се само у изузетним приликама њиме упућује пешадијска бочна трупа;

4. Да ли се између тих путева не налазе препоне, усљед чега би бочна трупа могла бити изложена опасности, да буде потучена, пре но што јој главна трупа могне притећи у помоћ.

Кад се на све ове тачке да̂ одговор, онда ће се у највише случајева доћи до закључка, да није нужна пешадијска бочна трупа. Где се год може обићи без пешадије, употребом само коњице, тамо пешадију не треба ни употребљавати; јер је њено кретање споро и тешко се враћа на време у састав трупе, која ју је одаслала.

У овоме случају, дакле, коњица може сама овај задатак извршити, при чему је никако не треба потчинити команданту предходнице. пошто њен задатак излази из опсега претходнице.

Из досадањег расматрања, да је се извести овај закључак: наступање побочнице у једној колони до Ћопиног Гроба и одашиљање коњице ка Нишави у правцу Влашког Брда и Суводола.

Да ли ће претходница у своме наступању имати да се бори са непријатељем или не, не може се у напред знати, као што се у опште у рату и при најтачнијим вестима са позитивношћу ништа у напред не може знати, зато треба увек

бити припрaван за све могуће случајности, па према томе и своју претходницу, у погледу њеног састава, подешавати. Најпогодније је да се у претходницу узме онај батаљон XIV пука, како би у главној трупи остао читав пук пешадије. Ма да је земљиште прегледно, ја би опет био зато, да се претходници прида 1 - 2 оделења коњаника за одржавање везе са дивизијом.

Даље, треба оценити, да ли би потребно било да се претходници прида једна батерија. При решавању овога питања, као начело треба ово имати на уму, да се пољска артилерија увек задржава у већој маси, кад год нарочите прилике не принуђавају на издвајање, јер се поједине батерије излажу великој опасности, да буду уништене од непријатељске јаче артилерије. А ако се из ових обзира не би смела упустити у борбу, онда је њено присуство код претходнице, не само излишно него и штетно, јер јој отежава слободан рад и кретање, пошто се мора старати о њеној безбедности. Сем тога, овде је у претходници само један батаљон, а тако малој јединици пешадије нерадо се придаје артилерија, пошто је то доста слаба снага да би је свагда и у свакој прилици могла заштитити од сваке опасности. Само се у изузетним приликама овако малим претходницима придаје артилерија, кад се н.пр. побеђени непријатељ гони, кад се хоће какво узвишење или какав одсек што пре да заузме и непријатељ артилеријском даљном ватром да задржи, или да принуди на прерано развијање. У таквим се приликама могу, не само поједине батерије издвојити, него се може и сва артилерија истурити у претходницу, при чему треба увек водити рачуна, да ли су користи, које се отуда добијају претежније од напред изложених незгода издвајања и упућивања артилерије. Овде не постоји та потреба, а и хитање и истицање претходнице даље пред главном трупом да би раније Ћопин Гроб заузела није неопходно потребно, а било би ризично. С погледом на све ово, обе батерије треба да остану у главној трупи побочнице.

Издвајање пак по 2 топа и придавање претходници може се изузетно чинити код данашње брзометне артилерије. И то нарочито у планинској војни, где је земљиште тешко пролазно и где и мали број топова, кад благовремено стигне на неку подесну тачку може да учини велике услуге, нарочито, кад је снабдевен са довољно муниције.

Сва вода пијонира треба придати претходници, како би могли, ако где год устреба, поправити пут и предузети одмах потребно утврђивање, кад се претходница заустави.

На први поглед, због одржавања везе са дивизијом, изгледа да би главној трупи побочнице требало придати више коњице, но што је то било у прошлом задатку за главнину; али кад се узме у призрење да је земљиште прегледно, онда једва да ће то бити потребно. А напослетку и да се за то узме још 1—2 оделења не би било неоправдано. Ово у толико

пре, што би се од тих оделења могла одвојити једна патрола у леви бок главне трупе преко Детљака и Градца, за већу сигурност, пошто је коњица далеко одаслана, а претходиичке патроле, и ако својим пролазом разветљују земљиште, опет не чине ову меру са свим излишном. Пошто одред има $2^1/_2$ ескадрона, то би 1. и 2. ескадрон остао недирнут, а од оне половине 3. ескадрона 2—4 оделења би се придали претходници и главној трупи.

Артилерија би ишла за првим батаљоном главне трупе.

Да ли би нужно било овде одвојити што год за заштиту трупне коморе?

Ја налазим да не би, јер је према месту, где се непријатељ налази и према створу земљишта, потпуно обезбеђена. Друга би ствар била, кад би се налазила у непријатељској земљи.

Према свему овоме, подела трупа била би овака:

Подела трупе:

1. *Коњица*:

Командант Н. Н.
1. 2. и $^1/_2$3. еск. пука дивизиј. коњице, сем 2—4 оделења.

2. *Претходница*:

Командант потпуков. Н Н.
1 батаљон XIV пука;
2 оделења пука дивизиј. коњице;
$^1/_2$ пијонерске чете.

3. *Главна трупа*:

2 оделења пука дивизиј. коњице;
1. батаљ. XV пука Стевана Синђелића;
1. и 2. батер. II дивиз. тимоч. арт. пука;
2., 3. и 4. батаљон XV пука Стевана Синђелића;
1 вод болничара.

4. *Заштитница*:

1 вод из XV пука.

У I. задатку нагласио сам већ, да се, у место једне заповести, могу и морају често да издаду две. Увек треба имати на уму, да је трупама веома угодно, да још у вече

знају, у које доба сутра дан треба да буду готове за полазак на марш. Јер тада командири и остале старешине могу боље да уреде и удесе унутрашњу службу, да све у своје време буде готово и исправно, нпр. храна, пртљаг и остало, него кад се заповест, скоро као при узбуни, изда пред сами полазак. Па и војницима је много пријатније кад знају, колико се имају одмарати и када треба да су спремни за полазак на марш.

Кад се издају две заповести, *тада се првом заповешћу одређује само време, када трупе треба да су готове за полазак, а друга је заповест тек права заповест за марш и она се издаје пред сами полазак на марш.* Овај је начин издавања заповести најобичнији, нарочито у близини непријатеља, због тога, што се заповест за марш издаје пред сам полазак, када су сва извешћа о непријатељу и наређења од виших старешина, преко ноћ добијена и када нема више вероватности, да се већ један пут издана заповест мора мењати, усљед тога, што је добијено неко ново извешће о непријатељу или ново наређење од вишег претпостављеног старешине, — као што је то често случај, кад се у вече издаје једна заповест за марш. А каква је непријатност, кад се већ издана заповест мора да мења — свима нам је врло добро познато. При издавању две заповести, првом се заповешћу наређује и то, да за пријем заповести за марш, непосредно потчињене старешине буду сутра дан на извесној тачки на 15—30 минута пре утврђеног времена за полазак.

У рату се заповести морају често издавати код дивизија па и код одреда доцкан ноћу, јер извешћа о непријатељу као и заповести од виших претпостављених старешина, на основу којих се заповести и издају, доцкан стижу. Ађутанти и други примаоци заповести чекају по неколико часова док заповест буде готова, да је могу примити односно преписати. Сваки је дневним напором тако заморен, да једва чека да заповест буде готова. И када се заповест прими, тада се мора однети надлежном команданту, ради чега се он мора пробудити, да даље предузме и нареди шта треба. Једном речју, кад се све ово узме на ум и кад се себи представи јасна слика стања и рада око издавања и примања заповести до најнижег старешине и војника, — тада ће сваки доћи до убеђења, да ове заповести, које се издају овако доцкан, одузимају нужан одмор и старешинама и трупама, па због тога треба да буду што је могуће простије и краће. При ноћном издавању маршевних заповести лако се могу десити опасне погрешке. Сем тога, усмено издавање заповести има и ту добру страну, што се усмено лако могу тражити и добити објашњења за сваку недоумицу, или нејасност у заповести. Али раније, још ноћу пак, издавање маршевне заповести као што је наглашено и у I задатку има ту добру страну, да ниже потчи-

њене старешине имају довољно времена, да добро проуче стање ствари и намере својих претпостављених, па, према томе, да правилно схвате свој задатак. У појединим нарочито тешким приликама ово може бити повод, да се маршевне заповести издаду ноћу; но у већини прилика, ово неће бити нужно, јер су задатци обично прости, као што је случај са овим нашим залатком, тако да ће се потчињене старешине у томе лако умети наћи. Често ће се десити случај, кад су трупе на окупу и кад би се заповест могла устмено издати, да се издиктује због тога, што је можда подужа, па ју је теже памтити од стране непосредно потчињених старешина.

Како ће се кад радити, да ли ће се издати само једна заповест или две, као што се види, зависи од прилика и околности за сваки појединн случај Кад је стање ствари просто и непријатељ је далеко, те се немају очекивати никаква нова извешћа о њему. нити нове заповести од виших претпостављених старешина, које би могле утицати на промену већ издане маршевне заповести, тада се може издати само једна заповест; у противном случају, увек је боље издавати две. У овоме нашему задатку, пошто је дивизијска заповест добијена тек у 11 часова у вече, и пошто би се трупама тек доцкан могла саопштити, а није искључена могућност да се добију и каква нова извешћа о непријатељу, па према томе и нове заповести од команданта дивизије — боље је издати две заповести.

При одређивању часа поласка, мора се имати у призрењу и налог команданта дивизије, да одред сутра дан до 7 часова буде на одсеку између Каменичке и Брениичке реке. Дужина пута, од Галичеве главе до избијања на овај одсек, износи округло 5 километара, што се, као мали марш, може прећи за 60 минута без застанка, прелазећи 1 километар за 12 минута из истих разлога, који су изложени у решењу прош. задатка. Оволико је времена потребно челу пешадијске предходнице. Али пошто цела побочница треба до 7 часова јутра да буде на томе одсеку, то се мора узети у рачун и цела дубина побочнице у маршевној колони, и то борачких трупа, без трупне коморе. Ја ћу овде, у приближним округлим бројевима, изложити дубину појединих трупних делова без остојања:

Предходнички батаљон XIV. пука	425 метара
XV. пук Стев. Синђелића	1800 „
2 батерије	450 „
1/2 чете пијонера	100 „
1 вод болничара	60 „
Остојање предњег оделења претходнице	500 „
Остојање прихватнице од главне трупе	1500 метара
Цела дужина колоне	4800 „
	или 50 минута

Побочница, дакле, има да се крене на 1 час и 50 минута пре 7 часова, а то значи, да се крене најдоцније у 5 часова јутра. Према овоме треба наредити, да потчињене старешине буду на извесном месту скупљене за пријем заповести у 4^{15} часова, а трупе да буду готове за полазак у 4^{50} часова. Овде није узимана у рачун коњица, због тога, што ће она одмах откасати и то другим путем. При овоме треба имати на уму, да ће се, кад се чело претходнице крене у 5 часова, последњи војник у главној трупи кренути се после 50 минута. За оволико је раније узето време да потчињене старешине дођу и да трупа буде готова за полазак, да се не би одоцнило са издавањем заповести и са поласком трупа. Прорачунено време за полазак, слаже се у главноме са временом, које би се узело за полазак према рађању сунца у ово доба године. А напослетку и да се не слаже, овде би се морало дати првенство тактичким обзирима и време се узети овако како смо га прорачунали, па ма трупе и пре сванућа устале.

За трупну комору треба наредити, да буде готова за полазак, по реду својих трупа сређена на путу или поред пута, да ни у колико не смета саобраћају. За њу је најзгодније да се уреди на селскоме путу, којим ће се и маршовати а до насипа својим зачањем.

Трупна комора одреда, а нарочито бочних, редовно маршује са дивизијском трупном комором. Овде пада у очи да је командант дивизије разграничио непосредну позадину главнине (дивизије) и побочнице, као и да је трупну комору оставио на расположење команданту побочнице. Ово се да објаснити тиме, што командант предвиђа упорну борбу код Ниша па да не би било нагомилавања и збрке у позадини, као и да би оба дела имали своју комору непосредно позади себе.

За овај случај најподесније је да комантант побочнице остави своју трупну комору позади код места преноћишта спремну за полазак, док се стање код непријатеља не буде расветлило. —

Прва ће заповест гласити:

Предстража Тимочке Дивизије
О № 2
5 јуна 1912. год.
$11^{\cdot 15}$ часова по подне
у биваку на Галичевој Глави.

ЗАПОВЕСТ.

1. Трупе предстраже да буду спремне сутра у 5 часова јутра за полазак. Трупна комора да буде у 6 часова спремна за полазак поред пута, који се са насипа одваја па води јужно од Кнезсела ка Ћопином Гробу и Нишу, са челом на 300 метара од насипа.

2. За пријем заповести непосредно потчињене старешине да буду код мога штаба у $4^{\cdot 15}$ часова јутра.

Издиктована примаоцима заповести непосредно потчињених делова.

Командант
Н.

Напомена: У овој је заповести речено само „да трупе треба да буду спремне за полазак“, а у детаљ те спреме на пр. о храни војничкој и т. д. не улази се. То, у осталом, није ни у колико потребно, јер то спада у надлежност трупних команданата, те ће они и наредити шта треба, да војници до означеног времена за полазак буду намирени са свима потребама, па и храном. Утицањем у надлежност нижих претпостављених старешина, без нужде, они се навикавају, да за све, па и најмање ситнице, очекују наређење и зеповест од више претпостављене власти — што је врло погрешно и штетно. Свако треба у својој надлежности и делокругу да је слободан и независан; да наређује и ради не очекујући никаквог наређења ни од кога. —

Друга или права маршевна усмена заповест гласиће:

Непријатељ је, наступајући низ Мораву, опсео јуче по подне Ниш са јужне стране, Нишаву још није био прешао, али је његова коњица допирала до Д. и Г. Врежине. Нишка посада још држи варош и град.

Наша дивизија полази јутрос преко Кнезсела и Матејеваца у помоћ нишкој посади. Наш одред има да образује леву побочницу дивизији.

1, 2 и ½ 3. ескадрона сем 4 оделења коњаника, под командом потпуковника Н. Н. полазе одмах у 5 часова правцем ка Вучјем Долу и Суводолу, старајући се: да делове непријатељске коњице, на које би наишли, пребаце на леву обалу Нишаве; да добију везу са трупама у Нишу и да извиде непријатељску снагу на Вучјем делу.

Претходницу ће образовати досадања предња трупа предстраже под командом ппуковника Н. Н.: 2 оделења 3. ескадрона, 1. батаљона XIV. пука и ½ чете пионира. Претходница полази такође одмах у 5 часова и иде пред главном трупом побочнице на 500 м. путем преко Цера ка Ћопином гробу и Ћеле кули, одржавајући везу са дивизијом. На Ћопином гробу се зауставити до даљег наређења.

Главну трупу под командом ппуковника Н. Н. образоваће овим редом:

1 оделење 3. ескадрона, 1. батаљона XV пука са митраљеским одељењем и вод болничара. Главна трупа кретаће се за претходницом. Једно оделење коњаника кретаће се као патрола побочница преко Детњака—Трапа и Градца у висини чела главне трупе.

Заштитницу од 1 вода даће XV. пук, која ће се кретати за главном трупом на остојању од 200 м.

Трупна комора спремна за полазак налазиће се поред селског пута, којим ће се побочница кретати тако да јој зачеље буде до насипа.

Борбени део колонске коморе налазиће се код Матејеваца, а остала колонска комора ешелонирана на правцу Грамада—Дервен

Ја ћу се налазити на челу прихватнице.

Напомена:

1. Као објект марша, у првоме тренутку, означен је Ћопин Гроб, пошто командант одреда намерава, да се ту задржи неко време, док поред њега не мине дивизија. Шта ће пак на томе месту да се ради, да ли ће се заузети *приправни или одбранбени* положај, не може се у напред знати, па не треба ни наређивати. То ће наредити на лицу места командант побочнице новом заповешћу, а према извешћима, која се буду добила и према личном свом осматрању. Исто се тако не може знати ни колико ће бити потребно времена да побочница остане на Ћопином Гробу; јер и ако би се, према времену поласка дивизије са преноћишта, могло прорачунати, када ће дивизија проћи ту тачку и бити у безопасности, опет то није сигурно, јер се код дивизије могу десити непредвиђени застоји.

2. Коњици је дат правац такав, да она својим распоредом и радом може захватити сав простор, по коме непријатељ може вршити своја предузећа са источне стране Ниша. Њој је остављена пуна слобода рада, с нагласком само да добије везу са трупама у Нишу, што би такође могло изостати, јер би и сам командант коњице то несумњиво учинио, пошто би он од трупа из Ниша могао добити поузданије и детаљније податке о непријатељу, него што их он у први мах може сазнати додиром и посматрањем.

3 Претходници није означен фронт или свера извиђања и осигурања из разлога, који су изложени у решењу I задатка; јер нарочито важних праваца нема, за чије би извиђање и осигурање командант побочнице полагао особиту важност, а оно редовно извиђање и осигурање с обе стране наступнога правца спада у опште дужности претходнице и њен ће командант то сам наредити и одредити. У строгоме смислу речи и одржавање везе са дивизијом спада у опште дужности претходнице, те се само по себи разуме, да не би било неопходно нужно да се наређује. Али напослетку, пошто је то у овоме случају од особите важности, то се, ради сваке сигурности, може и то казати у заповести.

III. Задатак.

Одред Прокупачки од XII. пука Цара Лазара, 2 ескадрона пука шум. дивиз. коњице, 2 батер. II дивиз. шумад. арт. пука Танаска Рајића, 2 вода пијонерске чете и 1 вода болничарске чете, са свима осталим потребним деловима, маршује 1. августа по подне од Јанкове клисуре преко Прокупља низ Бугариновачку р. са задатком, да сутра дан 2. августа у 8 часова јутра буде код Комнеге, где ће се сјединити са моравском дивизијом, која наступа од Ниша ка Лесковцу, противу непријатеља на том правцу.

За време овога маршовања командант одреда сазнао је, да су се 1. августа по подне непријатељске коњичке патроле појављивале у околини села Кочана и Шајиновца, као и то, да се код села Брестовца налази један јак непријатељски одред.

Кад је чело пешадијске претходнице одреда стигло, 1. августа у 6 часова по подне до села Пејковца, командант одреда се реши, да са одредом, због кишног времена, преноћи у Кантоману у селима: Пејковцу, Ђакусу, Бучићу, Д. и Г. Ресавчи, а да предстражу обрезује на коси између Топлице и Бугариновачке р. досадања претходница од 1. батаљопа и $^1/_4$2. ескадрона.

Изложити:

1. У виду скице маршевни поредак одреда 1. августа у 6 часова по подне;
2. Смештај одреда у кантонману за преноћиште;
3. Заповест команданта одреда за 2. август и
4. Разлоге за предузете мере и рад.

Решење III. задатка.

За израду скице маршевног поретка, потребно је оценити, у каквом је маршевном поретку био одред. Маршевни је поредак могао бити од прилике овакав:

1. 1. и $^3/_4$ 2. ескадрона пука
дивиз. коњице.

2. *Претходница:*

1. батахон XII пука и $^1/_4$ 2. ескадрона;
2 вода пионира.

3. *Главнина:*

овим редом:
1 подофицир и 1 одељење коњаника;
2. батаљон XII. пука;
1. и 2. батерија II дивиз. шум. арт. пука;
3. и 4. батаљ. XII. пука и вод болничара.

За распоред одреда у контонман важно је знати, где ће се поједини делови маршевне колоне налазити у 6 часова по подне, а то је у тренутку кад командант одреда издаје заповест, да се колона заустави, пошто увек треба тежити к томе, да се за распоред у контонману и преноћиште у опште, по могућству, *ни један део трупа не враћа натраг.* Ова је потреба изазвала израду скице распореда у маршевској колони.

Претпоставимо да је командант, чим је колону зауставио, одмах позвао к себи примаоце заповести, премда је он то већ могао и требао раније предвидети и раније их позвати.

Коњица је истурена негде напред, у југо-источном правцу, а где се она баш местимице налази, то нема утицаја на њен смештај у контонману.

Чело претходнице налази се до села Пејковца а чело главне трупе претходнице налазиће се отприлике пред селом Ћакусом; јер износи округло:

Вод пеш. у предњем оделењу	25	метара
Остојање	500	„
Прихватница од 3 вода	80	„
1/2 чете пионера	50	„
Остојање	500	„
Главна трупа претходнице:	1170	м.
3 чете	270	„
Остојање	100	„
	2460	м.

Према овоме, чело главнине налазиће се спрам средине села Бучића, а зачеље пак још неће бити минуло село Г. Ресовачу; јер у главнини:

3 батаљона износе	1300	метара
2 батерије	600	„
1 вод болничара	50	„
	1950	м.

Ради простоте овде нису рачуната међу остојања, јер није ни потребна таква тачност. А ако се баш и она хоће да узму у призрење, лако их је узети, пошто се налазе изложена у Ратној служби стр. 77. Овде је главна ствар знати, где се приближно налазе поједини делови маршевне колоне у тренутку кад је колона заустављена и када ће да се изда заповест за распорад на преноћиште у кантонману,

Поред већ изложеног начела, да се треба старати, да се трупе, по могућству, не враћају натраг за размештај на преноћиште у кантонману, друго је начело да се трупе не удаљују много у страну од пута, којим се маршује (пешадија не даље од 4, а јахаће трупе од 5 к. м.); треће је начело да се треба старати да труше по насељеним местима буду тако и оним редом размештене, како ће сутра дан маршовати. *Размештај дакле одреда у кантонману, треба да буде основ за почетак, односно за продужење сутрашњег његовог маршевног поретка.*

Због овога треба оценити, какав треба да буде сутра дан маршевни поредак.

Кретање ће се продужити левом обалом Бугариновачке р., премда од Мекиша до Комнеге нема пута, него ће се ићи пољем. Да одред од Мекиша пређе на десну обалу Бугариновачке р. куда има пута до Орљана, код Орљана мора да се наново враћа на леву обалу, одакле опет нема пута за Комнегу. Ово одред неће чинити због тога, што је то заходно

и дангубно, а и зато, што би се одред, на том делу марша, налазио у неповољним приликама на случај да непријатељ предузме што год озбиљније противу одреда; јер, и ако се непријатељски одред налазио овога дана по подне код села Брестовца, нема сигурности, да он неће што год предузимати, било да још ноћу наступи ближе, било да порани сутра изјутра.

Одред ће се кретати долином Бугариновачке р. и то левом обалом. С десне стране, дуж десне обале ове р. пружа се коса са својим благим падом ка р. Топлици, нешто стрмијим ка Бугариновачкој реци. Ова је коса чиста и са ње је прегледност добра не само до р. Топлице, него и преко ње. С леве пак стране налази се друга коса изривена потоцима а с благим падом ка Бугариновачкој реци. Одред је према овоме заклоњен од погледа непријатељевог, и може се у тајности кретати све док не би дошле непријатељске шатроле на саму косу на десној обали Бугариновачке реке.

Од непријатељске стране воде само два пута преко Топлице у десни бок одреду, и то селски, један преко Кочана Дољевца и Орљана а други преко Шајиновца и Јасенице, но овај је доста удаљен. Оно истина по овако оцедном земљишту, пошто непријатељ пређе р. Топлицу, није баш принуђен да иде селским путовима него може и скренути с њих и управити се н. пр. ка Држановцу или Мекишу.

Одред има опредељен задатак, да, сутра дан у означено време, буде на Комнеги. Према месту где се непријатељ налази и правцу којим одред има да маршује, одред има да се креће бочним маршем. Главно обезбеђење као и извиђање припада коњици. Раније смо рекли, да коњица најбоље извиђа и обезбеђује, кад се што ближе примакне непријатељу и кад за се веже непријатељску коњицу тако, да она и заборави на извиђање наших трупа. Према овоме значило би, да коњицу треба послати на што већу даљину к непрајатељу. Али морамо узети у обзир, да би коњица при овоме имала да пређе реку Топлицу, којој је у њеноме доњем току, кроз овакву равницу, по свој прилици блатњаво корито, тако да ће она бити, при кишном времену, можда надошла, те се може прећи само на газовима. Да јој је корито блатњаво и да се само на газовима може прећи, да се закључити и из тога, што мало путова има, који преко ње воде. Према овоме настаје питање, да ли је оправдано шиљати коњицу даље преко Топлице, као препоне, која ју одваја од одреда и излаже опасности, да буде потучена, а да јој се не може притећи у помоћ. Ја налазим, да у овоме случају, не би било ни оправдано, нити је то потребно. Друга би ствар била, кад би одред имао да наступа за коњицом ка непријатељу, па би потребно било, да се што пре осигурају прелази на Топлици. Али одред за сада то нема у задатку нити мисли тамо ићи, пошто не тражи борбу

са репријатељем, пре сједињења са моравском дивизијом, него, обратно, он има да је избегава и да иде на Комнегу, па ће бити задовољан радом коњице, ако она успе да га обезбеди тако, да га непријатељ, за време овога кретања, не изненади. Коњица ће, пак, ово моћи учинити својом главнином не прелазећи реку Топлицу, него остајући главном снагом на левој обали, а преко Топлице да одашље извесним правцима само даљне официрске патроле, да би могле извидити шта има и шта се ради код непријатеља.

Настаје сада питање, да ли је довољна коњица да обезбеди овај бочни марш одреда, или је нужно употребити за то и нешто пешадије? Ја налазим да је нужно; јер, на случај непријатељевог наступања, одреду није потребно само да о томе наступању благовремено сазна командант одреда, него му је потребно, да се то непријатељево наступање успори и тиме се одреду придобије времена, да може свој задатак извршити. А сама коњица то није у стању да учини, јер је њена отпорна снага слаба. Треба јој, дакле, ослонца у пешадији, ако не и у артилерији.

Правац наступања побочнице биће низ косу између Топлице и Бугариновачке р. Побочница ће бити истина одвојена од главнине Бугариновачком р., али она је као препона незнатна. Добра је прегледност између главнине и побочнице; побочница се неће много удаљавати, те јој, на случај нужде, главнина може лако притећи у помоћ, или је прихватити Сем тога за побочницу добро је и то што се између ње и непријатеља налази Топлица као мало јача препона. Као што напред рекох, одред не тражи борбу пре сједињења са дивизијом, него гледа да је избегне. И са овога разлога не би било оправдано, да се одред креће косом дуж десне обале Бугариновачке р. а побочница, да се упути ниже, преко Волчинца.

Непријатељска намера не зна се, као што му се не зна ни снага, што је у рату скоро редовно. Ако непријатељ остане на месту, или се повуче назад, тада је одреду осигурано сједињење са дивизијом. Ако ли се пак непријатељ крене напред, тада је дужност команданта одреда, да се постара да одред сачува од опасности, да пре сједињења са дивизијом не буде потучен. *Треба, дакле, да се стара, да се пошто-пото сједини са дивизијом у означено време.*

Непријатељ у главноме може управити свој напад на одред за време марша преко Дољевца, Шалинаца и Волчинца, или преко Дољевца и Орљана. Ма куда да управи напад коњица ће благовремено открити његово кретање и о томе известити тако, да ће командант одреда, заштићен побочницом имати увек времена, да предузме одговарајуће пратив мере, било да са колоном промакне поред побочнице, било да је ојача, ако му треба више времена за пролаз, у ком случају,

по пролазу колоне, она узима на се улогу заштитнице, а одред ју прихваћа на положају Комнега.

Правац, којим непријатељ може предузети напад, близу је тачке сједињења одреда са дивизијом, те је вероватност за напад њиме на одред само у томе случају, ако је непријатељ толико јак, да једном колоном иде на сусрет дивизији, а другом противу одреда. Јер, ако би ишао само противу одреда, излагао би свој десни бок нападу моравске дивизије.

Било како му драго, побочници је задатак да колони одреда да времена да она стигне до места сједињења, да исто заузме и одржи до доласка моравске дивизије.

Настаје сада питање колика треба да буде јачина побочнице? Не треба претеривати у оцени важности побочнице, па у њу одређивати сувише велику снагу, или можда ићи још даље, па одред делити у две колоне. Код већих тела маршовање у две колоне може да буде од користи тада, када обе колоне маршују упоредним путовима, не на већем размаку од половине дубине целе јединице; када их не раставља никаква озбиљна препона и када се не укрштају; јер се, под овим условима, колоне лако потпомажу и брже се врши развијање за борбу, него из једне колоне. Али код овако малих одреда оваква би деоба била само растурање снаге. *У колико је снага укупнија, у толико је и јача.* Трупе, које се један пут издвоје, те су готово измакле из руку команданта одреда и он никако више није сигуран, да ће их, на случај борбе, моћи употребити тамо где би желио; док међутим, кад су све трупе у једној колони, командант одреда може са њима да располаже како хоће. Када год наступи потреба, да се издвоји неки део снаге, увек треба себи поставити овакво питање: са колико се најмање снаге може овај задатак извршити? *Из руку треба испуштати само оно, што се неопходно мора испустити, а никако више.* Ову тежњу, да се што мање снаге одваја, потпомаже сада и малодимни барут, јер је сада тешко непријатељу и треба му сразмерно дуго времена да оцени снагу, коју преда се има И док он то учини и предузме одговарајуће енергичније мере, дотле је и та сразмерно мала снага извршила свој задатак, јер је, тако рећи, сама својим присуством прибавила потребно време. И у овоме случају, и ако је коса, којом ће се побочница кретати, према карти, чиста и откривена, ипак је она, у ово доба године, још покривена усевима, а и да није покривена, она тако надвишава правац, којим непријатељ наступа, да ће му бити јако отежано да извиди и оцени снагу побочнице. С обзиром на све, ја налазим да је за побочницу, поред коњице, довољно неколико чета.

Претходници, у оваквим бочним маршевима, пада у део споредњији задатак. У овоме случају, једва се може и претпоставити случај, да се пред челом одреда може наићи на не-

пријатеља, јер би био укљештен између дивизије и одреда, од чега се он добро чува, ако није у великој надмоћности.

За претходницу је довољна једна чета, а за побочницу три. И да се не би више јединица ради тога цепало, може се за ово употребити један батаљон, тако да његова једна чета буде у претходници, а остале три у побочници. Могле би се употребити две чете у претходници а две у побочници; но ја би ипак био за то, да побочница буде јача, јер јој је и задатак тежи и озбиљнији. Не налазим, да би још одма с почетка требало придавати артилерије побочници зато, што, ако наступи потреба, да се побочници прида артилерија, може јој се послати из главнине. Најбоље је да обе батерије остану код главнине. Пијонери нису потребни побочници, јер за њих тамо не предстоје никакви радови. Претходници могу бити потребни у толико пре што се одред креће селским путовима, а и без путова, те врло лако може наступити случај потребе да се поправи какав прелаз, који би могао-марш успарити.

Код одреда није препоручиво, да предстража, која је целе ноћи била изложена заморној служби и рђавом времену, сутра дан буде опет изложена најтежој служби употребом у претходници, побочници или заштитници, него се из главнине друга јединица за ово издваја, а она улази у састав главнине. У овоме случају предстража ће остати на своме месту и обезбеђивати главнину све дотле, докле ју не мину одређена претходница и побочница својим челима и докле коњица довољно не измакне; па се тек тада прикупља у маршевну колону на за то означеном месту. На овај се начин најправилније и најлакше врши смењивање ових обезбеђујућих делова. Веће јединице, као што је дивизија, радо задржавају више дана једну исту претходницу, јер су ове претходнице велике, па се врши смена у њима самима, те се једне исте трупе не излажу прекомерном замору, што код мањих одреда није случај, зато је најбоље да се смењују свакога дана. Ову је смену обезбеђујућих делова најбоље вршити при поласку на марш, а не на завршетку марша, због тога, што би се, сменом на завршетку марша, у неку руку, учинио прекид у ономе што се дотле код непријатеља извиђало и осмотрало, као и због тога, што се нови марш почиње често под новим околностима, приликама и заповестима, него што се вршио марш прошлог дана; па се, према томе, за нову ситуацију, употребљују нове старешине и трупе. Кад се има тешњи додир са непријатељским патролама, онда не треба прерано скупљати предстражу, јер би тада непријатељ био раније извештен о предузетом маршу. — Пошто је 1. батаљон одређен на предстражу, то ће се сутра дан 2. августа 2. батаљон нпр. одредити за побочницу и претходницу.

Пешадијска побочница и коњица, у овоме стучају, имају један исти задатак, који ће оне у толико боље моћи решити,

у колико једна с другом буду стајале у тешњој вези, а при чему ће пешадија служити коњици као ослонац. Због тога је овде најбоље, да коњица буде потчињена команданту побочнице, а не да остане под непосредном командом команданта одреда. Претходница се може задовољити само са неколико коњаника: 2 подофицира и 12 коњаника само за извијање пред колоном и за ступање у везу са моравском дивизијом, а остатак вода, из кога су ова два оделења узета, могао би се придати главнини.

Са овим би маршевни поредак био овако устаљен:

1. Претходница:
Командант капетан Н.
4. чета 2. батаљона;
2 подофицира и 12 коњаника
2. ескадрона;
1/2 чете пијонера.

2. Главнина:
Овим редом:
1/42. ескадрона;
3. батаљон;
1. и 2. батерија;
4. и 1. батаљон;
1 вод болничара;

3. Десна побочница:
Командант мајор С.
3/42. батаљона;
1. и 3/42. ескадрона.

Од 2. ескадрона, чији је 1 вод био на предстражи, одређен је други вод за претходницу и главнину, пошто ће онај вод са предстраже ући у састав свога ескадрона на извесној тачци при његовом пролазу кроз предстражу. Ова тачка може и треба да буде испред стражарског низа, у овом случају, од прилике у висини Волчинаца.

Делови 1. батаљона са предстраже треба, да се, за улазак у маршевну колону, прикупе негде на путу, којим ће колона да маршује, а зато ће му бити потребно извесно време, ради чега је најбоље, да он уђе у колону главнине на зачељу, да би се на тај начин, избегао сваки застој, који би отуда могао наступити, очекујући његово прикупљање. —

Пошто је, на овакав начин, изведена ствар начисто за сутрашњи марш, треба сада приступити оцени, како треба да се распореди одред за преноћиште у контонману.

Сем раније наведених начела: да се при распореду трупа у контонман, по могућству, ниједан део не мора враћати нити

далеко у страну удаљивати и да распоред буде основ за почетак сутрашњега марша, како при томе ни једна трупа не би имала да чини излишна и заморна кретања — треба имати на уму и то, да се јединице не цепају, него да буду на окупу. Уколико је непријатељ даље, у толико се трупе могу угодније разместити у кантонман, а у колико је непријатељ ближе, у толико се више морају имати у обзир тактички захтеви, да трупе буду што спремније за борбу.

У овом последњем случају, *пешадија заузима предње најистакнутије делове кантонмана; коњица се поставља више позади, или са противне стране од непријатеља, где ће бити безбеднија за намирење и одмор својих коња; артилерија, пак, не треба никада сама да буде, нити да буде сувише напред истакнута.* Што је ближе непријатељ, у толико се гушће поседа кантонман, имајући, при том, у виду смештај коња по шталама или у заклонима. Ова села, у која намерава командант одреда да смести свој одред у кантонман, тек су таква и толика, да се људи збијено могу сместити под кров, а тако у неколико и коњи да се колико толико заклоне од кише и ветра.

1. батаљон и 1/4 2. ескадрона су на предстражи. 2. батаљона са 1/2 чете пијонера може се разместити у Пејковцу, одакле ће сутра лако моћи скренути десно на косу и образовати побочницу, 1 батерија и 3. батаљон могу се сместити у Ђакусу, а 1 батерија и 4. батаљон са водом болничара у Бучићу. Овде је артилерија поцепана, али то је учињено из обзира да се коњи угодније сместе, од чега је већа корист но што је незгода од цепања. За коњицу остаје Горња и Доња Расовача.

Овакав би распоред одговарао напред изложеним начелима у свему, сем коњице, у погледу враћања. У тренутку кад је командант одреда зауставио одред за распоред на преноћиште, коњица се налазила истакнута негде напред, а сем тога добила је кантонман позади свију трупа у Г. и Д. Расовачи. Да не узмемо да је коњица, кад је одред заустављен, била даље у напред од Волчинца, то би она, одатле до свога кантонмана, имала у најмању руку 8 к.м. да се врати назад и сутра дан тај исти пут да учини, а то је 16 к.м. узалудног кретања. Према оваквом стању ствари, и кад се већ нешто мора крњити од наведених начела, онда је боље крњити оно, од чега се има мање штете, а то је да се коњица не шаље позади осталих трупа, него да се размести у предње делове кантонмана, а то је у Пејковцу и Ђакусу, помешано са пешадијом. Она и ако ту неће можда имати онакве безбедности и одмора, као што би га имала позади у Г. и Д. Расовачи, опет ће бити довољно обезбеђена и довољно ће се одморити, кад се узме у обзир, да неће морати чинити онако велико узалудно кретање за одлазак у кантонман и повратак отуда.

Тим што се коњица размешта овако у предње делове кантонмана, мора се артилерија разместити нешто више у назад, но то није тако далеко. Према оваквоме стању ствари, ранији летимични пројект команданта одреда мора се да измени у толико, што ће 2. батаљон са 2. ескадроном и $^1/_2$ чете пијонера бити размештани у Пејковцу; 3. батаљон са 1. ескадроном у Ђакусу; а 4. батаљон са артилеријом и водом болничара у Бучићу и Д. Расовачи (2 чете с 1. батеријом у Бучићу, а 2 чете са 2. батеријом и водом болничара у Д. Расовачи. Ово цепање није тако незгодно, јер је Д. Расовача врло близу Бучића).

Штаб команданта одреда најбоље је да буде негде око средине, а то је у Ђакусу.

Из овога расматрања види се, да се не могу увек задовољити сва начела и, кад то не може да буде, онда се увек треба држати онога што је мање штетно.

На закључку добро је преконтролисати распоред ради уверења да ништа није заборављено, а то треба учинити у виду оваквога прегледа:

1. баталь на предстражи
2. „ у Пејковцу
3. „ „ Ђакусу
4. „ „ Бучићу и Д. Расовачи
$^1/_4$ 2. ескадрона на предстражи
$^3/_4$ 2. „ у Пејковцу
1. „ „ Ђакусу
1. батерија у Бучићу
2. „ „ Д. Ресовачи
$^1/_2$ пијонер чете у Пејковцу
1 вод болничара у Д. Расовачи.

Трупна комора већ сама по себи долази ка оним трупама, које су у кантонману, а трупна комора батаљона на предстражи или остаје позади, у Г. Расовачи, или, пошто је непријатељ доста далеко, те се не може очекивати изненадни напад, долази к батаљону, снабдева га најнужнијим потребама, ту се задржава неколико часова, па се враћа назад. —

Ако би ко узео другојачи маршевни поредак, онда ће бити неке разлике, за коју се сваки, према овоме, што је до сада изложено, може уверити, да ли је правилан или не, па према томе учинити и исправку. Може бити, многи није узео у оцену сутрашњи марш из разлога, да се он не може овако дефинитивно утврдити, јер се до сутра може много што шта изменити. Истина је, да ће, у збиљи бити таквих прилика, да се при заустављању за преноћиште, неће моћи оценити и предвидети у свему, какав ће марш бити сутра дан; али, кад је то могуће, као што је случај у овоме задатку, онда би била погрешка, кад се, при распореду за преноћиште не би

водио рачун о сутрашњем маршу. Из тога што непријатељске коњичке патроле нису ништа даље предузимале за видела од Кочана и Шајиновца, да се закључити, да непријатељ ове ноћи не намерава предузимати ништа озбиљно, јер би иначе његова коњица морала развити јачу акцију на левој обали р. Топлица. —

Време поласка одреда сутра из јутра условљено је временом доласка његовог на Комнегу, а то је у 8 часова. Неоправдано би било сутра дан скупљати цео одред за полазак на једно место, па га одатле кренути; јер би трупе узалудно раније морале полазити, а у другим приликама често и обиласке чинити, па после стајати на месту и чекати на свој ред за улазак у колону. Најбоље је одредити место и време, кад и где који део треба да уђе у колону, а ствар је дотичних потчињених старешина кад ће и куда ће доћи са својим трупама, да на време уђу у колону на одређеној тачци.

Коњица и $^{3}/_{4}$2. батаљона као побочница кренуће се путем са источне стране села Пејковца на косу на десној обали Бугариновачке р., $^{1}/_{4}$2. батаљона са $^{1}/_{2}$ чете пијонера продужиће као претходница марш левом обалом Бугариновачке р.

$^{1}/_{4}$2. ескадрона са предстраже чекаће осталу коњицу на месту, које му се буде одредило.

1. батаљон са предстраже прикупиће се и ући у састав колоне на простору између Самариновца и Дражевца. Сви се остали делови налазе већ на самоме путу, којим ће се маршовати и имају само да на време уђу на своје место у колону.

Трупна комора се може прикупити и образовати маршевну колону код Пејковца.

За срачунавање времена за полазак, треба опет почети од чела претходнице, које има да пође од Пејковца ка Комнеги. Од Пејковца до Комнеге има округло 8 км. а то је 96 минута или $1^{\cdot 36}$ часова марша без застанка, а са једним застанком за 106 минута или за $1^{\cdot 46}$ часова. А пошто одред у 8 часова треба да буде код Комнеге, то значи, да у то време буде тамо прикупљен из маршевне колоне, према чему се мора узети у рачун дубина његове маршевне колоне, без побочнице, по себи се разуме, јер она маршује другим путем.

Дубина, дакле, маршевне колоне износи:

Предње оделење (може бити и без њега)	25 метара
Остојање	300 „
Главна трупа претходице	60 „
$^{1}/_{2}$ чете пијонера	50 „
Остојање	600 „

1/2	ескадрона	25	метара
3	батаљона	1400	„
2	батерије	600	„
1	вод болничара	60	„
	округло	3000	„ или

= 36 минути и к овоме додана дањина пута, чини 36 + 96 = 132 минута, или 2.^{12} часова; а ако се хоће да да један застанак, онда чини 36 + 106 = 142 минута или 2.^{22} часова, и, за оволико раније од 8 часова, излази, да се одред са челом своје претходнице има кренути, а то је у 5.^{48} или 5.^{38} часова јутра, од Пејковца.

Време поласка побочници треба одредити тако, да она маршује отприлике у висини претходнице. И пошто она има да се креће нешто у страну да би дошла на свој правац марша, то јој треба одредити полазак раније, према чему она може поћи у 5.^{30}, односно у 5.^{20} часова.

Главнина, према предњем, биће удаљена од чела претходнице 1000 м. а пошто је Пејковац удаљен од Ђакуса 1000 метара (рачунећи од излаза до излаза из села), то ће се и чело претходнице и чело главнине имати једновремено да крену.

Најбоље је да трупна комора, у овоме случају, сљедује непосредно за главнином без остојања, како би цела колона била што краћа и што пре промакла испред непријатеља. Пошто цела дужина маршевне колоне одреда, према предњем износи 36 минута, то за толико минута доцније од чела претходнице мора поћи трупна комора од Пејковца, па да се налази одмах на зачељу главнине.

Ја би у овом случају узео да треба рачунати време са застанком, па ако прилике буду да се застанак не може дати, лако га је укинути.

Са овим је овако одређено време поласка:

Претходница	у	5.^{38}	часова.
Главнина	„	5.^{38}	„
Побочница	„	5.^{20}	„
Трупна комора	„	6.^{14}	„

Ако се баци један поглед на ово расматрање о времену поласка, сваки се може лако уверити, да је командант одреда предузео све мере, да се избегне излишно скупљање и чекање за улазак у колону, с претпоставком, да ће и остале ниже старешине предузети одговарајуће мере, да благовремено буду на своме месту у колони. На овај се дакле начин, избегава несносно стајање и чекање за улазак на своје место у колону, што често даје повода потчињенима, да се осећају у овом чекању неугодно и да се неповољно изражавају о увиђавности претпостављених, а што се међу тим врло лако да избећи.

Овде је случај такав, да је положај села на самоме путу, којим се одред креће и у толико је ствар простија. Но често се насељена места неће налазити овако непосредно дуж пута, него ће бити, више или мање, у страну од пута, при чему опет распоред у кантонману треба тако вршити, да трупе буду на оним правцима, куда ће се сутра кретати, како би се избегла обилажења и дангубљење.

Ако се баш деси случај да се нека трупа, долазећи из некога побочнога кантонмана, мора скупити пред улазак у колону, то треба да се јасно види, из наређења, како потчињени то не би могли тумачити као погрешку непредвиђену.

Заповест за сутрашњи марш моћи ће командант издати још у вече у Ђакусу, чим добије извешће од даљних официрских патрола и о постављању предстраже.

Прокупачки Одред
О № 5.
1. августа 1912 год.
9 часова по подне
Ђакус.

З А П О В Е С Т.

По добијеним податцима један јак непријатељски одред налазио се данас по подне код села Брестовца, чије су се коњичке патроле појавиле у околини села Кочана и Шајиновца.

Наш одред има сутра да продужи марш ка Комнези, где ће се сјединити са моравском дивизијом, која се креће из Ниша противу непријатења на правцу ка Лесковцу.

Подела трупа:

1. Претходница:
Командир капетан Н. Н.
4. чета 2. батаљона;
2 подофицира и 12 коњаника 2. ескадрона;
1/2 чете пионера;
Свега 1 1/2 чета и 14 коњаника.

1. Претходница ће поћи сутра у 5·38 часова из Пејковца левом обалом Бугариновачке р. ка Комнези, где ће се зауставити тражећи везу са моравском дивизијом. Она ће ићи пред главнином на 600 м.

2. Главнина:
Командант мајор Н. Н.
Овим редом:
1/4 2. ескадрона, сем 14 коњаника;
3. батаљон;
1. и 2. батерија;

2. Главнина ће поћи из Ђакуса у исто време када и претходница из Пејковца и следоваће јој тим истим путем

3. и 1. батаљон и
1 вод болничара;

Свега: 1 вод коњице, 3 батаљона, 2 батерије и 1 вод болничара.

3. Десна побочница:
Командант мајор Н. Н.
1. и $^{3}/_{4}$ 2. ескадрона;
$^{3}/_{4}$ 2. батаљона.

3. Десна побочница ће поћи сутра у $5^{\cdot 20}$ часова јутра из Пејковца и ићи ће низ косу, која се протеже између Топлице и Бугариновачке р. - извијајући непријатеља правцем преко Волчинаца, Шајиновца и Рујника као и преко Шарлинаца, Дољевца и Качана ка Брестовцу. По доласку северно изнад Шарлинаца зауставити се и чекати даље наређење.

4. Предстража ће се свити и ући у колону код Држановца на зачељу.

5. Трупна комора кретаће се за главнином на 100 м.

6. Командант 1. батаљона одредиће једну десетину, која ће се кретати као заштитница позади трупне коморе на 50 м.

7. Ја ћу се налазити код главне трупе десне побочнице.

Писмено непосредно потчињ. јединицама.

Командант пуковник
Н. Н.

IV. Задатак.

Непријатељски корпус наступа к Нишу са северне стране обема обалама Мораве. Ниш је неутврђен и држи га моравска дивизија. Одред од: XII. пука Ц. Л, 2 батаљона X. пука Так. I дивизијона шумад. пољ. арт. пука Т. Р., пука шум. дивиз. коњице од 3 ескадрона, 1 пијонерске чете, 1/2 болничарске чете, са потребним деловима коморе у својој земљи, има да се крене 3. јуна од Прокупља ка Нишу. у помоћ моравској дивизији. Командант одреда добио је синоћ у Прокупљу телеграм од команданта моравске дивизије, да ће се, до доласка одреда у Ниш, држати одбране на линији Виник – Ниш—Бубањ; па препоручује команданту одреда, да се стара да што пре дође до Ниша без губитака, по могућству. —

Командант одреда при поласку одреда из Прокупља одаслао је своју коњицу, независно од претходнице, у извиђање непријатеља правцем преко Мерошине ка Мрамору и Суповцу.

Кад је чело претходнице одреда, до ког је био изјашио командант одреда, стигло у 9 часова јутра до мале р., северо источно од Мерошине, команданту одреда стиже извешће од команданта пука дивиз. коњице овог садржаја :

Командант пука дивиз. коњице
3 јуна 1912. год.
у 8^{45} часова јутра
Тумба

Команданту прокупачког одреда

пут Мрамор—Прокупље

Једна непријатељска колона сва три рода оружја наступа путем Суповац, Мрамор. Чело пешадијске претходнице било је у 8^{30} часова јутра на 1 километар северно од Дудулајског потока. Два су се непријатељска ескадрона зауставила код Високе (359). Од једног мештанина сазнао сам, да је један непријатељски пеш. пук са 1 ескадроном коњице и 2 батерије преноћио код Греача. —

Изложити:

1. Распоред маршевне колоне на путу Прокупље—Ниш 3. јуна у тренутку, кад је добијено коњичко извешће;
2. Одлуку и заповест команданта одреда;
3. Разлоге за предузете мере и рад. —

Напомена: Морава је газна на газовима у ово доба године.

Решење IV. задатка.

Према оваквој ситуацији, где се команданту одреда, с једне стране, препоручује да што пре стигне до Ниша и то, по могућству, без губитака, а с друге стране, изгледа као да ће непријатељ ово да му осујети, препречавајући му најкраћи пут за Ниш, па наравно принуђавајући га и на борбу, коју он не би желео до доласка до Ниша: — шта ће командант одреда да се реши; шта ће, према оваквој сатуацији, да предузме?

Кад му је командант моравске дивизије, под чију команду он сада и потпада, препоручио, да хита што пре к Нишу и без губитака, он је несумњиво зато имао важних разлога. А кад је ову препоруку, која се сматра као налог, издао, још није могао предвидети, да ће прокупачки одред наићи на овако по изгледу, озбиљну препреку. Усљед овога, сада командант одреда има сам, по својој иницијативи, да се одлучи. како не би губио времена — шта да ради.

Ако би се одлучио да продужи марш к Нишу насипом, као најкраћим и најбољим путем, не може се надати, да се са непријатељем неће сударити, јер је непријатељ ближи овом путу код мраморског моста, него што је одред, па ће несумњиво и заузети положај код Мрамора за борбу противу одреда. Или ако га баш не би ни заузео, он би ипак грозио боку одреда, да га нападне онда, када одред буде у најтежем положају, при прелазу преко моста, ако га дотле непријатељ не би можда порушио или бар толико покварио, да му за прелаз треба поправке; јер ће непријатељ, и при свом задржавању од стране пука дивиз. коњице, успрти несумњиво да пре доспе до мраморског положаја и моста, пошто му је чело пеш. претходнице у 8^{30} часова било на 1 к.м. северно од Дудулајског пот. а у 9 часова биће до Круца. Продужавајућу, дакле, марш насипом више је но вероватно, да би одред имао борбу са непријатељем, која би му, не само успорила марш, него и нанела извесне гукитке, баш и на случај срећнога исхода. Но, напослетку срећан исход надокнадио би те губитке и помоћ би била учињена моравској дивизији посредно. јер би она била ослобођена, за извесно време, од напада правцем леве обале Нишаве, и то би била оправдана накнада за

задоцнење одреда и претрпљене губитке. А да ли би исход срећан био, то је под питањем. Према извешћима, која је командант одреда до сада добио, може ли он са сигурношћу да закључи о јачини непријатељске снаге, која наступа левом обалом Мораве? Може непријатељ имати рачуна, да, за пресецање везе између Ниша и Прокупља. спречавање доласка помоћи са те стране, као и напада на Ниш, упути левом обалом Мораве већу снагу, но што се о њој да закључити из извешћа команданта дивизијске коњице и исказа онога мештанина. Исказ мештанина, види се већ по томе, да је непоуздан, јер он, између осталог, вели 1 ескадрон коњице, а овамо се појављују 2. Ова осмотрена снага непријатељева може да буде засебан одред, а може да буде претходница неког већег одреда. Све је то, као што се види, у тами, несигурно и непоуздано, што је, у осталом у рату обична ствар.

Из овога се види, да командант не може са сигурношћу рачунати, да ће моћи решити задатак, ако продужи марш и даље насипом преко Мрамора ка Нишу.

Остаје му сада једини излаз, који му нуди највероватнију могућност за решење задатка: да скрене у десно са насипа и да гледа неким другим обилазним путевима да избегне судар са непријатељем, да доспе до Ниша и сједини се са моравском дивизијом.

Избор оваквих путова је ограничен. Има их у главноме свега два и то селски. Један је од њих низ Мерошинску р. на Балајинце, па или преко Мораве на Међуровачку цркву, Д. Међурово, Бубањ; или на Батушницу, Г. Међурово, Пасју Пољану, Бубањ. А други је низ Дебели Брег такође на Батушницу и даље преко напред поменутих места. Први је пут ближи непријатељу и много јаче изложен његовом удару, нарочито ако би се узео правац на Међувовачку цркву; док је међутим други много угоднији и сигурнији, ма да је више изложен непријатељском догледу, а та се незгода даљином и узвишеним положајем знатно паралише.

Но за одлуку у погледу избора једног од ових путова није меродаван само њихов положај и остале особине, него је од пресудног утицаја, где се налазе сада поједини делови колоне.

Према ономе што сам у решењима ранијих задатака изложио и према овоме садањем стању ствари, јасно се истиче важност скице маршевног поретка, те да се зна, где ће поједине делове стићи, односно срести заповест команданта одреда, коју он сада има да изда, на основу добијеног извешћа од команданта пука дивизијске коњице.

Може бити да ће коме пасти у очи, да је командант одреда доцкан извештен од своје коњице о наступању непријатељске колоне сва три рода оружја левом обалом Мораве. Ово у толико јаче може да пада у очи, што је, према задатку

коњица раније упућена и није стављена била под команду команданта претходнице. Исто тако могу падати у очи и неповољности по команданта одреда усљед овог задоцњеног изнешћа; јер би се он налазио у далеко повољнијим приликама, да му је ово извешће стигло нпр. док је он са четом пешад. претходнице био на Ковиљачи. Ово, на послетку, и треба да пада у очи и да побуди на размишљање, од какве су важности даљна коњичка извиђања и благоввемено извештавање. Али пошто задатак о узроку овог задоцњеног извешћа ћути и ишта не помиње, то се, при решењу задатка, има узети онакво стање, какво је задатком створено као стварност, па с тим стањем само и рачунати, а не упуштати се у расматрање и разлагање онога, шго задатком није обухваћено и што би за команданта било повољније. —

Командант је, дакле, изјашио до чела пешадијске претходнице. Ко се, у оваквим приликама налази још са њиме? Сем његовог ађутанта, ордонанс официра, може бити, неколико ордонанса на коњима и велосипедима, више је но вероватно, да ће са њиме бити командант артилер. дивизијона, комондант претходнице и командир пијонерске чете. У овом случају свима овима командант одреда може одмах издати устмену заповест. А за коњицу, главнину и трупну комору мора се заповест послати, и пошто је ово врло важна заповест, треба да је писмена. Ако би се, уз писмену заповест, имало дотични да боље обавесте о целоме стању ствари, тада је најбоље, да овакве заповести носе официри, иначе војници ордонанси на коњима или велосипедима. Устмене се заповести могу и смеју само тада слати, кад су мање важне и врло кратке, да их носилац сигурно може запамтити и предати. За главнину и трупну комору најбоље је, у овом случају, послати писмену заповест по велосипедистима.

Ако се заповест издаје устмено, треба се чувати од сваке пренагљености. Није редак случај, да по неки ордонанс или ађутант, по пријему устмене заповести, махинално одговори „разумем," па одгалопира, и после неколико скокова, није сигуран у оно шта му је заповеђено. Отуда врло често потичу озбиљне погрешке, нарочито у називима места. У оваквим приликама, не само да треба тражити, да прималац понови примљену заповест, као што се то предвиђа и у Ратној Служби, тач. 51. него му, ако је официр, треба и на карти показати дотична места, која се у заповести помињу. На овај их начин, не само прималац неће лако заборавити, него ће их моћи лако и брзо показати ономе, коме заповест односи, чиме се и иначе скупо време знатно уштеђује.

У оваквој се прилици, место једне заједничке заповести, може издати више посебних. заповести, појединим деловима одреда: једна коњици, једна претходници, једна главнини и једна трупној комори — од части устмено, а од части писмено.

Но опет је боље и угодније, ради сагласности у раду, да се изда *једна општа заповест;* јер ће потчињеним старешинама много појамнија бити њихова заповест, кад буду знали шта је и осталим деловима наређено; па ће, према томе, *и свој рад много лакше и боље доводити у сасласност са радом целине*. Сем тога, за израду и издавање једне заједничке заповести потребно је мање времена кад се од један пут диктује неколицини преписача, него за израду и издавање више посебиих заповести. Ово треба имати на уму, пошто ће о овоме и доцније бити говора.

Претпоставимо да је за оцену стања ствари, израду и издавање заповести потребно команданту одреда само 5 минута — што је врло мало и зашта треба да је командант особито извежбан — а да за то време одред продужује своје кретање: командант претходнице примиће заповест у $9^{\cdot 5}$ часова; команданту коњице послаће се по официру на коњу; главнини по двојици велосипедиста*, који ће, по предаји заповести главнини, продужити пут ка трупној комори, те и њој предати. Сада је потребно знати, где се налази главнина и трупна комора у $9^{\cdot 5}$ часова, а где ће се налазити, кад им стигне заповест.

Узимајући да су у претходници она два батаљона X пука и пијонирска чета, то ће се чело главнине налазити позади чела претходнице на остојању 3400 м. и у овом случају на земљишту командант одреда могао би оком видити где се налази чело главнине. Дубина главнине износи на 2840 м. (за детаљније израчунавање дубине види решење II. задатка). Трупна комора налазиће се одмах позади главнине, без остојања, због тога да командант одреда има што краћу колону, како би могао што пре прећи преко моста на Морави код Мрамора, пошто је ту изложен боком непријатељском правцу наступања.

Према овоме дакле у $9^{\cdot 5}$ часова налазиће се:

Чело пеш. претходнице на 400 мет. источно од Мале р.

Чело главнине на 1 км. западно од Мерошинске р.

Чело трупне коморе на $1^{\cdot 5}$ км. западно од тачке на Ковиљачи, обележене на карти котом 401.

Велосипедисти ће срести чело главнине за неколико (6) минута, јер они могу да прелазе 1 км. за 2 минута; дакле срешће га пре но што се спусти до Мерошинске р. Нека се велосипедисти задрже код главнине око предаје заповести највише 5 минута, продужиће пут најдаље у $9.^{15}$ часова и срешће чело трупне коморе пре но што дође до тачке, на

* При шиљању заповести по велосипедистима, препоручује се шиљање по двојици, јер се може десити случај, да се једноме поквари точак, или што друго да му се деси, усљед чега постоји опасност, да заповест не стигне на време или никако ономе, коме је упућена. У осталом важне заповести кад се шиљу и по ордонансима на коњима не шиљу се по једном, него по више њих.

Ковиљачи, обележене котом 401. Ако при колони нема велосипедиста, тада ће се за одношење заповести употребити ординанси на коњима, и у том случају, крећући се највећом брзином, прелазећи за 3 минута 1 км., срешће чело главнине у $9.^{15}$ ч. на самој окуки пута, који се спушта ка Мерошинској р., а чело трупне коморе у $9.^{22}$ ч. срешће таман на Ковиљачи у близини тачке обележене котом 401.(1)

У извешћу команданта дивиз. коњице стоји, да је чело непријатељске пеш. претходнице било у $8.^{30}$ часова јутра на 1 км. северно од Дудулајског потока. Ако је он и даље продужио кретање дотадањом брзином, што је сасвим вероватно, јер му дивизијска коњица није могла знатно успорити кретање, то је чело непријатељске пеш. претходнице у $9.^{5}$ час. вероватно стигло до Круца, ако га не буде и минуло. До овог је времена непријатељ, из додира са дивизијском коњицом и иначе од својих даљних коњичких патрола, могао добити извешће о наступању одреда, па се и одлучити на одговарајуће против мере, премда ће му наша бројно јача коњица јако отежавати прибављање података, што је за ову прилику срећна околност; јер док непријатељ сазна о намери команданта одреда, дотле ће већ одред бити далеко одмакао у своме новоме правцу.

Тек се сада командант одреда може потпуно одлучити, који ће пут, или боље рећи, које ће путове употребити за које делове маршевне колоне. За главнину остаје му само пут низ Мерошинску реку до Балајинаца, па одатле или преко Мораве код Међуровачке цркве и даље ка Нишу, или преко

1) За срачунавање кад ће, односно где ће неки ординанс са заповешћу или извешћем стићи или срести неку трупу може да послужи корисно и ова формула:

$$h = \frac{км}{о + т}$$ кад ординанс иде на сусрет дотичној трупи, или

$$h = \frac{км}{о - т}$$ кад ординанс иде за трупом.

h је време или број часова у колико ће ординанс срести односно стићи трупу;

о је брзина, којом се креће ординанс, на сат;

т је брзина, којом се креће трупа на сат

км је број километара између ординанса и трупа.

Нпр. ако је растојање између ординанса и трупа км = 24; ако се ординанс креће брзином од о = 12 км. на сат, а трупа т = 4 км. на сат; тад ће, ако ординанс иде на сусрет трупе бити $h = \frac{24}{12 + 4} = \frac{24}{16} = 1{\cdot}5$ т. ј. орденанс ће срести трупу после $1{\cdot}5$ часа, у ком ће случају он прећи $12 \times 1{\cdot}5 = 18$ км., а трупа $4 \times 1{\cdot}5 = 6$ км.;

Ако ли ординанс иде за трупом да је стигне, тад ће бити

$h = \frac{24}{12 - 4} = \frac{24}{8} =$ 3 т. ј. ординанс ће стићи трупу после 3 часа, у ком ће случају он прећи $3 \times 12 = 36$ км., а трупа $3 \times 4 = 14$ км.

Мораве код Батушнице и даље за Ниш. Ја би се пре решио за овај други правац преко Батушнице, због тога, што је прелаз код Међуровачке цркве близу Мрамора и изложен је нападу са Мрамора, где би се непријатељ, до доласка одреда до прелаза, већ био прикупио и овај му прелаз не би могао остати сакривен. Док је међутим прелаз код Батушнице знатно даљи од непријатеља, а главнини нешто ближи но код Међуровачке цркве, па и кад непријатељ буде сазнао за њега, неће моћи достићи одред, нити му прелазу сметати, као што ћемо то одмах видити. На овај ће газ стићи одма за главнином и трупна комора, која се има упутити низ Дебели брег на Батушницу и даље за Ниш, те тако неће бити нагомилавања на газу, што у осталом и не чини велику незгоду, јер су газови махом довољно широки, да се преко њих може прелазити знатно ширим фронтом, него преко мостова.

За заштиту одреда у новоме правцу служиће и даље претходница, која ће се претворити најпре у побочницу, а после вероватно у заштитницу. —

При свом усиљавању пука дивизијске коњице, да што више успори марш непријатељу, у чему ће му малодимни барут знатно припомагати, као што смо то у ранијим задатцима изложили, опет га дуго неће моћи задржати, јер ће, вероватно, непријатељ тежити, да се, пошто пото, што пре дочепа мраморског положаја, пошто ће осетити да је он положају ближи, него његов непријатељ. При овој тежњи непријатеља да што пре заузме Мрамор, он ће несумњиво, очекивати борбу са одредом, који такође ка Мрамору наступа; па ће се прво постарати, да се претходно прикупи из маршевне колоне; да стане чврстом ногом на положај; да се боље обавести о јачини одреда и његовој вероватној намери и тек тада да се реши, шта ће да ради; да ли да очекује напад или да сам пређе у напад. За непријатеља је, док не заузме мраморски положај, највећа вероватност да је у изгледу борба у сусрету на мраморском положају, што би у неку руку у истини и било, да прокупачки одред не скреће у десно, него да продужује свој марш насипом. — Докле се све ово код непријатеља буде дешавало, дотле ће главнина одреда и трупна комора продужити незадржано кретање новим правцем. Да узмемо код непријатеља, да је стварна јачина онаква, каква је јављена у извешћу команданта коњице, и да претпоставимо за њега најповољнији случај: да му коњица одреда није могла успорити марш, то ће он моћи заузети положај Тумбу—Мрамор и ту се прикупити из маршевне колоне тек у 10 часова јутра (од Круца до Тумбе 2 к.м. а дужина му колоне износи око 3-5 к.м., дакле зачеље његове главнине има да пређе 5·5 к.м. а чело му је претходнице могло бити у $9^{\cdot 5}$ код Круца). За ово време до 9^{5} ч. чело главнине прокупачког одреда, које се тада налазило на 1 к.м. западно од Мерошине, прећи ће

округло 4·5 к.м. и стићи ће до највеће окуке Мерошинске реке, између Мерошине и Балајинаца, а зачеље ће јој бити сишло са насипа. Зато ће време и трупна комора бити дошла скоро до Међе.

Као што се из овога види, и кад се узме у рачун да би и претходница неко време задржала непријатеља, на случај предузећа напада од његове стране, он главнину не би могао стићи нити јој прелазак преко Мораве и продужење марша к Нишу спречити ни онда, када би одмах прешао у напад, чим би заузео Мрамор, из чега излази велика вероватност да ће командант прокупачког одреда на овај начин, моћи успешно извршити свој задатак.

Пошто претходница, у овоме случају, поглавито треба да прибави времена главнини да измакне, не упуштајући се у борбу са непријатељем, ако се то могне избећи, то ће она овоме своме задатку најбоље одговорити, ако заузме положај на десној обали Брестанског потока и ту остане докле главнина и трупна комора поред ње не мину, а затим и сама да се повуче преко Батушнице као заштитница, ако би је непријатељ притешњавао, или као побочница ка Међуровачкој цркви, ако је непријатељ не би узнемиравао.

Да би се непријатељ о правој намери одреда обмануо, а и да би се, на случај напада са његове стране, што дуже задржао на већем остојању, може се претходница ојачати којом батеријом, ако не и целим артилеријским дивизијоном. Сем тога што би се срествоm појаве артилерије задржао дуже времена на већем остојању и лакше обмануо о правој намери команданта одреда, он би се појавом већег броја батерија обмануо и о правој јачини претходнице, јер се обично велики број артилерије придаје великом броју пешадије.

Придавање већег броја артилерије претходници од 2 батаљона не би било, у овоме случају, опасно због тога, што је земљиште погодно, те артилерија, на случај потребе, брзо може одступити и придружити се главнини и што се, напослетку, из главнине може лако ојачати претходница. За раније пак ојачавати претходницу пешадијом не би било оправдано.

Из напред наведених разлога, као и да се артилерија не би цепала, ја сам за то, да се претходница тренутно ојача целим артилер. дивизијоном.

Са овим је и одлука команданта одреда готова: ојачана претходница артилеријом да, као побочница, заузме припремни положај на Брестанској Високој; главнина да скрене с насипа низ Мерошинску реку на Белајинце, Батушницу и даље к Нишу; а трупна комора — низ косу Дебели брег, такође на Батушницу. —

Не треба се чудити, што сам се до сада бавио оволико и овако рачуном времена и простора. *То није теорија, него је вођење рачуна о времену и простору прави основ за ра-*

зумне и правилне тактичке одлуке и радње, без чега се успеху у рату не можемо надати. Шестар, односно курвиметар је, дакле, добро помоћно сресство трупном команданту, да, и ако не може постићи апсолутну математичку тачност за сигуран тактички успех, опет може избећи грубе погрешке. Апсолутне математичке тачности за осигурање успеха у рату и борби нема; јер се по који пут и при најбољем и најсмишљенијем рачуну и оцени ситуације ипак претрпи пораз, услед многих и многих околности, које се нису могле предвидети. Не придајући претерано велики значај рачуну времена и простора, не треба га ни у колико ни потцењивати. — Из непознавања довољне брзине кретања појединих родова оружја често ће се десити, да се старешине, које нису из дотичнога рода оружја, чуде и постају нестрпљиви у погледу спорости брзине кретања; коњаници и артилеристе чуде се спорости пешадије, пешаци спором доношењу извешћа од коњице и спором доласку и изласку артилерије на положај. Да свега овога не би било, треба се добро упознати са брзином кретања и особином рада свију родова оружја и непрестано водити рачуна о времену и простору. Ово непознавање брзине и особина осталих родова оружја и невођење рачуна о времену и простору најбоље се види и осећа на маневрима.

Пре но што се изда заповест мора се, дакле, претходно утврдити маршевни поредак одреда, којим се кретао из Прокупља. Ја узимам да је он био овакав:

Подела трупа:

1. Коњица:

Командант потпуковник Д.
Пук дивиз. коњице од 3 ескадрона.

2. Претходница:

Командант потпуковник Л.
1 подофицир и 6 коњаника 1. ескадрона.
2. батаљона X. пука Т.
1 пијонерска чета.

3. Главнина:

1. батаљон XII. пука;
1. дивизијон шум арт. пука;
2., 3., 4. батаљон XII. пука;
1/2 болничарске чете.

Заповест ће гласити:

Прокупачки одред
О № 4
2. јула 1912. год.
у $9^{\cdot 5}$ часова пре подне
Брестанска Висока

ЗАПОВЕСТ.

Непријатељска десна колона, из сва три рода војске, која наступа левом обалом Мораве, креће се од Суповца ка Мрамору. Њена је коњица доспела до Високе (350).

Одред ће скренути са досадашњег правца и кретаће се даље к Нишу преко Батушнице.

1. Коњица ће и даље одржававати тесан додир с непријатељем, старајући се да добије и одржи везу са моравском дивизијом код Ниша и да команданта моравске дивизије из вести о доласку Прокупачког одреда.

2. Претходница, ојачана 1. артилер. дивизијоном, стараће се да задржи непријатеља са положаја Брестанска Висока на случај његовог напада, док главнина са трупном комором не пређе Мораву, а потом ће и сама прећи и кретати се за главнином к Нишу као заштитница.

3. Главнина ће скренути с насипа низ Мерошинску р. и продужити марш к Нишу преко Балајинаца, Батушнице и Г. Међурова.

4. Трупна комора скренуће са насипа низ Дебели Брег и продужити марш к Нишу преко Батушнице и Белотинаца.

5. Ја ћу се налазити у прво време код претходнице а доцније код главнине.

Командант
Н.

Команданту претходнице и артилеријског дивизијона и пијонерске чете усмено; команданту коњице, главнине и трупне коморе писмено.

Ради боље прегледности свега што је наређено изнео сам овде заповест у целини. А сада да је у неколико допуним.

Коњица ће овај задатак најбоље извршити, ако се на фронту и пред непријатељском коњицом буде држала што ускупније, а извиђања да врши мањим патролама старајући се при томе, да са стране непријатељског фронта добије прегледности у његове бокове и позадину; јер само на тај начин може видити и сазнати непријатељеву снагу, а с фронта не. У колико се непријатељ буде више приближавао побочници,

у толико ће се више коњица склањати испред фронта у страну До тренутка докле коњица не буде принуђена да се склони испред фронта, дотле јој треба оставити слободу рада и распореда. Али у коју ће страну са својом главном снагом скренути кад буде принуђена да одступи испред фронта, треба да јој, бар у овом случају, означи командант одреда, који ће то и моћи лако учинити, пошто ће се налазити код побочнице. За команданта одреда осетљивије је десно крило побочнице односно леви бок главнине, зато ће и он наредити, да се главна снага коњице, кад буде принуђена, повуче у правцу десног крила положаја побочнице, а у правцу левога оставити омања оделења за извијање, што ће она и моћи вршити, јер је земљиште иначе врло прегледно.

Како ће побочница заузети положај Брестанска Висока, то је ствар командата претходнице. Њој је наређено да на томе положају задржава непријатеља док главнина не пређе преко Мораве, због чега командант претходнице треба да остане у тесној вези са главнином те да, с једне стране, буде тачно обавештаван о њеноме кретању, а, с друге стране, да га главнина може потпомоћи и прихватити на случај потребе.

Главнина неће незадржано продужити марш ка Нишу по прелазу преко Мораве, него ће можда морати заузети припремни положај за прихват побочнице, — која ће се претворити у заштитницу, — ако је непријатељ буде у њеноме одступању притешњавао. Да ли се неће можда главнина морати зауставити и пре прелаза преко Мораве да прихвати притешњену заштитницу, то се не може у напред поуздано предвидети; па зато се о томе у овој заповести ништа и не спомиње; то ће бити ствар накнадне друге заповести, када ће јој за основ служити и друге околности, које се буду развиле из тока непријатељских предузећа.

Да ли ће од Батушнице до Ниша требати нова претходница или можда друга побочница, или ће бити довољна коњица, да даље осигурава леви бок и чело, то ће опет зависити од околности, које буду наступиле и ствар ће бити нове заповести.

Артилеријски ће дивизијон, за ојачање претходнице изаћи из маршевне колоне и у касу ће отићи у њен састав. Кад ће доцније он изаћи из њенога састава, ући у главнину и где, биће ипак ствар нове заповести, према новим приликама.

Не налазим за нужно да је трупној комори потребна каква нарочита заштита, јер је у својој земљи и од непријатеља толико удаљена и својим трупама заклоњена да ни од куда не може бити изненађена.

Из овога досадањег посматрања јасно се види, колико и о чему све и шта треба командант одреда да размисли за неколико минута на Брестанској Високој, где је изгалопирао, и да изда заповест. По себи је јасна ствар, да командант

одреда, у збиљи, не би имао времена да се упушта у овако подробно расматрање као што је учињено овде *ради поуке и штудије*. Ово у исто време показује са каквом огромном практичном извежбаношћу треба да располаже један трупни командант, који је својим положајем позван, да предводи здружени одред. *Треба се неуморно старати, те се својим теоријским и практичним радом и спремом успособити за брзо сналажење ситуације и за брзу одлуку и брзо издавање целисходних заповести, не губећи се у многе подробности и комбинације.*

V. Задатак.

Транспорт хране и муниције, који износи у дубину око 2 км., упућен плавој дивизији у утврђеном Нишу, стигао је 1. августа, после напорног марша преко Прокупља, доцкан у вече на преноћиште код села Мерошине. Транспорт спроводе и обезбеђују противу непријатељских делова (црвеног корпуса) правцем од Лесковца, 4 батаљона пешадије, 2 ескадрона коњице и 1 пољ. батерија у својој земљи.

По доласку у Мерошину и распореду на преноћиште, командант одреда сазнаје од једног мештанина, да је непријатељ упутио једну колону сва три рода оружја низ Мораву и да је та колона овог вечера стигла и заноћила код Клисуре. Одмах затим командант одреда добија извешће, од коњичких патрола, да су дочекане ватром из шумарака на линији Мекиш—Батушница. Том приликом оне су заробиле једног непријатељског коњаника, по чијем је исказу један батаљон заноћио код села Батушнице, као и да је до Клисуре стигао већи број пешадије и артилерије, али колико, не зна, или неће да каже; као што не зна да ли је та пешадија ту заноћила или није.

Командант одреда обезбедио је транспорт предстражом, од 1 батаљона пешадије и 2 вода коњице, на линији Дебели Брег—Брестанска Висока.

Изложити:

1. Заповест команданта одреда за 2. август.
2. Разлоге за предузете мере заповешћу и рад.

Напомена: Морава је у ово доба газна на бродовима.

Решење V. задатка

Транспорт се у неколико друкче обезбеђује на маршу, но што се обезбеђују трупе. Ова разлика долази отуда, што транспорт, не само није у стању да даје какав отпор непријатељу, него је у кретању спор и неспретан, те га је врло тешко сачувати и склонити од опасности. Ова је тешкоћа у толико већа, у колико је већи транспорт. Ако непријатељ дође у додир са транспортом, довољно је неколико пушчаних или артилеријских метака, да цео транспорт доведу у неред и да причине врло опасан застој у кретању. Ако се транспорт врши са својима, по војнички уређеним, коморцијама, онда се опасност и које како лакше може отклонити, него кад се транспорт врши са обичним реквирираним мештанима па још ако су непријатељски расположени. У томе случају само крајња и безобзирна строгост официра, подофицира и војника, који су одређени као спроводна стража уз кола, у стању је да одржава трајни поредак и да очува транспорт од растројства. Спроводној је стражи задатак да пази, да кола иду тачно на одговарајућем остојању, да држе увек десну страну пута, тако да је не само слободан саобраћај левом страном, него и да повређена кола одмах и без тешкоће могу иступити из колоне, да остала кола позади себе не задржавају, да се она одмах доведу у исправност и да се брзо прикључе зачељу колоне. Ако ли се кола не могу брзо да доведу у исправност, тада ће се, оно што је на њима, брзо расподелити и претоварити на остала кола, а ако то није могуће, онда ће се уништити, да не би пало непријатељу у руке.

Из овога излази, да транспорт треба тако обезбедити, да непријатељ никако не може доћи са њим у додир, према чему не могу потпуно ни бити у свему меродавни до сада изложени основи за обезбеђење у погледу јачине обезбеђујућих делова, даљине на коју се шаљу и осталога. Обезбеђење транспорта може се сматрати као изузетак. Кад је неизбежно, да ће транспорт морати доћи у додир са непријатељем, тада се са транспортом одмах скреће на какав удаљенији пут, или се, у крајњем случају, транспорт враћа натраг. А у најкритичнијим тренутцима, када се транспорт не

може спасти, дужност је спроводног оделења (одреда) да непријатеља толико задржи, да стража може транспорт уништити или онеспособити за даље кретање, како га ни непријатељ не би могао одвести. Обезбеђујућим деловима, истакнутим к непријатељу, спада у дужност не само обезбеђење, него и вођење главне борбе, што код обичног обезбеђења трупа није случај; јер главну борбу не воде обезбеђујући делови, него обезбеђена трупа, главнина. Због овога обезбеђујући делови, код транспорта морају да буду јачи и да се истичу на већу даљину, него код обичног обезбеђивања трупа.

При подели трупа за обезбеђивање, обично се најмање половина јачине пешадије истиче на ону страну, од куда непријатељ грози т. ј. као предходница, или као побочница или као заштитница. У ту се страну упућује и коњица, а ако изузетно има и артилерије, као у овом случају, то и она. На којој ће се даљини ови делови налазити од транспорта, зависи сваки пут од прилика и околности. Главнину маршевне колоне образоваће транспорт и артилерија, ако је има, са остатком пешадије, од које ће обично половина маршавати непосредно, на челу, а половина на зачељу; а ако је транспорт велики, онда и у средини колоне. При овоме ће се увек имати у виду, да се тактичке јединце не цепају. Од оног дела пешадије, која буде одређена да иде на челу и зачељу колоне, узима се стража, ако за то не би било коњице. Исто тако од пешадије узима се и радничко оделење, које иде напред на неколико стотина метара за поправку пута и отклањање препона. Ако коњице нема, могу се пешадијској стражи придати велосипедисти у извесном броју. —

После овако општег погледа, да се вратимо сада нашем задатку. Да овде предстоји бочни марш, о томе једва да може бити говора. Исказ мештанина утврђује се исказом заробљеника само у толико, да је непријатељ заиста стигао до Клисуре, али се не утврђује и где је заноћио; исказ пак заробљеника о непријатељским деловима код Батушнице утврђује се у неколико тиме, што су и коњичке патроле добиле ватру из шумарака на коси између Батушнице и Мекиша. Из тога шдо је добијена ватра не може се позитивно закључити да је ту само коњица, или има и пешадије, као што то заробљени коњаник каже. И коњица је могла ватром дочекати и одбити патроле, па оне опет да не знају да ли је та ватра од коњице или пешадије. Кад је коњица сјашила за борбу и добро прикрила своје коње, да се не могу видити, тада је при прикривеним стрелцима и једнакој одећи са пешадијом, веома тешко извидити, да ли је то коњица или пешадија, која дочекује ватром. Пређе се бар по диму, и ако су стрелци заклоњени, могло судити о месту, даљини и простору са кога се гађа, а сада је и то врло тешко, јер се дим не види, а звук може и да обмане, нарочито кад дува ветар са стране.

Усљед овога ће, у колико је савршеније оружје, патроле и извиђачки делови, по самоме инстинкту самоочувања, тежити да се зауставе даље од непријатеља, тако да га неће моћи довољно осмотрити, нити поднети поуздана извешћа. Због важности ових коњичких извешћа, јер не треба сметати с ума, да је коњица око и уво војсци, она не треба да се плаши ни од великих жртава, само да на време прибави и достави команданту одреда поуздана извешћа. Она нарочито треба да обраћа пажњу на присуство непријатељске пешадије, како се не би десило, да јави да је наишла на пешадију, а међутим то да не буде пешадија него коњица, или обратно, што је још опасније. То је велика разлика и може јако и врло неповољно да утиче на одлуку команданта одреда. Из овога се види да је коњичка борба пешке добила много веће важности и значаја са усавршавањем пушке. —

Какав закључак командант одреда може да изведе из тога, што је, по изгледу, непријатељ зауставио своју главну снагу на преноћиште код Клисуре, а неке своје делове истурио чак до Батушнице? Ако би се узело, да је доиста непријатељ заноћио са главном снагом код Клисуре, онда би они делови код Батушнице били сувише далело, да се могу сматрати као саставни део предстраже. Ако би се узело да је то код Батушњице некакав омањи одред са некаквим специјалним задатком, онда му је снага, за какво озбиљније предузеће, незнатна. Остаје још једна вероватна комбинација, и која би за одред била најопаснија. А то је, да је непријатељ сазнао за транспорт и да се није зауставио на преноћиште код Клисуре, него се примакао са главном снагом ближе Батушници, да би сутра дан био ближи транспорту и могао исти стићи још на левој обали Мораве. Овако предузеће од стране непријатеља, пре на левој обали Мораве, него на десној у толико је вероватније, што је ово даље од Ниша и трупа у њему и што га Морава у неколико штити. Док међутим, кад би ово предузимао на десној обали Мораве, било би за њега опасније, јер би могао бити изложен удару трупа из Ниша. Из овога излази, да транспорту прети највећа опасност док не прође Мораву на Мраморском мосту. Но и кад је прође још није у потпуној безбедности све док се не прикучи Нишу.

Шта командант, према свему овоме, треба да предузме па да обезбеди даљи марш одреда?

Путова нема нити газова на Морави да би транспорт могао скренути са насипа у леву страну и даљим, обилазним путем продужити марш за Ниш, него му остаје једини насип преко Мраморскога моста. И кад је тако, онда командант одреда има да се ослони на снагу свога спроводног одреда и да га постави између транспорта и непријатеља тако, да непријатељ не може доћи у додир са транспортом.

Транспорт, кретајући се насипом ка Мраморском мосту, прелази неколико коса, које су отворене и прегледне и које падају ка Мерошинској реци; даклe, креће се путем који надвишава правац, којим непријатељ може предузимати напад. Од Мраморског моста до Бубња насип иде равницом. Овакав правац пута и земљиште погодно је за заштиту транспорта, јер не дозвољава непријатељу прикривено приближавање, нити му олакшава напад; него баш обратно отежава му.

Моје је мишљење, да ће командант одреда најбоље решити задатак, ако коњицу упути да добије и одржава тесан додир са непријатељем; транспорт да продужи марш насипом преко Мраморскога моста ка Нишу, а главна снага пешадије, као побочница, са батеријом да маршује равноостојно са транспортом преко поља, секући попречно косе које се спуштају ка Мерошинској реци до доласка до газа, код Међуровачке цркве, ту да прегази Мораву и даље да се креће преко Д. Међурова.

Не бих био за то, да се главна снага пешадије постави негде на положај, десно од насипа, између Мерошине и Мораве и ту да пропусти транспорт да поред ње прође, па она даље да се креће, због тога, што је приближно једнака дальина кретања и за транспорт и за побочницу, па би она заостала и то у толико пре што се она не креће путем него преко поља, чиме се кретање знатно успорава, те би транспорт, по прелазу Мораве, могао бити, можда, изложен каквој опасности. — Не бих био ни за то да командант одреда обезбеђује даљи марш транспорта нападним предузећем на непријатеља; јер за то нема ни приближно поузданих података, те не зна ни јачину непријатељске снаге, нити место, где се она управо налази. А сем свега тога, њему није у задатку да тражи борбу, него је смисао задатка баш избегавање борбе.

За батерију би можда незгодно било кретање ван насипа без пута и прелажење јаруга; али, судећи по карти, косе су благе и јаруге нису много дубоке, притом је летње време, те је земљиште чврсто, да би она то ипак могла савладати. У осталом ако то не би било могуће, она би се могла кретати насипом, са кога је велика и добра прегледност, па би на случај потребе, могла брзо и лако доћи низ ма коју косу ка пешад. побочници и потпомоћи је својом ватром да непријатеља задржи на већој дальини.

Да видимо сада, ако непријатељ буде предузимао што год против транспорта, може ли, када и где, доћи у додир са њим. Његова ће коњица. која је већ стигла до Батушнице, предузети сутра рано изјутра извиђање, тако да се одма по сванућу може очекивати у околини Балаинаца и Градишта. Коњици одреда задатак је извиђање и закриљавање, а да ли ће она успети, да спречи непријатељску коњицу и њене па-

троле да не прилазе ближе од Мерошинске реке, питање је. Ма како било, транспорт неће моћи избећи, а да га непријатељ не осмотри, као и осталу целу снагу одреда са Батушничког виса. Ако транспорт успе да за раније измакне, онда ово осматрање од стране непријатеља неће бити ни од каког особитог значаја, а у противном случају, тешко да ће се без борбе моћи обићи. Ако за одред претпоставимо најгори случај, а то је да непријатељска главна снага није заноћила код Клисуре него између ове и Батушнице, тада она од Батушнице до Мраморског моста, или ма које тачке насипа на левој обали Мораве, има округло 6 км. И ако би се непријатељ кренуо са изласком сунца, у 5 часова јутра, то би он овај простор, без задржавања, могао прећи за 1^{12} часова, а то ће рећи, да би он у 6^{12} часова јутра већ на некој тачци био пресекао пут транспорту, или га напао, ако овај за раније не би био прошао. Из овога излази да би транспорт требао, да у то време буде прошао, својим зачељем, мост Мраморски. Од Мерошине до Мраморског моста има округло такође 6 км. И пошто је брзина кретања транспорта у опште приближна као и пешадије*), то ће транспорту требати такође 1^{12} часова док доспе до Мраморског моста. Или ако би се кренуо са изласком сунца, у 5 часова јутра, то би он могао стићи челом својим до моста тек у 6^{12}, а то је кад и непријатељ. У оволико би часова требало челу транспорта, а зачељу би требало још више. Транспорт је дугачак 2 км. и да узмемо да је један батаљон употребљен непосредно уз транспорт, делом као претходница и радничко одељење, а делом као заштитница, а трупна комора свију делова да је такође непосредно уз транспорт, тада ће дубина целокупне колоне бити:

$^1/_2$ Батаљоне на челу транспорта са претходницом и радничким одељењем	650 м.
Транспорт	2000 м.
Трупна комора свију делова	430 м
$^1/_2$ Батаљона на зачељу са задњим одељењем	650 м.
	3 630 м. или

округло 3·5 км. или претворено у часове 42 минута. Према овоме, дакле, зачеље би колоне транспорта могло прећи Мраморски мост тек у $6^{\cdot 54}$ часова јутра, кад би се чело кренуло у 5 часова из Мерошине. А да оно буде прешло преко моста до $6^{\cdot 12}$, када непријатељ такође може стићи, треба да се од

*) Ратна Служба прави разлику стр. 76. У задатку није речено да ли су коњска или волујска кола или има и товарни коња. Ја сам узео да је мешовит транспорт чија је брзина кретања за мања остојања просечно равна брзини кретања пешадије.

$6^{\cdot 12}$ одузме $1^{\cdot 54}$ и то ће нам показати у које време најдоцније може и сме поћи транспорт; то је време $4^{\cdot 18}$ часова јутра. А ради сваке сигурности најбоље је да се крене не доцније од 4 часа.

Може бити, многима ће се учинити, да би у овако озбиљним приликама боље било, или продужити марш одмах с вечери, или се кренути на марш још од пола ноћи. Ово овако може да се учини повољније на први поглед, али кад се више удуби у суштину ствари, одмах ће се увидети, да је то, ако не немогуће, а оно скопчано са врло великим, а можда и неодољивим тешкоћама. Те су тешкоће ове: стигло се у Мерошину после напорног марша доцкан у вече; стока је изгладнела и заморена, неопходно јој је потребан ноћни одмор, да би сутра дан могла наставити свој марш; кретање ноћу заморене стоке веома је тешко; ако се деси и незнатан квареж кола веома је тешко довести их у исправност; и, сем свега тога, лако може да се деси забуна, пометња па и паника код и иначе непоузданих коморџија, при чему ће се тешко повратити ред. Као што се види незгоде ноћног кретања транспорта у близини непријатеља, готово су претежније, него ли дању и сама опасност од близине непријатеља. Из ових, дакле, разлога ја не бих био за то, да се транспорт крене раније од 4 часа јутра. У 4 часа и ако се није сасвим расветлило, опет се толико види и дан све више осваја свакога тренутка, да отпадају све оне незгоде ноћног маршовања.*)

Транспорт ће бити у потпуној сигурности, тек кад се буде попео на Бубањ и упутио ка Нишкој станици.

Једновремено са транспортом имала би се кренути и побочница, да би се једнако могла налазити у висини његовој и између њега и непријатеља.

Са овим би била готова одлука команданта одреда, у овоме: и транспорт и побочница да се крену једновремено у 4 часа јутра: транспорт насипом, а побочница пољем поред шумице на Брестанској Високој, правцем на газ код Међуровачке цркве, па на Д. Међурово за Ниш.

При оваквој ситуацији најугодније је, да онај батаљон што је био на предстражи са још два батаљона образује побочницу, а четврти батаљон да остане уз транспорт као прет-

*) Друга би ствар била, кад би транспорту претила већа опасност, но што је у задатку изложено. У таквом би случају транспорт морао пошто пото продужити марш још с вечера, чим би се стока подмирила и мало одморила, а људи нахранили. И у том би случају обезбеђење било слично дневном обезбеђењу с том разликом, што би растојања обезбеђујућих делова од транспорта била мала, и што се коњица не би истицала да добије додир са непријатељем, одашиљући у правцу *к* непријатељу само патроле важнијим путовима, а она да се упути насипом да што пре заузме и очува Мраморски мост до доласка транспорта. —

ходница, радничко оделење и заштитница. Батерија док сасвим не сване, да иде на челу транспорта, а тада према потреби, да иде према побочници. Овде настаје истина та незгода што ће онај батаљон, који је био на предстражи, и даље подносити дневни највећи напор; али би још већа незгода, дангуба а можда и опасност била, кад би се он, тако рећи, још по мраку свијао и повлачио ка транспорту, а три остала истицала у побочницу. Како код претходнице (предњег оделења), тако и код главнине потребно је да се задржи нешто коњице, не само ради извиђања, него и ради одржавања веза са побочницом. За ово ће бити довољан један вод, да се не би слабила коњица у њеној служби извиђања и обезбеђавања. Овај вод треба тако поделити да већи део припадне претходници, — предњем оделењу, а мањи главнини. Сва остала коњица да буде као саставни део побочнице т. ј. под командом команданта побочнице.

Са овим би била опредељена оваква подела трупе:

Подела трупе:

1. Претходница:

Командир капетан Н.
1. чета 1. батаљона;
1/4 1. ескадрона сем 2 подофицира и 16 коњаника.

2. Главнина:

Овим редом:
2 подофицира и 16 редова коњичкога вода одређеног за претходницу;
Батерија;
1/2 1. батаљона;
Трупна комора;
Транспорт;
3/4 4. чете 1. батаљона.

3. Заштитница:

Један вод 4. чете 1. батаљона.

4. Десна побочница:

Командант потпук. С.
2., 3. и 4. батаљон;
3/4 1. и 2. ескадрон коњице.

Хоће ли се баш поименично узети овако ове трупе, као што сам их ја узео или друге, ствар ни у колико не мења. Као што је свеједно и то, да ли ће трупна комора бити на челу транспорта или на зачељу.

Пошто није искључена могућност да могу до тренутка поласка стићи команданту нова важна извешћа о непријатељу то је за овај случај, најпогодније да командант изда две заповести, како не би дошао у неприлику да већ издану заповест за марш мења.

Од побочнице је један батаљон са 2 вода коњице на предстражи, па да би се избегла заобилазна и узалудна кретања, треба да се коњици одреди нека тачка у правцу непријатеља, где ће она сачекати осталу коњицу, а предстража да се поступно свија у правцу наступања побочнице.

На заповест треба да дођу сутра дан непосредно потчињене старешине сем команданта предстраже, као што треба да дође и вођа транспорта. Време кад треба да буду скупљени за заповест, може да буде пола часа пред полазак чела претходнице. Команданту батаљона на предстражи послала би се писмена заповест.

Остојање главнине од претходнице не треба да буде сувише велико, како би колона испала што краћа. Најбоље је да уз кола и возаре остану као стража они исти људи, који су били прошлог дана, и преко ноћ. Транспорт се дели и стража распоређује онако како је изложено у Ратној Служби стр. 467 и даље. Да се транспорт сутра дан благовремено крене на пут, ствар је команданта 1. батаљона и вође транспорта.

Побочници је довољно у главноме да се назначи правац, односно пут, којим ће маршовати; а шта ће доцније бити, биће ствар нове заповести.

У погледу мера за извиђање, командант одреда може а и треба нарочито да нагласи команданту десне побочнице правац преко Мекиша ка Дољевцу и преко Батушнице ка Корвин граду.

О трупној комори излишно је у заповести још што год напоминьати.

Може настати питање, где да се налази командант одреда за време марша? О транспорту он има само толико да води рачуна за време марша, да зна где се у које доба налази и да не учини какав застој у маршу. Ако би се иначе указала каква потреба код транспорта, о томе ће водити старање командант 1. батаљона и вођа транспорта. За команданта одреда много је важније и потребније, да се нађе код десне побочнице, како би могао пратити све шта се буде дешавало са стране непријатеља; при чему, на случај борбе побочнице са непријатељем, не мора да се меша у надлежност и делокруг команданта побочнице, ако то не би изискивала нужда. Командант одреда непрестано ће имати у виду целину, не губећи се у појединостима, како би на време могао наредити прекид борбе, ако то сам командант побочнице не би био учинио. Он треба нарочиту бригу да води о оступници побочнице, пошто јој је она у продужењу левог крила, при чему

треба да размисли о томе, да ли би се и она чета са зачеља транспорта, и у колико, могла употребити за олакшање одступања побочнице.

На основу свега овога командант ће издати ове заповести:

Спроводни одред транспорта
О № 5.
1. авг. 1912. год.
9 часова у вече
Мерошина.

ЗАПОВЕСТ:

Одред и транспорт имају бити готови за полазак сутра у 4 часа јутра на местима преноћишта.

Трупна комора поред насипа са источне стране бивака транспорта.

За пријем заповести непосредно потчињене старешине, сем команданта 3. батаљона, да буду код мога штаба у 3·30 часова јутра.

Командант пуковник
Н. Н.

Издиктована примаоцима непосредно потчињених јединица, команданту предстраже послана писмено.

Друга заповест гласиће усмено:

Непријатељски одред, извесне још непознате јачине, наступајући од Лесковца, стигао је синоћ са својим најистакнутијим деловима до Батушнице.

Транспорт са одредом, има јутрос да продужи марш преко Мрамора ка Нишу,

1. *Претходница* под командом капетана Н. од 1. чете I. батаљона са једним водом 1. ескадрона, сем 2 подофицирца и 16 коњаника, поћи ће у 4 часа јутра насипом преко Мраморског моста к Нишу. Ићи ће на 500 м. пред главнином.

2. *Главнина* под командом мајора Н. овим редом: 2 подофицира и 16 редова коњаника из вода код претходнице; батерија; 2 чете 1. батаљона; трупна комора; транспорт и 3 вода 4. чете 1. батаљона, поћи ће насипом за претходницом на означеном одстојању.

3. *Заштитница* од једног вода 4. чете 1. батаљона на одстојању од 200 м.

4. *Десна Побочница* под командом п.пуковника Н. Н. од 2., 3. и 4. батаљона са остатком 1. и 2. ескадрона коњице поћи ће у 4 часа и кретаће се у висини главнине на растојању око 1 км. секући попречно косе, које се спуштају преко насипа ка мерошинској р., прећи ће Мораву на газу код Међуровачке цркве и ићи ка Нишу.

5. Ја ћу се налазити код главне трупе десне побочнице.

VI. Задатак

Нишки одред извесне јачине, у својој земљи, ноћио је, после напорнога марша доцкан у вече 2. маја по излазу из Куновичког теснаца, у биваку поред пута у висини села Бање, са предстражом од 1. батаљона III пука и 1/2 ескадрона пука моравске дивизијске коњице под командом Н. на линији Г. Врежина, Станица Бањска, Емина Кутина, за обезбеђење противу непријатеља за кога се сазнало, да је тога дана такође доцкан у вече стигао преко Прокупља и ноћио код села Александровца, заузев предњим коњичким деловима Мраморски мост.

Предстража одреда била је постављена у главноме овако: једно стражареће оделење коњице поред насипа код Г. Врежине, 1. чета са остатком вода коњице поред пута западно од Бањске станице, 2. чета са 1 оделењем коњаника на коси између Бањске станице и Емине Кутине, а 3. и 4. чета са остатком коњице поред пута источно од Бањске станице.

3. маја у 3 часа јутра командант предстраже добија овакво наређење од команданта одреда:

Непријатељски одред, који је синоћ ноћио код Александровца, тежи да заузме Ниш, уз припомоћ појачања, која му долазе од Алексинца десном обалом Мораве.

Наш одред, који долази преко Грамаде обезбедиће Ниш од стране Алексинца, а ја ћу се сутра у 5 часова јутра кренути из бивака са главнином, насипом поред Ћеле Куле, Св. Николе и пешад. касарне на Бубањ да обезбедим Ниш против Мраморског одреда.

Ви ћете образовати претходницу са вашим трупама, које су на предстражи, ка којима вам додајем још: 1/21. и 2. ескадрон пука морав. дивиз. коњице[1]), 2. батаљон III. пука са митраљеским оделењем и пола пуковског телефонско сигналног оделења, 1. батерију II. дивизијона морав. пољ. арт.

[1]) Зашто одред, ма и са већим напрезањем, није још синоћ заузео положај са западне стране Ниша (Бубањ), као и зашто коњицу није раније и даље упутио к непријатељу, о томе се у задатку ништа не каже и то је без утицаја па решење задатка, према ситуацији каква је задатком створена.

пука и 1 чету пијонира. Ове се трупе налазе код главнине и очекују ваше наређење. Трупну комору претходнице оставите поред пута код Бањске станице, где ће се придружити осталој трупној комори одреда.

Кретати се на остојању око 1000 м. пред главнином.

По доласку на Турску калдрму зауставити се до даљег наређења.

Ја ћу се налазити на челу главнине.

Изложити:

1. Оцену ситуације од стране команданта претходнице;
2. Заповест команданта претходнице;
3. Скицу маршевног поретка претходнице, из које да се види и распоред коњице.

Напомена: Сматрати да је Ниш неутврђен.

Решење VI. задатка.

Командант претходнице цени ситуацију овако:

Ниш као важно место налази се на средокраћи између оба одреда. У интересу је и једног и другог одреда да се пре непријатеља дочепа Ниша и подесних положаја око њега а нарочито Горице, јер ко пре заузме Горицу тај ће и господарити Нишем. Нишки одред је у неколико у повољнијем положају у погледу подесности положаја поред и преко којих има да пређе него Прокупачки, који има да пређе Мораву и да се пење уз Бубањ.

Из овога излази да, пошто Нишки одред није мого синоћ продужити марш до заузећа Горице и Бубња због заморног марша и доцног доласка код Бање, што би веома корисно било, треба да порани како би пре непријатеља заузео Горицу и Бубањ, на случај да се и непријатељ рано крене к Нишу.

Опасност, која Нишу и нишком одреду грози од непријатељског алексиначког одреда, паралише се грамадским одредом, према чему се претходница на ту страну нема много да обзире, него само да за сваки случај извиђа и у ту страну а да тражи и одржи везу са грамадским одредом.

Из овакве ситуације подаје се за Нишки одред и његову претходницу потреба не само да се рано изјутра крене са преноћишта, него и да се без задржавања креће најподеснијим и најкраћим правцем до заузећа Горице и Бубња, одакле ће се опредељивати за даљи рад према податцима, који се дотле добију и који ће ситуацију још боље расветлити.

Свакојако ће многима пасти у очи, да је положај команданта претходнице доста необичан у томе: што му није изриком одређено време поласка, него га сам мора одређивати према поласку главнине; што му није изложен фронт извиђања и обезбеђења, као што се то по неки пут ради и што му није изриком одређен пут, којим има наступати. Ово је све учињено намерно, да би се решаваоци побудили на јаче размишљање и на самосталнији рад.

Сем трупа, које су биле на предстражи, команданту се претходнице стављају на расположење, као појачање, и друге трупе.

Мере, које командант има да предузме, по пријему заповести од команданта одреда, ове су:

1. Да ли да задржи у предњој трупи претходнице оне исте трупе, које су биле у предњој трупи предстраже, или да их замени са оним батаљоном, који му се упућује из главнине као ојачање?

2. Где ће и како свити предстражу у маршевни поредак?

3. Како ће за време свијања продужити извијање и обезбеђење у правцу к непријатељу?

4. Где ће му и када ући у маршевну колону трупе, које су му одређене за појачање и

5. Какву ће заповест издати претходници за марш?

Што се тиче употребе истих трупа за предњу трупу предходнице, које су биле и у предњој трупи предстраже, начело је, да се по могућству оне трупе, које су биле у предњој трупи предстраже, не употребљују и за предњу трупу претходнице због јачег замора. Но од тога се чини по који пут изузетак, кад за то има разлога. Командант одреда је већ у овоме учинио изузетак, јер је исте трупе одредио за претходницу, које су биле на предстражи, само што их је још појачао. Он је за ово несумњиво имао разлога, само што о томе задатак ништа не говори, те се ни ја у то нећу упуштати. Ако би командант претходнице пак хтео, да се држи буквално поменутог начела, и да за предњу трупу предходнице не употреби исте трупе, које су биле у предњој трупи предстраже, него оне, које му долазе из главнине, као појачање, он би морао наредити, да те трупе раније дођу, па наравно раније и да устану; сем тога њихов излазак на чело колоне и развој излагао би их нешто већем замору, који вероватно не би стајао у сразмери са коришћу, која би се тиме желела постићи. С погледом на ово, ја бих био за то, да се из трупа, које су биле на предстражи, образује предња трупа претходнице и то да је образује 4 чета, која је била у главној трупи предстраже.

Свијање предстраже у маршевни поредак, као што је то у осталом и раније речено, треба да се врши унапред на наступном правцу, да би се избегла заобилажења непотребна и трупа не излагала већем замору и дангуби. — Пошто је команданту претходнице речено само куд ће се кретати главнина, а претходници је, као што знамо, задатак, не само извијање и обезбеђивање главнине, него и прибављање времена и простора за угодно развијање главнине, на подесном положају при сукобу са непријатељем — то командант претходнице има да размисли, како ће претходница најбоље моћи извршити свој задатак; да ли маршујући истим путем, куда и главнина, или другим којим напоредним путем у близини првог. Сем пута, којим ће маршовати главнина има само још један пут, којим би претходница могла маршовати, а то је

онај селски пут, који од Ћеле Куле иде уз Горицу, па поред тачке обележене котом 337 излази на насип Ниш – Лесковац, а одатле низ Бубањ. Даље у правцу Новог села нема пута, но земљиште је подногу и благо, те је кретање лако. Ако претпоставимо да је командант предходнице буквално разумео свој задатак и упутио се истим путем, куда ће маршовати и главнина, и ако претпоставимо, да се у исто време кренула и непријатељска претходница од Мраморског моста, јер није вероватно, да је његова предстража била удаљена далеко од моста: онда би се чела обеју претходница сукобила код Нишке станице, јер је ту средокраћа простора, који раздваја полазна места обе претходнице. Ту би се сукобила чела, ако би и непријатељска претходница ишла насипом. Но, ако она не би непрестано ишла насипом, но би за раније скренула у десно уз Бубањ, да се што пре дочепа Горице, тада би она у то време била већ код највеће окуке насипа између Ниша и Пасје Пољане. У каквом би се положају налазила претходница одреда са главнином? Ја сматрам, да би се налазила у незгодном и у много незгоднијем но да је ишла преко Горице*); јер би непријатељ добио надвишавајући положај и одред би морао да прими борбу под веома неповољним приликама. Кад би пак претходница ишла краћим правцем, преко Горице, тада би она дошла до поменуте окуке насипа пре непријатељске претходнице; имала би надвишавајући положај и била би у стању да да времена главнини, да скрене са свога дотадањег правца и да се развије за борбу на много угоднијем месту, него у првом случају. Ово у толико пре, што ће батерија из претходнице имати угодан положај и велико поље дејства. С обзиром на овакву ситуацију, дакле, командант претходнице боље ће одговорити своме задатку, ако се са главном својом снагом крене преко Горице, а само нешто упути путем, којим ће се кретати главнина, пошто, можда, коњичка оделења за то не би била довољна. И у погледу коњице корисније је, да се и она креће краћим правцем преко Горице, јер са тога правца, одмах чим избије изнад Пасје Пољане, добија велику прегледност — чак до Мраморског моста; док, крећући се другим правцем, она би могла да добије прегледност, тек пошто пређе Бубањ. А сем тога, крећући се тим правцем, она ће лакше и боље моћи да спречава извиђање непријатељској коњици и да непријатељу успорава марш.

*) Пада у очи зашто се и главнина није кретала од Ћеле Куле преко Горице. То је ствар команданта одреда, у задатку о томе нема помена, те се у оцену тога нећемо ни упуштати, ма да би то за одред у сваком случају било сигурније. Вероватно је командант одреда узео насип за кретање главнине као бољи пут, рачунајући сигурно да ће пре непријатеља моћи заузети Бубањ.

Из ових посматрања да се извести закључак команданта претходнице овакав: да се предстража свије у маршевни поредак код моста на Кутинској р., да својом главном снагом маршује преко Горице; да одвоји слабију десну побочницу путем, куда ће маршовати главнина; да коњицу истури напред преко Горице и Бубња ка Мрамору с тим, да оно стражареће оделење од Г. Врежине иде десном обалом Нишаве и да тражи везу са коњицом Грамадског одреда.

Она два вода коњице, који су били на предстражи, продужиће извиђање за време свијања предстраже, па ће се тек доцније и унапред прикупити. Пошто су они ноћном службом доста заморени, то их у претходници треба, по могућству, употребити за мање заморну службу, придајући их десној побочници и предњој трупи; 1 и $^1/_2$ ескадрон, као свеже, употребити као претходничку коњицу изашиљањем напред преко Горице.

Ако се одреди 1 чета са једном сигналном станицом и 1 оделењем коњаника за десну побочницу а 1 чета са једном сигналном станицом, 1 оделењем коњаника и пионирском четом за предњу трупу, то остају још у главној трупи: $1^1/_2$ батаљон пешадије, митраљеско оделење, 1 сигнална станица и 1 батерија, чиме је утврђена подела трупа.

Време када треба да буде свијена предстража код моста на Кутинској реци може се одредити овако: главнина је удаљена од ове тачке (мереħи по насипу до наспрам ње) $3^1/_2$ км. а то је 42 минута марша; према чему ће чело главнине бити у висини ове тачке у $5^{\cdot 42}$ часова јутра. Дужина пак маршевне колоне претходнице износи 2200 метара и треба да је пред главнином на остојању од 1000 метара, што чини 3200 метара или округло 38 минута марша. А то ће рећи, да претходница треба да буде на својој полазној тачки за 38 минута раније спремна за полазак и да пође пре но што чело главнине доспе у висину те полазне тачке; или, другим речима, да претходница мине ту тачку својим челом у $5^{\cdot 4}$ часова јутра. Овај рачун није апсолутно тачан, али је ипак за практичну примену тачност довољна. За остојање сам узео, да се предње оделење креће пред прихватницом на 400 м. прихватница пред главном трупом на 600 м. а главна трупа пред главнином на 1 км Остојање предње трупе при мањим претходницама, треба да је најмање толико, да главна трупа не може бити изненађена непријатељском пешадијском ватром и да главна трупа, при сукобу са непријатељем, има времена и простора да се за борбу развије. У опште ово остојање, као и остојање претходнице од главнине зависи од земљишта и осталих прилика, те се не може стално бројем утврдити. При већим претходницама остојање предње трупе од главне трупе треба да је толико, да главна трупа не може изненадно доћи ни под јаку непријатељску артилеријску ватру (Р. С. тач. 565—573).

Десна побочница треба да пође у исто време када и предња трупа претходнице, те ће тако са њоме моћи остати за сво време марша у истој висини и ако јој је нешто дужи пут, али је бољи. И побочница ће се, опет за себе делити, ради извиђања и обезбеђења, на предње одељење и главну трупу.

Командант претходнице добио је заповест за марш у 3 часа јутра, па да би се све на време могло свршити, биће потребно да он одмах изда заповест како би се трупе на време могле спремити и поћи, а нарочито она 2 вода коњице на предстражи треба да нахране и преседлају своје коње благовремено. Скупљање стражара, мртвих стража и прихватница, као и довођење њихово у одређено време на полазну тачку треба оставити оцени, увиђавности и извршењу дотичних четних командира, но тако, да се ово свијање не предузима никако раније но што је то неопходно нужно.

Кад ће и где да се придруже колони оне трупе из главнине, као појачање претходници, треба такође командант да одреди. Оне имају да уђу у састав колоне код моста преко Кутинске реке. На ову ће тачку чело претходнице стићи у $5^{\cdot 10}$ часова јутра, зачеље ће стићи у $5^{\cdot 32}$ часа, јер је колона дубока 2200 метара или 26 минута округло. Дакле, ове трупе треба да су на тој тачки у $5^{\cdot 16}$ часова најдоцније, сем пијонирске чете, која треба да буде ту у $5^{\cdot 10}$ часова, пошто улази у састав предње трупе, — па да угодно могу ући у колону. Коњица, пак, која треба да буде напред, она мора раније проћи ову тачку. Ова је тачка удаљена од бивака главнине, где су ове трупе, 4 км. или 48 минута и да буду на овој тачки у $5^{\cdot 10}$ ч. треба да пођу из бивака најдоцније у 4^{32} часа, а пионирска чета у $4^{\cdot 22}$ часа. Ако се и коњица буде кренула из бивака у ово исто веме и буде касом и ходом наизменце ишла, она ће ову тачку проћи до 5 часова јутра, а то је довољно, јер она у ходу и касу наизменце за једнако време без застанака прелази 10 км. за 1 час.

Другом приликом биће говора о издавању заповести претходници, када се не добије изрична заповест за њу, него када командант претходнице има сам да за њу изведе задатак из опште заповести команданта одреда. Заповест треба издати такву, да она буде довољна до заузећа Бубња. —

Према свему овоме командант предстраже односно претходнице, има да изда две заповести једну за долазак појачања из главнине и другу за марш претходнице.

Прва ће гласити:

Претходница Нишког Одреда
О № 4.
3. маја 1912 године
3^{15} часова јутра
у биваку код Бањске Станице.

ЗАПОВЕСТ:

1/2 1. и 2. ескадрон пука дивиз: коњице, 2. батаљон III. пука са митраљеским оделењем и пола пуковског телефонског сигналног оделења 1. батерија морав. пољ. арт. пука и 1 пионирска чета имају, по наређењу команданта главнине ући у састав претходнице, према чему наређујем, да буду на полазној тачци код моста на кутинској реци јутрос: пионирска чета и две сигналне станице у $5^{\cdot 4}$ часова за улазак у састав предње трупе, односно десне побочнице, 1/2 1. и 2. ескадрон у 5 ч. као претходничка коњица, 2. батаљон са митраљеским оделењем у $5.^{6}$ ч. и 1. батерија у $5.^{19}$ ч. за улазак у састав главне трупе.

Писмено по ордонансу.

Командант
Н.

Друга ће пак заповест гласити:

Претходница нишког одреда
О№ 5.
3. маја 1912. године
3^{20} часова јутра
у биваку код Станице Бањске.

ЗАПОВЕСТ:

Један непријатељски одред, наступајући правцем од Прокупља к Нишу, заноћио је синоћ код Александровца, а други се непријатељски одред креће од Алексинца такође к Нишу.

Наш одред поћи ће јутрос у 5 часова и ићи ће поред Ћела Куле, Св. Николе и пеш. касарне на Бубањ, против непријатељског прокупачког одреда. Други, пак, наш одред стиже данас преко Грамаде у Ниш противу Алексиначког непријатељског одреда.

Подела трупа:

1. Претходничка коњица:
Командант мајор Н.
1/2 1. и 2. ескадрон

1. Претходничка коњица ће поћи кроз полазну тачку на мосту на Кутинској р. у 5 часова јутра и убрзаним кретањем ићи преко Горице у извијање непријатељске снаге код Мрамора. Извијати и у правцу Топлице.

2. Предња трупа:
Командир капетан Н.
1 одељење коњаника;
4. чета 2. батаљона;
пионирска чета;
1 сигнална станица.

2. Предња трупа кренуће се са напред означене полазне тачке својим челом у $5^{\cdot 4}$ ч. јутра и ићи ће насипом до Габровачке р. а одатле селским путем преко Горице низ Бубањ до Турске Калдрме, где ће се зауставити до даљег наређења. Кретаће се пред главном трупом на остојању од 600 м.

3. Главна трупа:
Овим редом:
сигнална станица;
2. батаљон;
митраљеско одељење;
1. батерија;
1. и 2. чета 1. батаљона.

3. Главна трупа полази у $5^{\cdot 16}$ часова својим челом са полазне тачке за предњом трупом. 1. и 2. чета 1. батаљона свиће се из предстражарског распореда и ући у маршев. колону на полазној тачци, чим их мине чело предње трупе претходнице.

4. Десна побочница:
Командир капетан Н.
1. одељење коњаника;
3. чета 1. батаљона;
сигнална станица.

4. Десна побочница поћи ће са полазне тачке одмах на зачељу предње трупе и кретаће се путем поред Ћеле Куле, Св. Николе и пеш. касарне на Бубањ, извијајући и у правцу Чамурлије и старајући се да дође у везу са Грамадским одредом, ради чега јој се ставља под команду и стражариће одељење код Г. Вражине.

5. Трупна комора скупиће се у $5^{\cdot 24}$ часова јутра поред насипа код Бањске Станице, где ће сачекати осталу трупну комору одреда и ући у њен састав.

6. Ја ћу се налазити на челу главне трупе.

Писмено непосредно потчињеним јединицама.

Командант
Н.

Командант је одредио у маршевној заповести место и време, кад који део и где има да уђе у колону, а ствар је дотичних старешина да тамо на време стигну.

Траженом скицом распореда у маршевном поретку хоће се јасна представка распореда за извијање и обезбеђење, нарочито коњице у погледу мањих делова и патрола.

Ако би се коме учинило да је мало једна чета у предњој трупи претходнице, па би придао још једну, ја против тога не бих имао ништа, јер и за то има разлога.

VII. Задатак.

Ојачана моравска дивизија, која се концетрише у Нишу, била је изаслала одред од: I. пука Књ. Мил. Вел., XVI пука, I. дивизијона морав. арт. пука, 1 брцке батерије, пука морав. дивиз. коњице, 1 чете пионира, 1/2 чете болничара са потребном комором у правцу Брестовца да мотри на непријатеља, који наступа низ Мораву ка Лесковцу и да на тај начин штити концентрацију дивизије у Нишу. Непријатељ се, по заузећу Лесковца, упутио к Нишу и одред се, испред надирања знатно јаче непријатељске снаге, повукао и заноћио 1. јула на северној страни Клисуре (Корвин град) са предстражом од: 3 батаљона I. пука, 1/21. ескадрона, једне пољске и једне брцке батерије на линији Комнега, Овчавски камен, (2 чете са 2 вода коњице и 1 пољ. батеријом на Комнеги, 1 чета са 8 коњаника на Корвин граду, 1 чета с једном брцком батеријом на Малошишком крсту и 2 чете са митраљеским одељењем и 2 одељења коњице на Овчарском камену, а 1 1/2 батаљон са 8 коњаника северно од Корвин града).

Према податцима, које је добио командант одреда до 10 часова у вече, непријатељ је стигао са јаком снагом до линије Шајиновац, Кочане, Чечина и ту заноћио. Његове су коњичке патроле допирале до Чечине, Орљана и Мекиша, где је заробљен један његов коњаник, по чијем је исказу, заноћио пук коњице на простору Шајиновац—Кочане.

Командант одреда има се, по налогу, који је ове вечери добио од команданта моравске дивизије, сутра, 2. јула повлачити лагано к Нишу испред надирања јачег непријатеља и, пошто поквари обичан и железнички мост на Морави, између Корвин града и Комнеге, да се за неколико недеља не могу поправити. Повлачење да буде такво, да непријатељу успорава кретање, али да се не упушта у озбиљну борбу. Командант дивизије намерава да сутра дан заузме, са остатком концентрисане снаге, Горицу и Марково кале за дочек непријатеља.

Избор правца, којим ће се одред повлачити од Корвин града оставља увиђавности команданта одреда, но с тим, да комора у сваком случају одступи позади левог крила положаја

Изложити:

1. Оцéну ситуације.
2. Заповест команданта одреда за одступање 2. јула.
3. Разлоге за такву заповест.

Напомена: 1) Ниш је неутврђен; 2) Морава је газна на бродовима.

Решење VII. задатка.

Командант одреда цени овако ситуацију: уопште је моравска дивизија у неповољнијем положају од непријатеља због тога, што она, као што се да закључити из задатка, тек довршује концентрацију у Нишу, док је непријатељ концентрисан и предузима офанзиву, чиме узима и иницијативу у своје руке; а то је и узрок што моравска дивизија онако олако напушта онако јак положај као што је Селичевица с Корвин градом. ограничавајући се на одбрану последњег положаја јужно од Ниша, против кога непријатељ има много подесније нападне положаје него што их има противу Селичевице са Корвин градом; сем тога, то је и узрок што је командант моравске дивизије био принуђен да истури овај одред овако усамљен на сусрет много јачем непријатељу, да би му колико толико успорио наступање и добио у времену, а то за одред може да буде врло критично при иоле мало већој необазривости његовог команданта.

Из овакве оцене ситуације командант одреда извлачи за се овакав закључак: користити се подесношћу земљишта што је могуће боље, да се непријатељ што дуже задржи у наступању, а ипак да се одред не изложи опасности, да усамљен буде потучен.

Одред има, према задатку, да одступа испред надирања јачег непријатеља под доста повољним приликама, јер није претрпио осетних губитака. Командант моравске дивизије није одредио пут (правац), којим би одред имао да одступа, према чему избор правца стоји до оцене и увиђавности команданта одреда према ситуацији. Команданту одреда стоје за повлачења три правца на расположењу: на десно крило Горичких положаја преко Белотинаца и Г. Међурова ка Бубњу; право насипом на фронт Горичког положаја и на лево крило положаја ка Марковом Калету. Ако би се командант одреда, са својим одредом, повлачио насипом, он би без нужде заклонио ватру дивизији са положаја, а сем тога, одступајући насипом, он не би у тој мери могао успоравати непријатељу наступање, у којој мери то очекује командант моравске дивизије. Ако би се повлачио преко Г. Међурова ка Бубњу, истина, ватру са

положаја ни би заклањао, али би још мање могао успоравати наступање непријатељево. Да командант одреда не маскира фронт дивизије а да што више успорава непријатељу наступање, најпогодније је, да он одступи преко Кнежице, Ћурлине ка Марковом Калету на лево крило дивизије.

Према налогу команданта дивизије, одред дакле има да по могућству успорава непријатељу кретање, а да се не упушта у озбиљну борбу. За ово је најпогодније да се заштитница заустављ̣а на погодне положаје, да принуђава непријатеља да застаје и да се за борбу развија, па чим то буде, заштитница одмах да одступа даље. Где ће и како заштитница те положаје заузимати, где ће је и како главнина прихваћати и потпомагати и, ако би се то у неколико могло према карти одредити, опет то не треба чинити у напред, јер се не може предвидети, како ће и куда непријатељ наступити па се врло лако може десити, да се мора мењати заповест. А да тога не би било, најбоље је оставити за сутра дан, да се то нареди на лицу места. За задржавање непријатеља заштитницом, најбоље је кад има каква препона позади које је згодан положај за одбрану, који би принудио непријатеља на далеко заобилажење, или на дангубно прелажење и освајање положаја као што је овде Морава са положајем Комнета, Курвин град, Малошишки крст, Овчарски камен, који је сам по себи врло јак и на коме се заштитница може дуже времена задржати и непријатеља принудити на дужи застој и развијање. Овај ће положај у толико пре и лакше моћи да одговори овом захтеву у колико непријатељ доцније сазна за одступање главнине, јер докле се год јаче не ангажује у борбу, или докле извиђањем не сазна за одступање главнице, дотле ће он вероватно претпостављати, да је на томе положају цео одред, па ће обазривије наступати и нападати. Он ће извиђањем понајпре моћи сазнати за одступање главнине одреда, ако своју коњицу упути преко реке Топлице и Бугариновачке реке, обилазећи Комнегу са западне стране. Да је ово вероватна намера непријатељева, да тим правцем упути своју коњицу, говори и та околност, што је по исказу заробљеног коњаника, заноћио његов један пук коњице код Кочана и Шајиновца. У осталом за коњицу у први мах и нема другог поља рада, јер је земљиште на десној обали Мораве врло тешко за коњички рад.

Земљиште је од Корвин града, поред насипа ка Нишу, пролазно, да би непријатељ, и кад би се пут искварио, могао лако обићи та искварена места. За кварење пак обичнога и железничкога моста на Морави, а у смислу заповести команданта дивизије, командант ће одреда наредити командиру пионирске чете, да благовремено припреми и изврши кварење. При овоме командант одреда мора водити рачуна о благовременом повлачењу оних чета и батерије са Комнеге, како им

прелаз, усљед кварења моста, не би био спречен на десну обалу Мораве и како не би биле одбачене левом обалом Мораве. —

Комору треба послати непосредно у Ниш, да не би сметала и успоравала марш одреда, као и да не би била на сметњи борачким трупама дивизије на положају јужно од Ниша. Није сувише рано одаслати трупну комору на 2 часа раније, но што ће вероватно трупе предузети одступање и ако ће можда за трупе бити у неколико незгодно, да се тако рано растану са потребама, које им носи трупна комора. *Овде обзир безбедности мора да предходи обзиру угодности.*

Податци, који се имају о непријатељу, доста су поуздани, у колико у опште у рату могу бити поуздани, јер махом потичу из додира одреда са њиме. И ако се није могла сазнати права јачина непријатељева, опет се толико зна, да је бројно знатно јачи од одреда. Тиме што је заузео Шајиновац, Кочане и Чечину изгледа да он наступа у две колоне. Ако непријатељ буде продужио у две колоне, то ће његова десна колона од Чечине бити опаснија за одред, него она од Кочана. Због овога изгледа да ће бити нужно, да се издвоји лева побочница, која би била у стању да стаје насупрот непријатељским предузећима од Чечине преко Овчарског камена и даље ка Малошишту, Перутини и Марковом калету. Овај је правац истина врло стрм и тешко пролазан, али је ипак сасвим у изгледу да ће се непријатељ њиме користити у јачој мери, да олакша освајање и продирање Клисуром између Комнеге и Корвин града. При овоме настаје питање да ли побочница да се издвоји из заштитнице или из главнине? Најприродније је да ову побочницу образују оне исте чете, које су биле на предстражи на Малошишком крсту и Овчарском камену, па према томе да та побочница и остане под командом команданта заштитнице. При овоме, ипак командант одреда не треба да пропусти, да заповешћу скрене пажњу команданту заштитнице на важност овога правца.

Да непријатељ не притесни јако колону у одступању, ствар је команданта заштитнице, при чему код главнине мора владати особити ред и старање да не наступи никакав застој у кретању, како заштитница не би била принуђена, да се, за задржавање непријатеља, заустављ онда и на таквом месту, када то за њу није угодно.

Из ових посматрања да се извести закључак, на који се решио командант одреда, овакав: *одступање преко Кнежице, Ђурлине ка Марковом калету на лево крило дивизије, с тим, да заштитница следује са широким фронтом, а комора за раније да се одашље у Ниш.*

При подели трупа треба имати на уму, да у опште заштитнице по бројности трупа могу бити јаче од претходница нарочито у артилерији и коњици, како би на случај

застанка на каквоме положају за задржавање непријатеља, имале довољно снаге да развију. За овај случај 3 батаљона неће бити много за заштитницу. Са овако јаком заштитницом командант њен може самосталније да поседа положаје за задржавање непријатеља, да се тиме марш главнине ни у колико не ремети. Ако ли се пак, с почетка одреди слаба заштитница, с том намером да се ојачава из главнине, онда кад наступи потреба, тада се може десити да се трупе делимично излажу јачем удару непријатеља, или, да би се оне спасле од опасности, да се цео одред задржи и ангажује у борбу противно намери, што само непријатељу и његовој намери може ићи у корист. —

У наступном маршу, кад предстража не образује претходницу, као што смо већ видели, предстража остаје на својим местима док је не мине претходница, а тада се свија и придружује главнини. У одступним маршевима обично се ради обратно, она образује заштитницу и *остаје на својим местима што је могуће дуже, да не би својим прераним покретом скренула пажњу непријатељу на предузето одступање трупа.* Ако се овим задржавањем увећају остојања у заштитници, то неће причињавати никакву незгоду, јер се мала одељења лако и брзо крећу, па ће се та увећана остојања убрзо скратити а нарочито још, кад делови који су измакли, причекају на подесним положајима.

Предстража се може у одступању сменити другим трупама одређеним за заштитницу на тај начин, кад се оне развију на каквом позадњем положају, па се предстража пусти да кроз њих одступи и свије се у маршевну колону. Овај је начин компликован, захтева више времена но што је потребно, да главнина одступи, те је према томе неприроднији и мање одговара целисходности. Пре но што главнина не образује маршевну колону и не добије одговарајуће остојање, они делови, који су непријатељу најближи, или су му на угледу, не треба да отпочињу одступање. Незгода што ће исте трупе, које су ноћу биле на предстражи и дању бити изложене већем напору но остале трупе, опет је мања, него незгоде, које би потицале из смењивања, при тесном додиру са непријатељем, нарочито још кад је за то земљиште неподесно као у овом задатку.

Пошто су овде на предстражи $2^1/_2$ батаљона I. пука, то за ојачање заштитнице треба придати још $^1/_2$ батаљона I пука да заштитница цела буде из једнога пука, како би се избегло мешање разних команада, што увек штетно утиче, како на само командовање, тако и на ред и држање трупа у борби. Кад ие год има да реши једно овакво питање, увек треба имат_т на уму, како ће се вршити ојачавање на случај борбе и по^требе, па да се избегне мешање разних јединица. О овоме ће доцније бити подробнијег говора. Из ових разлога и ред

батаљона у главнини треба да буде такав, да онај батаљон I. пука у колони буде ближе заштитници, како би се, на случај потребе, да се ојача заштитница или њена побочница, могле употребити трупе I. пука, при чему опет треба гледати да се батаљони не цепају. У овоме случају боље је ојачати заштитницу батаљоном из I. пука и због тога, што ће у заштитници бити 3 батаљона тога пука, те се и командат пука може угодно узети за команданта заштитнице, ако већ није био узет за команданта предстраже, пошто ће имати под својом командом 3 своја батаљона.

Од коњице треба оставити у заштитницу све што се има на расположењу, јер коњица треба, не само да извиђа и одржава додир са непријатељем, како би могла пратити сваки његов покрет, него да чува и спречава да не би непријатељ упоредним путовима загрозио боку и оступници колоне. Овај додир није довољно одржавати са непријатељским челом, него поглавито са његовом главнином, како се не би десио случај да чело служи само као маска, а главнина да скрене другим правцем за гоњење, или да се заустави, а можда и да се врати натраг. У колико је гонилац јачи у коњици, у толико је тежи задатак коњице онога који одступа, јер је принуђен да чини велике заобиласке и да троши много снаге. Зато је штета за свакога коњаника, који се одвоји од ове важне коњичке службе. — Стоји до воље и увиђавности команданта одреда, како ће употребити коњицу, да ли ће је задржати под својом непосредном командом, или ће је ставити под команду команданта заштитнице као саставни део исте. Код малих јединица обично се тежи к томе, да командат заштитнице води старање не само о обезбеђењу, него и о извиђању те се под њега и ставља коњица, на који начин он непосредно и одмах добија вести о непријатељу. Само у случајима, кад је велико остојање између заштитнице и непријатеља, те коњица мора остати далеко позади за одржавање додира са њиме, усљед чега више или мање губи непосредну везу са заштитницом, или кад се коњица, следећи непријатељскоме кретању, удали далеко у страну, тада она остаје под непосредном командом команданта одреда. Али, у томе случају, мора се придати заштитници за њену непосредну употребу довољно коњице, обично знатно више но што се придаје и претходници. С погледом на изложено, у овоме случају, цео пук коњице ставити под команду команданта заштитнице и, пошто главнини није потребна коњица, јер она може одржавати везу са моравском дивизијом средством велосипедиста, телеграфа, хелиографа, или другим средствима. — Пада у очи да је командант предстраже скоро сву своју коњицу, од $^1/_2$ ескадрона, био употребио на своме десном крилу на Комнеги а задржао је на десној обали само мали број коњаника. Ово је у осталом потпуно оправдано; јер по створу земљишта,

док непријатељ не продре кроз Клисуру између Комнеге и Корвин града, он нема куда, нити може употребити своју коњицу на десној обали Мораве, као што смо напред казали, но ће се, вероватно, старати, док се још не буде кренуо у наступање, да, срествомсвојих даљних патрола, а кад се буде кренуо у наступање и масом своје коњице продре преко Топлице и Бугариновачке реке и, обилазећи даље Комнегу, загледа у позадину заштитнице, да види шта се ради и колика је снага. Док се непријатељ не буде кренуо у наступање оне чете на Комнеги и оно 1/2 ескадрона са батеријом биће довољно јаки, да спрече непријатељска омања коњичка предузећа у томе правцу. Настаје питања, да ли ће они бити довољно јаки да спрече и надирање масе непријатељске коњице у први мах, — за коју се не зна колика је, — кад се она буде кренула у наступање и како ће и куда одступити, када за то наступи време, и да ли не би било оправдано, да командант заштитнице одмах изјутра пребаци сву своју коњицу на леву обалу Мораве, пошто ју иначе на десној обали не може и нема где употребити, док не одступи са линије Комнега, Корвин град, Милошишки крст, Овчарски камен. Сасвим је потребно и умесно да сву коњицу одмах из јутра пребаци на леву обалу Мораве за спречавање надирања непријатељске коњице тим правцем. Она није изложена великој опасности тиме што ће је одвајати Морава од осталих трупа заштитнице и одреда, јер има газ код Батушнице и Међуровачке цркве. Остале трупе са Комнеге одступиће, кад зато буде наступило време, преко моста припремљеног за рушење под заштитом коњичкога пука и трупа са Корвин града и и Молошишког крста. Због овога довршетак рушења моста има се извршити експлозивним срествима, по прелазу оних делова, који преко њега имају прећи.

Кад год величина заштитнице и земљиште дозвољава, увек треба заштитници придавати и артилерије, јер она сама својом ватром принуђава непријатеља на развијање на великим даљинама и тим самим придобија жељено потребно време за одлазак главнине, усљед чега непријатељ не само што губи у времену развојем, него мора да оставља путове и да скреће преко поља, куда је кретање спорије. Често ће бити прилика да се само једном батаљону у заштитници прида 1 па 2 батерије, противно ономе, што је за претходницу изложено. И у наступању гонећим оделењима разбијеног непријатеља придаје се јака артилерија.

Често, пак, у току одступања, командант одреда може артилеријом из главнине на каквоме угодном положају прихватити заштитницу. Код већих одреда, или дивизија, заштитница добија знатно већи број артилерије. Само се у изузетним случајима не придаје артилерија заштитници и то тада, када су трупе јако растројене, или су путови тако рђави, да би

могла бити изгубљена, или би се за њен спас морале жртвовати друге трупе.

У нашем задатку на предстражи биле су 2 батерије, једна пољска и једна брцка. Кад се један пут напусти положај Комнега — Корвин град, земљиште куда је правац одступања не нуди особито погодних артилеријских положаја све до у висини Ћурлинског виса, те би се, према томе, на први поглед, могло узети, да не би заштитници ни требало придавати више артилерије, него целу осталу артилерију задржи у главнини, па њоме прихватити заштитницу на угодном положају код Ћурлине. Но ово што изгледа на први поглед да је оправдано ја налазим да није оправдано из ових разлога: што, и ако нема нарочито угодног артилеријског положаја, какав би се желео до у висину Ћурлине, земљиште је прегледно на већој даљини тако, да артилерија и из равнице угодно може дејствовати и принуђавати непријатеља на развијање и скретање са наступног правца, те је баш за овај случај и нужна јака артилерија заштитници да задржи непријатеља при дебушовању из Клисуре, који ће, по заузећу линије Комнега, Корвин град, Малошишки крст, охрабрен понаглити за заштитницом.

Пионири се често шаљу са претходницом, кад су у изгледу какви послови било у току марша, или по доласку на положај; јер је, за обављање тих пионирских послова, потребно извесно време, које се може добити само ранијим њиховим изашиљањем. Пионири су најређе потребни код заштитнице, јер ту не могу имати довољно времена за радове који би били потребни да се предузму у току марша. Ако су они за раније предузели какве радове на самоме месту поласка, као што су н пр. у овоме задатку радови око кварења једног обичног и једног железничког моста, тврде конструкције, тада се обично задржава код заштитнице само онолико колико је нужно да припремљени квар потпуно изврше код онога моста, за који би потребно било да остане у потребни до последњег тренутка, а други ће се мост покварити потпуно за раније и један део пионира упутиће се са претходницом. Радови, које према овоме задатку, имају да предузму пионири за кварење оба моста, да се поправка не може извршити за неколико недеља, такви су, да их они могу извршити; јер имају довољно времена преко ноћ. Ма да се ови послови, као и остали, теже ноћу обављују, него дању, опет зато употребом динамита и осталих експлозивних препарата, овај се посао може знатно убрзати бар у последњем тренутку када и ако експлозија привуче непријатељску пажњу, то неће бити од особитог значаја, пошто ће се одмах затим предузети одступање. Постоји незгода цепања и онако малога броја пионира, али је ово цепање при оваквој ситуацији, неизбежно један мост треба пошто пото да се задржи у употреби до последњег тренутка, да прећу они делови са Комнеге на десну

обалу Мораве ради чега се задржава један део пионира, као год што је потребно да се, ако то зараније није учињено, поправе прелази и пут од Кнежице до Марковог калате, где то буде нужно, ради чега се одашиље напред други део пионира. Из овога се види да се при стварној практичној примени тактике често мора да одступа од опште постављених теоријских правила; јер, за сваки поједини случај, меродавно је право стање ствари и здрави разум.

Има прилика када се пионири и на колима преносе ради брзине и добитка у времену, али за овај случај, нити је то неопходно нужно, нити пак има кола за то на расположењу.

Са овим би подела трупа одреда за одступање била оваква

1. Предходница:
4. чета 1. батаљона XVI пука;
1/2 пионирске чете.

2. Главнина овим редом:
1/2 чете болничара;
XVI. пук сем 1 чете;
4. батаљон I пука;
1 подофицир са 8 коњаника 1. ескадрона;

3. Заштитница:
1. 2. и 3. батаљон I. пука;
пук морав. дивизијске коњице
сем 1 подофиц. и 8 коњаника;
I. дивизијон мор. арт. пука;
1/2 чете пионира.

Ситуација и задатак одреда су такви да командант одреда још у вече 1. јула може издати предуготовну заповест за одступање тако, да му за сутра дан остане само да нареди час почетка одступања.

У погледу података, који се имају о непријатељу, не треба у оваквом случају бити штедљив у саопштавању, како би не само командант заштитнице и његова коњица, него и све трупе потпуно били обавештени о свему ономе, шта и куда имају очекивати од непријатељских предузећа, како не би било никаквих изненађења и пренагљености и како би трупе знале да се ту не мисли ни стављати непријатељу јак отпор. — Сваки потчињени старешина као и трупе треба да је упознат са тиме, да командант моравске дивизије намерава да заузме положај Горицу—Марково кале за дочек непријатеља. Ово због тога, да сваки од њих зна, да ће, на случај нужде, наћи тамо заштите и ослонца, а и зато, да се нико

не задржава пред фронтом дивизије дуже но што је то неопходно потребно.

Заповест за трупну комору биће слична заповести као и за наступни марш, с изузетком што јој се мора назначити тачно пут, којим ће одступити, као и место, где ће се зауставити и чекати даља наређења. Тај ће пут за трупну комору одреда бити насип Корвин град—Ниш, до Пасје Пољане, а одатле селским путем преко Горице ка Ћеле Кули, где ће чекати даље наређење. При одступном маршу код коморе, поред тога што се она знатно раније одашиље напред, потребно је да влада особити ред и исправност, да се не би десио какав застој, који лако може да има врло кобних посљедица. — Пошто је Ниш доста просторан и пошто тамо има много возова, погрешно би било не одредити тачно место комори, где ће се зауставити, него је само упутити у Ниш. Према месту, где ће се одред по одлуци командантовој, налазити на положају дивизијском за комору је најугодније да се она у прво време задржи, на југо-источном крају Ниша, у близини Ћеле Куле, одакле може лако долазити к својим трупама, или се, на случај потребе, одаслати куд даље. —

Претходници треба означити пут, којим ће се кретати, пошто она неће ићи за трупном комором, него ће скренути у страну, како би средством пионира, могла благовремено предузимати одговарајуће поправке на путу, у чему команднру пионира треба оставити потпуну слободу рада, као стручњаку у томе.

Команданту одреда није означено, а није ни потребно да му се означује, време поласка и ја налазим, да није нужно да се раније од 5 часова јутра свије у маршевну колону, како би се сваког тренутка могла кренути чим за то наступи потреба. Ово је у толико мање нужно раније наредити што, према задатку, има да успорава непријатељу наступање; да добија, дакле, времена команданту моравске дивизије.

Одстојање заштитнице од главнине у одступном маршу узима се обично знатно веће него одстојање претходнице у наступном маршу, како могући случајни застоји главнине не би били од штетних последица и како непријатељска артилерија не би могла својом ватром достићи главнину. Код јачих одреда ће ово одстојање износити до 2000 метара и више.

У погледу самосталности, командант заштитнице треба да има више самосталности него командант претходнице, јер ће његов рад поглавито зависити од непријатељевих предузећа, т. ј. мора се управљати по непријатељу, што код претходнице често није случај, него се непријатељу намеће своја воља и он се управља по нашој претходници. Сем тога, у одступном маршу, командант одреда ће често бити много даље од команданта заштитнице, него што ће бити од команданта претходнице у наступном маршу, пошто ће у одступном

маршу често бити принуђен, да изјаши даље у назад. При образовању маршевне колоне командант одреда не треба да се упушта и губи у подробности, које и иначе припадају делокругу и надлежности његових потчињених. Избегавањем подробности, командант одреда (целине) у стању је да се цео посвети своме правом задатку, вођењу одреда. Он се, дакле, мора ограничити на то, да команданту заштитнице да одређен и јасан задатак, да му добро објасни стање ствари (ситуацију), па да му остави пуну слободу рада у извршењу. Ја би, у овоме случају, само у толико утицао на самосталност, надлежност, команданта заштитнице, да му јаче нагласим: опасност која му грози од непријатеља правцем Чечина, Овчарски камен, Малошиште; вероватност продирања непријатељске коњице западно од Комнеге, у циљи извијања, и да му предочим потребу да предстража остане што дуже на својим местима, бар онај део на десној обали Мораве, јер је на јакоме положају.

До почетка одступања, командант одреда ће са командантом заштитнице бити заједно на некој прегледној тачци, одакле ће заједнички моћи посматрати рад и предузећа непријатељева. За ово би била најпогоднија тачка Малошишки крст, али је доста далеко и врло висока, зато тешко да би се командант решио да се пење на ту тачку, него би се задовољио са тачком обележеном котом 338, где је сама развалина Корвин града, одакле је такође добра прегледност. Командант одреда могао би ту остати до тренутка повлачења предстраже, а тада би бржим темпом отишао за главнином на неку другу погодну тачку за прегледност н. пр. на косу између Кнежице и Ћурлине, па после на косу источно од Ћурлине и напослетку на положај, који му доцније буде означио командант дивизије за поседање, задржавајући према указаној потреби на подесним тачкама потребан део главнине за потпомагање и прихват заштитнице. Он ће са командантом дивизије непрестано одржавати везу, па ће га још тога дана у вече известити о своме правцу одступања, ради чега је најбоље да му пошаље у препису своју маршевну заповест, из које ће командант дивизије јасно моћи видити целу ситуацију одреда и његов однос према дивизији. Ово се може нагласити лево у дну заповести. Добро је да ову копију заповести као извешће однесе команданту дивизије један официр из штаба команданта одреда, који би могао дати и усменога објашњења команданту дивизије, ако би га овај, приликом пријема овога извешћа, питао зашто. При одступном маршу још је теже одредити место, где треба да се налази командант одреда (целине) него ли при наступном. У заповести се може означити само место у прво време, а после при промени тога места, морају се остављати ордонанси или

велосипедисти на томе месту, да долазећа извешћа упућују најкраћим путем тамо, куда командант буде отишао. —

Према целокупном, дакле, стању ствари заповест команданта одреда, слично обрасцу изложеном у Ратној Служби стр. 115., гласиће овако:

Чечински одред
О№ 6.
1. јула 1912. год.
11 часова вече
Малошишка механа.

З А П О В Е С Т

Непријатељ, наступајући од Лесковца, стигао је својим предњим деловима вечерас на преноћиште до линије Чечина—Кочане—Шајиновац. Његове су коњичке патроле допирале до Орљана и Мекиша. Један његов коњички пук је заноћио на простору Кочане—Шајиновац.

Моравска дивизија заузеће положај Горицу—Марково Кале за дочек и одбијање непријатеља. Одреду је задатак да успорава наступање непријатељу повлачећи се лагано преко Кнежице и Ђурлине ка Марковом Калету.

Подела трупа:

1. Трупна комора.

1. Трупна комора поћи ће сутра у 3 часа јутра челом од моста на Ђурлинској реци насипом до Пасје Пољане, а одатле селским путем преко Горице ка Ђеле Кули, где ће остати до даљег наређења.

2. Претходница:
Командир капетан Н.
4. чета 1. батаљона XVI. пука;
1/2 пионерске чете.

2. Претходница кренуће се сутра у 4.50 часова јутра из бивака насипом до Ђурлинске р, а затим уз Ђурлинску р. преко Кнежице и Ђурлине на Марково Кале, поправљајући успут прелазе и пут. Кретаће се на 500 м. пред главнином.

3. Главнина:
Командант Н. Н.
Овим редом:
1 вод болничара;
XVI. пеш. пук

3. Главнина ће се кренути из бивака у 5 часова јутра за претходницом.

Кад се главнина развије у маршевну колону зауставиће се цела колона и одмарати до даљег наређења.

1/2 4. батаљона I. пука
1 подофицир са 8 коњаника

Свега: 4 1/2 батаљона 9 коњаника и 1 вод болничара.

4. Заштитница:
Командант Н. Н.
пук дивизијске коњице;
1., 2., 3. и 1/2 4. батаљона I. пука
1. дивизијон мор. арт. пука
1 брдска батерија
1 вод болничара.
1/2 чете пионира.

Свега: 4 ескадрона, 3 1/2 батаљона, 4 батерије, 1/2 чете пионира и 1 вод болничара.

4. *Заштитница* следоваће правцем за главнином на остојању од 2000 м уступајући испред јачег непријатељског надирања, обраћајући нарочиту пажњу на правац Чечина--Овчарски камен—Малошиште—Марково кале а мотриће и на правац Мекши —Батушница—Међурово— Бубањ.

5. Командант заштитнице ће средством пионирске чете покварити оба моста код Корвин града да се не могу поправити за неколико недеља. Квар обичног моста довршити тек тада, када преко њега одступе трупе са Кимнеге на десну обалу Мораве, ради чега довршетак квара припремити тако, да се, чим и последњи делови пређу мост, може одмах експлозивом разрушити.

6. Ја ћу се до почетка одступања заштитнице налазити на Корвин Граду, а потоме на зачељу главнине.

Командант
Н.

Издиктавана примаоцима заповести непосредно потчињених јединица, а команданту моравске дивизије достављена у копији.

Лука Ћеловић
БЕОГРАД

Luka Ćelović
BEOGRAD

VIII. Задатак

Наставак VII. задатка; заповест команданта заштитнице, с претпоставком, да 2. јула до 4 часа јутра нису о непријатељу добијени никакви нови податци.

Решење VIII. задатка

Командант заштитнице има да размисли, као што је размишљао и командант одреда, на који ће начин спречити непријатељу да не сазна одмах одступање одреда. Он ће то најбоље моћи учинити, ако његова коњица одмах у свануће предузме извиђање и ако предстража остане на своме месту не само док се главнина не развије у маршавни поредак, него све дотле док непријатељ јачом снагом не предузме напад. Предстража ће морати остати на свом положају пошто пото док главнина својим зачељем не дође отприлике до Малошишке механе, а то је округло 1 км.; ако узмемо да је остојање главнине од предстраже било 1 км. и да дубина главнине износи округло 1400 метара, или свега округло 2·5 км., или по времену 30 минута, што значи да најмање до $5^{\cdot 30}$ часова јутра предстража има да остане на своме месту. Непријатељ је далеко од предстражне ланије око 4 км. Пошто је овако мали простор и, тако рећи, непријатељ је у додиру са предстражом, то ће, при његовом покрету напред, он моћи прећи овај простор споро и обазриво тако, да се напад на предстражу тешко може очекивати пре $5^{\cdot 40}$ часова јутра, са претпоставком да се ни непријатељ неће кренуту много раније од 5 часова јутра; према чему ће предстража моћи остати на свом положају до тог времена без велике тешкоће и опасности. Да предстража остане на своме месту дуже од овога времена на случај да је непријатељ притесни знатно већом снагом, не би оправдано било и због тога већ, што они делови са Комнеге треба да се пребаце на десну обалу Мораве и да се коначно доврши квар мостова. А чим се повуку ти делови са Комнеге, нема више разлога стајати дуго на том положају и чекати обилазно дејство преко напуштене Комнеге, одакле се открива цела позадина правцем к Нишу. Ово повлачење са овог положаја може заштитница надокнадити, у погледу добитка времена дивизији, застанком својим на положају на десној обали Малошишког потока, где је може сачекати цела артилерија, а по потреби и смена другим трупама из гливнине те да јаком ватром успори непријатељу дебушовање из теснаца. Да ли ће се заштитница

заустављати овде, то ће бити ствар доцније оцене и наређења на лицу места, при чему командант заштитнице треба да има на уму, да, ако дође до борбе, не ангажује јако пешадију, без нужне, јер се она тешко и споро извлачи из борбе, усљед чега се лако може доћи до упорне борбе, што ни у колико не би било у сагласности са намером команданта одреда. Овде главна задаћа припада артилерији, а од пешадије. у најгорем случају. би се можда јаче ангажовала лева побочница која се буде кретала од Овчарског камена ка Марковом калету. Главна трупа пешадије, за сваки случај, налазила би се у заклону негде у близини артилерије, тако да одмах може предузети одступање. Суштину овога задатка треба тако схватити, да ово задржавање непријатељског наступања буде само у толико, у колико то заштитница може учинити својом даљном ватром, не излажући се никако опасности да буде уплетена у озбиљну борбу и изложена могућности, да јој непријатељ тако усамљеној нанесе озбиљне губитке, без нужде. Кад би се хтело од стране команданта одреда, да заштитница дуже времена остане на некоме положају и ту непријатеља задржи, тада би јој то командант одреда нарочито наредио и она би тада заузимала припремни положај. са кога би тек по новој заповести могла одуступити, о чему ће доцније бити говора.

И коњица, у колико се не употреби на коњима за службу извиђања и задржавања непријетељских коњичких делова, може се употребити пешке, при чему, када су коњи добро прикривени. да их непријатељ не може видети, њему је. тешко да оцени, да ли према себи има пешадију или коњицу; ово ће у толико теже бити, кад се у близини коњице буду виђала и пешадијска оделења. Коњици је овај задатак у толико лакше предузимати и извршити, што се она, узјахујући своје коње, брзо и без опасности удаљује из непријатељскога домашаја. Коњица треба непрестано да стоји у тесној вези са заштитницом, како би увек била у стању, да на случај борбе. енергитно може потпомоћи заштитницу. У колико је тешњи додир са непријатељем, у толико се јаче истиче тактичка употреба коњице, при чему се ни тада не сме изгубити из вида служба извиђања. У целом овом задатку најтеже ће бити пребацити на време оне делове са леве на десну обалу Мораве. Ту ће моћи да припомогне највише лично посматрање и утицај команданта заштитнице да се као што треба ово изврши.

Започету борбу прекинути и извући трупе из ње, спада у најтеже задатке у рату. У маневрима, као и у осталим мирнодобским вежбањима, при прекидима борбе и одступањима врло се често дешавају такви призори. који *ни из далека нису приближни ратној стварности.* На маневрима виђају се велике масе да лако борбу прекидају и невероватно се брзо

свијају у одступну маршевну колону. При издавању заповести нема застоја, то се врши најкраћим путем; старешине, којима треба да се издаду заповести, лако се налазе; зна се где се који старешина налази; никога нема рањеног или убијеног; сви су на својим местима. Заповест стиже од војсковође до десетара и редова у стрељачком строју, без икакве сметње од непријатељских зрна — једном речју нема оног депримирајућег моралног утиска (страха од смрти). Услед свега овога, у мирно време кретања се врше лакше и у бољему реду; поремећени се ред лакше повраћа, одступање се лакше и брже извршује, него у рату и под непријатељским метцима. Ово треба увек имати на уму при решавањима оваквих задатака, да би се што боље могло удубити у праву ратну ситуацију и слику. —

Командант одреда скренуо је пажњу команданту заштитнице на важност правца Чечина, Овчарски камен, Марково кале али опет му је оставио пуну слободу у начину обезбеђења тим правцем. Исто тако му је скренуо пажњу на важност извиђања од стране непријатељске коњице обилазним правцем западно од Комнеге, остављајући му такође пуну слободу у начину спречавања. — Кад командант заштитнице прими заповест од команданта одреда, треба да оцени, да ли има он какву заповест да изда за време ноћи Пошто је заповешћу одређено да предстража остане на своме месту док је непријатељ не принуди на оступање и пошто трупе одређене за ојачање заштитнице знају из заповести команданта одреда где и кад треба да буду готове за полазак, то командант заштитнице, у погледу овога, нема шта више ноћу наређивати, јер се вероватно ништа неће десити што није предвидео и наредио командант одреда, а и ако се деси предстража ће вршити своју дужност по раније већ изданој заповести, при њеном постављању. Наредиће, кад ће и где сутра најближи непосредно потчињени доћи за пријем усмене заповести за марш, а осталима, који су даље, послаће благовремено писмену заповест. Другаче ствар стоји са кварењем мостова. У погледу кварења мостова командант заштитнице ће лично ступити у споразум са командиром пионирске чете, који му се већ ради тога, а по устменом налогу команданта одреда лично и јавио, а заповешћу ће само поновити тај споразум да би о томе и остали потчињени му команданти били обавештени за сваки случај.

У погледу употребе својих трупа сутра дан, командант заштитнице имаће довољно времена да размисли. За њега је корисно, што је командант одреда овако рано издао заповест за одступање, јер може спокојно да се удуби у намеру команданта одреда. Он ће према овоме сутра дан бити у много повољнијим приликама, него што је био командант одреда у вече, јер ће знати, да се непријатељ није рано кренуо у

напад, пошто би га о томе била известила предстража; он ће дотле већ моћи смислити себи план, како ће задржавати непријитеља, док се командант одреда морао ограничити синоћ само на излагање маршевног поретка.

Први отпор, на случај да непријатељ предузме напад пре но што се главнина развије у маршевни поред, а то је пре $5^{\cdot 30}$ часова, командант заштитнице даће на линији предстраже, која захвата по фронту око *4* км. Којом је снагом овај фронт поседнут, непријатељ неће моћи оценити у први мах, те ће морати обазриво да наступа и у томе ће губити не мало времена. Малодимни барут иде у прилог заштитници, јер нападач неће моћи као пређе, по диму, да цени јачину трупа на фронту. Тиме што заштитница има на положају и артилерије, представљаће непријатељу много озбиљнију снагу но што би то било без артилерије. А сем тога наступање по оваквом земљишту и нападање на овако јак положај одузеће му знатно више времена, но што би то било да положај није тако јак.

Како ће се предстража повући са свога положаја и хоће ли се доцније и на коме положају заустављати, као и хоће ли се главна трупа заштитнице и где заустављати за прихват задње трупе, не може се, а и погрешно би било, унапред одређивати. То се тек доцније може наређивати на лицу места, према стању ствари, које се буде развило. Но, при овоме, не смеју се оставити ниже потчињене старешине у неизвесности, куда треба да одступе, на случај, да буду потиснуте јачом непријатељском снагом, јер није сигурно, да ће им у току борбе моћи за то стигнути заповести на време. *У оваквим се случајима изузетно, без предомишљања, у напред, пре борбе означава одступница*; јер за овакве прилике означавање одступнице није ништа друго него одређивање правца одступног марша, што ни у колико није противно оном начелу, да при издавању заповести за борбу не треба означавати одступницу на случај неуспеха, пошто се, у оваквим случајима, борбом не тражи одсудност него само добитак у времену.

Према свему овоме, закључак би био команданта заштитнице овакав: задржати се колико се може на положају предстраже, а затим одступити и, по потреби, задржати се на десној обали Малошишког потока, да се непријатељу отежа и успори дебушовање из Корвинградског теснаца.

Заштитница би се имала да подели на главну трупу, задњу трупу, побочницу и заштитничку коњицу.

У погледу употребе коњице у овом задатку, њена је улога на оваквом земљишту врло проста, јер нема много напоредних путова, којима би непријатељ могао грозити боку и позадини заштитнице и које би коњица морала чувати и осматрати, што би могло необазривог команданта довести у искушење да своју коњицу распарча и поцепа. Овде је дуж

одступног правца одреда, с леве стране, земљиште (Селичевица) стрмо и тешко пролазно, да није у изгледу да ће непријатељ тим правцем предузимати коњицом каква обилазна кретања, и, на том је правцу довољно, ако се употреби која коњичка патрола. С десне стране, пак, пружа се Морава, која до Батушнице нема газова. Све су дакле такове прилике, које дозвољавају да се коњица одржи више на окупу, к чему увек треба што више и тежити. Кад је случај такав, да има упоредних путова, којима непријатељ може обићи и загрозити боку и позадини заштитнице, тада се коњица у неколико мора делити за чување и осматрање тих праваца. Но та деоба треба да буде ипак таква, да се већи део коњице одржи на окупу и упути важнијим правцем, а мањи део, и то у колико је најнужније, споредњијим правцем. Према овоме, у овом нашем задатку, главна снага коњице одступаће левом обалом Морава до Батушничког или Међуровачког газа. Део коњице придат левој побочници одржаваће тесну везу са пешадијом и осматрати пут преко Селичевице ка Марковом калету и Бербатову.

Од пешадије командант заштитнице има 1 и $^1/_2$ батаљон у главној трупи и 1 и $^1/_2$ батаљон у предњој трупи, но прилично развучен. Да узмемо да је у предњој трупи 1. батаљон и $^1/_2$2., а у главној 3. батаљон и $^1/_2$2., то ће командант задржати ову исту поделу и у заштитници. Оваква се подела намеће сама по себи, но незгодна јој је та страна, што ће се, на случај борбе и потребе за ојачавање или за прихват, морати мешати чете разних батаљона. Ово је неизбежно, кад се батаљони налазе овако један позади другога, а не један поред другога, при чему се треба старати, да се бар чете једна с другом не мешају, него да остану ускупне у руци својих четних командира. Да ће 1. и 2. чета 2. батаљона на Овчарском камену и 4. чета 1. батаљона на Малошишком Крсту образовати леву побочницу, само је по себи јасно; 1. и 2. чета, пошто се и тако морају да свију у маршевну колону, за прелаз преко моста припремљеног за кварење, најбоље је да са 3. четом образује задњу трупу.

Батерије ће маршовати са главном трупом.

Са овим би била устаљена оваква подела трупа:

Подела трупа:

1. Главна трупа:

Овим редом:
3. батаљон I. пука;
1. дивизијон мор. арт. пука;
$^1/_2$2. батаљона;
1 подоф. са 8 коњаника 1. еск.

2. Задња трупа:

Командант Н.
1., 2., и 3. чета 1. батаљ. I пука;
1 подофицир и 6 коњан. 1. еск.
1/2 пионирске чете.

3. Заштитничка коњица:

Командант Н.
Пук дивизије коњице.

4. Лева побочница:

Командант Н.
2 оделења коњице 1. ескадрона;
1. и 2. чета 2. батаљона и 4. чета 1. батаљона I пука.
1. брдска батерија.

Нижим потчињеним командантима за основ издавања заповести за своје подручје служи заповест непосредно претпостављеног старешине. Они је не могу и не треба у целини да саопштавају својим трупама, додајући к њој још оно, што они имају да саопште, него из ње узимају оно, што је потребно за њихове трупе, па за се издају своју заповест као целину, у колико је то потребно, да свако буде довољно упознат са стањем ствари и оним шта има да ради. Командант предстраже, а потом претходнице, односно заштитнице, или побочнице обично издаје кратку заповест за скупљање предстраже, односно за готовост за полазак, а затим усмено на лицу места издаје потпуну заповест у колико је то потребно.

Према овоме, командант заштитнице имао би преко ноћ да изда само овакву заповест:

Командант предстраже чечинског одреда

О № 2.

1 јула 1912. год.
11.30 часова у вече
Корвин Град

ЗАПОВЕСТ

1. Командир пионирске чете покварiће ноћас обичан и железнички мост на Морави између Комнеге и Корвин града тако, да се за неколико недеља не могу поправити. Коначан квар обичног моста довршиће експлозивом сутра, пошто преко њега сутра изјутра пређу 2 чете и 1 батерија са Комнеге на десну обалу Мораве.

2. За заповест непосредно потчињене старешине сем оних на Комнеги и Овчарском камену, да буду сутра у $4^{\cdot 40}$ часова јутра код развалина Корвин града, остали ће добити писмену заповест.

Издиктована примаоцима заповести непосредно потчињених делова.

Командант
Н.

Ова би се заповест могла издати оним примаоцима заповести, који се обично упућују у вече у штаб претпостављеног старешине од стране непосредно потчињених старешина, без нарочитог наређења, и ту чекају на пријем заповести коју после односе својим старешинама.

Овако је рано наређен долазак за пријем заповести због тога, што је саобраћај по предстражној линији доста тежак, а и да би се све благовремено могло предузети и извршити без пренагљености.

Команданту заштитнице стајало је на вољу, да ли да позове и оне команданте трупа одређених за појачање заштитнице, или да им пошље заповест, као што је био случај у VI. задатку. Али ја налазим, да је боље да их позове, пошто за то има довољно времена, те да их лично обавести и упозна са задатком, који им припада. —

И ако су више мање свима познати податци о непријатељу, некима из заповести команданта одреда, а другима из посматрања и додира са њим, опет неће бити сгорега, да командант, ради целине, означи укратко докле је непријатељ допро. Затим треба да изложи намеру у погледу задржавања непријатеља без упуштања у упорну борбу.

Заповест за задњу трупу може бити врло кратка, јер је команданту задње трупе у првом тренутку потребно само да зна, када ће одступати, а за све друго, у току одступања, моћи ће добити благовремено заповест од команданта заштитнице, пошто ће се налазити у његовој близини.

Нешто опширнија заповест мораће се издати побочници пошто ће се она даље налазити од команданта задње трупе и пошто јој се мора означити правац, којим ће одступати. Затим јој се мора нагласити за јаче осматрање пута преко Селичевице за Бербатово.

Заповест команданта заштитнице, сутра дан, сходно обрасцу изложеном на стр. 255. Ратне Службе, гласиће:

Заштитница чечинског одреда
О № 4
2. јула 1912. год.
4^{50} часова јутра
Корвин град

З А П О В Е С Т.

О непријатељу, који је синоћ заноћио својим предњим деловима на линији Чечина — Кочани — Шајиновац, нема нових података.

Заштитница ће се кренути за главнином ка Моравској дивизији на Горици преко Кнежице, Ћурлине ка Марковом калету тек онда, кад принуди непријатеља да се развије, ако ју нападне, не упуштајући се у одсудну борбу.

Подела трупа

1. *Главна трупа* овим редом:
3. батаљон I. пука;
1. дивизијон мор. арт. пука;
1/2 2. батаљона;
1 оделење коњаника.

1. *Главна трупа* образоваће маршевну колону својим челом до на 2000 м. позади зачеља главнине и одмарати се исчекујући даља наређења. 1. батерија пошто одступи са Комнеге, ући ће у састав глав. трупе.

2. *Задња трупа*:
Командант Н. Н.
Оделење коњаника;
1., 2. и 3. чета 1. батаљона I. пука
1/2 пионирске чете

2 *Задња трупа* кренуће се за главном трупом са својих положаја испред надирања јачег непријатеља, пошто претходно поквари обичан мост, кад делови са Комнеге буду преко њега прешли на десну обалу Мораве. Кварење моста извршити по упуству, које је добио командир пионирске получете.

Одржавати тесну везу са левом побочницом.

3. *Заштитничка коњица:*
Командант Н.
Пук дивизијске коњице сем 1 вода.

3. *Заштитничка коњица* извиће непријатеља и штитити десни бок положаја на Комнеги, а испред јачег надирања непријатељевог одступити преко Батушничког или Међуровачког газа ка Бубњу, оздржавајући тесну везу са задњом трупом.

4. *Лева побочница:*
Командир Н.
1 Оделење коњаника;
1. и 2. чета 2. батаљона

4. *Лева побочница* одступиће испред напада надмоћније непријатељске снаге правцем ка Марковом калету и Св. Тројици (363), одржавајући тесну везу

и 4. чета 1. батаљона I. пука;
1. брцка батерија.

Устмено сакупљеним старешинама, а писмено команднру леве побочнице и делова на Комнеги.

са задњом трупом и осматрајући прелазе преко Селичевице источно од Овчарског камена.

5. Ја ћу се до почетка одступања налазити на Корвин Граду, а потом на зачељу главне трупе.

Командант
Н.

Као год што није оправдано да се позове лично командир побочнице за пријем заповести, исто тако неће бити оправдано да се позове командант делова на Комнеги, јер се може десити што год важно код њихових трупа за време њиховог одсуства, па је много боље да им се пошаље писмена заповест.

Из овога се види, да је доста тешко издавати заповест за одступни марш, и ја ћу, ради боље вежбе у томе, понова о томе говорити у даљем току решавања задатака.

IX. Задатак.

Општа претпоставка:

Црвена дивизија, у непријатељској земљи, по изгубљеном боју на Топоничким висовима, повлачи се ка Винику, надајући се да ће јој, у току следећег дана, пристићи помоћ од Књажевца. Плава дивизија наступа за њоме.

Посебна претпоставка за црвену дивизију:

4. Септембра пред сам сумрак стигла је и заноћила црвена дивизија на југо-источном подножју Виника, са фронтом предстраже од: 1 (III.) пука пешадије, 1 (2.) ескадрона коњице 1 (III.) дивизијона артилерије, 1 пионирске чете и 1 вода болничара на линији Старчево брдо, Тресни брег, утока Комренске реке у Нишаву. Непријатељ је наступао са својим предњим деловима до линије: Чамурлија, Рујник. Овог дана пред вече опажена је једна непријатељска колона од више батаљона са коњицом и артилеријом да је у наступању преко Мерошине ка Нишу заузела Мрамор.

У $10^{\cdot 15}$ часова у вече тога дана командант предстраже добија од команданта дивизије овакво наређење:

„Непријатељ је са својим предњим деловима наступао до линије: Чамурлија, Рујник и ту се задржао у сами мрак. Једна непријатељска колона од свију родова оружја опажена је данас пред вече да је, наступајући преко Мерошине к Нишу, заузела Мрамор.

Дивизија ће сутра 5. септембра у 5 часова јутра продужити одступање насипом преко Д. и Г. Врежине ка Грамади. Ви ћете са подручним вам трупама, ка којима придајем још: 2 батаљона пешад. II. пука и 3 ескадрона коњице, сем једнога вода, образовати десну колону и одступаћете у правцу Кнезсела и Врела тако, да при доласку на положај између Кнезсела и Врела пропустите дивизију да прође и да одатле образујете заштитницу дивизији. Трупе, које вам се придају, биће на вашем расположењу спремне сутра у 5 часова јутра на југо-источној падини Виника. Трупну комору ваших трупа

упутићете тако, да сутра у 3 часа јутра буде поред пута Ниш—Врежина, где ће се придружити дивизијској трупној комори у близини моста на Бреничком потоку.

Командант дивизије ће се налазити на зачељу главнине леве колоне.

Изложити:

1 Оцену ситуације од стране команданта десне колоне и како мисли да изврши свој задатак?

2. Заповест команданта десне колоне.

Напомена: сматрати да Ниш није утврђен.

Решење IX. задатка

Облик овога задатка другојачи је, а не као што су задатци до сада излагани. Овде је изложена општа и посебна претпоставка. При састављању оваквих задатака, увек треба имати на уму, да се у општој претпоставци излаже само оно, што у збиљи може бити познато обема непријатељским странама, а у посебној — само оно, што је познато једној (својој) страни, додајући к томе, као што је у овоме задатку, нарочити налог, или остављајући да то из задатка изведе сам онај, који по томе има да ради. —

Тражењем одговора, како мисли командант десне колоне да изврши свој задатак даје се прилика и да се искаже своје гледиште на цело стање ствари — ситуацију. Одговор на ово питање биће, у исто време, и разлог за издану заповест.

Заповест команданта десне колоне тицаће се одступног марша. Време поласка одредио је командант дивизије за дивизију, према чему ће се управљати и командант десне колоне. Дивизији је дужи пут него десној колони, али је насип и по њему се брже креће; и према томе ће се командант десне колоне управљати с тим рачуном, да да дивизији времена, да измакне тако, да јој десна колона од Врела буде заштитница. На тај начин дакле, време, које је одредио командант дивизије за полазак дивизије, меродавно је за одређивање времена поласка десне колоне, као што је меродавно време, кад ће дивизија својим зачељем проћи поред Врела за одређивање брзине кретања и времена доласка десне колоне на положај између Кнезсела и Врела.

Исто тако је командант дивизије одредио у главноме и правац одступања десне колоне. Но пошто десна колона, за своје одступање, има на расположењу до Врела само селске путове и то не непосредно, него са прекидима и наставцима, то у првом реду настаје питање, како ће и где ће командант десне колоне свити своју предстражу у маршевну колону и којим ће путем одступити, да ли ће ићи на пут што од Св. Пантелеје води јужно од Матејеваца преко Ћопиног гроба и јужно од Кнезсела, па преко Цера излази на насип, или ће ићи на пут што из Ниша води за Гор. Матејевац па

на Кнезсело и Јасеновац. Оба су пута подједнаке дужине, но други је стрмији и незгоднији, а, сем тога, и много је удаљен од пута којим дивизија одступа. С погледом на све ово изгледа да је најподесније да командант за своје кретање узме први пут. Што се тиче места, где ће командант свити своје трупе у маршевну колону, пошто му је главна трупа предстраже свакојако на Винику, то му није тешко да се свије у маршевну колону на источној страни Виника при силаску на пут Св. Пантелеја, Ћопин гроб, при чему ће делови предње трупе обићи Виник са северне и јужне стране.

Сада би командант десне колоне имао да размисли, на којима би положајима могао дати отпора непријатељскоме надирању. Одступни правац десне колоне сече многе косе, које се спуштају са севера ка долини Нишаве. Све су ове косе врло погодне, као положаји, за задржавање непријатељског надирања. Међу овима, као први угодан положај, био би Виник. Као што се из ситуације и задатка види, команданту дивизије није до тога, да он с ове стране Грамаде поседа какав положај за упорну одбрану, и, пошто он одступа са овако широким фронтом, јасна је ствар. да он тежи да се, после неуспешнога данашњега боја, што пре и што даље измакне из непријатељског домашаја, к чему не мало доприноси и она непријатељска колона, која је опажена да наступа преко Мерошине ка Нишу. Из ових разлога не би било оправдано да командант десне колоне, пошто се крене са Виника, заузима нарочите положаје на свом одступном правцу, ако га на то не принуди непријатељ, или ако то не буде потребно, да да времена дивизији да измакне у тој мери, да он са својом колоном од Врела дође у положај заштитнице њене. С погледом, дакле, на све ово, команданту није у интересу да се задржава дуго после дивизије око Виника или другог ког положаја, као што је Чагар, коса између Матејевца и Кнезсела, или коса између Кнезсела и Врела, ако на то не буде принуђен силом околности. Али, за сваки случај, у интересу је његовом да процени и проучи ту могућност, како би се у току марша и на лицу места могао лакше и боље наћи.

Обиласци какви од стране непријатеља изгледа, да су, ако не немогући, а оно врло тешки, јер је земљиште на северној страни од маршевног правца десне колоне врло стрмо и каменито, те се отуда нема чега ова колона бојати, а непријатељска колона од Мрамора још је сразмерно доста далеко. Једино од чега би још ова десна колона могла зебсти, то је правац од Рујника преко Калафата (867) и Циганских делова (778), односно преко Калафата и Љиљака (757), који мора имати мало јаче у виду, одређујући неку омању побочницу да се њима креће, која би се после спојила са главнином десне колоне код Јасеновца или на Грамади.

Растојање између десне колоне и дивизије, за време кретања, није толико велико, да се, на случај борбе, не могу узајамно потпомагати. Сем тога, земљиште је такво, а има доста и побочних путова, да је лако одржавати везу. —

Да видимо сада какво је стање код непријатеља. Он је наступао са својим предњим деловима до линије Чамурлија—Рујник. Више је но вероватно, да је непријатељ наступао са главном снагом насипом, а тек са неком споредном снагом преко Попове главе ка Рујнику, због тога, што је овим правцем земљиште теже пролазно за веће масе и што непријатељ није можда могао предвидети да ће дивизија напустити Ниш и одступити ка Грамади. — Пада јако у очи појава непријатељске колоне преко Мерошине ка Мрамору и Нишу; то је несумњиво помоћ, која долази непријатељу са западне стране и која је можда утицала на команданта дивизије, да се не задржи нигде око Ниша за нови отпор, него да продужи своје одступање ка Грамади, да би избегао могућност, да дође у тактички додир међу две колоне непријатељске, што би могло имати врло опасних посљедица. У колико у стратегијском смислу може бити корисно налазити се међу две или више непријатељских колона за дејство по унутрашњим операцијским правцима, у толико је и још више опасно налазити се међу непријатељским колонама, у тактичком смислу, нарочито ако се нема велика бројна надмоћност. —

У првом случају (пошто се нема бројна надмоћност) дивизија ће, без сумње, заузети Грамаду и Љитак за даљу борбу, ако се командант на то реши, а у другом случају морала би се окренути противу појединих непријатељских делова с тежњом, да их разбије и баци назад посебице и пре но што се сједине. —

Тешко да ће дуго времена остати у тајности непријатељу одступни марш дивизије. И сада настаје питање, којим ће правцем он управити своју главну снагу за гоњење, — јер да ће он продужити гоњење, о томе не може бити сумње — да ли насипом, непосредно за дивизијом, или краћим правцем за десном колоном? Овде је готово извесно, да ће он своју главну снагу управити за десном колоном, једно зато, што је ово краћи правац, ма да је теже кретање; али ипак више има изгледа да ће тим правцем пре моћи стићи одступајуће делове и уплести их у борбу, коју дивизија не жели и не тражи, а друго зато, што, кад би упутио непријатељ своју главну снагу у гоњење насипом, он би излагао свој бок, обилазећи око Г. Врежине и Детљака, десној колони, која се налази у одступању на краћем правцу и тиме би много лакше и дуже времена могао бити задржан у гоњењу.

Дакле више је но вероватно да ће непријатељ упутити своју главну снагу у гоњење правцем за десном колоном, и

сада настаје питање, куда ће упутити споредну колону, да ли непосредно за дивизијом насипом преко Д. и Г. Врежине или правцем од Рујника преко Калафата ка Грамади, као знатно краћим путем, у пресрет дивизији, да јој не само успори одступање, него можда и да спречи тако, да је достигне и главна снага плаве дивизије и мраморски одред, пре но што мине Грамаду. Ово би био најопаснији случај за црвену дивизију. И несумњиво је да ће се њиме непријатељ и користити, само ако буде могао предвидити или за раније сазнати о одступању и правцу одступања црвене дивизије. Што командант црвене дивизије није предузео озбиљне мере да паралише и ту евентуалност, одашиљући тим правцем своју десну колону, а главну правцем одређеним за десну колону — можда је погрешио и изложио се озбиљној опасности, или је убеђен, да непријатељ неће моћи предвидити и раније сазнати за његово одступање, него ће очекивати борбу на Винику.

Било како му драго из свега овога излази да командант десне колоне може рачунати, са великом вероватношћу, да ће он против себе имати у гоњењу главну непријатељску снагу. Кад узмемо у расматрање одступни правац дивизије, ми видимо, да се он пружа све долином у виду полукруга и да би за дивизију врло опасно било, кад се десна колона не би довољно дуго времена задржала на положајима на њеноме одступном правцу, да да времена дивизији да измакне поред Врела, било да непријатељ није упутио озбиљнију снагу од Рујника преко Калафата, било да је упутио. Из целокупне ситуације потиче за десну колону врло важан и озбиљан задатак. Она се мора старати да пошто-пото задржи непријатељско надирање тим правцем. А за ово јој згодно иду на руку многи положаји на њеном одступном правцу, који јој дозвољавају, да често заустављља непријатеља, да га принуђава на развијање, а затим, управљајући се као заштитница, да одступи на следећи положај, не упуштајући се у озбиљну борбу, без крајње нужде. При овоме њеноме раду, главну улогу треба да игра коњица и артилерија, те да својом ватром задржавају непријатеља на што већој даљини, па потом брзо да одступе, а да се, по могућству, избегава блиска пешадијска борба, коју је тешко прекидати и одступати.

Коњица треба одмах да ступи у тешњи додир са непријатељем и да га за време целога марша одржи. Ма да је земљиште доста прегледно, то ипак она треба пажљиво да осматра у правцу оба бока, а нарочито у правцу десног бока, да би могла благовремено открити сваки непријатељски покушај обиласка.

Последњи је положај, на коме се десна колона мора држати, коса источно од Кнезсела (Детљак, Цер, тачка обележена котом 605), док зачеље дивизије не мине висину Кнез-

села. Ако би десна колона прерано напустила ову косу, то би могло бити врло опасно за дивизију.

Из овога се јасно види, какав тесан однос мора постојати између колона, које напоредо одступају и да прерано одступање једне може да доведе у критичан положај другу.

Командант десне колоне, дакле, мисли овако да реши свој задатак: он ће са својим трупама да предузме одступање тек тада, кад се дивизија развије потпуно у маршевну колону и кад јој зачеље стигне бар до Д. Врежине, а то ће бити од прилике око 6 часова јутра, па ће, на случај потребе, заузети за неко краће време заштитнички положај на Чагру, односно на коси Ћопин гроб — Бели врх (680) да види шта ће да ради непријатељ и куда ће да се крене; затим ће заузети припремни положај на коси Детљак — Цер — Циганski делови (807), ако би потребно било, да да времена дивизији да својим зачељем мине висину Кнезсела; а по том ће се даље управљати према приликама.

Застоји у прелазу преко речица и јаруга могли би бити врло непријатни, као што би могли бити врло корисни да се непријатељу припреме такви застоји; за ово ће се изаслати пионирска чета напред, те да за своје трупе припреми угодне прелазе, удешавајући их у исто време да се могу брзо покварити, кад своје трупе буду преко њих прешле. —

За издавање заповести и за свијање предстраже, потребно нам је да знамо у главноме како је била распоређена. Ја претпостављам да је овај распоред предстраже, пошто је непријатељ у гонењу одржавао додир и пришао близу, требао и морао бити такав, да је што више снаге развијено, да би се дивизија могла одморити и уредити у своме биваку, без бојазни да ће је непријатељ моћи изненадити или узнемирити. Према томе, на предстражи би био овакав распоред: у предњој трупи 2 батаљона и то један батаљон са 1 водом коњаника на простору од Старчевог брда до Треснога брега, а други батаљон са 2 вода коњаника од Треснога брега до Нишаве; два батаљона са 1 водом коњаника, артилеријским дивизијоном, пионирском четом и водом болничара у главној трупи на Винику.

Командант десне колоне имаће да изда две заповести: једну још у вече, којом ће одредити трупној комори да буде сутра у 3 часа јутра поред пута Ниш-Врежина и у које време и где да дођу непосредно потчињене старешине сутра из јутра за пријем заповести. Време, кад треба да су спремни за полазак они делови, који му се стављају на расположење, саопштиће им командант дивизије. Праву маршевну заповест за полазак издаће усмено сутра изјутра скупљеним старешинама, а писмено командантима предњих трупа.

Прва заповест би се могла издати посебице појединим деловима, а и као једна целина за све. Ја бих био за ово последње, јер се тим начином сви добро обавештавају о целини, чиме се неспоразуми и забуне лакше отклањају и избегавају. Командант десне колоне добио је од команданта дивизије заповест у $10^{\cdot 15}$ часова у вече. Њему ће требати неко извесно време, да је проучи и да смисли решење (план извршења), а зато време ће се позвати примаоци заповести, ако не би били сви на окупу (као што су примаоци оних делова који се стављају као ојачање на расположење, ако за раније не би добили наређење из дивизијског штаба, да дођу за заповест команданта десне колоне), да дођу и заповест приме и однесу својим командантима. —

Према свему до сада изложеноме прва ће заповест гласити овако:

Предстража црвене дивизије.

О № 1

4. септембра 1912. г.

у 10^{35} часова вече

Виник.

ЗАПОВЕСТ:

1. Трупна комора има бити сутра у 3 часа јутра поред пута Ниш—Врежина, где ће се придружити дивизијској трупној комори код моста на Брeничком потоку.

2. За заповест доћи ће непосредно потчињени команданти сутра у 4^{20} часова јутра на Виник, сем команданта 1. и 2. батаљона III пука и команданта 1. и 2. батаљона II. пука као и команданта коњичког пука, који ће добити писмену заповест.

Издиктована примаоцима заповести.

Командант, пуковник
Н.

Остаје сада команданту десне колоне да изда сутра из јутра још праву заповест за марш.

По довољном размишљању и оцени ситуације командант ће доћи до закључка, да му је најпогодније: да са 1. батаљоном и једним одељењем коњице одступи преко Каменице ка Кнезселу, што ће му у исто време служити као десна побочница, а одатле да уђе у састав главнине, или по потреби у састав заштитнице, остављајући вод коњице на правцу Старчево брдо—Калафат – Грамада; да са 3. и 4. батаљоном, III арт. дивизијоном, пионирском четом и водом болничара из главне трупе предстраже одступи низ Виник и да се са она 2 ба-

таљона II пука сједини на источној страни Виника, образујући главнину за кретање раније означеним правцем, одашиљући у напред пионирску чету као претходницу; 2. батаљон са Ристиног сада да образује заштитницу и да одступи северном страном Виника.

Од коњице би се, сем онога вода код десне побочнице, задржао за главнину 1 подофицир и 16 редова највише, а сва би се остала коњица употребила независно од заштитнице. Коњица треба према својој бројности да је независна од заштитнице и због тога, што на случај да непријатељ не буде предузео даље гоњење, да остане са њиме у тешњем додиру и онда, кад обе колоне одступе ка Грамади.

Могло би настати питање, да ли сва артилерија или један део да се прида заштитници? И ако би се сва придала заштитници да ли је она довољно јака да је штити од сваке опасности, која би јој могла загрозити, поглавито од непријатељске јаке коњице? Ја налазим да није нужно да се, при оваквом облику земљишта у правцу одступања, ма шта од артилерије придаје заштитници, јер ако јој артилерија, за време одступања, буде од потребе, она ће се из главнине постављати на одговарајуће подесне положаје и прихваћати је.

С погледом на ово, подела трупа била би оваква:

1. Претходница:
Командир Н.
Пионирска чета.

2. Главнина
овим редом:
2. и 1. батаљон II. пука;
III дивизијон артилер. пука;
3. и 4. батаљон III. пука;
1 вод болничара;
1 подоф. и 16 редова 2. ескадрона.

Лука Ћеловић
БЕОГРАД
Luka Ćelović
BEOGRAD

3. Заштитница:
Командант Н.
2. батаљона III. пука;
1 вод 2. ескадрона.

4. Десна побочница:
Командант Н.
1. батаљон III. пука;
1 вод 2. ескадрона.

Што се тиче саопштавања података трупама о непријатељу, и ако његова колона од Мрамора не угрожава непо-

средно десну колону, него дивизију, опет неће бити сгорега, да се и на ту страну скрене пажња и потчињених старешина. Као намеру десне колоне може командант означити одступање до Кнезсела, одакле ће даље продужити одступање као заштитница. Не би било упутно још у почетку назначавати на којима се местима има заустављати колона на случај потребе, јер се не зна позитивно ни да ли ће морати доћи до тога, како не би наступио случај да се опозива издана заповест. Командант не треба ништа друго за сад да заповеда до одступање ка Кнезселу, а шта ће доцније бити, накнадно ће наређивати кад томе буде време. Колико ће бити одстојање између главнине и заштитнице, не може се одређено утврдити, оно, при прелазу преко долина, може достићи и до 2 км.; главна је ствар да главнина буде заштићена, и да се заштитница, с друге стране, не изложи усамљена непријатељском удару

И ако се само по себи разуме да треба одржавати везу са дивизијском заштитницом и са десном побочницом, опет није сгорега то нагласити, као што треба нагласити да коњица одржава тешњи додир са непријатељем.

Тиме што се десној колони одређује пут, којим она има одступати, није за коњицу обавезно, да и она мора ићи баш тим путем. За њу је главно да зна којим ће правцем пратити десну колону, а њен ће командант знати, да се не мора држати строго тога пута, него да може одступати и другим напоредним путем или преко поља.

Командант ће се с почетка налазити код главне трупе на Винику, па ће по том отићи на Чегар, а одатле на косу Ћопин гроб, Цер итд.

Према свему овоме, заповест за марш команданта десне колоне гласиће:

Десна колона црвене дивизије.

О № 7.

5. септембра 1912. год.

у $4^{\cdot 30}$ часова јутра

Виник.

З А П О В Е С Т:

О непријатељу, који је доспео синоћ, левом колоном до Рујника и Чамурлије, а десном до Мрамора, нема новијих података.

Наша ће дивизија да се крене јутрос у 5 часова насипом поред Г. Врежине и Малче ка Грамади, а наш одред, који је до сада био на предстражи, кретаће се као десна колона

правцем ка Кнезселу и Врелу, а потом за дивизијом као њена заштитница.

Подела трупа:

1. Претходница:
Командир Н.
Пионирска чета.

1. Претходница ће поћи у 6 часова јутра са Виника право на место где селски пут из Ниша за Ћопин гроб прелази Бресннички поток а одатле тим путем јужно од Гор. Матејеваца преко Цера ка Врелу, поправљајући узгред пут где буде потребно. Ићи на 1000 метара пред главнином.

2. Главнина:
Командант Н.
Овим редом:
2. и 1. батаљом II пука;
III дивизијон арт. пука;
1 вод болничара;
4. и 2. батаљон III пука;
2 оделења коњаника.

2. Главнина полази са Виника у $6^{\cdot 12}$ часова јутра правцем за претходницом, а 1. и 2. батаљон II пука улазе у колону на своје место кад колона дође у њихову висину на месту где су преноћили.

3. Заштитница:
Командант Н.
2. батаљон III. пука;
1 вод 2. ескадрона;

3. Заштитница полази за главнином на остојању до 1500 метара обилазећи Виник са северне стране, одржавајући везу са дивизијском заштитницом и са десном побочницом.

4. Десна побочница:
Командант Н.
1. батаљон III пука;
1 вод 2. ескадрона.

4. Десна побочница кретаће се у висини заштитнице правцем преко Каменице, Г. Матејеваца ка Кнез — селу и Врелу. Вод коњице, сем једног оделења, задржаће на правцу Старчево брдо—Калафат—Циганski делови — Врело, односно Калафат — Лиљак—Грамада, да осматра да не би непријатељ тим правцем штогод од својих трупа упутио.

5. Коњица:
Командант Н.
1 пук коњице мање 2 вода.

5. *Коњица*, одржавајући тесан додир с непријатељем, уступаће испред јаког надирања непријатељевог за заштитницом закриљавајући међупростор између дивизије и десне колоне.

6. Ја ћу се налазити на зачељу главнине.

Командант
Н. Н.

Усмено сакупљеним старешинама, а писмено команданту 1. и 2. батаљона III пука и команданту 1. и 2. батаљона II пука као и команданту коњич. пука.

X. Задатак.

Општа претпоставка:

Трупе плаве војске, у својој земљи, концентришу се у Нишу, а трупе црвене војске наступају уз Мораву против Ниша обема обалама Мораве.

Посебна претпоставка за трупе плаве војске:

За осматрање и за успоравање наступања непријатељских трупа к Нишу, командант трупа плаве војске био је одаслао у правцу Алексинца два одреда: један десном обалом Мораве преко Топонице, а други од: 7 батаљона пешадије. 4 батерије, од којих 1 брдска а 3 пољске, 2 ескадрона коњице, 1 чете пионира, 1/2 чете болничара, 1 оделења пешадијске и 2 артилеријске муницијоне колоне, 1 дела санитетске и инжињерске алатне колоне, 1 пољске болнице, мостовог трена и 1 дела профијантске коморе левом обалом Мораве преко Мрамора и Суповца.

Остатак трупа плаве војске код Ниша утврђује Виник и и Бубањ са Горицом.

2. фебруара левокрилни одред, потиснут од знатно надмоћнијег непријатеља са Мишинца, повукао се пред само вече и задржао на положају јужно од В. Дреновца, уз припомоћ 1 батерије деснокрилног одреда са десне обале Мораве, где је спуштена са Топоничких висова. Одред је заноћио на положају јужно од В. Дреновца са предстражом од 2 батаљона на линији од Кусог рида преко Дашнице, Греача до Мораве. Непријатељ је заноћио на Мишинцу. Командант одреда, добио је у вече извешће, да му је преостало тек 1/4 муниције, која је била код војника на рукама и у бојној комори.

Деснокрилни одред, овога дана, није нападан, али се пред вече опазила једна непријатељска колона свију родова војксе у наступању правцем од Алексинца.

Изложити:

1. Како цени командант левокрилног одреда ситуацију и како мисли да реши свој задатак?
2. Заповест команданта овог одреда за 3. фебруар.

Напомена: 1) Морава се у ово доба године може прелазити само на мостовима; 2) Шума Мишинац је ситна, ретка и пролазна; 3) Одред се железницом не може да служи за везу са Нишом, јер је она заузета другим стварима.

Решење X. задатка.

Овај је задатак, по облику, сличан VII. и IX. задатку. Само што је у VII. и IX. задатку изрично изложено шта има да ради командант одреда, а у овоме задатку треба сам командант да изведе шта треба да ради.

Земљиште, на коме се налази одред, као и сва његова позадина је такво, да се непријатељ може задржавати, тако рећи, на сваком кораку. Пут Мрамор, Греач је управо као неки теснац, између Мораве и Јастребца, тако да је непријатељу тешко да предузима обиласке од стране Јастребца, а од стране Мораве и немогуће, пошто Морава, у ово доба године, није пролазна ван мостова и пошто се на десној обали налази деснокрилни одред. Ова околност доприноси к томе, да се непријатељу све до Мрамора може поступно успоравати наступање. Узајамна и директна веза са одредом на десној обали Мораве могућа је само преко железничког моста код Суповца. Но и ако је немогућа ова директна веза са деснокрилним одредом, опет је непријатељу на левој обали Мораве опасан деснокрилни одред у толико, у колико он сам не би био уплетен у борбу са каквим непријатељским одредом на десној обали Мораве, и у колико би он својом ватром могао потпомагати левокрилни одред, као што је то и било овога дана борбе спуштањем једне батерије до Мораве. Али како је овога дана пред вече опажено, да се и против деснокрилног одреда креће једна непријатељска сдружена колона правцем од Алексинца, то је знак, да ће сутра дан вероватно и деснокрилни одред бити уплетен у борбу и да о непосредном узајамном потпомагању неће моћи бити ни речи, све докле их буде Морава раздвајала.

А докле ће се левокрилни одред налазити на левој обали и да ли не би било оправдано и би ли било могуће, да он удеси железнички мост код Суповца или да средством мостовог трена подигне мост на другом неком месту, па ту да пређе на десну обалу Мораве и да се сједини са деснокрилним одредом? Ја држим да ово не би било оправдано, јер није у духу задатка, па ни намере главног команданта код Ниша. Јер, као што се види из задатка, трупе плаве војске

утврђују Бубањ са Горицом, и левокрилни одред преласком раније и пре доласка до Мрамора, на десну обалу Мораве, оставио би непријатељу слободан тај пут, да би га он могао прећи без икаквих тешкоћа и брзо се појавити пред Нишем са западне стране, што ни у колико не би ишло у рачун главном команданту, ради чега је он и упутио тај одред левом обалом Мораве.

Са овим је, дакле, командант левокрилне колоне начисто, да и даље треба да остане на левој обали Мораве, као што је начисто и са тиме, да за сутра дан, у случају напада од стране непријатеља, неће моћи рачунати на непосредну помоћ од стране деснокрилног одреда; нити, пак обратно, да ће он моћи њему у чему бити од непосредне помоћи. Али, ипак, његово присуство код В. Дреновца било би, у погледу моралном, од повољног утицаја на деснокрилни одред

Кад се узме у обзир да је командант левокрилног одреда изгубио онако јак положај Мишинац, у борби овога дана и да се не може надати никаквој помоћи од деснокрилног одреда нити иначе од Ниша, пошто му главни командант није то ставио у изглед, онда излази: да се он, са својим одредом, не налази у повољним приликама. Тиме што је он могао одступити у реду и задржати се на положају код В. Дреновца, знак је да његове трупе још нису малаксале и растројене, али се ипак морала у јачем степену пореметити тактичка веза трупа.

Ако себи живо представимо стање трупа левокрилног одреда у вече 2. фебруара онда ћемо лако доћи до приближно стварне слике тога стања, после једне овако доста упорне борбе, из које се одред повукао пред само вече. Ту су не само мртви и рањени, који се нису раније могли послати даље у позадину и које треба што пре уклонити, него су ту измешане разне јединице и војници разних јединица; ту су измешане бојне коморе — тако, да је потребна сва разборитост и енергија официра, да све то, још по мраку, доведу у ред да одред буде у стању, да непријатељу може ставити нови отпор на супрот. У осталом, према оваквоме стању ствари, није ни нужно, ако на то не буде принуђен, да се одред упушта још који пут у упорну борбу, те да се излаже могућности, да буде потучен овако усамљен и далеко од Ниша. Јер одред, који би овако усамљен био потучен и растројен, не би се могао за дуго времена успособити за даљи успешан рад, чиме би он био изгубљен за непосредну одбрану Ниша.

Тиме што није нужно да се одред упушта у упорну борбу и излаже могућности, да буде потучен и растројен, нећу да кажем, да одред не треба да на погодним положајима предузима одговарајуће мере, од части само заштитницом, а од части и главнином, да принуђава непријатеља на застој и на развијање, а тим и да добија у времену за трупе око Ниша.

После положаја јужно од В. Дреновца, на коме је одред заноћио, други би положај био, на коме би се одред могао тренутно зауставити, јужно од Сечанице. Но овај је положај доста непогодан како за долазак трупа на њега тако и за одступање са њега, те би се одред могао изложити незгоди, да са њега не могне одступити у реду, што би могло бити опасно. Трећи је положај Мрамор у вези са Високом (359). Он је погодан за одбрану и за излазак трупа на њега, а тако и за одступање с њега. Највећа му је незгода та, што му је одступница позади десног крила и што је то мост преко Мораве, усљед чега би одред са Мрамора морао раније одступити, него што би био то случај да одступница тако незгодно не стоји. Препона позади положаја и то још кад није управо позади него са стране као што је овде Морава, врло је опасна у случају неуспешне одбране, чиме се знатно смањује важност положаја, и доприноси то, да се такви положаји, за упорну одбрану, махом избегавају.

Да би се ова незгода отклонила, могао би командант одреда наредити, да мостови трен подигне један понтонски мост даље уз Мораву у правцу ка Међуровачкој цркви. Но пошто је непријатељ знатно јачи и није упутно да се одред упушта још у једну упорнију одбрану, пре но што дође у тесну везу са трупама код Ниша, то не треба ни да наређује подизање понтонског моста.

С погледом на све до сада изложено, командант одреда ће се решити: да одред до Мрамора не зауставља ни на једном положају, него ће се старати, да непријатеља задржава заштитницом.

Пошто је ово земљиште такво да је кретање ван насипа врло тешко, како за браниоца тако и за нападача, то ће се кретање масе и једне и друге стране ограничити на насип, а то иде више у прилог браниоцу него нападачу.

Команданту одреда у интересу је, да, у што бољем реду и без пренагљености, оступи са одредом у правцу к Мрамору и да што пре избегне блиски додир са непријатељем. За ово је потребно, да предстража остане на своме месту што дуже, или бар док се одред не свије у маршевну колону и не одступи на довољно одстојање, како непријатељ не би могао ни по чему приметити да је предузето одступање; јер би у томе случају и сам одмах предузео наступање, док би, у противном случају, вероватно тек доцније то учинио.

Ако би пак непријатељ раније предузео наступање и напад, пре но што се одред буде свио у маршевну колону и одступио на довољно одстојање, тада га треба, пошто пото, задржати свима средствима. Овоме задржавању иде на руку и земљиште, јер има надвишавајући положај и испресецано је косама и удољима, те је погодно за прихваћање предњих делова.

Што се пак тиче непријатеља, и ако се водила доста упорна борба, опет се није могла оценити његова права снага; оценила се и увидела само у толико, да је он бројно знатно надмоћнији. А да ли ће му још што год преко ноћ или сутра из јутра стићи у помоћ, то се не може знати, али није искључена могућност. Ни нападач, при освајању онако јакога положаја, као што је Мишинац, није могао остати без осетних губитака и мешавине разних јединица и војника, тако, да ће несумњиво и њему требати извесно време да доведе све у ред и поврати покидану тактичку везу. Овим се поремећајем и објашњава немогућност брзог предузимања енергичног гоњења у збиљи од стране победиоца, да би се победом што више користио, као што се то у теорији врло често препоручује. За ово је потребна необична воља и енергија команданта, те да надвлада људске слабости. Ово је у исто време и објашњење, да се командант одреда могао зауставити на положају јужно од В. Дреновца и поставити предстражу.

Може се са извесном вероватношћу претпоставити, да непријатељ неће сувише рано предузети напад, јер ће вероватно морати очекивати развој ствари на десној обали Мораве, гошто би му незгодно било, да се даље креће бочно према ватри деснокрилног одреда, ако овај не буде за раније уплетен у борбу са непријатељ од Алексинца. Из оваквог стања ствари командант одреда изводи за себе овакву одлуку:

Да са главнином одступи у свануће насипом ка Мрамору, а предстража да стоји на своме месту, док главнина довољно не одступи, а затим и сама да оступи.

У ово доба године сунце излази у 7 часова јутра. Ако се за полазак узме 7 часова, тада трупе морају устати још за мрака, што је незгодно, нарочито после овако изгубљене борбе, где је трупама потребан што дужи мир и одмор. Но ова незгода не може да се избегне, јер овде тактички обзири морају да претходе обзирима угодности трупа. Раније пак да се крене одред, не налазим за потребно, јер је и непријатељу потребан одмор и мир, те и он вероватно неће раније предузети наступање.

Од положаја јужно од В. Дреновца до Мраморског положаја има скоро 10 километара и одреду треба у најмању руку 2 часа да тај простор пређе, као што то већ знамо из ранијих решења. То ће рећи, кад се главнина крене у 7 часова јутра, она ће стићи својим челом на Мораву око 9 часова јутра.

Противно ономе што смо у ранијим решењима задатака изложили, овде би било оправдано, да се главнина пре поласка прикупи на једно зборно место, једно зато, да се види, у колико је повраћен ред и у каквом се стању налазе трупе, а друго зато, што, после оваквих неуспеха, утисак прикупљене и уређене снаге са присуством команданта повољно

утиче на морал војника. Но опет је непогодно земљиште за ово прикупљање, а и већа је готовост за случај потребе за употребу трупа, да остану на својим местима до тренутка, када по реду треба да уђу у колону. Командант одреда може обићи трупе по групама, како су биле размештене на преноћишту, или их пустити да поред њега прођу кад се крену на марш.

Сем бојне и трупне коморе, које улазе у састав својих команада, и о којима је до сада било говора, код овог одреда налазимо сада и 2 оделења артилериске и 1 пешадијске муницијоне колоне, један део санитетске и инжињерске алатне колоне, 1 пољску болницу и мостови трен. Ови делови припадају колонској комори и ван састава су нижих команада. А, као што се из задатка види, придати су одреду у извесној сразмери, вероватно зато, што је одред доста далеко одвојен од осталих трупа, па му је потребно да их има, како би у раду могао бити што самосталнији. Овде постоји истина у позадини и железничка веза са Нишом, али је она из извесног узрока искључена, као што се то из напомене у задатку види.

Комора се у опште дели на три дела, према томе, како је кад који део потребан трупи: *бојна*, *трупна и колонска*. Бојна је потребна трупи за време борбе и она се увек налази уз своју трупу. Трупна јој је потребна после борбе, а у борби би јој била од сметње, зато она треба да се, и за време борбе и на маршу, кад је борба у изгледу, налази толико удаљена позади, да, на случај неуспеха и одступања трупа, не би истима била на сметњи, нити изложена опасности да падне непријатељу у руке; а опет, пак с друге стране, да не буде сувише далеко, да тога дана у вече не може на време доћи својим трупама и снабдети их нужним потребама. Са обзиром на ово, она се на маршу, кад је у изгледу борба, као и за време борбе, налази обично до на 10 километара позади трупа. Колонска комора као целина још је мање потребна трупама за време и после борбе, него трупна, па због тога се она налази, како на маршу, кад је у изгледу борба, тако и за време борбе до на читав дан марша позади трупа. Неки делови из колонске коморе, као што су: извесан део муницијоне колоне, инжињерска алатна колона, санитетска колона, део возова пољске болнице и пола профијантске колоне, могу да буду потребни трупама истога дана борбе, и тада се ти потребни делови издвају из колонске коморе, у коме случају образују I степен колонске коморе, који се у обичним приликама налази на 5—10 км. позади трупне коморе. Остатак колонске коморе образује II степен и он се налази позади I на 10—15 км. Но ако предстоји озбиљна борба са непријатељем, тада се и из I степена колонске коморе издвајају: 1 оделење пешадијске и 2 оделења артилеријске му-

ницијоне колоне, 2 пољ. болнице и санитетска колона, који се као борбени део I степена колонске коморе изводе пред трупну комору, ближе трупи. Ово је речено уопште о комори велике јединице, као што је дивизија, а код мањих јединица као што су одреди, не мора бити оваква подела, него се и према потреби и величини дели и поставља онако како је најцелисходније, што увек наређује главни командант.

Према овоме су се делови колонске коморе, пред почетак борбе, морали налазити позади трупа на овим местима отприлике: део санитетске колоне, оделења муницијоне колоне и део инжињерске алатне колоне код Суповца — као борбени део I степена (Р. С. тач. 199 и 771). Оне су овако близу трупама, а опет да им нису на сметњи, нити да су изложене каквој опасности, зато, да санитетска колона преноси рањенике, а муницијоне колоне да могу лако и брзо попунити утрошену муницију из бојне коморе. Трупна комора налазила би се код Сечанице. А пољска болница са делом профијонске коморе и мостовим треном код Мрамора као први степен, пошто је други степен у Нишу.

Сваки од ових делова коморе употребљује се онда кад је то потребно. Тако: инжињерска агатна колона могла се употребити пре борбе за утврђивање положаја Мишинца, за време борбе за крчење позадине и спремање прихватног положаја; возови санитетске колоне за пренос рањеника и т. д. да свако свој посао врши тачно и на време.

Трупна ће комора у веће доћи најнужнијим својим делом к својим трупама, да им донесе потребе, па или ће се одмах вратити или ће код њих преноћити, па рано одступити; а сви ће остали делови заноћити на својим местима, сем муницијоне колоне, која мора ићи да донесе попуну муниције из Ниша.

Пошто се у напред не може знати, где ће одред сутрадан преноћити и пошто је узет Мрамор као место, где се мисли одред зауставити, то ће командант наредити маршевом заповешћу, да сви делови коморе благовремено пређу преко Мраморског моста у правцу ка Нишу и у близини Новогсела да чекају, па ће се доцније, према развоју ствари, наредити шта буде било потребно. —

У погледу попуне муниције, обично се старају сами трупни команданти и командири бојне коморе и муницијоних колона, не чекајући за то никада нарочито наређење. (Р. С. тач. 1011 до 1014). Али, кад је већ овде у самоме задатку споменут утрошак муниције, то командант одреда, ради сваке сигурности, може наредити попуну и својом заповешћу у колико то не би било већ предузето. Ако није изузета сва муниција из бојне коморе, она се изузима и бојна комора одмах шиље назад ка муницијоним колонама, па чим се муницијоне колоне испразне, делом или целе, одмах празни делови одлазе у Ниш,

ту се попуњују и враћају на своје место. Сем попуне муницијом из бојне коморе и оделења муницијоне колоне, муниција се, по нужди, може изједначити између чета, односно батаљона па и између пукова, јер никада скоро није свуда подједнак утрошак, пошто оне трупе, које су у резервама за време борбе, немају прилике, да утроше онолико муниције, као трупе у првом борбеном реду. —

Сем чисто ствари, које се непосредно одреда тичу команданту одреда предстоји и то да реши, шта треба да уради са железничким мостом на Морави код Суповца, пошто о томе никаквога наређења нема, а не би било упутно, да га остави недирнутог, јер би, поред осталога, непријатељ, за време наступања, могао пребацити један део своје пешадије преко њега на десну обалу Мораве и загрозити позадини и боку деснокрилног одреда. Као што нам је већ познато, командант не би могао узети на се озбиљно кварење оваквог моста, него ће исте ноћи одмах тражити упуство од команданта из Ниша, што ће му бити у толико лакше, јер има телеграфску везу поред железнице. У крајњем пак случају, кад не би могао добити, нити би добио упуство шта да ради, толико би смео и морао узети на се, да мост поквари у тој мери, да непријатељске трупе не могу прећи преко њега, бар за неко време. —

Положај команданта предстраже, који постаје командант заштитнице, јер би је незгодно било смењивати, у толико ће бити отежан, што мора одступати доста широким фронтом и преко тешко пролазног земљишта, те неће моћи потпуно имати трупе у руци. Ова ће се тегоба тицати поглавито његовога левога крила.

И ако је земљиште врло тешко пролазно, опет ће се сва коњица придати заштитници, и она, ако не може свој задатак угодно вршити на коњима, може се корисно употребити за задржавање непријатеља пешке, при чему брзо може одступати на коњима с једног места на друго. Овим својим поступком, она ће моћи непријатеља обмањивати у погледу јачине заштитничке пешадије. Главнини ће бити потребно само неколико коњаника.

Од артилерије имамо 1 брцку батерију. Брцка артилерија и јесте управо погодна за овакво земљиште, где је за пољску, ван путова, веома отежано кретање и излазак на положаје као и силазак са њих. Брцкој артилерији, напротив, то је лако, јер она може да се креће скоро свуда, куда може и пешадија. Према оваквом стању ствари, ја не би био зато, да се пољска артилерија или један њен део придаје заштитници према оваквом облику земљишта, али сам сасвим зато, да јој се прида брцка батерија. Брцку јој батерију у толико пре треба придати, што, ако непријатељ не буде имао брцке артилерије, неће противу ње, у највише случајева, моћи упо-

требити своју пољску артилерију, те ће и она довољна бити заштитници, да принуђава непријатеља на далеко развијање.

Сада можемо учинити поделу трупа. И пошто задатком није условљено, које су трупе, то им можемо дати какве хоћемо називе:

1. Предходница:
Пионирска чета.

2. Главнина:
овим редом:
1/2 болничарске чете;
III. пешад. пук;
II. дивизијон морав. арт. пука;
1. батаљон XVI. пука;
2 подофиц и 16 коњан. 1. еск.

3. Заштитница:
Командант Н.
2. и 3. батаљон XVI. пеш. пука;
1. и 2. ескадрон;
1. брцка батерија.

Према целоме стању ствари, прва заповест команданта одреда гласиће:

Левокрилни одред
О № 5.
2. фебруара 1912. год.
9 часова у вече
Суповац

ЗАПОВЕСТ:

1. *Одред да буде* спреман за полазак сутра 3. фебруара у 7 часова јутра. За пријем заповести непосредно потчињене старешине доћи ће у 6 часова јутра на В. Преслаб, сем команданта предстраже, који ће добити писмену заповест.

2. *Муниција* код војника и у бојној комори, у колико до сада није попуњена, да се попуни одмах из муницијоних колона, а муниционе колоне, у колико остану празне, да се крену одмах у Ниш, да се попуне муницијом и да сутра до 9 часова јутра буду код Новогсела.

3. *Остали* делови колонске коморе кренуће се са својих досадањих места тако, да сутра до 9 часова јутра буду: пољска болница, мостови трен и профијанска колона код Ниша (пеш. касарна); алатна колона на Високој (359) за спрему положаја

под руководством командира пионирске чете; санитетска колона код Мрамора. Рањенике још ноћас евакуjисати у Ниш.

4. *Трупна* комора прикупиће се до 6 часова jутра челом код моста на потоку Варшину и кренути се преко Мрамора, до Новогсела, где ће чекати даља наређења.

Издиктована примаоцима заповести непосредно потчињених делова.

Командант
Н.

Друга заповест команданта одреда гласиће:

Левокрилни одред плаве војске
О № 6.
3. фебруара 1912. год.
6^{40} часова jутра
В. Бреслаб

З А П О В Е С Т:

Непријатељ је синоћ задржан на левој обали Голошничке р. Један непријатељски одред наступао је jуче по подне правцем од Алексинца ка Топоничким висовима.

Деснокрилни наш одред налази се на Топоничким висовима. Наше остале трупе утврђуjу Виник и Бубањ са Горицом. Одред има да се крене на мраморски положаj.

Подела трупа

1. *Претходница:*
Командант Н.
Пионирска чета

2. *Претходница* полази у 7 часова jутра насипом ка Мрамору, где ће одмах предузети припрему положаја по добијеном упуству. Кретаће се на 1 км. пред главнином.

2. *Главнина:*
Командант Н.
овим редом:
1/2 болничарске чете;
III. пеш. пук;
II. дивизијон морав. арт. пука;
1. батаљон XVI пука;
2 одељења коњице.

2. *Главнина* полази за претходницом на Високу (359).

3. *Заштитница:*
Командант Н.
2. и 3. батаљон XVI пука;

3. *Заштитница* почеће кретање за главнином у $7^{\cdot 48}$ часова и следовати jој на остојању од 2 км.

1. и 2. ескадрон;
1. брцка батерија.

4. Ја ћу се налазити на зачељу главнине.

Командант
Н.

Усмено непосредно потчињеним старешинама, а команданту заштитнице писмено

Ако би непријатељ рано предузео наступање и заштитницу притеснио, тада командант одреда може наредити да се неки део из главнине заустави и развије на неком прихватном положају.

Обе су се заповести могле у вече спојити у једну, кад би била искључена могућност, да непријатељ може причинити да се ма у чему измени.

XI Задатак.

Црвени корпус, у непријатељској земљи, наступа правцем преко Бабушнице и Душника против Ниша; 1. јуна стигао је својим челом на преноћиште код Дуге Пољане, а његова коњица до Драшкове Кутине.

Нишки одред јачине од: $2^1/_2$ пука пешадије, пука дивизијске коњице, 2 дивизијона артилерије, од којих је 1 брцка батерија, 1 чете пионира, 1 телеграфског оделења, $^1/_2$ чете болничара, 2 пешадијске и 3 артилеријске муницијоне колоне, са осталим потребним сразмерним делом колонске коморе, — ноћио је овога дана у Нишу са истуреном предстражом на линији Марково кале, ~~Оштра Чука~~, утока Кутинске реке у Нишаву.

Плава дивизија, хитајући преко Тресибабе и Грамаде Нишу у помоћ, стигла је истог дана на преноћиште својим челом на линији Кнезсело, Детљак, Малча. Командант плаве дивизије шиље истог дана у вече, око 8 часова, наређење команданту нишког одреда, да му сутра дан изјутра заштити подизање моста преко Нишаве у близини утоке Кутинске р. у Нишаву и прелаз дивизије преко моста за спречавање непријатељу дебушовање из Кутинског теснаца и за одбрану Ниша.

Изложити:

1. Заповест команданта нишког одреда за извршење добијеног наређења.

2. Образложити оно што се у заповести буде изложило.

Напомена: Нишава је јако надошла услед скорашње кише тако, да се не може газити; Ниш треба сматрати да није утврђен.

Решење XI. задатка.

Овај је задатак у самој ствари понављање наступнога марша само са јачом снагом. Ја ћу на овај задатак да наставим следећи задатак, издавање заповести за напад. Кад се деси случај да се добију два задатка, који један из другог потичу, тада ни у колико не треба да податци, који се односе на други задатак, утичу на решење првог задатка.

Ако се пажљиво посмотри карта, пашће у очи, да је и земљиште, које пада од Селичевице и Коритњака на север ка Нишави, доста стрмо, па и доста тешко пролазно. Оно је проривено са неколико удоља и јаруга, којима је правац ка северу. Од свих ових удоља највећс је дуж Кутинске реке, куда води и насип и који се, у строгоме смислу речи, има сматрати као теснац. Коса која се повлачи дуж леве обале Кутинске реке ка Нишави, повија се ка северо-западу, односно к Нишу и свршава се изнад Ђеле куле у Вучијем делу, односно Влашком Брду. На десној, пак, обали Кутинске реке Коритњак образује као неки чвор са врло стрмим странама. Земљиште је при излазу из теснаца доста обрасло шумом.

Непријатељу, који наступа низ Кутинску реку, биће стало до тога, да што пре заузме и осигура излаз из Теснаца код Суводола и Емине Кутине, како би што пре и што лакше могао дебушовати у долину Нишаве.

Командант, пак, нишког одреда, да би осигурао северној дивизији, подизање моста и прелаз преко Нишаве у близини утоке Кутинске р. мора се старати да што пре заузме такав положај, да што је могуће више успори непријатељу дебушовање у долину Нишаве. Тај је положај излаз из теснаца код Емине Кутине и Суводола (Вигњиште—Коритњак) — управо исти положај, за којим ће и непријатељ тежити, да га што пре заузме.

Истина, и са заузећем овога положаја, и ако би подизање моста и прелаз дивизије преко Нишаве био заклоњен од ока и метка непријатељевог, опет дивизија нема великога простора за свој развој. Али за одред другог погоднијег положаја нема, јер би му, с погледом на створ земљишта, незгодно било да улази дубље у теснац.

Према овоме, дакле, одреду је објект марша излаз из Кутинског теснаца, с обе стране Кутинске р., а то је Вигњиште и Коритњак, за које му стоје на расположењу два пута: насип до близу Емине Кутине и селски пут од Св. Николе преко Вучјег дела и Оштре чуке. Насип је за кретање угоднији и по њему се брже маршује до селског пута уз Коринњак, који је врло стрм и на ком ће се марш знатно успорити.

О непријатељу се зна да је заноћио код Дуге Пољане својим челом, а коњицом код Драшкове Кутине. Пада у очи да је коњица сувише близу пешадији, док би, по природи ствари, требало да коњица тежи, да у јачој снази што пре избије кроз теснац у долину Нишаве и да на тај начин обезбеди корпусу дебушовање из теснаца. Може бити, да је непријатеља руководила велика обазривост, да не пушта своју коњицу далеко од пешадије кроз теснац и у близину овако велике вароши, као што је Ниш, који увек мора располагати сразмерно јаком посадом, како му коњица не би била изложена опасности, да усамљена буде потучена. С друге стране се опет може узети као могућа и та околност, да је маса непријатељеве пешадије још далеко позади, а оно што је јављено код Дуге Пољане да је придато коњици да јој буде ослонац кад избије у долину Нишаве. — Као што се види, ово је још један доказ више, да се у рату ретко кад имају тачни и сигурни податци, него се увек морају, из оних што се имају, да изводе највероватнији закључци, а да се не би лако преварили, увек је боље узимати као највероватније оно, што је за нас најтеже, а за непријатеља најповољније, те како би према томе и подешавали своје мере, да не би били изненађени и доведени у незгодно стање, кад би узимали као највероватније оно, што би за нас било најповољније а за непријатеља најнеповољније. Тако, и у овоме случају, боље је да узмемо као да је непријатељева главна маса пешадије стигла до Дуге Пољане, па према томе да се и управљамо. Обистини ли се то, ми смо му спремни; не обистинили се, у толико лакше за нас.

Од Дуге Пољане до излаза из теснаца има округло 13 км. а од Св. Николе, преко Вучјег дела, има округло 7·5 до Вигњишта, а до Коритњака 12 км. Из овога излази, да, ако се непријатељ не би раније кренуо, командант нишког одреда може на време заузети излаз из Кутинског теснаца.

С погледом на ово, одлука ће команданта нишког одреда бити, да са својим одредом наступа у 2 колоне, десном селским путем преко Вучјег дела, да заузме излаз из теснаца на левој обали Кутинске р. и левом насипом до близу Емине Кутине, па после селским путем, да заузме излаз из теснаца на десној обали Кутинске р. А ако га непријатељ случајно буде већ заузео, да га снажно нападне и баци назад у теснац. Што се тиче поделе трупа на колоне, командант одреда цени

да му, према ситуацији и створу земљишта, десна колона треба да буде знатно јача, јер она остаје на правцу к Нишу, а лева се удаљује.

Према овоме командант ће одредити у леву колону: 2 батаљона пешадије, 1 вод коњице, брцку батерију, 1/2 чете пионира и 1 десетину болничара, а остало ће остати у десној колони. Подела у маршевној колони трупа и заповест је сада лака.

По себи се разуме, да ће заповест бити само за марш сходно ономе, што је, у овом погледу, изложено у решењу I. задатка. И ако по близини непријатеља, на први поглед, изгледа да би коњицу требало ставити под команду команданта претходнице, опет по створу земљишта, а према ситуацији није подесно да буде под командантом претходнице, него да остане под командом команданта одреда, а претходници придати 1 вод.

Што се тиче артилерије, ја налазим, да би, у овоме случају, корисно било, да се нешто прида претходници, како би је она, на случај потребе, могла одмах употребити за спречавање дебушовања непријатељу из теснаца, где он у почетку тешко може артилерију развити и употребити. Пошто је одред добро снабдевен артилеријом, ја не би имао ништа против тога да наведем, да се у претходницу узме дивизијон од 2 батерије, и ако се узму у претходницу 2 батаљона, тада су они довољна заштита артилерији. Пионирску чету би такође придао претходници, како за местимичну поправку пута, тако и за крчење и утврђивање положаја када стигне на њега.

За марш се могу издати две, а може и једна заповест. Издавање једне заповести може се образложити тиме, што је непријатељ доста далеко, те нема вероватности, да ће до сванућа моћи утицати на измену издате заповести.

Пошто у задатку није речено, како су размештене трупе у Нишу, то је велика вероватност, да су делом у пеш. и инжињерској касарни, а делом у коњичкој и артилелиској касарни. И за улазак главнине у колону као и претходнице мора ће се одредити полазна (почетна) тачка. Ако узмемо да претходница треба да пође при изласку сунца, а то је у 5 часова јутра, онда ће главнина имати да пође са полазне тачке н.пр. од Св. Николе, према овом рачуну: предње одељење на остојању 600 м., прихватница на 800 м., главна трупа претходнице на 1500 м.; дубина 2 батаљона, артилеријскога дивизијона и 2 чете пијонира — са бојном комором износи округло 2000 м. Дакле укупна дубина претходнице до чела главнине је 5 к. м. или 1 час марша а то ће рећи, да се чело главнине има кренути у 6 часова јутра од Св. Николе.

У погледу предстраже треба се управљати према ономе што је изложено у решењу IV задатка. За предстражарску

коњицу треба наредити, где ће се и у колико часова сутра дан придружити коњичкоме пуку. Ово и ради тога да и сам командант коњичког пука зна, где ће наћи свој ескадрон.

Одред је снабдевен са сразмерним делом колонске коморе. Ја сам у решењу прошлог задатка нагласио како се дели колонска комора на маршу у близини непријатеља и пред борбом. За овај случај неће бити потребно да се ишта од трупне коморе креће из Ниша, јер се одред неће удаљивати далеко из Ниша, бар то у првом тренутку не може командант предвидети. Од колонске коморе биће потребно да се борбени део мало више приближи трупама. Иначе за све ће наредити командант да буде готово и да очекује заповест код пеш. касарне.

Ја ћу да узмем, да командант изда једну заповест, која ће гласити:

Нишки одред
О № 10.
1. јуна 1912. год.
10 часова по подне
Ниш

З А П О В Е С Т:

Непријатељ, у јачини једног корпуса, наступа од Бабушнице преко Душника, противу Ниша. Вечерас је стигао челом своје главне снаге и заноћио код Дуге Пољане, а његова коњица код Драшкове Кутине.

Плава дивизија, хитајући Нишу у помоћ, стигла је вечерас и заноћила својим челом у висини Кнезсела, Детљака и Малче. Нашем одреду је задатак да сутра изјутра заштити дивизији подизање моста и прелаз преко Нишаве у близини утоке Кутинске р. у цељи дочека и сузбијања непријатеља.

Подела трупа:

1. Коњица:
Командант Н.
Пук дивизијске коњице

1. Коњица, пошто упути 1 вод претходници и 1 левој колони, а главнини десне колоне 2 оделења, кренуће се од Ћеле Куле у 5 часова јутра ка Еминој Кутини, извиђајући што даље у правцу к непријатељу и спречавајући што упорније дебушовање непријатељских делова из Кутинског теснаца до доласка осталих делова одреда.

2. Предходница:
Командант Н.
1 вод коњице;

2. Претходница полази од Св. Николе у 5 часова јутра селским путем преко Вучјег дела, Оштре чуке

1. и 2. батаљон III. пука;
2 пољске батерије II дивизијона;
1 станица телеграфског одељења;
1/2 пионирске чете;
1 десетина болничара.

на Вигњиште источно од Вукманова. Кретати се на 1000 м. пред главнином, извијати преко М. Ибровице ка Гркињи и преко Лазаревог села ка Прокоповој Кутини. Са Влашког брда ухватити хелиографску везу са плавом дивизијом на Градцу, па доцније прећи на Оштру Чуку одакле понова ухватити везу са плавом дивизијом као и са левом колоном на Коритњаку.

3. Главнина:
Командант Н.
Овим редом:
2 одељења коњице;
1. и 2. батаљон I. пеш. пука;
I дивизијон артилерије;
II. пеш. пук;
1/2 чете болничара

3. Главнина полази за претходницом од Св. Николе у 6 часова јутра.

Предстража ће се свити, чим ју прођу предњи делови претходнице и доћи на Оштру чуку, где ће ући у састав своје команде у маршевној колони.

Свега: 2 одељења коњице, 1 1/2 пук пешадије, 2 дивизијона артилерије и 1/2 чете болничара.

4. Лева колона:
Командант Н.
1 вод коњице;
3. и 4. батаљон I пука;
1. брцка батерија;
1 станица телеграфског одељења;
1/2 чете пионира;
1 десетина болничара.

4. Лева колона поћи ће у 5 часова јутра од Ћеле Куле ка Коритњаку, који ће заузети за спречавање дебушовања непријатељу из теснаца десном обалом Кутинске р. Ступити у везу са плавом дивизијом и извијати у правцу ка Драшковој Кутини.

5 Трупна комора остаће до даљег наређења код пеш. касарне.

6. Од колонске коморе доћи ће у долину Габровачке р. 1 пешадијско и 1 артилеријско одељење муниционе колоне и возови санитетске колоне, а остало ће такође остати код пеш. касарне.

7. Ја ћу се налазити код главне трупе претходнице.

Командант пуковник
Н.

Издиктована (односно писмено предана) примаоцима заповести непосредно потчињених јединица, а команданту плаве дивизије послана у копији.

XII. Задатак.

(НАСТАВАК XI ЗАДАТКА)

Кад је према маршевној заповести О№ 10, чело претходнице десне колоне стигло на 500 м. северо-западно од Вучјег дела, добија командант одреда, који је, са командантом претходнице, тек био прешао Габровачку реку, извешће, од команданта коњичког пука, овакве садржине:

Потискујући испред себе слабије непријатељске коњичке делове наишао сам у $5^{\cdot 20}$ часова у близини моста на Кутинској реци на непријатељску коњицу у јачини око 2 пука. Изаслате даљне официрске патроле известиле су ме: да од Емине Кутине у правцу Нишке Бање избија на косу пешадија у јачини око 1 батаљона са 1 батеријом, која ту заузима положај; да је на Оштру чуку и косу северно од ње, на десној обали Суводолског потока, избило пешадије око 3 батаљона са 2 батерије и почели су се живо утврђивати; да се на Вигњишту примећава још пешадије, али колико, не може се оценити; западно од Оштре чуке налази се до једног вода непријатељске коњице. Извешће команданта коњице потврдио је и командант предстраже.

Изложити:

1. Скицу маршевног поретка обе колоне у тренуку кад је командант добио извешће;
2. Одлуку и заповест команданта одреда;
3. Разлоге за такву заповест;
4. Скицу распореда трупа у зони успешне пешадијске ватре (1000—600 м.) ако се командант решио на напад.

Напомена: шума, која се налази на Вигњишту и око Оштре чуке је ситна, ретка и пролазна.

Решење XII. задатка.

Чим је командант одреда добио извешће од коњице, одмах је изгалопирао до Вучјег дела, да лично осмотри земљиште и непријатеља, а затим да смисли план рада и да изда заповест.

Ово извешће даје доста јасну слику распореда и намере непријатељских предњих трупа, али се из извешћа не види шта има и колико позади ових предњих трупа. Да ли је то само коњица потпомогнута са напред избаченом пешадијом и артилеријом, да заузме и обезбеди северни излаз из Кутинског теснаца за свој корпус или је то корпусна претходница, позади које је наблизу и корпус. Ако би било ово последње, тада би излазило, да се командант плаве дивизије преварио у оцени ситуације, јер је требало да нареди одреду да још 1. јуна у вече заузме излаз из теснаца, ако ли би пак то била само коњица ојачана пешадијом и артилеријом, онда има изгледа да ће моћи одред те непријатељске делове без велике тешкоће потиснути назад у теснац и свој задатак решити јер је бројно јачи и у подеснијем положају у погледу правца и земљишта на коме се налази.

Према задатку команданта одреда: да штити подизање моста и прелаза дивизије преко Нишаве, као и према оваквој неизвесности о јачини непријатеља, може изгледати на први поглед. као да се тешко решити команданту шта треба да предузме. Но, кад се више удуби командант у суштину задатка, који има да изврши, брзо ће доћи до решења: *да треба да напада;* јер, докле су год висови око Емине Кутине и Суводола у непријатељским рукама и докле је год непријатељ на њима не ангажован у јаку борбу. дотле тешко да би се могао подићи мост у близини утоке Кутинске р. и извршити прелаз преко Нишаве. И да буде непријатељ бројно јачи од одреда, команданту одреда је, према духу задатка, неминовна дужност, да енергично покуша да га сузбије испред себе и омогући плавој дивизији подизање моста и брзи прелаз преко Нишаве.

Овако одлучни и смели покушај командант одреда у толико пре сме предузети, што непријатељ вероватно неће

знати одмах у почетку ни приближно колика је снага одреда, те ће у почетку вероватно бити више пасиван, а и да не буде пасиван, тешко да може из теснаца развити јачу снагу. У опште кад год се добије какав задатак у рату, увек треба командант да се добро удуби у његову суштину и да је добро схвати: мора ли да напада или не, и има ли изгледа на успех или не? Чим се командант реши на напад, треба да за извршење истога уложи сву своју снагу, јер *нема ништа горе од полутансног и бојажљивог напада.* —

У овом случају командант ће нападати енергично дотле док не упозна праву снагу непријатељеву. Па кад је упозна, тада, ако то буде само коњица ојачана пешадијом и артилеријом, ангажоваће сву своју снагу, да ју што пре баци назад на теснац. Ако ли пак то буде претходница корпусна, енергичан ће напад вршити све дотле, докле не пристигне главнина корпуса, а тада ће морати да се ограничи на демонстративну борбу, да би што више добио у времену и одржао положаје јужно од Ниша до доласка плаве дивизије, ако не подизањем моста у близини утоке Кутинске реке, а оно негде западније ближе Нишу, или, у крајњам случају, преласком на мостовима у Нишу.

Раније је било говора о томе, да при издавању запо-вести, треба знати, где се налазе поједини делови маршевне колоне. У самој ствари, за овај случај, ово је лако команданту прегледати од Вучјег дела, када тамо стигне. јер је одатле добра прегледност. Но, за рад на непрегледном земљишту и на карти, ово се мора брзо прорачунати.

Док командант изгалопира на Вучји дел и отпочне осматрање дотле ће и чело претходнице стићи такође до Вучјег дела. У томе ће тренутку чело главне трупе претходнице бити прешло Габровачку реку; а чело главнине тек ако се буде кренуло са полазне тачке. Лева колона биће својим челом близу Суводолског п.

Коњица у ово време продужава извијање, пипајући дуж целога непријатељскога фронта и око левога крила, да му загледа у позадину и оцени јачину и начин поседања положаја.

Командант из извешћа и личнога осматрања изводи закључак, да је највећа вероватност, да ће трупе непријатељеве, које су се појавиле, бити појачање придато коњици као ослонац,

Према оваквом стању ствари, за команданта је од велике добити подела на две колоне и овакав састав претходнице, са јаком артилеријом, јер ће коњица, ослоњена на обе колоне, непријатељској коњици моћи успешно спречавати извијање тако, да она неће моћи за дуго сазнати јачину одреда, што ће допринети да непријатељ у својим предузећима буде обазривији и спорији, баш и ако би то била претходница корпуса.

Да то није корпусна претходница већ појачање коњице говори, поред осталога, и та околност што се нагло утврђује уместо да тежи даље да продире за освајање што више земљишта за дебушовање и развој корпуса

Непријатељски се положај развукао скоро на 3 к.м. и предвојен је долином Кутинске реке, те није јака веза између левог и десног крила његовог у погледу пролазности и узајамног потпомагања.

Не могу пропустити, а да овде не споменем, да се овако јасна и потпуна извешћа од коњице, као што је ово у задатку изложено, врло ретко и тешко могу добити. Ово што је овде у једноме извешћу садржано, обично се садржи у више извешћа, од части тачних а од части нетачних, која једно за другим сљедују и из којих треба тек извући право стање ствари.

У опште у погледу извођења борбе, борбе могу бити: кад једна страна за раније заузме неки положај, на њему се распореди и спреми за борбу, а друга предузме правилан напад по плану унапред смишљеноме; и у сусрету – кад обе стране наступају па се сусретну — као што је случај у овом нашем задатку – и отпочну борбу развијајуће се непосредно из маршевног у борбени поредак (Р. Сл. тач. 835—842). Кад се борба изводи у сусрету, тада треба тежити к томе, да се, пошто пото, узме иницијатива у своје руке, да се брзо смисли план напада и да се енергичним нападом не дозволи непријатељу правилно и уредно развијање. Кад се пак наилази на већ спремљенога непријатеља за борбу на положају, тада му треба обазриво приступати и са добро смишљеним планом радити, јер се несмишљеним и делимичним нападом може врло лако претрпити пораз, ако непријатељ енергично сам пређе у напад и изненади трупе још у маршевној колони, и за борбу неспремне и неразвијене. Од какве је велике опасности необазриво и без плана прилазити и отпочињати напад на непријатеља, који је већ спреман и распоређен на своме положају, најјасније се види из овога нашега примера, ако претпоставимо, да је непријатељ јаком снагом сасвим распоређен и спреман на Оштрој чуки и да прелази у напад, у тренутку, кад претходница одреда почне да избија на Вучији дел. Где је и како стоји остала снага одреда? — Овде у овом нашем случају, није таква ствар у истини. Овде је непријатељ, само једним својим делом, успео да заузме положај и да се на њему отпочне утврђивати. Тиме, што се непријатељ зауставио и отпочео утврђивати, знак је да му је намера, да се држи одбране, бар у прво време, а то иде у корист команданту одреда у толико, што може да прикупи своју снагу и да бира правац и начин напада. Одред има да се развије за напад под заштитом претходнице, а где ће се и у коју страну развити зависи од правца и тачке напада.

Командант одреда може се још сада решити како ће и

куда ће управити свој напад. Препоручиво је да се обухвати једно или друго непријатељево крило, у вези са фронталним нападом (Р. Сл. тач. 825). Обухваћати оба крила може се само тада, ако се располаже са знатном бројном надмоћношћу, јер иначе би се одред развукао и изложио опасности да буде у средини пробијен, ако би непријатељ сам прешао у напад. Обухватни напад, у вези са фронталним, најпогоднији је начин напада да се добије концентрична надмоћност ватре на нападној тачки. *Овакав напад мора да се припреми раније распоредом трупа и упућивањем разним правцима, или постављањем трупа у степенастом виду.* Хтети обухватити непријатеља трупама првог борбеног реда, које су већ од части развијене или у борбу уплетене, не даје изгледа на успех, него води развлачењу фронта. сем врло изузетних случаја, где томе земљиште нарочито иде на руку. Овај случај, у овом нашем задатку, није и зато израније треба учинити одговарајући распоред.

Напад ће се управљати на фронт поглавито тада, када су крила тако наслоњена, да су обухватни немогући; али то су врло ретки случаји. У таквим случајима, т. ј. кад је обухватни напад немогућ, први борбени ред треба да је врло јак и са јаким резервама позади, да могу брзо попуњавати губитке у првоме борбеноме реду. Фронт не треба да је много развучен, него да је ускупнији са већом дубином. Друкчије је пак при надкриљавању, ту фронт може да буде знатно развученији и са сразмерно слабијим резервама; јер јачина и брзина ватре увек ће бити у стању, да задржи сваки непријатељски покушај преласка у фронтални напад, дотле. докле се обухватним нападом непријатељ не прикује за његов положај.

Бочни је напад, кад се избегава фронт упућујући главну снагу у бок. Бочни напад даје врло повољне резултате, кад се може предузети безопасно и у тајности, јер тада, непријатељ обично напушта свој положај без великог отпора. Њега је теже извести него обухватни напад.

Да се пак једно крило може обухватити са доиста надмоћнијом снагом, треба своју снагу тако распоредити, да се противу дотичног крила употреби јача снага, *а остали делови непријатељског распореда да се занимају слабијом снагом.* Снагу треба, дакле, распоредити за *главни* и *споредни* напад, тако, да снага за главни напад буде што је могуће већа, одкуда и потиче штедљива употреба снаге за споредни напад. Вештина извођења борбе састоји се поглавито у томе, да се умешно снага распореди стварајући релативну надмоћност у одсудном тренутку на пресудној тачци.

Споредни напад обично изводи претходница, а главни главнина. При овоме треба се чувати, да се између претходнице и главнине не остави велика празнина, која би могла изазвати непријатеља, да сам пређе у напад и да сразмерно

слабу претходницу не одбаци назад, пре но што би главнина могла притећи у помоћ. Ове се погрешке често дешавају при маневрима, само што се бранилац ретко кад њима користи.

Које ће се непријатељско крило обухватити главним нападом зависи, у првом реду, од тога, куда се пешадија најзаклоњеније може приближити непријатељу ка положају; јер *од пешадијског успеха поглавито и зависи победа.* Кад она јуришем заузме непријатељски положај, тада је и победа добијена. У колико дуже непријатељ остане у неизвесности о месту и правцу главнога напада нападачевог, у толико је за нападача боље, јер у толико је већа вероватност да ће непријатељ бити изненађен и неће моћи благовремено привући своје резерве, да их на супрот стави главноме нападу.

Да се непријатељ победи није нужно, да му се једновремено заузме и освоји цео положај; у најчешће прилика, довољно је да му се освоји један део положаја, а остали ће делови сами по себи одмах затим пасти; јер, и ако би можда непријатељ, са материјалног гледишта, имао и снаге и могућности, да се још дуго држи на осталим деловима, морал му се, падом једног дела положаја, толико потресе, да се, без великог упорства, олако напуштају и остали делови. У колико морал код браниоца пада губитком једог дела његовога положаја, у толико, обратно, расте код нападача. У осталом, положај је, у погледу одржања његовога од стране браниоца, исто то што и тело војника: да војник буде за борбу онеспособљен, није нужно, да се његово тело сво разнесе гранатама, куршумима, или ножевима – довољно је да се само мало јаче начне односно рани само у једноме своме делу, па да падне и да се за даљу борбу онеспособи. Тако је исто и са браниочевим положајем — често је дакле довољно да се освоји само један његов део, па одмах затим цео пада.

Због овога је и важно да се противу изабране тачке непријатељевог положаја за главни напад, концентрише што више снаге да се та тачка освоји, или, аналог војничкоме телу, да се положај мало јаче начне односно рани, па да цео положај падне.

У највише случајева, напад пешадије припрема и олакшава артилерија својом ватром, ради чега се поступно са расветлењем ситуације сва уводи у борбу. При избору тачке за главни напад, поред обзира да се пешадија може заклоњено приближавати, долази и обзир да артилерија може својом ватром тај напад снажно потпомагати што дуже.

Сем овога за главни напад бира се и непријатељево слабије крило, или оно, које је ближе његовој одступници, те кад јој се згрози, непријатељ се принуђава, да зараније напусти свој положај; или оно, где се напад може извршити са највећом сигурношћу за свој бок и своју позадину. Напослетку, има и других разлога, више стратегијског значаја, који могу

налагати главни напад на једно или друго крило, те да се непријатељ одбаци у извесну страну. Као што се види, има много обзира, или услова, које треба имати у виду при избору тачке за главни напад, али ретко ће кад једно крило моћи да задовољи све ове обзире. Стоји до вештине и умешности главног команданта ди избере оно крило, које одговара већини поменутих обзира, или услова. —

Према свему овоме, да видимо сада како стоји са избором тачке за главни напад команданта нишког одреда, у овоме нашему задатку.

Како је непријатељ, дебушујући из теснаца, почео поседати положај, општи му је правац фронта скоро равноостојан са током Нишаве, са заломљеним левим крилом преко Оштре чуке; правац му је, дакле, фронта у самој ствари према плавој дивизији, а косо према Нишу и нишком одреду. По буквалном смислу задатка нишког одреда, одред би требало да се постави између непријатеља и места, где се мисли подизати мост и прелаз вршити, те да непријатеља одбије назад и заштити подизање моста и прелаз дивизије. Да би одред то могао учинити, он би требао да пренесе главни напад на леву колону и да напада непријатеља на фронт у вези са левим крилом, јер десно крило не може нападати због тога, што је оно повучено у назад, те би за напад на њега, морао да пролази дуж целог непријатељског фронта; а то би, при оваквом земљишту и оваквом стању ствари, било апсолутно неоправдано и немогуће. Напад, пак на фронт непријатељев, и ако би то изгледало оправдано у буквалном смислу задатка, неоправдано је у суштини због тога, што би тај напад био врло тежак како с погледом на правац марша, тако и с погледом на јаку непријатељску ватру са целога фронта, пошто је земљиште чисто и прегледно; а напослетку, неоправдан би био и због тога, што би трупе, нападајући с фронта, заклониле ватру артилерији северне дивизије са десне обале Нишаве и сметале би развоју дивизије, по прелазу преко Нишаве; а у случају неуспеха одред би био изложен опасности да буде бачен на Нишаву и уништен. Напад, пак, на лево крило са обухватом истог, најприроднији је и нуди највише изгледа на успех због тога, што је то најкраћи правац одреду, што дозвољава најприкривеније приближавање пешадије, што се њиме најјаче грози непријатељском боку и одступници, што се избегава ватра целога непријатељског фронта и што се противу овога крила може да концентрише сва артилериска ватра са Вучјег дела и Св. Тројице за олакшање и припрему пешадијског напада. Дакле, управљање главнога напада у обухват непријатељског левог крила одговара већини напред изложених услова. Јер, кад се над непријатељем одржи победа на његовом левом крилу и оно баци назад на теснац, тада му пада и фронт и десно крило, и тада је заштићено подизање моста као и пре-

лазак дивизије преко Нишаве. Из свега овога излази. да је главна и најважнија ствар изабрати такву тачку за главни напад и такав нападни правац, који даје највише изгледа на победу над непријатељем. *На прво место, дакле, долази победа, а све остало, као правац куда ће се побеђени непријатељ одбацити и т. д. — на друго и последње место. (Р. Сл. тач. 824).*

Командант ће, дакле, управити споредан напад левом колоном преко Суводола на Пландиште, а главни напад десном колоном преко косе између Данске и Бербатовачке реке на Оштру Чуку и косу јужно од ње (557).

Ширина нападног фронта изнеће око 2000 метара, што није много за оволики одред на оваквом земљишту. У погледу ширине првог борбеног реда, меродавно је то, да фронт не буде сувише развучен и тиме ослабљен, како га непријатељ не би могао лако пробити или бацити назад; сем тога да не буде опет ни толико узак, односно густ, да се не може сва снага развити и своје оружје употребити као што треба. — Код браниоца, с погледом на отпорност, коју му даје земљиште, фронт првог борбеног реда може да буде нешто шири, односно већи него код нападача. Ово важи за чисту (пасивну) одбрану, а не и за активну, код које ширина фронта, као што ћемо доцније видети, не треба да је већа од ширине нападачевог фронта, на оном делу, којим се смера прећи у напад. Код чете се узима с почетка борбе ширина фронта првог борбеног реда нешто већа но што је ширина развијеног двоврсног строја, а то је око 200 метара. Што је већа јединица, то треба да је ширина фронта сразмерно мања, односно густина већа; тако: код батаљона ширина првог борбеног реда треба да је два до три пута већа него код чете; код пука — два до три пута већа него код батаљона; код бригаде — до један и по пут већа него код пука; код дивизије — до један и по пута већа него код бригаде (тач. 764 Р. Сл.). Што је јединица већа у толико ширина фронта треба да је сразмерно мања, односно густина већа због тога, што веће јединице изводе упорнију борбу, која много дуже траје па је и потребна много јача снага по дубини, како за ојачавање предњих делова, тако и за извођење извесних комбинација и парирање непредвиђених случајности или, другим речима, за маневровање. Ширина фронта првога борбеног реда обично се рачуна према јачини пешадије, мада код сдружених одреда, у ту ширину улази и артилерија.

У опште постоји тежња, како у мирно време при вежбама и маневрима, тако и у рату, да се фронт сувише развлачи, што је осетна незгода коју треба избегавати, јер је, у највише случајева, од штете у одсудним борбама.

Као што смо видели командант се, сасвим уместно налазио код претходнице, кад му је стигло извешће од коњице

о присуству непријатеља, услед чега је и могао онако брзо изаћи на погодну тачку, одакле му је добра прегледност, не само за прво посматрање и оцену земљишта и непријатеља, него и за издавање заповести за напад, па и за одржање прегледности над целином и за управљање борбом у нападу. Избор овакве тачке за команданта одреда од велике је важности и значаја, и томе избору треба поклонити довољно пажње У приликама кад је скори изглед за додир с непријатељем, не само треба да је напред код претходнице главни командант, него са њим треба да су непосредно потчињене старешине из главнине, сем онога, који је остављен да за то време командује главнином, јер се на тај начин убрзава упознавање ситуације и издавање заповести.

Пре но што приступим дефинитивноме решењу задатка, налазим за потребно, да, у главним и општим потезима, изложим употребу појединих родова војске у нападу и њихово узајамно потпомагање и допуњавање. Да би ово сваком јасно и разумљиво било, треба претходно, као што сам то и у уводу нагласио, сваки, пре но што приступи решењу овога задатка, да проучи Борбу — бој из Ратне Службе. (тач. 735 до 1095), тактички део из пешадијских артилеријских и коњичких сгзецирних правила. —

Овде, одмах у почетку, имам да нагласим, *да се онако једноставне заповести за борбу*, како су у виду обрасца, изложене у Ратној Служби тач. 970—972.), *могу у збиљи само тада издати, када се овако, као у овом задатку, прецизно извешће добије и када је командант на таквој тачки, одакле се лично сам може о свему орјентисати или када се на основу тачних података по смишљеном плану напада непријатељ, који је заранијег заузео положај за одбрану*. Иначе се редовно издају заповести нарочито за напад при сусретним борбама, с коња, делом усмено, а делом писмено и посебно; јер се тек са јачим ангажовањем трупа стање ствари боље расветљује и у глави старешине створи јасна слика и план за борбу. Вешти и одлучни команданти, одарени моћи брзог схваћања, стараће се увек, да одмах у почетку издаду једноставну, заједничку заповест за цео одред; јер је оваква заповест много боља због тога, што, као што сам већ раније говорио, из ње сви виде, шта, у опште, имају сваки посебице и укупно да раде; па ће, према томе, сви бити у стању да боље схвате ситуацију и да делују у духу намере команданта, а у сагласности и јединству са осталим деловима дотичне јединице и родовима оружја, задржавајући у тим границама своју потпуну самосталност. Сем тога, издавање овакве једне заједничке заповести одузима много мање времена, него кад се издаје неједновремено и делимично. Овако важне заповести шиљати усмено по ађутантима и ордонансима, као што се обично ради у мирнодобским вежбањима и маневрима,

веома је ризично, јер се врло лако може десити неспоразум од недогледно злих посљедица. Увек је боље овакве заповести шиљати писмено, или их диктирати ађутантима и ордонансима да их запишу у своју бележницу или блок.

Најбоље је, кад је год то могуће, овакве заповести издавати усмено непосредно потчињеним старешинама који прате команданта, са тачке одакле је добра прегледност; јер се, на овај начин, старешине лако оријентишу, заповест се најбрже издаје, и, ако би што год коме нејасно било, лако му се објасни. Зато време док командант издаје усмену заповест присутним старешинама ађутанти и ордонанси из ње пишу оно што се односи на оне старешине и њихове трупе, који нису присутни. У овоме нашему случају усмено издавање заповести биће могуће команданту претходнице, команданту II пеш. пука команданту артилерије и команданту инжињерије, који прате команданта одреда, а неће бити могуће команданту коњице и команданту леве колоне због тога, што су далеко у долини Нишаве.

У колико се смишљеније и спокојније буде издала заповест и у колико потчињене старешине буду боље схватиле стање ствари и намеру командантову, у толико ће се уредније и правилније извршити развој за напад и у толико ће се боље избећи мешавина трупа. Свако убрзавање кретања код трупа, да што пре допру до непријатеља. штетно је; јер се тиме трупе не успокојавају, него баш обратно, узрујавају. А узрујаност и иначе сама по себи у борби долази, па је пре треба ублажавати и стишавати, а не појачавати.

Командант одреда нема много наређења да издаје и он треба поглавито да се стара. да се не упушта у подробности, него да сачува предглед над целином. Кад би се командант хтео да упушта у подробности и да свуда он лично наређује шта где буде требало, тада би он изгубио прегледност над целином и тада би неминовно наступиле погрешке у вођењу целине, које су у толико замашније што је јединица већа и што је тешко променити правац трупама, које су већ заповешћу извесним правцем упућене, а нарочито још, ако су отпочеле борбу. Због овога, командант одреда треба са свом мирноћом и присебношћу духа да смисли план напада, не хитајући и не наглећи, много, како доцније не би имао потребе да преиначује већ један пут издане заповести. Свака пренагљеност и узрујаност код команданта одреда, не само да лако може навести команданта на погрешне заповести, него се то преноси неосетно и врло лако на потчињене старешине, а од ових и на војнике, чиме се, поред осталога, убија вера и поуздање старешина код потчињених. Кад командант, један пут, изда заповест, тада он потчињенима оставља пуну слободу у начину извршења њиховог задатка, који им је заповешћу одређен. Он само мотри, да ли ће се његова заповест извршити како треба и да се остављена

самосталност у извршењу његове заповести не изметне у самовољу појединаца, како рад целине не би скренуо с правца, којим жели главни командант да га упути. Са оваквим гледиштем треба испунити поједине тачке напред поменутог обрасца заповести за напад.

Кад је командант одреда, по добијеном извешћу, изјашио до Вучјег дела, где је стигло и чело пешадијске претходнице, тада је могло бити $5^{\cdot 42}$ часова јутра, јер је дотле чело претходнице прешло 3·5 км. Ако рачунамо да је команданту требало 10 минута на расматрање и размишљање, што ни у колико није много, и ако узмемо да му је требало још најмање 5 минута за смишљења плана и издавање заповести, за које ће време позадње трупе продужити кретање, а претходница десне колоне и лева колона ће се ангажовати у борбу према општем свом задатку, не очекујући за то заповест. —

Према оваквом стању створи план команданта одреда за напад биће овакав: Са левом колоном и претходницом десне колоне напад преко Суводола и Вучјег дела а са главнином леве колоне напад обухватајући непријатељево лево крило правцем преко Габровца и Св. Тројице. У духу оваквог плана командант ће издати заповест, која ће, по тачкама, гласити:

„Командант нишког одреда 2. јуна 1912. год. У 5^{57} часова јутра, На Вучјем делу.“ Податке о непрајатељу треба изложити што потпуније, у колико су се могли дотле прибавити. „Непријатељ је заузео излаз из Кутинског теснаца у долину Нишаве, истичући: 2 пука коњице к мосту на Кутинској р., 1 батаљон пешадије и 1 батерију на косу између Кутинске реке и Нишке бање, 3 батаљона пешадије и 2 батерије на Оштру чуку и Пландиште, а на Вигњишту се примећује још пешадије.

Плава дивизија отпочела је кретање к Брзом броду.“

У погледу намере, треба у кратко нагласити шта се хоће, јер ће се остало јасно видити из осталих тачака заповести: „Одредом ћу да нападнем непријатеља са обухватом његовог левог крила.“

У погледу коњице и за борбу важи исто начело, као и за марш, а то је, да, што је могуће, више снаге задржи на окупу, а што мање да одваја и одашиље, како би се и она, у одсудном тренутку, што јаче могла заложити за победу. Сем даљних официрских патрола, које командант пука одаслао раније по своме нахођењу, од пука су одвојена 2 вода и 2 оделења према чему је на окупу $3^{1}/_{2}$ ескадрона противу непријатељска 2 пука. И ако је непријатељка коњица бројно и знатно јача, опет је коњица нишког одреда у повољном положају, наслоњена на трупе свога одреда а у вези са плавом дивизијом, чија ће је коњица убрзо појачати тако, да ће, не само моћи држати непријатељску коњицу у шаху,

него је можда и разбити и узети учешћа у борби осталих родова војске. Њена је главна улога извиђање и обезбеђење које она продужује, без прекида, и за време борбе одреда, ма да, при тешњем додиру са непријатељем, борбени обзири више преовлађују.

Протећи ће прилично времена докле командант коњице добије заповест команданта одреда. Начелно, коњица треба да обезбеђује оба крила и бока одреда; но да коњица не би своју снагу цепала, она треба првенствено да употреби своју главну снагу на оно крило, односно бок, где је потребније за постижење општег циља и где је теже обезбеђење: било усљед непрегледног земљишта; било што непријатељ, на тој страни, има много коњице, те поједине патроле и оманја одељења нису у стању да то обезбеђење врше, него је потребна већа коњичка снага; било, напослетку, што је, према општем стању ствари, потребно, да се нарочито добро обезбеди и спољње крило трупа одређених за главни напад, како не би могле бити изненађене с бока пред сами одсудни тренутак јуриша. Ако овакви обзири не постоје и не принуђавају на овакву употребу коњице, него се има да учини избор према створу земљишта, тада је треба главном снагом употребити тамо, где је земљиште погодно за њено дејство, како би, ако улучи погодан моменат, својим уделом и она припомогла да се избори победа као и да се по том до крајности искористи. У нашем примеру, десно крило одреда наслања се на стрме косе и јаруге обрасле шумом, које се спуштају са Селичевице и пошто ће десно крило одреда допирати већ до Свете Тројице, то је даље земљиште уз Селичевицу скоро непролазно за коњицу и њену употребу Долина пак Нишаве, на коју се непосредно наслања лево крило одреда, а преко ње посредно и на плаву дивизију, отворена је и прегледна и као таква подесна за коњичка дејства и за одржавање везе са плавом дивизијом. Према овоме за извиђање и обезбеђење десног крила одреда биће довољан и онај вод придат претходници, а сва остала коњица ће се употребити у долини Нишаве. У колико се коњица, за време марша, више удали од осталих родова војске, у толико се она више измиче из руку главног команданта и постаје самосталнија, према чему може наступити случај, да јој не стигне на време заповест главног команданта у правцу кога крила да се повуче својом главном снагом, кад се главне снаге противника једна другој приближе, те више за њу не буде места на фроту. У таквом случају командант коњице поступа по своме нахођењу, старајући се према ситуацији да то буде у духу намере главног команданта.

Према свему овоме заповест за коњицу гласиће: „*Командант коњичког пука, у чији ће састав ући онај вод из леве колоне, остаће у долини Нишаве, дејствујући противу не-*

пријатељске коњице и одржавајући везу са плавом дивизијом, штити ће леви бок и позадину одреда.“ —

Ако је артилерија била придата претходници, побочници или заштитници, она одмах, чим се изда заповест за борбу и борба отпочне, престаје бити под командом дотадањег команданта претходнице. побочнице или заштитнице, него улази у заједнички састав са осталим батеријама одреда; јер артилерија код одреда, као и код дивизије за своје снажно и успешно дејство треба да је сједињена под једном заједничком управом свога непосредно претпостављеног старешине, а никако распарчана н. пр. по батеријама, које би посебно борбу водиле, пошто се тако разједињена њена ватра не би могла управљати тамо где се жели — где је њено снажно дејство данога тренутка нужно. Да би се артилерија овако могла употребити и дејствовати, главни командант треба да изда артилерији нарочиту заповест. Па не само што јој за почетак борбе треба да изда нарочиту заповест, него и у току борбе у појединим моментима борбе, а нарочито у одсудном тренутку треба да наређује куда жели да се управи арт. ватра; јер само он има потпун преглед над целином рада и само он може тачно знати, где је и кад потребно садејство арт. ватре. Ово је од особитог значаја и важности и то никада не треба губити из вида. Артилерији се каже намера. која се жели постићи, место и време изласка на положај и мета у главноме (детаљно одређивање места и мете, начин и ток борбе ствар је команданта артилерије, у шта се главни командант никада неће мешати). Командант главни начелно не издаје заповести појединим командантима дивизијона или командирима батерија, него команданту целе артилерије. Командант артилерије одређује командантима дивизијона, односно командирима батерија и мете води надзор над њиховим радом и дејством; стара се непрестано да буде обавештаван трајно о намерама главног команданта и да одржи преглед над током целокупне борбе одреда, док се команданти дивизијона, односно командири батерија, баве прибављањем потребних елемената и техником гађања, старајући се трајно да арт. ватра буде свакога тренутка управљена на тактички најважније мете у смеру снажног потпомагања осталих радова војске за постижење општег циља. Командант артилерије, као и сваки други непосредно потчињени старешина, сме одступити, на своју одговорност, од добијене заповести само у томе случају, ако за то наступи несумњива потреба, н. пр. ако се, усљед непријатељских предузећа, стање ствари нагло измени. Промена положаја се не сме вршити без одобрења главног команданта. Од овога се може учинити изузетак само у промени положаја у *наступању*, кад је потребно да се та промена брзо изврши, о чему треба одмах известити главног команданта. У свима осталим случајима, када командант артилерије осећа потребу за про-

мену положаја, он ће на то скренути пажњу главног команданта и тражити одобрење, при чему се, пак, мале промене, ради бољег дејства, или заклона, неће сматрати у промену положаја, те их може вршити и сам командант, не тражећи за то претходног одобрења.

Командантима дивизијона треба остављати извесан степен самосталности при нападу у томе, што им треба само у главноме, сем мете, одређивати место за положај, а оставити им, да они сами тај положај изаберу у подробности. За овај смер поред већ раније изасланих артилеријских официрских патрола (Р. Сл. тач. 499—507) команданти дивизијона изгалопирају на одређено место ради осматрања, куда им следују и батеријски командири, који предузимају све одговарајуће мере за благовремено излажење на положај и за успешно отварање ватре на одговарајуће мете. У данашње време, при оваквом савршенству артилеријске ватре, артилерија ће се старати да прикривено излази на заклоњене положаје за посредно гађање на сталне мете; на отворене положаје постављаће се тада, кад има да дејствује противу покретних мета, које посредним гађањем не може успешно тући, нарочито при спреми, односно одбијању јуриша. Према свему овоме и код артилерије, као и код пешадије, треба да влада начело: *да прво треба имати у виду успешно дејство ватре, па после заклон.*

Први артилеријски положај, који командант одреда одређује артилерији за уводну борбу, обично се налази на већем одстојању од 2000 метара од непријатељске артилерије, при чему се обично за довршетак борбе мора променити положај на остојање испод 2000 метара. Постављати своју артилерију у први мах на веће остојање од 3000 метара од непријатељске артилерије ретко кад бива, и то под иначе врло повољним приликама. У најчешће прилика само земљиште налаже, где да се постави артилерија. Веће остојање од 3000 метара избегава се због тога, што је тешко осматрати метке. За успешно артилеријско дејство неопходно је нужна тачна оцена остојања и дејство метака, као што је то у осталом нужно и код пешадијске ватре.

У нашем задатку најпогоднији је положај за артилерију Вучји дел и Света Тројица. Са Вучјег дела може артилерија добро да дејствује у све правце нападнога фронта, а са Св. Тројице само у працу косе, која се протеже између Бербатовачке р. и Вукманова. Артилерија са Вучјег дела и Св. Тројице ставља под унакрсну ватру Оштру чуку и косу јужно. Но пошто је дејство са Св. Тројице знатно ограниченије у погледу целине, то ће командант одреда имати да оцени колико батерија из главнине да упути тамо, а колико да доведе на Вучји дел. По моме нахођењу најцелисходније је да 1 батерију упути на Св. Тројицу, а остале две да дођу на Вучји дел,

где ће доћи и брцка батерија из леве колона, која је била намењена за Коритњак.

Претходнички артилеријски дивизијон може сасвим под заклоном да приђе положају Вучјем делу и да изненада отвори ватру. — Бојна комора (попуњујући део) сљедује на зачељу дивизијона и, при изласку батерија на положај, поставља се у заклону позади и са стране тако, да не трпи губитка од непријатељске ватре, ако заклона има, као у овом нашем примеру. Ако ли пак заклона нема, тада се поставља до на 500 м. позади и са стране батерија. Са попуњујућим делом, кад има заклона, могу да буду и предњаци, иначе се постављују одвојено опет у заклону, где га има.

При извођењу овога дивизијона на положај, командант артилерије мора водити о томе рачуна, да остави места и за онај дивизијон из главнине како се он после, при доласку, не би морао цепати.

Оштра чука удаљена је од Вучјег дела и Св. Тројице за 1·5 — 2 км. Са овако малога остојања, артилеријско је ватрено дејство тако јако, да артилерија одреда ни у колико неће имати потребе да мења положај и да прилази ближе за потпомагање пешадијског напада све док се Оштра чука не би освојила. А кад би пак било потребно да и раније промени положај, тад би она вршила ову промену постепеним наступањем, и то би се доцнијом заповешћу, а не овом првом, наредило. Прва артилериска мета обично је непријатељска артилерија, ако се је већ показала Заповест дакле за артилерију гласиће: „Артилерија сем, 1 батерије, заузеће положај на Вучјем делу а са 1 батер. на Св. Тројици и одмах отворити ватру на непријатељску артилерију, као и на делове, који се утврђују, на Оштрој чуци.“

Лева колона, чим је наишла на непријатеља, одмах је скренула са насипа у десно, да се дочепа Влашког брда, како би, у вези са претходницом десне колоне, могла што успешније дејствовати противу непријатеља и не чекајући за то нарочито наређење, јер је наишла на непријатеља пре но што је дошла до означеног јој објекта.

Пешадија претходнице десне колоне као и леве колоне развиће се у борбени поредак још у заклону позади Вучјег дела, односно Влашког брда, па ће тако развијене продужити наступање у толико, у колико је потребно, не само да заштите своју артилерију од непријатељ. предузећа, него и да својом добро управљеном ватром потпомогну своју артилерију у дејству противу непријатељске артилерије и делова, који се утврђују. — Често се, у мирно доба при обичним вежбама и маневрима, дешава, да се пешадија, и ако се о непријатељу и његовом положају има довољно података, не развија заклоњено и ван домашаја непријатељске ватре, него наступа све дотле неразвијено, док је непријатељ својом ватром обаспе, а тада

се отпочиње нагло развијати, што доприноси доста ка узрујаности, а у рату би такво развијање било и са губитцима, па можда и у нереду. Пошто је ово, у правом смислу речи, сусретна борба (Р. Сл. тач. 835 - 842), при чему ће лева колона и претходница десне колоне енергично дејствовати да на себе привуку непријатељску пажњу, те да омогуће главнини десне колоне, да се за главни напад изненадно појави, то оне ипак морају бити довољно обазриве да не би, пренагљеним радом на своју руку, омеле намеру команданта одреда. Јер, до доласка главнине десне колоне и њенога ступања у борбу, има да протече скоро читав један час, пошто се чело главнине налази позади чела претходнице на 5. км. а лева колона је отпочела кретање једновремено са претходницом десне колоне.

Чим се главнина развије за главни напад, трупе одређене за споредни папад са фронталне стране још одлучније дејствују да што више непријатељских трупа па и већи део његових резерава привуку и вежу за се на фронту, тако, да непријатељ од њих што мање може одвојити и упутити у помоћ угроженом крилу и боку, кад буде увидео одкуда му прети већа опасност. Да би споредни напад могао одговорити своме задатку, он треба да се води исто тако енергично и снажно као и главни напад, од кога се само у толико може разликовати, што неће моћи увек и јуриш вршити, него ће се морати често задржати на граници успешног ватреног дејства (око 600 метара и ближе) и одатле снажном ватром потпомагати јуриш. Трупе, одређене за споредни напад, не треба да знају нити то заповешћу треба наглашавати да оне имају споредну улогу (Р. Сл. тач. 740—741); оне не морају имати исту дубину као и оне за главни напад, које до тренутка јуриша, морају борбу потхрањивати резервама из дубине, него се могу више развити у ширину, да би што више пушака имале у првом борбеном реду за ватрено дејство. Према овоме заповест за напад пешадије гласиће: „Командант леве колоне напашће непријатеља правцем преко Суводола ка Пладишту, тако, да му десно крило прође северно поред Вучјег дела и преко главице (полухоризонтале) северно од Оштре чуке; командант I пука са својим пуком, напашће непријатеља на Општрој чуци, наслањајући се лево на леву колону; II пешадијски пук сљедоваће, као други борбени ред, на 500 м. за десним крилом I пука уз Габровачку р. па преко Св. Тројице ка Вукманову (557)".

Као што се из овога види, пошто командант одреда није начисто са јачином непријатељске снаге, коју има предасе, то је он задржао читав један пук у другом борбеном реду, односно у главној резерви (Р. Сл. тач 761 и 762), причему је ипак довољно јак први борбени ред према непријатељској снази, која се до сада појавила а нарочито и стога, што онај батаљон

и она батерија са десне обале Кутинске реке не могу узети учешћа у борби у прво време због тога, што су знатно удаљени и маскирани земљиштем. Велика би погрешка била, кад се још с почетка не би одредила довољна снага за главни напад, него би се оставило, да се постепено ојачава, јер би се на тај начин својевољно лишила бројне надмоћности од почетка, што би могло причинити неуспех напада и штетно би утицало на морал трупа. Борбени поредак треба да је такав да се против тачке одређене за главни напад може у одсудном тренутку концентрисати што јача ватра не само артилеријска него и пешадијска. Пут, правац, којим ће се кретати трупе за главни напад, треба да је одређен тек у главноме, како би командант њихов у начину извршења имао веће слободе.

Ово је врло подесно да трупе одређене за главни напад могу овако рано и неопажено скренути са првобитног правца марша и упутити се ка своме објекту.

Развијање из маршевног поретка у борбени поредак (Р. Сл. тач. 813 и 814) може се у главноме вршити на два начина: или се одмах из маршевне колоне прелази непосредно у борбени поредак, заилазећи у дотичну страну челима појединих делова маршевне колоне са дотадањег пута, односно правца кретања, што је много брже; или се претходно свијају трупе у смакнуте поретке, па се тек из њих развијају у борбени поредак, што је много спорије. Први ће се начин увек употребљавати код мањих одреда и у борбама у сусрету, а други код већих тела, где су дубоке колоне и из којих развијање у борбени (бојни) поредак траје дуго времена; као што ће се употребљавати и пред непријатељем, који је заузео неки положај за раније и не показује намеру за прелаз у напад. У овом нашем примеру трупе се одмах могу развијати у борбени поредак, претходним скретањем и умножавањем колона, из маршевне колоне, што у осталом треба оставити увиђавности команданата пукова, ма да је истина по природи задатка потребно, да се непријатељ што пре нападне, док му није стигла каква помоћ из позадине. —

За трупе, које обухватају, напад ипак испада фронталан, ако непријатељ успе да продужи своје угрожено крило; само што то продужење често испада или кратко или слабо, тако да нападач *добије ватрену надмоћност на тачки, која је одређена за главни напад. У томе се управо, поред моралнога утицаја, и састоји корист од обухватног напада.* —

И командант инжињерије налази се уз команданта одреда до тренутка употребе пионира. Ако за пионире не буде каквога нарочитога посла, као утврђивање положаја, или поправљање путова и прелаза позади положаја, тада они обично ступају у општу резерву. У овоме нашему случају, сем можда поправке прелаза преко Бербатовачке реке, пионири се у први

мах, не би имали зашто употребити нарочито, сем ако би командант одреда налазио за нужно, да пионири подигну на брзу руку стрељачке или топовске заклоне на положају, што би било оправдано у томе случају, ако би се командант бојао да ће непријатељ прећи у напад у том правцу. — И ако се пионири могу да боре као и пешадија, опет је њихов главни посао утврђивање и поправка саобраћаја, па их зато и чувати у колико је могуће, не излажући их без нужде губитцима. Према овоме заповест за пионире гласиће: „1/2 чете пионира из претходнице поправиће прелазе преко Бербатовачке реке, а 1/2 чете из леве колоне предузеће спрему положаја на Влашком брду и Вучјем делу.“ —

Кад је одред овако јачег састава и има одговарајући сразмеран део колонске коморе, тада командант, при издавању заповести за борбу, поред осталога, као што је и раније наглашено, наређује и за делове колонске коморе, где ће се налазити за време борбе, тако, да оно што је трупи потребније, борбени део, буде ближе њој, но никако и никада тако близу,да јој буде на сметњи, или да буде изложен опасности, да падне непријатељу у руке. —

Код малих одреда, као и код појединих пешад. пукова команданти одређују, где ће бити *превијалиште*. Превијалишта се постројавају 1—3 км. иза првог борбеног реда, у заклону, близу пута и где има воде. Превијалишта постројавају пуковски лекари, чим добију болничарске водове, који им буду одређени из болничарске чете. На превијалиште долазе пуковски свештеници. Код већих пак одреда, где има и неког дела санитетске колоне, образује се *завојиште*. Оно се образује од остатка болничарске чете по одашиљању пуковима потребног броја болничара. Завојиште се, као и превијалиште, поставља у заклону и поред пута, где има воде, а на 2—3 к.м. од превијалишта. На превијалиште долази, без нарочите заповести, део санитетске колоне, а и војни прота ако га има, или најстарији свештеник. Пошто је овде у нашем примеру близу Ниш, а и војна болница код Ћеле куле, то је најприродније, да тамо и буде завојиште, а превијалишта ће сваки пук за се одредити (Р. Сл тач. 1059—1081). Према томе, заповест за завојиште гласила би: „Завојиште ће бити код војне болнице, код Ћеле куле.“ —

Што се тиче бојне коморе, она као саставни део својих трупа, пукова, са њима и иде и о њој командант одреда и нема шта да наређује, ни где ће се за време борбе налазити, ни како муницију попуњавати (Р. Сл. тач. 1011—1034), када се испразни; — о свему се томе старају трупни команданти т. ј. команданти батаљона у првоме реду, пошто се свакоме батаљону у првом борбеном реду одмах придаје његов сразмеран део из састава пука, а затим и команданти пукова. Пошто је попуна пешадијске муниције у борби, нарочито у

нападу, врло важна а и тешка ствар, то је најбоље да се муниција, из бојне коморе, одмах пред почетак борбе разда војницима на руке, да је мету у џепове и торбе, а бојна комора одмах да се упути ка муницијоној колони, из ње да се попуни одмах и да се врати својој трупи *на место, које јој командант треба тачно да одреди.* Често се у борби, од стране команданата пукова односно батаљона, заборави да одреди место бојној комори, па се кад затреба не може да нађе, а то је врло опасно и може да буде од недогледно злих последица. — Командант одреда одређује и место муницијоним колонама, како би и потчињени команданти знали, где се налазе и тамо упућивали своју бојну комору за попуну муниције. У погледу трупне и колонске коморе, пошто није потребно да прилазе ближе, но што је то означено маршевном заповешћу, то ће оне тамо и остати, а овде ће се само нагласити: „Трупна и колонска комора остаће на месту, како је то у маршевној заповести изложено". —

Чим командант изда заповест за напад, претходница одмах улази у састав своје јединице и од тога тренутка престаје њена претходничка улога и самосталност без икаквог даљег наређења у том погледу.

При издавању заповести за борбу, никада не треба означавати куда ће бити одступање, на случај неуспеха, како се тиме не би неповољно утицало на морал трупа још од почетка борбе, када оне само треба да су уверене и да мисле на победу. Овим пак нећу да речем, да и главни командант за се не треба да мисли на могућност неуспеха и да у напред не размисли, куда и како би, за случај неуспеха, одступио са својим трупама. Јер, ако главни командант не предвиди за се и ту могућност и не учуни никакву припрему, неуспех ће га изненадити и претворити се у пораз. Одступање, у случају неуспеха, редовно бива у оном правцу од куда се дошло, односно у ком се налази трупна и колонска комора. —

Сада треба још да се одреди место, где ће се налазити командант одреда за време борбе. Ово место треба да је такво, да се лако може наћи, како би му извешћа брзо долазила; затим да је позади средине борбенога распореда тако, да командант може да прати ток главнога и споредног напада и да види, не само свој први борбени ред, него и непријатељев, јер и најпотпунија извешћа не могу да замене лично посматрање. Командант одреда не треба да буде сувише близу првог борбенога реда, како, с једне стране, не би био под јаким утисцима борбе и како би, с друге стране, могао имати на оку општу резерву, јер се по који пут дешава, да се, усљед каквог непредвиђеног случаја, или неспоразума, општа резерва измакне из његових руку. Из искуства је познато, да се осматрање боље врши, кад се стоји на једном месту, него кад се оно често мења. Зато, место, где ће се

командант налазити, треба бирати тако, да немадне потребе да се мења, јер честим мењањем места, губи се спокојство и ладна оцена и расуђивање; одаје се нервозност и настаје прекид у осматрању; сем тога, лако могу залутати важна извешћа. Због тога, кад год наступи потреба за промену места, треба некога оставити на старом месту, да прима извешћа и да их упућује на ново место Ако не би имало таквога места, које би одговарало свима овим условима, тада командант бира такво место, одакле може лично осматрати бар најглавнији део бојишта, а то је главни нападни правац и тачку. Ако ли се споредни напад изводи на непрегледном земљишту, тада командант одреда одашиље из свога штаба официра, који ће непрестано осматрати ток споредног напада и о томе га непрестано извештавати. Тиме ће он бити мање зависан од извештаја својих потчињених команданата, који често, усљед јаке заузетости борбом, заборављају да извештавају свога команданта одреда. Сем тога, будући непосредно ангажовани, прецењују опасност и снагу непријатеља против себе, па неоправдано траже помоћи од команданта одреда (целине), што често, без нужде, може прерано да исцрпи општу резерву. У опште, прво место за команданта налазиће се често код првог положаја артилерије; дакле, око 2 км. од непријатеља, и промениће га можда тек онда, када и артилерији буде требало да наступањем промени свој положај за јаче потпомагање пешадијског напада. У нашем примеру. за команданта је најбоље место Вучији дел. —

С обзиром на све ово. укупна заповест за напад, с погледом на образац изложен у Р. Сл. тач. 970 и 971, гласиће:

Нишки одред
О № 11.
2 јуна 1912. год.
у $5^{\cdot 57}$ часова јутра
на Вучјем делу.

З А П О В Е С Т:

Непријатељ је заузео излаз из Кутинског теснаца у долину Нишаве, истичући око: 2 пука коњице к мосту на Кутинској р.; 1 батаљон пешадије и 1 батерију на косу између Кутинске р. и Нишке бање; 3 батаљона пешадије и 2 батерије на Оштру чуку и Пландиште, а на Вигњишту се примећује још пешадије.

Плава дивизија отпочела је кретање ка Брзом броду. Одредом ћу да нападнем непријатеља са обухватом његовог левог крила.

Подела трупа:

1. *Коњица:*
Командант Н.
Пук дивизијске коњице ссм 1 вода.

1. *Коњица*, у чији састав улази и онај вод из леве колоне, остаће у долини Нишаве, дејствујући против непријатељске коњице и одржавајући везу са плавом дивизијом уз штићење левог бока и позадине одреда.

2. *Лева колона:*
Командант Н.
3. и 4. батаљон I пука;
1. брцка батерија;
1 станица телеграфског оделења.

2. *Лева колона* напашће непријатеља правцем преко Суводолака Пландишту тако, да јој десно крило прође северно поред Вучјег дела и преко главице (полухоризонтале) северно од Оштре Чуке.

3. *Десна колона:*
Командант Н.
1 вод коњице;
I. пешад. пук;
1 станица телеграфског оделења.

3. *Десна колона* напашће непријатеља на Оштрој Чуци, наслањујући се лево на леву колону. Командант десне колоне обезбедиће десни бок и позадину одреда извијајући у правцу М Ибровице.

4. *Општа резерва:*
Командант Н.
II. пешадијски пук.

4. *Општа резерва* следоваће на 500 м. за десним крилом I пука уз Габровачку р. па преко Св. Тројице ка Вукљанову (557).

5. *Артилерија:*
Командант Н.
I. и II. дивизијон.

5. *Артилерија* заузеће положај на Вучјем делу, а са 1 батеријом на Св. Тројици и одмах отворити ватру на непријатељску артилерију, као и на делове, који се утврђују на Оштрој Чуци.

6. *Пионири:*
Командир Н.
1 чета пионира.

6. 1/2 *чете пионира* из претходнице поправиће прелазе преко Бербатовачке р. а друго пола, из леве колоне, предузеће спрему положаја на Влашком брду и Вучјем делу по упуству, које сам издао командиру.

7. *Завојиште* ће бити у војној болници код Ћеле Куле.

8. *Трупна и колонска комора* остаће на месту како је то у маршевној заповести изложено.

9. *Ја ћу се* налазити на Вучјем делу.

Командант
Н.

Усмено непосредно потчињеним присутним командантима, сем команданта коњице и леве колоне, а њима писмено. Команданту плаве дивизије у изводу хемиграфом.

Задатком се тражи и скица распореда трупа у зони успешне пешадијске ватре. Ово је зато потребно, да се сваки решавалац задатка што боље удуби у суштину тога напада, како се има развити и извести према изданој заповести. Није се, при овоме, нужно упуштати у сувишне подробности, довољно је да се јасно представи груписање трупа. Из представке треба да се виде у главноме стројеви, у којима се трупе налазе, што је нарочито важно за официре, који нису пешаци.

Коњица ће се налазити у долини Нишаве у близини Брзог брода, а 1 вод на правцу Св. Тројица М. Ибровица.

Од пешадије ће у овој зони бити развијено за ватрену борбу, приближно $^3/_4$ снаге. У тој зони ће вероватно и општа резерва, која је намењена за главни удар, развити нешто од своје снаге за ватрену борбу (детаљније види у пеш. егзер. правилу тач. 400—442).

Од артилерије уцртати батерије на положају, предњаке и попуњујући део.

Артилерија ће се налазити на своме првом положају и дејствоваће још преко својих трупа.

XIII. Задатак

Општа претпоставка:

Црвени корпус предузео је наступање из Б. Паланке против Ниша 2. марта по подне.

Плави корпус тек је тога дана у вече довршио своју концентрацију у Нишу.

Посебна претпоставка за плави курс:

I.

Плави корпус са довршетком своје концентрације замишљао је овако:

Моравска дивизија у кантонману у Нишу на левој обали Нишаве са својом предстражом на линији: Оштра Чука, Суводол, Брзи брод, а

Дунавска дивизија без XVIII. пеш. пука Краљевића Ђорђа и III. артилер. дивизијона у кантонману у Нишу на десној обали Нишаве са својом предстражом на линији: утока Каменичке р., Д. Врежина, Каменица.

У 9 часова у вече командант дунавске дивизије добија налог од команданта корпуса да се крене сутра изјутра у правцу Малче и да, у њеној околини, заузме погодан положај за спречавање дебушовања непријатељу из Куновичког теснаца и продирање десном обалом Нишаве ка Нишу Моравска ће се, пак, дивизија кретати левом обалом Нишаве да заузме положај у околини Бање, те да с те стране не дозволи непријатељу дебушовање из теснаца и продирање к Нишу.

Командант корпуса налазиће се на челу главнине моравске дивизије.

Позадина дунавске дивизије десном обалом Нишаве, а моравске левом.

Изложити:

1). Заповест команданта дунавске дивизије за 3. март.
2). Разлоге за такву заповест.

Напомена: услед мале воде, Нишава је пролазна на газовима.

II.

Тек што се, према изданој заповести под I., кренуло чело претходнице дунавске дивизије, командант дивизије добија од напред изаслате коњице овакво извешће:

„Д. Врежина, $7^{\cdot 15}$ час. јутра: Једна непријатељска колона, у јачини око 1 пука коњице, 2 пука пешадије и 1 дивизијона артилерије, креће се правцем од утока Малчанске реке преко Г. Врежине ка Градцу. Неки делови још прелазе преко Нишаве."

Ускоро затим командант дунавске дивизије чује топовски пуцањ правцем од Нишке Бање.

Кад је чело претходнице дунавске дивизије стигло до Бреничког п. командант дивизије добија од своје коњице, која се повлачи ка Ћопином гробу, извешће: Да се непријатељ зауставио на Градцу, где заузима положај и почиње се утврђивати, што уосталом и сам командант примећује од Бреничког потока.

У исто време командант дивизије добија и извешће од команданта корпуса: „Непријатељ заузима положај на десној обали Кутинске реке; моравска дивизија ће га напасти, а ви са ваше стране предузмите одговарајуће мере противу тога његовога дела на десној обали Нишаве.

Изложити:

1). Заповест команданта дунавске дивизије;
2). Разлоге за такву заповест.

Решење XIII. задатка

I.

Стање ствари је такво, да се не морају издавати две заповести за полазак из кантонмана. У осталом не би било погрешно и да се издаду две заповести.

При оваквој ситуацији, где се са непријатељем још додир није добио, не би било оправдано, да се коњица ставља под команду команданта претходнице, као њен саставни део, јер она споро наступа, а команданту дивизије је потребно, да се коњица, што пре и што даље, напред истури, да дође у додир са непријатељем и да пошље извешће. Тим својим одласком напред она ће се брзо удалити од претходнице. Не стављајући коњицу под команду команданта претходнице, биће потребно, да се претходници стави за њено непосредно обезбеђење и извиђање неки део коњице. За овај случај, а према оваквом земљишту, биће довољно 2 одељења коњаника. Корисно би било, да се коњици прида неколико велосипедиста.

Нема нарочитога разлога да се претходници придаје штогод од артилерије. А да ли ће пионири бити код претходнице или главнине приближно је свеједно; има разлога и за једно и за друго.

Ма да се из задатка види, да није добијен додир са непријатељем, опет треба своје потчињене обавестити о ономе, што се о непријатељу у опште зна и одкуда му се надамо.

О наступном маршу моравске дивизије треба само у главноме правац означити, а за објект марша дунавске дивизије само Малчу, па кад се тамо стигне, имаће се времена да се трупама означи погодан положај.

У месецу марту сунце се рађа отприлике у 6 часова; кренути одред раније од 7 часова, не изгледа да би било нужно.

Место где ће се предстражна коњица придружити сутрадан коњичком пуку, треба одредити негде на путу испред предстраже ка Врежини с назначењем времена, када да буде ту прикупљена.

Дунавска дивизија има заједнички задатак са моравском, да спречи непријатељу продирање ка Нишу. Обе дивизије

треба да одржавају међусобну везу и да се узајамно потпомажу и обавештавају о својим намерама, при чему им Нишава, усљед своје мале воде, ово неће отежавати. С погледом на ово, командант ће дунавске дивизије известити команданта корпуса о своме наступном маршу, или ће му послати маршевну заповест у препису.

Заповест за марш гласиће:

Дунавска дивизија
О № 15.
2. марта 1912. год.
у 9 часова по подне
Ниш.

ЗАПОВЕСТ:

Непријатељ наступа од Б. Паланке преко Плоче ка Нишу.

Обе наше дивизије предузеће сутра марш да спрече непријатељу дебушовање из Куновачког теснаца. Моравска дивизија кретаће се левом обалом Нишаве на положаје у околини села Бање, а дунавска десном обалом, да заузме положаје у околини Малче.

Подела трупа:

1. *Коњица:*
Командант Н.
Пук дивизијске коњице сем 3 одељења коњаника.

1. *Коњица* ће се кренути сутра у 7 часова пре подне десном обалом Нишаве, старајући се да што скорије заузме прелазе на Нишави око утоке Малчанске реке. Извиђати у правцу Плоче, одржавајући везу са коњицом Моравске дивизије.

2. *Претходница:*
Командант Н.;
2 одељења коњаника;
2 батаљона IX пука;
1/2 чете пионира;
1 ~~телеграфска~~ станица.

2. *Претходница* полази у 7 часова јутра од источне ивице вароши насипом поред Д. и Г. Врежине на Борујево (431), одржавајући везу са Моравском дивизијом. Кретати се на остојању од 1000 м. од главнине.

3. *Главнина:*
Командант Н.
Овим редом:
1 коњичко одељење;
3. и 4. батаљон IX пука;
I и II дивизијон артилерије;
VIII пеш. пук;
VII пеш. пук;

3. *Главнина* ће поћи са ивице вароши за претходницом у $7^{\cdot 42}$ часова јутра.

~~2 станице~~ телеграфског одељења;
1 чета пионира;
$^3/_4$ болничарске чете.

Свега: 5 коњаника, $2^1/_2$ пеш. пука, 2 дивизијона артилерије, 2 телеграф. ~~станице~~, 1 чета пионира и $^3/_4$ чете болничара.

4. *Предстража* ће се прикупити на путу Ниш Д. Врежина, чим ју прође претходница, и ући на своје место у маршевну колону. Предстражарска коњица придружиће се коњичкоме пуку код моста на реци Каменици.

5 *Борбени део колонске коморе* поћи ће одмах за главнином, па ће се зауставити поред пута код Д. Врежине до даљег наређења.

6. Сви остали делови коморе остаће на Градском пољу до даљег наређења.

7. *Ја ћу* се налазити код главне трупе претходнице.

Командант
Н.

Писмено примаоцима заповести непосредно потчињених старешина, а команданту корпуса у изводу.

II.

Добијена извешћа као и топовски пуцњи утврђују команданта дунавске дивизије, као леве колоне, у томе да је непријатељ, преко очекивања, брзо избио у долину Нишаве и то са доста јаком снагом и да намерава дејствовати у две колоне, с обе стране Нишаве. Командант дунавске дивизије мора се још сада, у главноме, одлучити како ће да реши свој задатак, нападно или одбранбено. О заузимању положаја у околини Малче без борбе, сада не може бити ни помена. Он се, у смислу задатка, сада мора задовољити тиме, да непријатељу не дозволи, да

се сувише близу примакне к Нишу десном обалом Нишаве, из чега излази да треба да продужи свој марш непријатељу у сусрет. Из оваквог стања ствари или ће се развити борба у сусрету, ако се и непријатељ буде кренуо даље у наступање, или ће командант дунав. дивизије нападати, ако се непријатељ не буде даље кренуо, а покаже се да има изгледа за успех, пошто је непријатељ бројно слабији према њему на десној обали Нишаве. Ако би се командант решио на одбрану и зауставио би се на коси између Каменичке и Матејевачке реке или још даље позади, тада он, у самој ствари, не би извршио налог, јер би непријатељу остао слободан цео простор дотле. Марш треба продужити с погледом на моравску дивизију, јер што год даље буде наступала дунавска дивизија, у толико ће, не само бити сигурнаји леви бок моравске дивизије, него ће у толико више дунавска дивизија привући на се непријатељеве снаге, и у толико ће више бити олакшан задатак моравске дивизије као јаче колоне.

Истина, коњица није могла баш тачно да оцени непријатељеву снагу, као и да ли из позадине неће још што год доћи. Али, према оцењеној снази, дунавска дивизија је јача у сва три рода војске, те може нападати са изгледом на успех. Из тога, што се непријатељ зауставио с обе стране Нишаве, изгледа да је њему стало за добитком у времену, како би сачекао можда још снаге из позадине. Та околност треба да руководи команданта дунав. дивизије, да што пре предузме енергичан напад, једно да не да времена непријатељу, да се утврди на Градцу, а друго, да избори победу пре но што би непријатељу могла стићи каква помоћ из позадине.

Командант дунав. дивизије одлучује се, дакле, на енергичан напад са свом својом снагом.

У тренутку, кад чело претходнице стиже на Бренички поток и непријатељ је још у развијању, што год се напад против њега раније предузме, то је за њега све горе. Па зато командант дунав. дивизије треба да се стара, да се што пре реши куда ће и на коју тачку да управи главни напад и да развој у борбени поредак изврши непосредно из маршевне колоне. Задатак је претходнице да заштити главнину и да јој прибави времена и простора за развој, у чему треба артилерија да је снажно потпомогне. Брзо ступање артилерије у борбу од значаја је због тога, да омете непријатељу утврђивање и развој и да непријатељску артилерију веже за себе, како не би сметала развоју пешадије. Али ово, у погледу артилерије, као што ћемо видети, тешко да ће се моћи остварити.

Сада командант дивизије треба да изјаше са командантом претходнице и свима осталим непосредно потчињеним старешинама, који су се са њим налазили, на неку погодну тачку, одакле је добра прегледност у правцу непријатеља. Најпо-

годнија би таква тачка била Башева глава, но она је сувише истакнута напред. После ње је најпогоднији Ђопин гроб, куда ће командант одгалопирати и одакле ће, пошто осмотри земљиште, пошто се реши на које крило да управи главни напад и пошто срачуна, где му се који део колоне налази, — издати заповест за напад.

У погледу непријатељавог положаја, командант леве колоне налази: да је положај за одбрану противу напада од Ниша врло погодан; надвишава сво земљиште у том правцу са великим и прегледним пољем дејства, како за пешадијску, тако и за артилеријску ватру; лево му је крило наслоњено на чисту и прегледну равницу нишавске долине, а десно крило повлачи се у назад до Детљака, који надвишава сво околно земљиште и служи као врло јака ослона тачка десном крилу противу обухвата.

Из овог расматрања командант дунав. дивизије налази, да је напад на овакав положај врло тежак, а да има више изгледа за успех, ако управи главни напад на непријатељево десно крило, него на лево, због тога што, полазећи са Ђопиног гроба и северно од њега, где се земљиште највише ближи висини Градца, добија се јак ослонац за потпомагање тога напада не само артилеријском него и пешад. ватром; што се пред непријатељевим десним крилом налазе две три шумице, које су браниоцу више од сметње него од користи, јер ће у колико да заклањају нападне трупе и што се успехом на десном крилу бранилац баца у долину Малчанске реке и Нишаве, где су му прихватни положаји далеко. Нападом на десно крило, истина, не задовољава се онај, више стратегијски, услов, који налаже, да се непријатељ одбаци од његове одступнице и осталих трупа. Али се овде, на првом месту, као што смо и у решењу прошлог задатка видили, захтева, да се што пре избори победа; јер је то главна ствар, а све је остало споредније. Ако би се командант дивизије решио да управи главни напад на непријатељево лево криво, он би, истина, у случају успеха, постигао већи резултат; јер би непријатеља одбацио од његове одступнице и осталих трупа на левој обали Нишаве. Но напад је на лево крило тежи и даје мање из гледа на успех. А, у случају неуспеха, нападач се излаже опасности, да буде бачен на Нишаву, услед чега би непријатељу био отворен даљи пут за Ниш десном обалом Нишаве; док такав случај не би могао да буде са неуспехом при главном нападу на непријатељско десно крило; јер, у том правцу, има прихватних положаја, као што је коса између Каменичке р. и Бреничког потока и напослетку Виник и сам Ниш, — на којима би се непријатељ могао доста дуго задржати. Сем свега овога, командант дивизије још не зна шта има у непријатељевој позадини и шта отуда може доћи непријатељу у помоћ у току борбе; па, ако би му у истини каква помоћ

стигла, она би по нападача много опаснија била при нападу на лево него ли при нападу на десно крило; јер би, у првом случају, трупе, које изводе главни напад на лево крило, биле и саме нападнуте с левог крила и бока; док, у другом случају, могле би бити нападнуте само с фронта; а то је у борби велика разлика. При овоме, командант леве колоне не може рачунати на прикривено кретање и на изненадност због тога, што је земљиште са Градца отворено и прегледно до самога Ниша, те ће непријатељ моћи да види и посматра сваки нападачев покрет.

Кад је командант овако смислио план напада, он, да би га могао саопштити својим непосредно потчињеним старешинама у виду заповести на извршење, треба да срачуна, ако не би могао оком да види, где му се налазе поједини делови маршевне колоне. Кад је командант добио последње извешће, при прелазу преко Бреничког потока, ту је било и чело претходнице и док је командант изгалопирао до Ћопиног гроба, осмотрио и смислио план за напад, дотле је чело претходнице могло стићи до Д. Врежине. И, пошто се чело главнине налази на одстојању од чела претходнице на 3·5 км., то ће се чело главнине, у томе тренутку, налазити на самом изласку из Ниша, на путу Ниш, Д. Врежина.

Претходничка пешадија не треба да у своме развијању прелази преко насипа, него да се развија од насипа у лево, наслањајући се левим крилом на Башеву главу, као што не треба ни сувише близу да се примиче непријатељу, да не би претрпила осетне губитке, пре но што стигне пешадија из главнине. Она не треба пре доласка пешадије из главнине, ни у ком случају, да мине Башеву главу.

За артилерију је, у првом тренутку, најпогоднији положај Ћопин гроб, а доцније моћи ће променити положај до Башеве главе. И ма да би врло корисно било, да артилерија бржим кретањем изађе из пешадијске маршевне колоне и дође на положај, да што пре отвори ватру на непријатеља, као што смо то напред нагласили, опет то, у овом примеру, не би било оправдано због тога, што претходница, услед скретања главнине са првашњег правца марша, не би била у стању да штити артилерију на положају, те би артилерија била изложена опасности, да усамљена буде нападнута у правцу левог крила, што би могло бити од рђавих посљедица; јер је питање, да ли би коњица и претходница биле у стању, да је заштите, ако би непријатељ целом својом развијеном снагом прешао у напад.

С погледом на све ово, цела ће главнина имати зараније да скрене са насипа и да оним селским путем, што води из Ниша на Ћопин гроб, дође и развије се за напад.

Командант ће за напад издати овакву укупну заповест:

Дунавска дивизија
О № 16
3. марта 1912. год.
у $8^{\cdot 30}$ часова пре подне
Ћопин гроб.

З А П О В Е С Т:

Непријатељ, наступајући преко Плоче, избио је у долину Нишаве и једним делом заузео положај код Нишке Бање противу моравске дивизије, а другим, у јачини око: 1 пука коњице, 2 пука пешадије и 1 дивизијона артилерије, заузео је Градац—Детљак противу наше дивизије.

Моравска дивизија напашће непријатеља код Нишке Бање, а дунавска дивизија ће напасти непријатеља на Градцу и Детљаку са обухватом његовога десног крила.

1) Пук дивизијске коњице штитиће леви бок и позадину дивизије, грозећи непријатељском десном боку и позадини. У долину Нишаве, за одржавање везе са моравском дивизијом, упутиће 1 вод.

2) У први борбени ред одређујем IX и VIII пешад. пук; IX пук нападаће на непријатеља на Градцу тако, да му лево крило прође јужно од Ћопиног гроба, а северно од Башеве главе ка Трапу; VIII пук лево од IX правцем ка Детљаку.

3) У други борбени ред одређујем VII пеш. пук, који ће се кретати позади на 500 м. и са стране крила VIII пука правцем ка северном делу Детљака.

4) Артилерија ће заузети положај на Ћопином гробу и северно од њега, и одмах ће отворити ватру на непријатељске делова, који се утврђују, а потом и на артилерију, чим се покаже.

5) Командант инжињерије направиће неколико прелаза преко Каменичке реке и Бреничког потока, па ће се са полубатаљоном придружити другом борбеном реду.

6) Завојиште ће бити у артилеријској касарни.

7) Сви делови коморе остаће до даљег наређења на местима означеним у маршевној заповести.

8) Ја ћу се налазити на Ћопипом гробу.

Усмено непосредно потчињеним старешинама, а писмено команданту коњичког пука. Команданту корпуса хелиографом у изводу.

Командант
Н.

Пошто у заповести није речено ништа подробније о месту, где се налази непријатељска артилерија, то командант артилерије, ако још не буде, средством својих извиђачких официрских патрола, осмотрио место и распоред непријатељске артилерије, треба да буде врло опрезан, те да не буде њоме изненађен.

Ако се непријатељска артилерија не покаже док наша артилерија не отвори ватру, тада ће се показати, да би заштитила своје трупе и тада ће је гађати. У овом случају, прва артилеријска ватра има више значај извиђања непријатељског распореда, принуђавајући га, да се открије и покаже. Први ће артилеријски положај бити удаљен на $2^1/_2$ — 3 к.м. од непријатељског положаја.

За општу резерву је употребљен читав један пук, а то је $^1/_3$ целе пешадије. Док је ситуација још не разбистрена потпуно, увек је боље имати јачу но слабију резерву; јер, кад се снага има у руци на окупу, лако ју је употребити где затреба, а кад се један пут испусти из руку, тешко ју је прикупити и упутити на место, где се покаже већа потреба.

Завојиште је мало више удаљено од трупа, а то је због тога, што ближе нема погодног места.

XIV. Задатак.

(ПРОДУЖЕЊЕ XIII ЗАДАТКА).

У 1 час по подне команданту дунавске дивизије испало је за руком да потисне непријатеља са његовог положаја Градац—Детљак преко Малче ка Борујеву, наневши му осетне губитке. Трупе су дивизије доста измешане и, пошто је непријатељ изашао из свере пушчане ватре, престале су да га гађају, сем артилерије, која га још гађа и то I дивизијоном са Трапа, а II са Детљака. IX пук налази се на северо-источној ивици Г. Врежине, VIII пук лево од њега с обе стране шумице Стратарије, од VII пука 2 батаљона налазе се на узвишици југо-источно од Детљака а 2 батаљона са пионирима на Детљаку. Коњица налази се северно од Малче; од вода коњице, који се налазио на десном крилу у долини Нишаве, а и преко хелиографа, командант дивизије добија извешће, да се командант моравске дивизије успешно држи на Вигњишту и Оштрој чуки противу јачег непријатеља. Бојна комора, која је ишла за попуну муниције ка муницијоној колони, стигла је до Детљака.

Ускоро по освојењу непријатељског положаја и за време уређивања трупа, командант дунавске дивизије примећује са Трапа, да се непријатељ, који је одступио на Боруjево, такође уређује и развија у борбени поредак у правцу Градца и Детљака, сем тога примећује и једну јачу непријатељску колону, да прелази с лева на десну обалу Нишаве код утоке Малчанске реке правцем ка Г. Врежини. Јачину не може да јој оцени, али се види, да има и артилерије. Убрзо затим командант добија извешће од командира оног вода из ни шавске долине, да једна непријатељска колона, долазећи преко Куновичке реке, у јачини око 2 пука пешадије и 2 дивизијона артилерије, прелази Нишаву код утоке Малчанске реке у правцу Г. Врежине.

Изложити:

1. Одлуку и заповест команданта дунавске дивизије.
2. Разлоге за ту заповест.
3. Скицу распореда трупа у зони јаке артилер. ватре.

Решење XIV. задатка

Командант дунав. дивизије тек је био почео уређивати своје трупе на освојеном положају, јер није довољно освојити неки непријатељски положај, него га треба и осигурати, да га непријатељ не може лако повратити, а неће га моћи лако повратити, ако га трупе, које су га освојиле, чврсто заузму, поремећени ред и покидане тактичке везе брзо поврате, да буду у најкраћем времену способне за нову упорну борбу. У тренутку освојења непријатељског положаја, трупе су доста измешане, губитака, не сумњиво, мора бити доста, упражњених старешинских места такође; али се морално стање, усљед добијене победе, знатно уздигло, што је од великог значаја. И тек кад је командант дивизије намеравао да предузме даље гоњење побеђеног непријатеља наступањем, настаје за дивизију нови задатак, а то је отпор новој непријатељској снази, која прихваћа и сједињује се са побеђеним својим трупама, које ће охрабрити и са собом такође повратити у напад, као што је командант дивизије већ и опазио, да се уређују и развијају у борбени поредак према дивизији. Појава нове непријатељске снаге и објашњује смелост непријатељских побеђених трупа, да нису одступиле преко Нишаве, одкуда су и дошле, него су се наслониле на веома стрму и веома тешко пролазну Сићевачку Клисуру; јер су, по својој прилици, знале за помоћ, која им стиже. Овај пример јасно показује, каквој би се опасности изложила дивизија, да је продужила гоњење побеђеног непријатеља, пре но што се уредила на освојеном положају. — Према оваквом стању ствари, командант дивизије не може ни мислити сада о продужењу гоњења, довољно ће бити, ако он могне одржати у својој власти освојени положај. А положај овај треба да одржи, не само у смислу свога задатка, него и с погледом на моравску дивизију, која се успешно држи на своме положају, пошто у нападу, као што се види, није успела.

Из онога што је сам командант видио и што му је јавио командир коњичког вода из долине нишавске, командант јасно може оценити правац и начин непријатељског напада. Да ће непријатељ са она 2 пука пешадије и 2 дивизијона артилерије,

који му стижу у помоћ, управити напад преко села Г. Врежине ка Градцу, као и да ће, бар неки део од оних трупа, које су бачене на Борујево, повратити се у напад преко Стратарије, о томе једва да може бити сумње. Пошто се стање ствари овако јасно може да прегледа и оцени, то командант дивизије може одмах да изда заповест за поседање и одбрану положаја.

Ради будућег управљања, треба још сада имати на уму, да се положај може и треба га поседати за одбрану само тада, када се јасно може да оцени и види правац непријатељскога наступања (напада) и подела његове снаге, бар у главном, кад наступа у више колона Ако наступни (нападни) правац непријатељски још није познат, или још није обелоданио поделу своје нападне снаге, тада се треба поставити *у припремни положај*, из кога се, пошто се добију тачнија извешћа и пошто се разбистри стање ствари, лако може посести прави положај за одбрану. Многи врло често падају у погрешку, те прерано поседају положај, док се још није стање расветлило. Па кад се стање расветли, онда се обично покаже, да је положај погрешно поседнут и да се на брзу руку морају да чине исправке и да померају трупе, што их заморава и узбуђује и што веома шкоди ауторитету командантовом. Једна од најнезгоднијих страна одбране је та, што се често не може да види и оцени непријатељски главни правац напада и подела његове нападне снаге, нити се о томе могу да добију поуздана извешћа, те бранилац остаје у неизвесности дуго времена, да често доцкан и врло доцкан може да поседне положај. Сем осталога, ова неизвесност и исчекивање неповољно утичу на морално стање и команданта и трупа.

Да ће непријатељ, у овом нашем примеру, нападати, о томе не може, дакле, бити сумње, јер зашто би се кретале свеже трупе преко Нишаве ка Г. Врежини и зашто би се побеђене трупе враћале назад. Непријатељ не може обићи положај и тиме изманевровати дивизију и продужити кретање ка Нишу, него је мора нападати, а то је врло важна и добра особина овога положаја,

Сада настаје питање, да ли положај одговара главном услову одбране, а то је, да ли одговара успешном ватреном дејству оружја. Овај је положај, управо Градац—Детљак, са напред истакнутим нижим узвшицама (главицама) као пред положајима Положај је, у погледу ватреног дејства, управо такав, какав се у данашње време и жели, а то је низ узвишења са отвореним и прегледним пољем за добро дејство пешадијске и артилеријске ватре на већим даљинама а са јаким ослоним тачкама

За артилеријску ватру захтева се да има поље дејства до 3000 и више метара, како би се непријатељ за раније принудио на развијање и успоравање кретања. Овде је тај услов сасвим

задовољен сем неког дела на ближем одстојању пред десним крилом, а то је село Г. Врежина, које је, у осталом, махом од слабога материјала и које се лако да запалити и тиме отежати непријатељу, да се њиме користи за заклон у јачој мери.

За сигурност артилерије, њен положај треба да је за неку стотину метара, око 600 м., позади пешадије, или бар да је пешадија на извесне тачке истакнута напред, за заштиту артилерије. Но, како непријатељ упућује свеже трупе на напад противу десног крила положаја ка Градцу, то је потребно да се један део I или II дивизијона артилерије премести тамо за одбијање непосредног напада. Ако би се из I дивизијона један део упутио тамо, тад се из II дивизијона може један део померити ближе Трапу за успешније дејство, пошто је противу левог крила упућен споредан напад, а оно је и иначе врло јако. На овим тачкама артилерија ће бити довољно заштићена својом пешадијом од непријатељске пешадије, јер ће се пешадија налазити довољно у напред по ивици узвишица. Често пута неће бити у могућности, због створа положаја, да се артилерија овако повољно може штитити пешадијом, него ће се морати поставити скоро у исту висину са пешадијом, због чега ће артилерија трпети знатно веће губитке кад се буде поставила незаклоњено.

За пешадијску ватру жели се чисто поље дејства до на 1200 метара, ма да се, по нужди, можемо задовољити и са даљином до 800 метара, а то је до даљине, одакле почиње успешна пушчана ватра, но под условом, да, на том простору па ближе, непријатељ не може наћи угодног заклона.

У погледу избора места за постављање стрељачкога строја, како при мирнодопским вежбама и маневрима, тако и у рату, кад је старешина на коњу, треба да сјаши с коња, па да клекне или легне, јер само на тај начин може оценити до које је даљине погодно поље за ватрено дејство. Кад се ово посматра с коња, или стојаћи, могу се учинити велике грешке од штетнога утицаја по ватрено дејство.

Ватреном дејству са положаја смета ће само село Г. Врежина, но оно се повлачи удољем, те се са суседних коса може тући унакрсном ватром. Стратариска мала шумица такође у неколико ограничава ватрено дејство, али је и она у удољу, те се може тући са суседних коса такође унакрсном ватром, усљед чега неће бити непријатељу од знатне користи, нити одбрани од знатне штете.

Положај нема никакве препоне пред фронтом, која би отежавала непријатељу наступање, а олакшавала одбрану. За непријатеља је опасност та, да, на случај неуспеха, буде бачен на Сићевачку клисуру, где би био сасвим растројен и уништен. Често се придаје велики значај у одбрани фронталним препонама, па често се напуштају добри положаји на узвишењима са добрим и великим пољем ватренога дејства

и прегледности, а заузимају се позади препона са недовољним пољем ватреног дејства и прегледности. Препоне дуж целога фронта ретко се кад могу корисно употребити, сем случаја пасивне одбране за добитак у времену, као што раде заштитнице, побочнице и предстраже у одбрани речних или других препона, насељених места, железничких станица итд. У таквим је приликама фронтална препона од особитог значаја, нарочито, ако још обухвата једно или бар изложеније крило. Такве препоне под ватром тешко савлађује нападач при чему му је јако отежано узајамно потпомагање и одржање везе између појединих делова. И при покушају за прелаз могу да буду врло опасне, ако прелаз не успе, него нападач буде бачен назад на препону. Баш јака фронтална препона може да буде повод нападачу, да — видећи браниоца у положају тешком за напад, као и да самом браниоцу није лако да пређе у напад, — и не покушава да га напада, него да постигне свој смер без напада, а то је, да прође поред браниоца и да га изманевр ује, грозећи му нападом у бок и позадину. Ако бранилац жели да, средством одбране, постигне осудан успех, он треба да поседа такав положај, који заиста напада и хоће, или мора да нападне. Али тада се бранилац не сме ограничити на чисту (пасивну) одбрану, пошто се њоме непријатељ не може победити (Р. Сл. тач. 739. и 843.), него у погодном тренутку, кад је нападач довољно ватром потрешен, треба и сам, поглавито са својом општом резервом, да пређе у напад и непријатеља баци назад и гони, да се не може лако повратити и напад поновити (Р. Сл. тач. 856.—863.). У оваквом би случају фронтална препона, бар пред оним крилом, којим се предузима против напад, дочек, била од штете и самоме браниоцу. Треба бити предосторожан у погледу заузимања положаја позади фронталних препона. Најбоља је фронтална препона, у највише случајева, положна ватра данашњега ватреног оружја. —

Фронт положаја дивизије стоји косо према одступници и нуди непријатељу напад на десно крило, које је истакнуто према непријатељевом наступном правцу, а и лакше је на њега нападати него на лево. За дивизију је и опаснији непријатељев напад на десно него на лево крило. Јер његовим успехом на левом крилу, дивизија би се могла повући својом одступницом преко Матејевачке реке на позадње прихватне положаје, а успехом на десном крилу, била би одбачена од своје одступнице, од Ниша и од моравске дивизије. Ова околност служи као један разлог више, да ће непријатељ управити свој главни напад на десно крило, јер он обично предузима и ради оно, што је за нас најгоре и најопасније а за њега најподесније. И ако је сва вероватност, да ће непријатељ управити свој главни напад на ово крило, опет треба увек имати прегледности и у правцу противнога крила, да не би било изнена-

ћења, јер изненађење веома штетно утиче како на моралну страну трупа, тако и на команданта, и не даје времена за против мере. Обухват десног крила, с погледом на створ земљишта, врло је тежак и не може се прикривено извршити, јер је прегледност са Градца потпуно чиста на великој даљини. Обухват пак левога крила је тежи и много заходнији, а прегледност је са Детљака такође врло добра, те се ни отуда обухват не може прикривено извршити.

Позадина положаја је доста незгодна. То је падина (страна), која се доста стрмо спушта ка Матејевачкој реци, чија је обала до у висину Градца од Нишаве уривена, висока и стрма. Потребно ће бити да се пионири одмах употребе за израду силаза, нарочито са Градца, и прелаза преко Матејевачке реке. Први прихватни положај је коса између Матејевачке и Каменичке реке.

Ширина фронта износи, у овом нашем примеру, на 3 к.м. а то је прилично много за активну одбрану (дочек) оволике снаге, јер треба да борбени поредак има више снаге по дубини, како би се могао у погодно време предузети прелазак у напад. Фронт активне одбране не треба ни у колико да је шири од фронта у нападу, јер активна одбрана (дочек) није ништа друго него напад предузет у последњем тренутку, па му и треба јака снага, да произведе јак утисак и са материјалног и моралног гледишта. У колико је фронт у одбрани у почетку борбе ужи, у толико боље у извесним приликама, јер ће се доцније у току борбе при ојачавању резервама обично продужавати баш у ону страну, где је то потребно. У нашем примеру ширина фронта је самим земљиштем ограничена тако, да се мора одмах од почетка посести и неће се имати потребе, нити ће се моћи продужавати. Дакле, као што се види, одмах поред општег правила изузетак; ничега у тактици опсолутнога; све се оснива на ситуацију, земљиште и здрави разум. И ако је положај овако сразмерно велики за ову јачину дивизије, његове су ослоне тачке врло јаке, да се могу и са слабијом снагом упорно држати и дати времена општој резерви, да сачека погодан тренутак за прелаз у напад, дочек.

У погледу распореда пешадије у борбени поредак, распоред се врши у два правца, по дубини на борбене редове, а по ширини на одсеке, одређујући за сваки одсек читаве јединице (чете, батаљоне, пукове), како би целе биле у рукама својих старешина (Ратна Служба тачка 759). У погледу броја и ширине одсека, нема сталног правила, јер то зависи од створа земљишта и намере, која се жели постићи. Као општи упут треба имати на уму ово: у колико је положај непрегледнији и тежи за одбрану, у толико одсеци треба да су ужи, што управо и условљава њихов број. У нашем примеру положај се, по створу земљишта, дели у главноме на три већа одсека: Градац, Трап и Детљак. То је са чиме има командант

дивизије да рачуна, а ови одсеци, за ниже команданте, делиће се на пододсеке. Од ова три одсека најтежа је одбрана Градца и зато га треба јаче посести, а лакша је одбрана центра и Детљака и зато се слабије поседају. Као што се, дакле, из овога види, положај се не мора и не треба да поседа свуда једнаком јачином (Ратна Служба тачка 758). Исто тако и у одсеку пододсеци не треба да се поседају подједнаком јачином, него негде јаче, негде слабије, а негде само за осматрање. Сем овога, треба имати у виду, да артилерија често не може да гађа преко пешадије, према облику земљишта и, у том се случају, пешадија не распоређује испред фронта артилерије, или, ако је раније била распоређена при даљној артилеријској ватри, она се после, при ближој, склања у страну. Према овоме, одсеци у којима се налази артилерија, могу да буду шири. На батерију се обично рачуна 100 метара (3 растојања између топова по 15 метара. Ако пак нема довољно простора, тада се ова растојања могу да сведу на 10 м. у ком би случају једна батерија заузимала по фронту 40 метара).

Сваки одсек треба да има за се своју резерву, чија јачина зависи од околности и створа одсека.

Један батаљон може посести простор по фронту више од 500 метара. Саобразно овоме, што је речено за батаљон, пук може посести простор око 1500 метара. Ако се за Градац као одсек одреди посада од IX. пука, тада ће он имати да поседне простор око 1000 метара и, кад се узме у обзир да ће у том одсеку бити и дивизијон артилерије, онда тај простор не само да неће бити велики, него ће бити довољно густо поседнут, као тачка најизложенија непријатељском удару. Ако се за поседање Трапа и Детљака узме VII пук, тада ће ширина фронта ова два одсека изнети на 2 км. И с погледом на то, што ће се ту налазити и артилерија и што је земљиште погодно за одбрану, то ће се, при свем том што је ова ширина доста велика, ипак моћи довољно упорно бранити.

Границе одсека, докле имају да поседну који делови, треба тачно одређивати, да не би било неспоразума, шта ће ко да брани и да не би остало небрањених простора. За ово треба увек употребљавати изразе „закључно« и „искључно," где би год могло бити какве сумње. При овоме увек треба гледати да путови, прелази и друга места, која су погодна за прилаз непријатељу, не буду граница одсека, него да улазе у састав једног одсека. —

Ја узимам за општу резерву цео VIII пук и место ће му бити код шумице позади међупростора између Градца и Трапа. Цео пук узимам зато у општу резерву, да би се њоме могао извршити снажан прелаз у напад, дочек, у погодном тренутку, као и зато, да се за сваки непредвиђени случај, нађе довољно снаге у руци команданта дивизије. VIII. пук узимам зато у општу резерву, што је он, при извођењу главног напада, пре-

трпио доста губитака, па је потребно, да се на миру среди и поврати тактичку везу и својом прикупљеношћу ојача моралну снагу, која је у неколико, усљед губитака, морала бити потрешена, но која је победом повраћена доста. VII пук је мање трпио губитака и он ће, пошто је довољно прикупљен, брзо посести одређени му положај, као и IX пук, који се већ скоро и налази на месту, где треба да је. VIII пук ће се одмах у свијању и прикупљању повући право назад, док не буде заклоњен, а затим ће се уредити и доћи на своје место; VII пук ће се одмах развити и заузети центрум и лево крило, а IX пук уредиће се на самоме положају.

Општа резерва и у одбрани обично се састоји из пешадије, ка којој се придају и пионири, ако не буду употребљени за какве специјалне радове; артилерија се као и коњица употребљује одмах с почетка за борбу у првом борбеном реду. Само се код већих тела може у почетку задржати неки део артилерије у очекујућем положају спреман да одмах може отворити ватру (Ратна Служба тач. 787). Место општој резерви је првенствено позади и са стране угроженог крила, где је она најбољи чувар противу обухвата непријатељевог, — тог непријатељевог најопаснијег предузећа за браниоца. Положај опште резерве треба да је такав и толико са стране крила, да она, простим фронталним покретом напред, обухвати тог истог непријатеља, који се кренуо на обухват крила браниочевог. Из овога се јасно види, да се за општу резерву све дотле не може да одреди стално место, докле се год потпуно не утврди правац непријатељског главног напада. Ма како да прелаз из одбране у напад, дочек, сједињује у себи све добре стране одбране и напада, одбацујући рђаве, и, ма како да се тежи к његовом извршењу, опет га је у збиљи тешко извести (Ратна Служба тач. 857). Јер, ако се хоће фронтални прелазак у напад да изврши целом снагом, тада се прекида сопствена ватра, у чему је дотле бранилац поглавито и био надмоћнији од нападача, и бранилац се излаже нападачевој концентричној ватри; на неким местима одбранбеног фронта бранилац је јаче притешњен, те се једва и одбране држи, и напослетку, теже се покрећу трупе из заклона напред. Прелаз у напад, пак, општом резервом са стране крила знатно је погоднији и лакши, јер се не прекида ватра на одбранбеном фронту и ускупну снагу лакше је покретати напред. Прелаз у напад и због тога је често тешко извршити, што је бранилац махом бројно слабији и што се, у току борбе, често покаже потреба за ојачањем из опште резерве неког дела првог борбеног реда за одржање положаја, као и због тога, што нас нападач, својим радом и непредвиђеним мерама често принуђава да радимо оно, што нисмо мислили да радимо т. ј. нападач има иницијативу и он своју вољу намеће браниоцу. Да свега овога не би било и да би се прелаз

у напад у збиљи могао извести, неопходно је потребно, да командант одбране буде јаке увиђавности и одлучности, да га у његовој добро процењеној и смишљеној намери не може ништа да поколеба и да омете. Није редак случај, да појединии команданти (одсека) у првоме борбеноме реду, будући ближи непосредној борби и јаче изложени борбеном утиску и опасности, прецењују опасност за свој одсек и трупе, па траже помоћи из опште резерве и онда, када то није неопходно потребно. Овој склоности команданата у првоме борбеноме реду треба да је у стању да противстане главни командант и да расходује трупе из опште резерве само толико, тада и тамо, где је, и у колико је то доиста и неопходно потребно. Не буде ли он имао довољно чврстине и увиђавности, он ће пре времена утрошити општу резерву и тиме самим ће бити принуђен на пасивну одбрану. —

Пошто је непријатељ још прилично далеко и пошто ће га артилерија својом ватром зауставити и принудити на развијање на већој даљини, то ће пешадија имати доста времена да се уреди и поседне своје одсеке; па можда и да одмери остојања и да почне и у неколико ископа најпростије стрељачке заклоне, пошто су и најмањи вештачки заклони, уз овако савршено оружје, од великог значаја за браниоца. За сваки случај, није згорега да ово нареди командант одреда својом заповешћу; јер, и ако би се ово имало само по себи да разуме, опет се често заборавља. Војници, у стрељачком строју, копају за себе најпростије заклоне.

Пионири, у колико би им претекло снаге од њихових послова око удешавања пролазности у позадини, помоћи ће утврђивање осталим трупама, којима то најпотребније буде.

Артилерија, која има одмах да отвори ватру, у колико ју је прекидала, нема времена за подизање топовских заклона.

Коњица се, при нападу, налазила на левом крилу, јер је њему била потребна њена заштита; сада, у одбрани, није тај случај, него је потребно да се она налази на десном крилу и да штити одступницу; па ће се тамо и употребити. —

У погледу попуне муниције (Р. Сл. тач. 1011—1034), бојна комора, чим се вратила одмах је отишла к својим деловима. Но, пошто је VII пук сразмерно најмање утрошио муниције, то, ради изједначења, може се нешто од муниције из његове бојне коморе дати IX. и VIII. пуку, пошто су они своју муницију у највећем делу утрошили. Из бојне коморе треба муницију одмах раздати војницима и бојну комору вратити одмах на сусрет муницијоној колони, којој наредити да дође селским путем, који из Ниша води преко Ћопиног гроба, до прелаза преко Бреничког потока, ту да попуни бојну комору, па и сама да се врати у Ниш за своју попуну. У одбрани је угодније издати муницију војницима на руке из бојне коморе, него у нападу због тога, што се војници не

крећу, но остају на месту, услед чега им она не причињава никакву тегобу. Сем муниције из бојне коморе, купи се и издаје сва муниција одузета од погинулих и рањених војника, што никада не треба пропуштати, о чему поглавито треба да воде бригу четни командири са водницима и подофицирима.

Као што се код пешадије команданти пукова, односно команданти батаљона старају за попуну муниције, тако се исто и код артилерије старају команданти пукова, односно дивизијона. Код артилерије се, при изласку на положај, први метци обично узимају из прва четири оделења (Рат. Сл. тач. 1024—1027).

Командант дивизије налази се на Трапу, где може остати и даље, док се неби указала потреба за промену тога места; јер је ту у близини опште резерве, да је може употребити кад затреба.

Командант ће, за издавање заповести, позвати к себи на центруму положаја непосредно потчињене команданте, сем команданта коњице, коме ће послати писмену заповест, као што ће послати заповест у препису или још боље изводно хелиографом и команданту корпуса, да га обавести о својој намера. Докле командант дивизије позове команданте и докле му ови дођу, проћи ће, у најмању руку, до 10 минута и док изда заповест проћи ће још 5—10 минута, тако, да ће командант са заповешћу моћи да буде готов тек у $1.^{20}$ часова по подне.

Заповест ће гласити:

Непријатељске трупе, које смо победили и потисли са овог положаја преко Малче ка Борујеву, зауставиле су се на Борујеву и почеле су се сређивати и развијати у борбени поредак према нама, прихваћене другим трупама, које им стижу у помоћ преко Нишаве, код утока Малчанске р. и које се крећу правцем ка Г. Врежини и Градцу.

Моравска дивизија успешно се држи на положају на левој обали Кутинске р. противу непријатељског напада. Наша ће дивизија да поседне и да брани положај Градац—Детљак.

1) Командант коњич. пука штитиће десно крило и бок дивизије и грозити непријатељском десном боку и позадини, одржавајући везу са моравском дивизијом, за извијање и обезбеђење левог крила и бока дивизије, оставиће 1 вод на Галичевој глави.

2) IX пеш. пук посешће и бранити Градац. Лево крило ће му се протезати до закључно 300 м. источно од пута, који води из Г. Врежине у Кнезсело.

3) VII пешад. пук посешће Трап од IX пука па до закључно Детљака.

4) VIII пеш. пук прикупиће се у општу резерву код шумице позади растојања између Градца и Трапа.

5) Пукови првог борбеног реда одмах ће предузети спрему и утврђивање положаја.

6) I артилеријски дивизијон заузеће положај на Градцу.

7) II дивизијон заузеће положај на Трапу и Детљаку.

8) Пионири ће направити силазе са Градца и Трапа ка Матејевачкој р. и прелазе преко ње, па ће се придружити општој резерви.

9) Бојне коморе, које су тек приспеле, одмах испразнити и вратити ка борбеном делу колонске коморе за нову попуну.

10) Завојиште код Браничког п. где га прелази пут Ниш—Г. Матејевци.

11) Трупна комора остаје на досадањем свом месту до даљег наређења.

12) Борбени део колонске коморе долази до Каменичког п. где га прелази селски пут Ниш—Ћопин гроб.

13) Остатак колонске коморе остаје до даљег наређења на своме досадањем месту.

14) Ја ћу се налазити на Трапу.

Усмено сакупљеним непосредно потчињеним старешинама, а писмено команданту коњице и коморе; команданту корпуса у изводу хелиографски.

При одбрани, нарочито када имају да се предузму и изврше радови око спреме положаја за одбрану, дешава се да се главни командант мора више да упусти у детаљ, него што је то случај при издавању других заповести; јер и најмања несугласица и тарење, у спреми и извршењу одбране, између потчињених команданата може да буде од штетних посљедица. Овде се самосталност потчињених често мора јаче да ограничи, него што то иначе бива. Из овог излази, да се у тактици не може свагда и свуда да примени један исти начин и облик заповедања, — у рату и борби нема рецепта и шаблона, који би могли важити за све случаје и прилике. Ја налазим, да, у овом нашем примеру, не би била никаква погрешка од стране команданта одреда, ако би се упустио у неколико и у сам начин поседања положаја у погледу главног положаја и пред-положаја.

Кад је овде пала реч, главни положај и пред-положај, (Р. С. тач. 852) налазим за потребно да кажем своје мишлење у погледу њихове важности и начина поседања; ово у толико пре, што на такве положаје врло често наилазимо, па треба да смо начисто са њиховим поседањем, у колико се то, у опште, са чиме у тактици може унапред бити начисто. Пред-положаји имају те добре стране: што принуђавају непријатеља на развијање на већој даљини и на обелодањивање своје намере, куда мисли да управи главни, а куда споредни напад, те код

браниоца не може да буде изненађења и има доста времена да предузме одговарајуће противмере; непријатељу се отежава наступање, заморава се и наносе му се губитци, што свега не би било, кад се не би поседали пред-положаји; и напослетку, кад бранилац напусти пред-положаје и одступи на главни положај, а нападач доспе на пред-положаје, предстоји му поновни напор и напад на главни положај и то у неколико са ослабљеном снагом и поремећеним редом. Незгодне стране пред-положаја су: што одступање трупа са њих ка главноме положају, штетно утиче на морално стање, не само тих трупа, које одступају, него и осталих, на главноме положају, које то посматрају; што је доста тешко погодити тренутак, када трупе са тих положаја треба да одступе: те да се, с једне стране, дугим својим останком на њима, не ангажују тако јако, да доцније не могну одступити у реду, чиме могу изазвати команданта, да им са осталим трупама притекне у помоћ и да, на тај начин, бије борбу, не на главном положају, где је намеравао, него на пред-положају; а, с друге стране, да не заклоне ватру са главнога положаја и да својим леђима заклоњеног нападача не доведу за собом на главни положај; и, на послетку, што се код непријатеља освајањем пред-положаја, у неколико подиже морал. Што се тиче опадања морала код браниоца, усљед одступања трупа са пред-положаја, то се да у неколико ублажити, отклонити тиме, што ће старешине, при издавању заповести, казати за то одступање у напред свима трупама и објаснити им, да се то не чини усљед тога, што је к'о бајаги, непријатељ јачи, него зато, да се превари и намами непријатељ на ватру са главнога положаја. У погледу благовременог одступања са пред-положаја, мора се дотичним старешинама, које буду са својим трупама одређене на те положаје, изриком казати, да, кад нападач дође до извесне даљине, непремено одступе *одређеним* правцем на главни положај. О тачном извршењу овога мора водити рачуна и командант главни и потчињени команданти. Што се пак тиче уздизања морала код непријатељевих трупа, при освојењу пред-положаја, то ће бити, ако не сасвим, а оно у врло јаком степену паралисано новом појавом главног положаја са много јачом посадом на њему, но што је била на пред-положају, те им треба и много више напора и губитака, да дођу до главног положаја, под силном браниочевом ватром. Ја нисам поборник пред-положаја, да их нарочито тражим, али нисам ни зато, кад су већ ту, да их не треба поседати и њима се користити. Овакав је случај са нашим положајем у овом задатку. Јер је главни положај Градац—Детљак, а пред-положај су напред истакнута узвишења, са којих се добро види и туче падина ка Нишави и Малчанској реци. Ја сам дакле за то, да се поседне пред-положај са сразмерно малом снагом, највише до једне шестине снаге.

Пред-положаји су врло често неизбежни и морају се употребити за постављање предстража, па и за предстражарске борбе, док главнина не поседне главни положај. када се предстраже повлаче, као што сам напред изложио. —

У погледу скице распореда трупа имам да напоменем то, да се из скице треба јасно да види, колико је трупа употребљено за први борбени ред, колико за резерве одсека, односно за општу резерву.

На десном крилу налазиће се пук коњице, сем једнога вода, негде на десној обали Матејевачке реке у заклону од непријатељске ватре у смакнутом или размакнутом поретку обичном или по четири. На одсеку Градац, од IX. пука 1 батаљон ће бити у почасној резерви а 3 развијена у првоме борбеном реду са по 2 чете у почасним резервама а са по 2 развијене. Пошто се пешадија може поставити испред артилерије по падини, то ће се сва три батаљона првог борбеног реда развити један поред другог. Чете првог борбеног реда у почетку не морају развити више од једног до два вода у стрељачки строј; остали водови, као четне резерве остају близу позади у заклону, ако га има, иначе легну да не би навлачили на себе непријатељску ватру. Ове ће се резерве, када легну, лако заклонити од непријатеља, који наступа оздо из долине. Као што се из овога види, стрељачки строј код браниоца у почетку не мора и није увек потребно да буде густ. Стрељачком строју треба дати велику густину онда, када се непријатељско наступање сасвим обелодани; јер тада појава његових већих маса може дати изгледа на успешну ватру и на већим даљинама од стране браниоца, па треба и да је употреби у већој маси, нарочито, ако те велике нападачеве мете брзо изчезавају, заклањајући се. Ако би се четне резерве хтеле даље поставити позади, а не би могле заклоњено да приђу стрељачком строју за ојачање, тада би оне при кретању под непријатељском ватром претрпеле осетне губитке и у том је случају боље да се постављају развијено одмах до стрељачког строја или и у сами стрељачки строј.

На Градцу треба уцртати I артилеријски дивизијон За бојну комору (потпуњујући део) овог дивизијона, овде нема места, него ће она морати бити са бојном комором II дивизијона, даље у позадини. близу пута, који са Детљака силази у Матејевачку реку.

Командант VII пука ће такође одредити у први борбени ред три батаљона а један задржати у резерви одсека и то на левом крилу, Детљаку. Један батаљон заузеће Трап као центар положаја, други од њега у лево, а трећи Детљак. Батаљони првог борбеног реда задржаће две чете за резерву батаљонску, одсека, а по две ће одредити за стрељачки строј, које ће се развити на исти и сличан начин као што је ре-

чено за чете IX. пука на Градцу, истичући потребан део нпр. по 1/2 чете на предња узвишења као пред-положај.

На центру и Детљаку уцртати II артилеријски дивизијон слично I.

Општу резерву уцртати код шумице позади међу растојању између Градца и центра положаја. Резерве одсека уцртавати, ако су чете, у водним или четним колонама, ако су батаљони, у смакнутом поретку, а општу резерву у смакнутом поретку или поретку, у ком ће батаљони бити један поред другог у смакнутим поретцима.

На левом крилу уцртати вод коњице на Галичевој глави.

Према свему овоме, у самој ствари, у почетку овог поседања подожаја, развиће се у стрељачки строј највише до 24 вода или 6 чета, што значи да *не треба испустити ни једног човека из руку док зато не наступи права потреба.* Задржану укупну снагу позади употребити на време и као што треба за ојачање бојнице, није лака ствар, нарочито с погледом на неповољан утисак, који нападач својим нападом и иницијативом производи на браниоца, чиме га побуђује на прерани утрошак својих резерава за ојачање бојнице. *Из овога се види, да одбрана, при свом садањем савршенству ватреног оружја, има доста својих недостатака.* —

Артилерија може остати на своме положају до последњег одсудног тренутка, за одбијање непријатељског главног напада, за тај случај занимати непријатељску артилерију малом снагом, јер је сад главна ствар да се одбије пешадијски напад. Ако би јој за ово сметала пешадија на фронту, она ће за раније скренути у страну и открити јој фронт у колико то буде потребно. Артилерија, истина, и раније у току борбе, нарочито ако надвлада непријатељску артилерију, управља целу или неки део своје ватре противу нападачеве пешадије и то поглавито противу јачих маса и оних, које се упућују за главни напад, као што ће и нападач управљати ватру своје артилерије противу тачке изабране за главни напад и трупа које јој притичу у помоћ. —

Коњица се управља према овим погледима: она, као и при нападу, не сме пренебрегнути извијање и обезбеђење бокова и позадине. При поласку непријатеља на јуриш, она, или јуриша у његов бок, да га у јуришу омете и задржи под браниочевом силном ватром, у ком ће случају и сама претрпити знатне губитке, или чека, да нападач буде одбијен преласком у напад браниочеве опше резерве, па тада да јуриша да га још јаче растроји, или напослетку, ако јој није из ма кога узрока могуће да јуриша на коњу, она туче својом бочном карабинском, митраљеском и артилеријском ватром

непријатељске јуришне колоне. За ово коњица не треба да је сувише далеко, него близу и са стране угроженог крила. У нашем примеру непријатељска је коњица јача, те ће коњица можда морати задржавати њу да не продре у позадину одреда.

За означавање трупа на скици могу се употребити и писмена, што треба са стране објаснити.

XV. Задатак.

Плави корпус концетрише се код Прокупља. Противу њега наступа црвени корпус двема колонама: десном од Алексинца уз леву обалу Мораве и левом од Књажевца преко Грамаће и Ниша.

Командант плавог корпуса изаслао је 1. децембра шумадијску дивизију, која се прво концентрисала у Прокупљу, да се крене правцем к Мрамору са задатком, да поруши мост на Мрамору, као и железнички мост код Суповца, старајући се да, у цељи добитка времена за довршетак коцентрације, колико толико, успори наступање црвеног корпуса ка Прокупљу, не упуштајући се у озбиљнију борбу.

Овог дана по подне командант шумадијске дивизије порушио је оба моста и са главнином дивизије заноћио је у биваку на простору Александровац — Поток са две предстраже: десном од 1. и 2. батаљона X пука Т., 1. батеријом и 1/21. ескадрона коњице на линији од извора Бресничког п. до спрам Међуровачке цркве и левом, такође од 1. и 2. батаљона XI пука Ц. Л. са 2. батеријом и 1/21. ескадрона на линији од извора Бресничког п. преко Шиљине Чуке (336) до Мир чуке (379).

При постављању предстража командант дивизије добија извешће од самосталних официрских патрола: да је један непријатељски коњички пук пред вече стигао до Новог села, чије су се патроле кретале ка Мрамору и Међурову, да је у Ниш стигла знатна непријатељска снага од пешадије и артилерије и да се размештају предстраже на линији Горица Бубањ, као и да је други један непријатељски пук коњице тога вечера стигао до Сечанице, а остала снага, такође у знатно великом броју, зауставила се у околини Греача, истурајући предстраже на линију Суповац, Јасиков лаз (625) Росни лаз (660).

Изложити:

1) Одлуку и заповест команданта шумад. дивизије за 2. децембар.

2) Разлоге за такву одлуку и заповест.

Напомена: Морава се само на газовима може прећи и то врло тешко; снега нема и није јак мраз.

Решење XV. задатка.

Командант дивизије је, у главноме, извршио свој данашњи задатак, порушио је мост на Мрамору и код Суповца и утврдио да на оба правца непријатељ наступа. Извешћа самосталних официрских патрола нису потпуна у погледу јачине непријатељске ни на једном ни на другом правцу. Но велика је вероватност да командант дивизије има пред собом, на оба правца укупно, бројно знатно јачу непријатељску снагу но што је његова.

Због ове неизвесности о јачини непријатеља за команданта би важно било, да сутра сазна потпуније о јачини непријатеља, а то ће моћи бити само кад се непријатељ крене у наступање.

Ако би командант остао на своме садањем положају и сачекао озбиљнији напад непријатељев, то би било противно његовом задатку; а ако би пак раније одступио не стављајући му отпора у наступању његовом, тада не би довољно извршио свој задатак, у коме му је речено, да му колико толико успори наступање. Према оваквом стању ствари, командат дивизије треба да остане на своме положају и да продужи извиђање и осматрање све донде, док се непријатељ не крене напред, да би могло доћи до озбиљније борбе, а тада да одступи, не упуштајући се у њу озбиљно. Пошто је непријатељ предвојен Моравом као препоном, која се без моста у близини Мрамора не може прећи, то би, можда, могло утицати на команданта одреда, да се реши, да сачека непријатељеву колону, која наступа од Суповца и да покуша да је потуче, пре него што јој могне притећи у помоћ колона из Ниша. Али пошто је ова колона, по изгледу, доста јака, а он има изричан налог да се у озбиљну борбу не упушта, то свакојако не би било оправдано да он нарочито тражи борбу и да се у њу упушта без нужде.

Кад овако раздвојено непријатељске колоне наступају и кад има изгледа, да се појединце могу потући, пре но што једна другој могу притећи у помоћ, тада треба не само борбу примити, него тражити и изазвати. Нема ли пак изгледа да се појединце могу потући, пре но што једна другој притекне

у помоћ, тада треба одступити и измаћи се из унакрсног удара, ако се нема бројне надмоћности.

Да би командант дивизије могао сачекати појаву непријатеља и колико-толико успорити му наступање и оценити снагу, а да ипак може одступити, да се у озбиљну борбу не упушта, он може своје трупе, сем артилерије, ешелонирати дуж пута по групама онаквим редом, какав ће бити у маршевној колони и да у таквим ешелонима сачекају заповест за кретање. А своју артилерију може придати делом десној, а делом левој предстражи да са Мрамора, односно са Високе својом ватром принуди непријатеља на застој и развијање, а по том да бржим кретањем одступи на своје место у ешелонирану колону за одступање. Тим ће се начином добити у времену и простору, а да дивизија ипак не буде у опасности да се уплете у озбиљну борбу.

Пошто се осматрање у правцу Ниша не може друкче вршити, кад је мост порушен, него патролама и погледом са Мрамора, јер је прегледност врло добра, то коњица за ту страну, у први мах, неће ни бити потребна, него се може сва употребити противу непријатељске колоне од Суповца, да дође са њом у тешњи додир и да јој оцени снагу. —

Сунце у децембру излази у 7 часова. Вероватно је да и непријатељ пре 8 часова неће предузети наступање, те и командант дивизије неће имати потребе да нареди да трупе буду постројене за полазак пре 8 часова јутра. У ово зимње доба, овај постројтрупа у маршевну колону и чекање на путу за полазак, неће трупама много теже пасти, него чекање у биваку, због тога, што им ни у биваку топлије не би било. Друкче би било да је имало насељених места и да су трупе биле у кантонману; па, и у том, случају морале би најдаље у 8 часова напустити кантонмане.

Пошто је Мрамор удаљен од Прокупља на 17 километара и пошто овога дана није била у изгледу борба, то командант дивизије није имао потребе, нити је кретао II степен колонске коморе од Прокупља, где ће и остати до даљег наређења. I степен колонске коморе морао је задржати код Мерошине, где ће чекати даље наређење. Трупну пак комору биће нужно да врати раније ка Прокупљу бар на $1^{\cdot 30}$ часова, пре но што дивизија буде готова за кретање, како би она до 8 часова минула стрми нагиб Ковиљаче и како, ни у ком случају, не би могла бити на сметњи трупама. Са трупном комором могу се одаслати и пионири ради поправке пута и прелаза на случај, да се где-год што поквари, усљед кретања возова. Пошто командант одреда у напред не може да зна, где ће сутра на вече заноћити, то не треба ни да шиље трупну комору у Прокупље, него да јој нареди, да се негде заустави ближе и да очека даље наређење; јер дивизија има полако да одступа испред непријатеља. Ради овога и пошто пионири

допрате трупну комору до Ковиљаче, одакле јој њихова пратња није потребна, јер је пут доста раван, пионири да остану на Ковиљачи до даљег наређења, а трупна комора, кад пређе Бугариновачку реку, да се заустави и да сачека даље наређење.

Непосредно потчињене старешине, сем команданата предстража, којима ће се послати писмена заповест, треба до 8 часова јутра да буду код команданта дивизије како би могле примити заповест.

Према свему овоме и оваквој одлуци команданта дивизије његова заповест за сутра, док му се непријатељ не приближи, гласиће:

Шумадијска дивизија
О № 7.
1. децембра 1912. год.
8 часова у вече.
Александровац.

З А П О В Е С Т:

Непријатељска десна колона стигла је вечерас до Греача, а њена коњица око 1 пука до Сечанице; непријатељска лева колона стигла је у Ниш а њена коњица, у јачини такође око 1 пука, до Новогсела.

Дивизији је задатак да успорава наступање непријатељу ка Прокупљу, где се концентрише наша главна снага.

1.) *II. степен колонске коморе* остаће до даљег наређења код Прокупља, *а I. код* Ковиљаче.

2.) *Трупна комора* свију части прикупиће се сутра до 6^{30} часова јутра на путу са зачељем код Александровца, одакле ће се одмах кренути путем до Божурње, где ће остати до даљег наређења.

3.) *Пионирски полубатаљон* кренуће се кад и трупна комора, коју ће отпратити до Ковиљаче, па ће ту остати до даљег наређења. Сутра у 8 часова ујутра да буду спремни за кретање:

4.) *Болничарска чета* поред пута на десној обали Мерошинске реке;

5.) *XIX пеш. пук* поред пута на десној обали Мале реке.

6.) *XII пеш. пук* поред пута на левој обали Мале реке.;

7.) *3. и 4. батаљон X пука* поред пута на левој обали Бресничког потока;

8.) *3. и 4. батаљон XI пука* поред сеоског пута западно од села Потока;

9.) *I и II артилер. дивизијон* код десне предстраже на мраморском положају за тучење непријатеља, кад буде наступао правцем од Ниша;

10.) *III артилер. дивизијон* код леве предстраже на Високој (359) за тучење непријатеља, кад буде наступао од Сечанице.

11.) *Командант коњичког пука* упутиће 1. ескадрон правцем ка Међуровачкој цркви, који ће упутити даљне официрске патроле, да, поред досадашњих самосталних патрола, извиђају непријатеља правцем преко Међурова, а са пуком ће отићи ка левом крилу леве предстраже за извиђање непријатеља од Суповца и Сечанице.

12.) За пријем заповести у 7^{30} часова јутра, доћи ће све потчињене старешине, сем команданта коњичког пука и команданта леве предстраже, на средокрађу између Мраморског моста и извора Бресничког п., а командант коњичког пука и леве предстраже добиће писмену заповест.

Издиктована (или аутографисано предана) примаоцима заповести непосредно потчињених јединица.

Командант
Н.

XVI. Задатак.

(Наставак XV задатка.)

Командант дивизије са искупљеним непосредно потчињеним старешинама остао је на Мрамору 2. децембра до $9^{\cdot 30}$ ч. јутра, а у то време добија извешће од командира ескадрона спрам Међуровачке цркве, да је непријатељски коњички пук дошао близу Међуровачке цркве, са патролама дуж десне обале Мораве до спрам Батушнице и да се од Ниша низ Бубањ спушта дугачка колона пешадије и артилерије. Ову колону смотрио је и командант дивизије, чију јачину не може тачно да оцени, али, судећи по величини претходнице, изгледа да ће бити јачине око 1 дивизије.

У исто време добија извешће и од команданта коњичког пука са Шиљате Чуке (336), да је један непријатељски коњички пук стигао до Богдан ч., где се зауставио, да од Суповца наступа пешадија и артилерија у две колоне, десном селским путем к Сечаници, а левом насипом к Мрамору и да су им чела у $9^{\cdot 20}$ ч. јутра стигла у висину Сечанице. Колика је снага ових колона не може да оцени, али изгледа да има више пукова пешадије и дивизијона артилерије.

Изложити :

1. Заповест команданта одреда ;
2. Разлоге за такву заповест

Решење XVI. задатка

Командант дивизије, пре но што изда дефинитивну заповест за одступање, сачекаће са скупљеним старешинама, на месту на ком се налази, све док се непријатељ, дочекан артилеријском ватром са Мрамора и Високе, не заустави и не почне развијати и изводити своју артилерију на положај, обелодањујући на тај начин своју намеру за напад и показујући своју снагу.

Тек кад то непријатељ уради и кад развије довољно снаге и отпочне јаче ватрено дејство, командант дивизије издаће овакву усмену заповест, коју ће ађутанти, односно ординанси писати за команданта коњичког пука и леве колоне.

Шумадијска дивизија
О № 8.
2. децембра 1912. г.
у 9^{45} часова пре подне
Мрамор.

З А П О В Е С Т:

Непријатељ наступа двема јаким колонама, левом од Ниша ка Мрамору и десном од Суповца такође ка Мрамору.

Пошто је непријатељске колоне зауставила наша артилерија са Мрамора и Високе и принудила их на развијање за борбу, дивизија ће одступити ка Прокупљу.

Подела трупа:

1. II степен колонске коморе остаће до даљег наређења на своме досадањем месту код Прокупља, а I степен са Ковиљаче отићи ће на десну обалу Бугариновачке р. код Божурње и ту са трупном комором чекати даље наређење;

2. Претходница:
Командант Н.
Инжињерски полубатаљон.

2. Претходница ће сачекати на Ковиљачи главнину, да јој прије на 1000 м. одстојања, па ће онда продужити кретање ка Прокупљу;

3. Главнина:
Командант Н.
Овим редом:
Телеграфско одељење;
Болничарска чета;
XIX. пешадијски пук;
XII. пешадијски пук;
I и II артил. дивизијон;
3. и 4. батаљон X пука;
1 одељење коњаника;

3. Главнина ће поћи насипом ка Прокупљу у 10 часова пре подне;

Свега: 1 одељење коњаника, $2^1/_2$ пука пешадије, 2 дивизијона артилерије, телеграф. одељење и 1 чета болничара.

4. Заштитница:
Командант Н.
2 одељења коњаника;
1. и 2. батаљон X пука са митраљезима.

4. Заштитница ће поћи за главнином у $10^{\cdot 20}$ часова пре подне и следоваће за главнином на остојању 2500 метара.

5. Лева колона:
Командант Н.
2 одељења коњаника;
XI пешадијски пук;
III дивизијон артилер;
1 оптичка станица.

5. Лева колона поћи ће кад и заштитница десне колоне и ићи ће преко с. Потока, Рожине, Баличевца и Арбанаса ка Прокупљу.

6. Коњица:
Командант Н.
Пук дивизијске коњице сем 1. ескадрона и колико одељења.

6. Коњички пук одржаће додир с левом непријатељском колоном, крећући се правцем преко Облачине ка Прокупљу;

1. Ескадрон.

1. Ескадрон одржаваће додир са непријатељском левом колоном и кретаће се правцем преко Балаинаца и Међе ка Прокупљу.

7. *Ја ћу се* налазити на зачељу главнине.

Усмено сакупљеним старешинама, а писмено команданту леве колоне, коњичког пука, команднру 1. ескадрона, команданту пионир. полубатаљона и команданту коморе, а команданту корпуса телеграфски у изводу.

Командант
Н.

XVII. Задатак

(Наставак XVI задатка)

Тек што је чело главнине почело излазити уз Ковиљачу, командант дивизије добија налог од команданта корпуса из Прокупља овакве садржнине:

„Покушајте да задржите још неко време непријатеља источно од Бугариновачке реке, јер још није довршено заузимање и припрема неких тачака за одбрану Прокупља.

При повлачењу са положаја источно од Бугариновачке р. повуците се са дивизијом на положаје јужно од пута Прокупље — Ниш, између Топлице и Бугариновачке р. Позадина ваше дивизије биће преко Прокупља па десном обалом Топлице. Лево од ваше дивизије на Вртипрау биће дринска дивизија. Командант корпуса налазиће се на Вртипрау (448)

Изложити:

1. Избор и оцену положаја;
2. Заповест команданта дивизије и
3. Скицу распореда трупа на заузетом положају.

Напомена: Шума између Ковиљаче и Баличевца, као и Арбанасца ситнија је са тањим стаблима и за пешадију је пролазна.

Решење XVII. задатка

Према налогу, који је командант дивизије добио из Прокупља, да задржи непријатеља неко време источно од Бугариновачке реке, његов се задатак знатно изменио у томе, што се он сада мора да упусти у борбу са непријатељем. Овој је борби смер искључиво добитак у времену, задржавајући непријатеља, а никако одсудност.

Према оваквом задатку најподесније је за дивизију да се заустави на положају Дебели Брег—Ковиљача и да ту да непријатељу отпор за добитак у времену.

Са овога положаја артилеријско је дејство са центрума положаја, од тачке обележене котом 401, погодно у све наступне правце непријатељеве Овај положај надвишава све непријатељеве наступне правце, да за њега нема тако угодних артилеријских положаја, него мора да гађа одоздо горе. Исто је тако положај погодан и за пешадијску ватру. Земљиште је отворено и прегледно у правцу крила положаја, те је непријатељу отежан обилазак и надкриљавање. У подножју фронта положаја пред десним и левим крилом налазе се села Брест, Мерошина и Баличевац. Ова села, и ако су својим предњим ивицама згодно окренута, нису погодна за одбрану, због тога, што се налазе у долини и што су доста удаљена од главнога положаја. Усљед свога слабога материјала, од кога су израђене куће, као у опште сва наша села, она не могу бити од велике користи ни нападачу као ослоне тачке. Њих, у осталом, треба запалити и онемогућити поседање непријатељу. На левом крилу положаја налази се шума, која је по браниоца од веће штете него од користи. Положај износи по фронту око 4 км. и одговара јачини дивизије за овако демонстративну борбу. Пред положајем се налази Мерошинска река, која не представља собом никакву озбиљну препону. Иза положаја је пак Бугариновачка река, која је доста удаљена и која такође не представља озбиљну препону. Позадина положаја је чиста и пролазна, јер Бугариновачка река не представља никакву препону. Прихватни положај на десној обали Бугариновачке реке је погодан.

У решењу XIV. задатка ја сам изложио, да положај треба поседати само онда, када се увиди начин и правац непријатељскога напада, односно подела његове снаге за напад. У овом нашем примеру ово још није расветљено. У овоме погледу, овде се истиче једна велика незгода у томе, што је непријатељ у коњици знатно јачи, те коњица дивизијска мучно да ће моћи извидити ову поделу непријатељске снаге за напад и правац напада. Но ово се у неколико надокнађује великом прегледношћу са положаја, нарочито са његовог десног крила, одакле се откривају удаља, која теку приближно равноосгојно са правцем фронта положаја, као што се надокнађује и великом вероватношћу да ће обе колоне, по сједињењу код Мрамора, продужити даље наступање својим правцем т. ј. лева колона преко Високе, Рожине и Баличевца ка левом крилу Ковиљаче, а десна колона насипом ка фронту, Дебело брдо Ковиљача.

Сем свега овога, овде је командант дивизије још једнако у неизвесности о правој јачини непријатељских колона, јер се досадањим извиђањем и осматрањем то није могло потпуно утврдити.

Због ових неизвесности, да се трупе не би прерано и безразложно испустиле из руку, заузима се припремни положај.

Припремни је положај, по својој суштини, то и за то, да се трупе држе укупно у заклону на положају, док непријатељ не обелодани своју намеру, како ће моћи, према намери и плану команданта дивизије, или посетити дефинитивно положај за одбрану, или непријатеља напасти, или одступити. У најчешће, пак, прилика припремни положај претходи дефинитивном поседању положаја за одбрану.

Пре но што се, за овај последњи случај, одреди место, где ће се трупе скупити у припремни положај, треба бар приближно определити фронт положаја за одбрану. А за овим треба размислити и оценити, шта је, као највероватније, да ће непријатељ предузети.

Командант дивизије сматра као главни положај, или управо као кључ положаја, место обележено котом 401; то је, у исто време, центар положаја; десно крило положаја је Дебели Брег за 500 метара источно од тачке обележене котом 388, а лево крило положаја је шума јужно од Баличевца.

Замишљајући се тренутно на место непријатеља и ценећи шта он може предузети, командант дивизије налази, да непријатељ може предузети чист фронтални напад, што није вероватно; јер је напад преко овако чистог и отвореног земљишта веома тежак. Затим непријатељ може предузети напад са обухватом десног или левог крила. Није вероватно да ће предузети напад са обухватом оба крила. Непријатељу је десно крило ближе за напад, јер се оно истиче напред; али је, у исто време, напад на ово крило много тежи, него на лево и

непријатељ се излаже опасности, да, на случај неуспеха, буде одбачен од своје одступнице преко Мрамора и бачен на Мораву. Лево је крило истина повучено у назад, према општем правцу непријатељ. наступања, и за напад на ово крило непријатељ мора, тако рећи, да продефилује дуж једног дела фронта браниочевог, држећи, у исто време, јаку снагу на фронту браниочевом, да би био у стању да одбије прелаз у напад, ако би га бранилац покушао. Овај напад на лево крило у толико веће вероватности има, што је ово крило у неколико на правцу наступања непријатељске десне колоне; што, кад један пут непријатељ стане ногом на косу Ковиљачку, он онда, и ако је на нижем положају, дужом туче цео положај и јако угрожава одступници браниочевој, али у исто време излаже и свој десни бок удару дринске дивизије са Врти Пра. Ако би непријатељ управио свој напад на десно крило, тада би командант одреда био принуђен, да у неколико продужи своје десно крило, заузимајући и Међу (314). Ако ли би пак непријатељ управио свој напад на лево крило, командант одреда не би морао продужавати своје лево крило, али би могао скратити десно крило.

Из ових се расматрања још не може извести позитиван закључак о непријатељском правцу напада. Може се само то толико извести, да је вероватније, да ће непријатељ управити свој главни напад на лево крило, него на десно. Због овога, најугодније је, ако командант нареди, да се трупе леве колоне свију из маршевног поретка у заклону позади Ковиљаче, а трупе десне колоне у заклону позади Дебелог Брега, одакле ће моћи свака лако и брзо отићи и посести свој део положаја, који јој буде одређен. —

Пешадија, одмах с почетка, поседа само оне ослоне тачке, које ће, у сваком случају, имати удела у одбрани, па ма куда непријатељ управио свој напад; такво поседање може да се назове „*заузимање положаја*“. Те ослоне тачке, којима се одмах с почетка даје посада, треба да се поседају са довољном снагом, која ће се користити заоставшим временом до борбе, да се на њима утврди и припреми. Но ипак при свем том, јачина ове посаде не треба да је сувише велика, како се не би много снаге превремено испустило из руку. Оваквих ослоних тачака, као што су нпр. групе кућа од тврдога материјала, постојећа утврђења итд., којима би одмах требало дати сталну посаду, ми на овом нашем положају немамо.

Командант дивизије мора још сада размислити, како ће у главноме имати да поседне положај и како да га подели у главноме на одсеке, а детаљно поседање моћи ће тек доцније наредити, кад буде оценио начин и правац непријатељевог напада.

У колико раније стигну трупе на тачке, које треба за одбрану утврдити и припремити, у толико ће ово утврђивање и припремање раније почети и боље се извести. С овог разлога, ја држим, да ће командант најбоље учинити, ако одмах, у главноме, подели положај на одсеке и одмах означи, који ће одсек који пук имати да утврди и припреми, па то одмах и да нареди. XIX. пук ће најпре стићи на припремни положај, њему треба и дати онај део положаја, за који је највероватније, да ће непријатељ на њега управити главни напад, а то је лево крило. После XIX. пука стиже XII., њему треба дати десно крило. Најпосле стиже XI. пук, из леве колоне, и X пук са зачеља главнине и из заштитнице десне колоне, њих треба задржати целе на окупу и то XI. пук позади левог крила иза Ковиљаче а X пук иза средине западно од Коте 401. С обзиром на ово, ја делим положај на два главна дела: десно и лево крило, десно на 500 м. источно од тачке на Дебелом брегу, обележене котом 388, па закључно до насипа. а лево крило одавде па закључно са шумом јужно од Баличевца.

Коњица продужава своје досадање извиђање. Од особите је важности да она одмах извести команданта дивизије, како ће и куда ће непријатељ од Мрамора наступати, јер из тога командант дивизије може да изведе закључак, куда ће и на који део положаја да управи непријатељ свој главни напад. Она ће овај задатак моћи извршити средством сталних патрола на појединим узвишеним тачкама, а главна снага њена да остане на окупу.

Артилерија се поставља на тачке са којих ће моћи тући, по могућству, све непријатељеве наступне правце до на 3000 метара и више, како би што даље непријатеља могла зауставити и принудити га на развијање и задржавање. У овоме нашем примеру, за артилерију је најпогодније место на центру положаја с обе стране пута. Командант дивизије ће означити команданту артилерије само место за артилерију у главноме, а избор тога места у подробности оставља њему.

Артилерија не мора увек да буде сва на једном месту. Ако би се показала потреба да један део артилерије буде нпр. више на десном или левом крилу, то се може тамо и упутити, у коме би се случају командант артилерије имао старати, да, и ако је артилерија поцепана по положају, дејство њене ватре не буде поцепано. При избору места за артилерију треба имати на уму, да се могу добро тући и она места, на која ће вероватно непријатељ поставити своју артилерију. Желети је да артилеријски положај одговара свима овим условима, као што је то срећан случај у овом нашем примеру.

Док непријатељ не обелодани свој наступни правац и док се не покаже, артилерија стоји заклоњено на положају,

тражећи све потребне елементе за брзо отварање ватре на одговарајуће мете, кад јој се покажу у домашају.

Ако се за артилерију не може одмах положај да одреди, тада она остаје позади или са стране пешадијске масе и чека, док то буде могуће. —

Пионири ће, у овом нашем примеру, имати да помогну спрему левог крила, да помогну XIX пуку крчење и удешавање шуме за одбрану и за лако одступање кроз њу са предње ивице, а, сем тога, да поправе и удесе прелазе преко Бугарановачке р. на што већој дужини. —

Пошто је овако одређен, у главноме, фронт положаја и учињена подела на одсеке, то трупе и приступају одмах, чим стигну, утврђивању и спреми извесним својим потребним делом.

Командант дивизије још не може поуздано знати, да ли неће бити потребно, да се његово десно крило још продужи до Међе, те може само команданту XII. пука издати налог да и то место осмотри.

Кад командант дивизије не би могао бити начисто са местом и правцем фронта одбране, било би погрешно да тако рано наређује утврђивање и спрему положаја; јер погрешно утврђивање положаја јако веже руке и утиче на слободу рада команданта. Није увек код припремних положаја питање о утврђивању и спреми тако јасно и просто као овде у овом случају. Ако се мора чекати док се не сазна правац непријатељевог напада, ако има да се чини избор између више одабранбених положаја, тако да се одлука тек доцније изведе, тада се често неће имати довољно времена за потпуније утврђивање и припрему положаја. При оваквим положајима радове ће често видити и открити непријатељска коњица, усљед чега тајност и прикривеност тих радова отпада. И у овоме нашем примеру радови око утврђивања и спреме положаја не могу остати у тајности због тога, што је добра прегледност, те ће то непријатељ издалека моћи видити. При овим радовима, треба увек приближно прорачунати време, до кога непријатељ неће моћи рад ометати. У овом нашем случају, непријатељ неће моћи ометати рад све док не дође до близу Мерошинске р. Да видимо за лево крило. Зачеље XIX пука, кад је налог примљен из Прокупља, могло је бити на мосту преко Мерошинске реке. И док се командант решио. издао заповест, пук се прикупио на Ковиљачи, то је 2·5 к.м., одатле до левог крила је такође 2·5 к.м., према чему ће он за један час бити на лицу места и отпочети рад. А то значи почеће рад у $10^{\cdot 25}$ часова. Ако десна непријатељска колона, која је у $8.^{20}$ часова јутра била својим челом у висини Сечанице, продужи своје наступање у правцу овог крила, без задржавања, она ће моћи стићи до Рожине најраније у 11 часова, што у самој ствари не може да буде, јер чим се приближи заштитници, односно левој колони, мора да застане и успори марш,

ради извиђања и оцене непријатељске снаге. Дакле, лево крило имаће за утврђивање и спрему положаја, у најгорем случају, ипак сразмерно доста времена. Ово је за непријатеља најбољи, а за дивизију најгори случај. Но овако у ствари не би могло бити, јер се десна колона не би овако олако изложила, него би морала сачекати леву колону. А колико ће времена требати левој колони, да поправи мост или да подигне нови из мостовог трена и да пређе преко Мораве, то се не може тачно оценити, јер зависи од степена квара и од мостовог материјала, који колона буде, или не буде, уза се имала. Но, у најбољем случају, овај посао не може трајати мање од једног и по часа. Према овоме ће лево крило имати времена за спрему свога положаја преко $1^{\cdot 30}$ часа, а за оволико се времена, при иначе погодним околностима, може доста урадити. Ово је још један пример више како је важна ствар кварити непријатељу прелазе и комуникације у опште. За остале делове положаја имаће приближно толико исто времена за спрему. —

Бојну комору треба одмах испразнити и сву муницију поделити војницима, па је одмах послати ка муницијоној колони, да се напуни и врати, зашта ће имати довољно времена. При оваквим демонстративним борбама, којима се тражи добитак времена, а не одсудност, потребна је сразмерно већа количина муниције, него при одсуднима; јер ће се ватра почети са већих даљина са јачим трупама и у јачем степену, да би се непријатељ што дуже задржао, истичући већу јачину у први борбени ред и представљајући му, на тај начин, већу јачину трупа но што их у ствари има.

Завојиште се може поставнти у близини моста на Бугариновачкој реци.

У погледу коморе, пошто ће се дивизија сразмерно кратко времена задржати на Ковиљачи—Дебелом брегу, па ће одступити на десну обалу Бугариновачке реке, командант ће наредити, да борбени део колонске коморе остане код Појате, а сва остала комора да пређе с оне стране Прокупља на десну обалу Топлице и да чека даље наређење.

Сем свега овога командант ће навести узрок, због кога се на један пут из марша зауставио и заузео припремни положај, противно његовој јутрошњој заповести за кретање ка Прокупљу, да не би његови потчињени у томе налазили његово колебање.

Заповест ће гласити:

Моравска дивизија

О№ 9

2. децембра 1912. год.

10 часова пре подне

Дебели брег.

З А П О В Е С Т:

О непријатељу немам још нових података.

Да би се још боље припремили и заузели положаји код Прокупља добио сам од команданта корпуса налог, да покушам, да са дивизијом задржим још неко време непријатеља источно од Бугариновачке реке, па потом да заузмем положај јужно од пута Прокупље – Ниш, између Топлице и Бугариновачке реке.

Подела трупа:

1. *Лево крило*:
Командант Н.
XIX пук;
III артилер. дивизијон.

1 *Лево крило* заузеће Ковиљачу од насипа Ниш—Прокупље искључно па у лево.

2. *Десно крило*:
Командант Н.
XII пешад. пук;
I и II артил. дивизијон.

2. *Десно крило* заузеће Дебели брег од насипа закључно па у десно.

3. *Општа резерва*:
X и XI пук.

3. *Општа резерва*: XI пук прикупиће се позади левог крила XIX пука, у близини раскршћа селских путова Дебели брег—Језеро и Баличевац - Бугариновац, а X пук прикупиће се поред насипа западпо од коте 401.

4. *Пионирски полубатаљон*:
Командант Н.
2 чете.

4. *Од пионира* по 1 чета ставља се на расположење командантима крила за утврђивање и поправку прелаза преко Бугариновачке реке.

5. *Коњица*:
Командант Н.
Пук дивизијске коњице.

5. *Коњица* ће остати и даље на досадањим својим правцима и штитити бокове дивизији.

5. *II степен колонске коморе* отићи ће преко Прокупља на десну обалу Нишаве код Топонице.

6. *I степен колонске коморе* отићи ће за II степеном и зауставиће се код села Беле воде.

7. *Трупна комора* биће где и I степен колонске коморе.

8. *Борбени део колонске коморе* остаће до даљег наређења код села Појате.

9. *Ја ћу се* налазити на Ковиљачи (401).

10. *Положај* посести тек кад непријатељ обелодани своју намеру, а дотле га само заузети, расчистити предтерен и утврдити на брзу руку.

Командант
Н.

Усмено прикупљеним непосредно потчињеним старешинама, а писмено команданту леве колоне, коњич пука. командиру 1. ескадрона и старешинама коморе.

Кад команданти пукова приме овакву заповест. они одмах приближно оцењују, колико им је потребно војника за спрему и утврђивање добијеног одсека положаја, шиљу одговарајуће заповести у пресрет својим пуковима, у колико не буду достигли до места, које је означено за прикупљање у смакнуте поретке, да потребан број војника одмах најкраћим правцем дође на дотични одсек за утврђивање. А они сами одгалопирају на добијени одсек, исти, до доласка својих трупа, осмотре и смисле план за спрему и утврђивање, тако да могу издати одмах одговарајуће заповести, чим им трупе пристигну. Остале трупе продужавају без задржавања марш ка одређеном месту припремн г положаја. — Ја налазим да је команданту XII. и XIX. пука довољно половина њихове снаге (по два батаљона) за спрему и утврђивање својих одсека, а остала половина да остане позади одсека.

Налазим да ће бити од интереса, ако овде бацим општи поглед на садашњу важност пољских утврђења и на рад, који ће се вероватно моћи извршити у овом нашем примеру за напред означено време (1^{30} часова), које команданту дивизије вероватно остаје до тренутка, када ће непријатељ почети сметати утврђивању.

Према садањем савршенству ватреног оружја, пољска су утврђења добила још већу важност, него што су до сада

имала. Пољска утврђења, подигнута као што треба, не само да су трупама од велике користи, него су често од неопходне потребе. Она ојачавају отпорну снагу трупа и дају могућности, да се, са сразмерно малим бројем трупа, на извесним тачкама, стави непријатељу јак отпор, или да се непријатељ за те тачке јако веже, а да се за удар на пресудним тачкама и у пресудном тренутку уштеди и употреби што јача снага. И нападач ће по који пут, бити у таквим приликама, да ће и он, у смислу напред реченога, прибегавати утврђивању за време напада, кад не могне даље наступати, као што се то често дешавало у руско-јапанском рату при наиласку на јак отпор.

Као год што сам раније рекао у погледу земљишта, да оно, као средство, треба да служи намерама командантовим, а никако да се намере командантове једино по њему управљају, придавајући му тако велики значај, који оно нема, то исто понављам и овде код утврђења: да и она треба да служе намерама командантовим, а никако да се намере командантове по њима управљају; јер би то веома штетно утицало на иницијативу и исход борбе. Она ће само онда служити намерама командантовим, ако се и при њиховом распореду, изради и употреби, буде водило рачуна о живој снази, војсци, као првом и најглавнијем чиниоцу; па тек да се, према плану (намери) о њеној употреби, подеси план за распоред и израду утврђења. Ако се овако не буде радило, него се утврђења буду подизала пре но што командант устали своју намеру о употреби трупа, односно пре но што смисли план свога рада, — утврђења могу бити од штете, јер вежу за се и команданта и трупе, чиме ограничавају слободу рада и предузећа, као што сам то напред нагласио.

Приступајући спреми и утврђивању положаја, према смишљеноме плану употребе трупа, на прво место долази расчишћавање земљишта пред фронтом положаја и одмеравање остојања за успешно ватрено дејство. Ово је важније и од самога утврђивања. За овим долази подизање таквих заклона, који ће према времену, које ће се вероватно имати на расположењу, за најкраће време рада моћи послужити за угодну употребу ватреног оружја, а затим за заклон стрелаца односно топовске послуге. Ради овога треба узимати такве облике профила, који се лако могу ојачавати, кад и ако за то буде преостало времена.

Препоне треба пред фронтом употребљавати тада и тамо, где се непријатељ може прикривено приближити положају. Препоне треба тако постављати, како ће бити под својом ватром, како ће бити прикривене од непријатељевог погледа издаље, а тако и од његове ватре и како неће сметати сопственом преласку у напад.

Сва утврђења треба, у колико је год то могуће, тако подизати и прилагођавати земљишту, да што мање падају

непријатељу у очи. Ради овога, треба подизати што је могуће ниже грудобране и давати им тако једнолик облик са околним земљиштем, да се од њега ни у колико не разликују. Да би се ово постигло мораће се копати дубљи ровови, што ће бити дангубније него што је то при вишим грудобранима. Често ће бити од велике користи да се подижу стрељачки заклони без нимало грудобрана, него само ровови, а ископана земља да се растури унаоколо. Ако се утврђења не могу тако подићи да не падају непријатељу у очи, треба их маскирати (покрити насипе) травом, грањем и осталим предметима тако, да им изглед из даљине буде сличан са околним земљиштем, да се од њега не разликују.

За обману непријатеља, при овако маскираним утврђењима, треба пред или позади праве бојнице подићи привидне стрељачке (топовске) заклоне, да непријатељу падају у очи и да на њих гађа. Ови привидни заклони треба да су на довољној даљини од правих, да ватра против њих управљена не туче и праве заклоне.

Бури и Јапанци, а доцније и Руси су са успехом употребљавали маске и стрељачке заклоне без грудобрана и то често пред главним положајима, на предњој падини или у подножју узвишења, везујући их са позадином рововима за саобраћај, у смеру ојачања стрелаца у њима и одступања из њих, кад наступи потреба. Оваквим постројем и постављањем ових стрељачких заклона без грудобрана, не само да се добија, уз вишекатну ватру, положнија путања зрна, него су стрелци у њима трпили мало губитака, јер их ти заклони и малодимни барут нису одавали Ови заклони дају и јачи отпор пуним (целим) артилеријским зрнима.

При подизању стрељачких заклона рачуна се на сваког војника по један корак ширине по фронту, и тако за једну чету треба око 200 корака ширине. Између стрељачких заклона појединих чета треба остављати растојања од неколико корака.

Повлачећи трасу стрељачких заклона саобразно земљишту за стављање целога простора пред фронтом и крилима под успешну ватру, добиће се испадни и упадни углови, који ће се узајамно потпомагати уздужном и унакрсном ватром. У колико год земљиште дозвољава, углове треба заокругљавати, да би фронт трупа био што више управан на правац гађања и да би утврђења мање падала у очи.

Често ће бити од веће користи, да се стрељачк изаклони не постројавају по ивици узвишења, него да се спуштају више унапред по нагибу, једно за то, да би се што боље заштитила своја артилерија, која се за дању борбу поставља позади ивице узвишења, а друго зато, да се добије вишекатна ватра; а као најглавније, да се добије што положнија путања зрна, као и да се стављају под ватру сви они простори, који се са ивице не

би могли ставити, него би образовали мртве угле. Узвишења по висини треба само у толико заузимати стрељачким стројем, па и утврђивати стрељачким заклонима, у колико та висина потпуније открива земљиште пред фронтом и крилима; јер што се год преко тога више постављају стрелци, то се више скраћује брисани простор и тиме слаби врло важна особина данашње пушке, у погледу брисаног простора, као што сам то на другоме месту детаљно изложио.[1])

При подизању стрељачких заклона треба се старати да унутрашњи нагиб грудобрана буде што стрмији, а спољни што блажији. За унутрашњи нагиб грудобрана употребити као облогу, бусење, камење и све друго што се нађе при руци. У осталом, при утврђивању на брзу руку, сваки стрелац подиже за се најпростији заклон, да угодно може иза њега гађати и пунити своју пушку.

Ово је био општи поглед, а што се тиче нашега примера, то ће нпр. командант XII пука, чим изађе на свој одсек и осмотри га, исти поделити на пододсеке, по један на батаљон, и наредити, у главноме, куда ће да се повуче траса стрељачких заклона, да се расчисти земљиште пред фронтом и да се одмере остајања. Њему ће бити у неколико на сметњи мала шумица дуж Коновачког потока, но она је у јарузи и може се ставити под унакрсну ватру.

Што се тиче спреме и удешавања одсека положаја XIX пука, то је поглавито спрема шуме за одбрану, удешавајући предњу ивицу за одбрану и засецајући је на најизложенијем месту, ради чега су команданту пука придати и пионири. И командант XIX пука као и командант XII поделиће добијени одсек на пододсеке, по један на батаљон; пионире ће поделити на оба пододсека.

Пошто ће команданти пукова имати на расположењу за спрему и утврђивање положаја до $1^{\cdot 30}$ часова то ће они моћи подићи за то време „мале стрељачке заклоне“. –

Топовске заклоне треба подизати првенствено да што пре буду заклон за послугу, па после поступно да се појачавају према времену, које се и даље буде имало на расположењу. –

Командант дивизије, према овако смишљеном плану рада и према овако изданој заповести, осигурао се, по моме нахођењу, противу сваке изненадности. Командант је, тако да се изразим, испустио из руку свега 4 батаљона за спрему и утврђивање положаја, а сва му је остала снага на окупу. да је употреби тамо, и у оном тренутку. кад и где буде наступила права потреба.

---

1) Види мој чланак: *„О дејству сувременог оружја и узајамном потпомагању родова оружја“* — штампан у „Ратнику“ за 1901. године.

XVIII. Задатак.

(НАСТАВАК XVII ЗАДАТКА).

До 11½ часова пре подне стање се толико расветлило, да је командант дивизије, који је искупио све непосредно потчињене команданте, сем команданта коњичког пука, обавештен: да је десна непријатељска колона, која наступа од Суповца преко села Потока, правцем ка Баличевцу, јака до 1 дивизије, а лева пак колона, која наступа од Ниша преко Мрамора ка Мерошини, да је оне јачина, како ју је оценио сам командант јутрос са Мрамора.

У то време једна дугачка линија неразвијених десетина наступа с обе стране насипа преко Брестанске Високе, чије је лево крило спрам Међе, а десно спрам Редуље. Друга једна таква линија наступа десно од ње, чије десно крило допире до села Облачине. Позади десетина, као и позади и са стране артилерије наступају густе пешадијске масе у неколико линија. Један пук непријатељске коњице, испред кога се повлачи пук дивизијске коњице, наступа правцем од Говеђе Међе ка Лепајској Чуки. Сем тога, око 2 пука непријатељске коњице, испред којих се повлачи 1. ескадрон, наступају правцем преко Балаинца ка Слатини.

Изложити:

1. Заповест команданта одреда;
2. Разлоге за ту заповест;
3. Скицу распореда трупа на положају, пошто положај буде дефинитивно поседнут.

Напомена: Шума на левом крилу положаја прилично је удешена за одбрану и засечена на оном делу у долини Баличевачке реке.

Решење XVIII. задатка.

Пошто је командант дивизије увидео, у главноме, намеру непријатељеву, да предузима главни напад на лево крило, чему се он и надао, то одмах може да изда заповест за дефинитивно поседање положаја.

Доста је дуго времена командант остао у неизвесности о јачини непријатељске снаге. Па ни сада није потпуно начисто, да ли позади ове две дивизије има још и колико снаге. Појава трећег непријатељског коњичког пука наводи га на мисао, да је непријатељска снага већа од 2 дивизије. Много је лакше ценити непријатељеву снагу, док је непријатељ још на маршу у колони, него кад се он за борбу развије. На маршу и у колони најлакше се може оценити снага, кад се узме дужина колоне између маркантних тачака на земљишту, па се та дужина измери на карти и, знајући колико која јединица појединих родова оружја захвата простора у маршевној колони по дубини, лако је прорачунати за целу снагу на целој дубини, или по одсецима и издвајајући поједине родове оружја; или се загледа нека маркантна тачка поред чела колоне, па се гледа у сат, за које ће време поједини делови колоне, или поједини родови оружја, проћи зачељем својим поред те тачке. Прођено време треба помножити са брзином кретања на 1 минут и резултат ће нам дати дубину колоне. Ова лакоћа отпада, кад је непријатељ развијен за борбу, јер су тада неки делови развијени у стрељачком строју, неки су у развијеним фронтовима, неки у колонама двојних редова по водовима на растојању за водну ширину, неки су у смакнутим стројевима и поредцима, неки су још у маршевној колони даље; неки се крећу, неки стоје, неки су заклоњени, а неки не: све то причињава велику тешкоћу и велику извежбаност у оцени снаге, чему се много треба вежбати. При оцени снаге непријатељеве, кад је он за борбу развијен, или се развија, махом се чини погрешка у прецењивању, а много ређе у потцењивању праве јачине. —

С погледом на ову неизвесност о правој јачини снаге непријатељске, командант дивизије мора да буде обазривији и да за сваки случај задржи што јачу општу резерву.

О свему што је до сада о непријатељу сазнао, као и о својој намери, известиће команданта корпуса.

XIX и XII пук, као што смо раније видели, имали су напред за утврђивање и спрему положаја извесан део своје снаге, а то је највише половину и та је половина, у први мах, довољна да поседне бојницу и да принуди непријатеља да застане и да се развије. XII пуку, вероватно, је да ће требати да одмах у први мах развије у први борбени ред још 1 батаљон продужујући десно крило и обраћајући нарочиту пажњу на непријатељску коњицу у том правцу. Четврти батаљон налазиће се као резерва одсека позади десног крила, одакле је добра прегледност у продужењу десног бока. Тако исто и XIX пук, који има да прими главни непријатељев напад, треба још одмах с почетка да развије јаку снагу за ватрену борбу и он може одмах да уведе у први борбени ред три батаљона, а четврти да је спреман позади левог крила да такође одмах ступи у први борбени ред, чим се осети потреба. X и XI пук, као општа резерва, су за сада на подесном месту и неће се још никуда покретати.

Пошто се овде овом борбом не тражи одсудност, него се хоће да води демонстративна борба, да се добије у времену, а потом да се благовремено одступи, то треба непријатеља дочекати са што снажнијом ватром и на сразмерно већим даљинама, него што би се то чинило, кад би се хтела да изводи одсудна борба. Зато треба батаљони, који су одређени у први борбени ред, да развију одмах с почетка, ако не сва четири чете, — ја бих био зато да се развију све четири у стрељачки строј, а оно, у најмању руку, по три. Овако велика ширина фронта, са овако великим бројем стрелаца још од почетка борбе, уз садејство оних делова из батаљонских и пуковских резерава па, по потреби, и из опште резерве плотунском ватром из смакнутих стројева, јер то земљиште дозвољава, а с погледом на близину Прокупља, где се налазе остале трупе и од куда је дивизија могла бити ојачана — причињава, да непријатељ мора обазриво да ради, и систематски припрему напада да изводи, пре но што се одлучи на одсудан удар. Све то, ипак, односи знатно времена, а то команданту дивизије и јесте смер, да што више добије, а непријатељ изгуби у времену.

Усљед садањег савршенства оружја, борбе у садање време дуго трају, као што се то показало у руско-јапанском рату. Ми, при нашим мирнодопским вежбама и маневрима врло брзо, а усљед тога и неприродно, изводимо борбе, па зато о трајању стварне борбе и немамо мерила. И ма да борбе при мирнодопским вежбама и маневрима не могу тако дуго трајати, као у рату, опет то треба да имамо на уму, да се у рату не изненадимо дугим трајањем борбе. У овом нашем примеру са оваквом снагом, на оваквом положају и са ова-

квом. ма и кратковременом, спремом истога, а подразумевајући обе непријатељске стране приближно подједнаког квалитета, како у погледу обуке, тако и у погледу наоружања и морала, — ја држим, да би дивизија била у стању, да задржи нападача најмање овога дана до мрака. Ово у толико пре и више, што ће непријатељ, кад осети да је и дринска дивизија заузела Врти Пра, бити много обазривији у нападу.

Артилерија одмах треба да заузме свој положај и да је готова, да дочека ватром непријатељску артилерију, чим се појави на домету и буде скидала с предњака. Да непријатељ није био довољно обазрив и обавештен о ситуацији, чему је не мало допринела овако велика и добра прегледност, него да је са својим пешадијским масама неразвијено ушао у сферу артилеријске ватре, тада би артилерија своје прве метке управила противу пешадије. Али, при оваквом стању ствари, она ће само једним делом тући пешадију, а други ће задржати у очекујућем положају да дочека непријатељеву артилерију својом силином своје ватре. У данашње време, при овако силном и тачном артилеријском дејсву, она артилерија, ма била бројно и слабија, која је готова на положају и брзо нађе остојање и обаспе непријатељску артилерију својом ватром, при њеном изласку на положај и док још није скинула с предњака, може је за врло кратко време тако поразити, да јој не буде могуће да опстане на положају, а камо ли да нађе остојање и да успешно одговори непријатељској артилерији. У оваквом се сада стању налазе обостране артилерије: артилерија шум. дивизије у повољном а нападачева у неповољном. Отварање артилеријске ватре и мету означује командант дивизије.

Коњички пук ће се полако повлачити испред непријатељеве коњице у правцу левог крила положаја, па кад више не буде места за њега, него буде прикљештен између непријатеља и дринске дивизије, тада ће проћи позади фронта дивизије ка Слатини, ту прихватити 1. ескадрон и обезбеђивати десни бок и позадину дивизије.

Што се тиче места, где ће се командант налазити за време борбе, ја налазим, да он дуго времена може и треба да остане на месту са кога је издао заповест, јер је одатле најбоља прегледност. Он са тога места може отићи само тада, ако би наступио тренутак употребе целе опште резерве и потреба његовог личног удела у томе. —

У погледу скице положаја и распореда трупа на њему, треба се придржавати онога, што сам о томе изложио у решењима ранијих задатака, излажући јасно распореде трупа.

Заповест ће гласити :

Шумадијска дивизија
О № 10.
2. децембра 1912. год.
у 11·45 часова пре подне
Дебели брег.

З А П О В Е С Т:

Непријатељ наступа обема колонама у вези за напад на наш положај Дебели брег—Ковиљача. Лево крило му је преко Брестанске Високе у висини Мећа а десно до Облачине, Артилерија му се креће правцем од Мрамора и од села Потока. Један његов коњички пук је управљен против нашег левог, а два противу нашег десног крила. Целокупна његова јачина износи око 2 дивизије.

Позади нашег левог крила на Врти Прау заузима положај Дринска дивизија.

Наша ће дивизија на овом положају да задржи непријатеља неко време, па ће одступити на положај на десној обали Бугариновачке реке: Бучић (354)—Божурна (370).

1.) *Артилерија* ће одмах отворити ватру делом на непријатељску пешадију, а делом на артилерију, чим јој дође у домашај.

2.) *XII. и XIX. пешад. пук* посешће своје одсеке што јачом снагом за снажно ватрено дејство. Командант XII. пука обратиће нарочиту пажњу на непријатељску коњицу упућену против нашег десног крила.

3.) *X. и XI. пук* остаће на својим местима као општа резерва.

Како батаљонске и пуковске резерве, тако и општа резерва, ако им се укажу подесне мете, могу дејствовати плотунском ватром са ивице гребена.

4.) *Коњички пук*, кад не буде више за њега места пред Дринском дивизијом и непријатељском коњицом, проћи ће позади фронта дивизије ка Слатини, спојити се са 1. ескадроном и штитити десни бок и позадину дивизије.

5.) *Пионири* ће продужити поправку прелаза и путова преко Бугариновачке реке и предузети утврђивање положаја на десној обали Бугариновачке реке по упуству, које је добио референт инжињерије.

6.) *Завојиште* у Божурни.

7.) *Комора* на местима, која сам означио у маршевској заповести.

7. *Ја ћу се* налазити на Ковиљачи (401).

Командант
Н.

Усмено сакупљеним командантима, писмено команданту коњичког пука, а команданту корпуса у изводу хелиографски.

XIX. Задатак.

Плави корпус наступа од Прокупља ка Дервену преко Мрамора и Ниша и то од Ниша у две колоне противу црвеног корпуса, за кога се имају податци да наступа од Књажевца преко Тресибабе ка Дервену и Нишу. Десну колону плавог корпуса образује моравска дивизија, а леву шумадијска. Моравска дивизија наступа путем Ниш—Ћопин гроб—Кнезсело Граманда—Дервен, а шумадијска дивизија путем Ниш--Г. Матејевци—Бели врх—Дубин крст—Љиљак—Липница.

Командант корпуса је на челу главнине моравске дивизије

Целокупна комора шумадијске дивизије ешелонираће се, по прелазу код Мрамора, преко Новогсела и Поповца (где се из мостовог трена подиже мост) ка Комрену, а морав. дивизије преко понтонског моста код Међурсвачке цркве преко Ниша.

Моравска дивизија је редовног свог састава, а шумадијска, место свога пољског артилеријског дивизијона има дивизијон брцке артилерије и само 1 ескадрон коњице.

Кад је 1. октобра у 9 часова јутра чело претходнице шумадијске дивизије, код које се налазио командант дивизије, стигло близу Чагра, поред раније добијених извешћа, да је коњица дошла у тесан додир са непријатељском коњицом, која јој је спречила прелазак преко линије Грамада—Бајтарица—Калафат (Курилово 668) за извијање непријатељске главне снаге: — командант шумадијске дивизије, добија једно задругим оваква извешћа:

Ескадрон је дочекан ватром из Г. Матејевца; у правцу Каменице и Бреснице појавиле су се само непријатељске коњичке патроле.

Ускоро за овим командант шумадијске дивизије чује топовски пуцањ у правцу источном.

Затим командант добија извешћа од патрола са разних тачака: да се знатна непријатељска снага спушта правцем од Калафата (Курилова) ка Теменом врху, Белом врху и Кнезселу, као и ка Детљаку правцем од Грамаде. Мало затим отпочиње артилеријска ватра са Теменог и Белог врха противу претходнице шумадијске дивизије, која избија на Чагар, као

што отпочиње и јача артилеријска ватра и противу предњих делова моравске дивизије правцем од Кнезсела, Цера и Детљака. —

Јачина и састав претходнице шумадијске дивизије је овакав :

2 одељења коњаника; XIX пеш. пук, брцки арт. дивизијон, полубатаљон пионира и 1 вод болничара. —

Изложити:

1. Одлуку и заповест команданта претходнице док командант леве колоне не предузме одговарајуће мере са целом дивизијом;

2. Како цени ситуацију командант леве колоне;

3. Заповест команданта леве колоне према оцењеној ситуацији и док не добије наређење од команданта корпуса. —

Пошто је командант леве колоне већ издао своју прву заповест, у колико се налазио позван да је изда. и по њој отпочео рад, добија од команданта корпуса овакво наређење у 10 часова пре подне:

По до сада прибављеним податцима, непријатељска снага, која се појавила на линији: Детљак, Кнезсело, Бели и Темени врх, износи до $1^1/_2$ дивизије. Намеран сам да је нападнем. Моравска дивизија нападаће на фронт Детљак—Кнезсело, а шумадијска лево од ње са обухватом непријатељског десног крила. Лево крило моравске дивизије простираће се до пута Ниш—Г. Матејевац ка Циганским деловима.

Позадина Моравске дивизије је преко Ниша на Међуровачку цркву где се подиже понтонски мост, а шумадијске дивизије преко Поповца к Мрамору.

Командант корпуса налазиће се на Ћопином гробу. —

Изложити:

Накнадну заповест у смислу овог добијеног наређења.

Напомена:

1. Као што се из карте види, земљиште је у правцу Теменог и Белог врха тако стрмо и каменито, да се по њему ван путова може кретати само пешадија; по путовима може се кретати и коњица и артилерија. Земљиште пак севернije од поменутих тачака пролазно је за све родове оружја;

2. Ниш сматрати да није утврђен. —

Решење XIX. задатка.

Овде у суштини имају да се реше два задатка. Задатак команданта претходнице, док командант шумад. дивизије не предузме рад са главнином и задатак команданта шумадијске дивизије. —

Командант претходнице цени ситуацију овако: претходница се у овом случају, што је при сусретним борбама скоро увек редовно, налази у доста тешкој ситуацији да би могла успешно да одговори своме задатку, док јој главнина не притекне у помоћ.

Она се налази пред надмоћнијим непријатељем, који је на подеснијем положају и по изгледу знатно развијен за борбу, према чему се претходница, да би главнини прибавила времена и простора за развој у борбени поредак, мора јако ангажовати и не дозволити непријатељу, да је у томе омете, старајући се да одржи Чагар у својој руци пошто-пото, док се главнина не развије за борбу, из чега излази да се претходница у прво време мора држати одбране.

За претходницу је још једна незгода у томе, што јој за сада није при руци пољски него брцки дивизијон, који се неће моћи упустити у борбу са непријатељском пољском артилеријом, него ће се морати ограничити на дејство противу пешадије и коњице, где се појаве.

Командант претходнице, дакле, у свом обиму и делокругу, цени ситуацију са свога гледишта, као што ће је ценити и командант леве колоне, наравно у ширим границама, са свога гледишта, — смишља план и издаје заповест у духу опште намере, коју је из јутрошње маршевне заповести могао да увиди.

Нека је маршевни поредак претходнице био овакав: у предњој трупи: оба коњичка одељења, 1 батаљон, 1 батерија и 1 чета пионира; у главној трупи остатак уобичајеним редом.

План команданта претходнице је: да одмах развије на Чагру у први борбени ред 3 батаљона, а брцку артилерију да уведе у дејство за отварање ватре на тактички најважније мете у овом тренутку, а у домашају њеног ватреног домета; четврти батаљон у други борбени ред позади левог крила; превија-

лиште код моста на Бреничком потоку поред пута Ниш—Матејевци.

Према овоме сада није тешко издати заповест.

Ово ће све да уради командант претходнице без обзира на присуство команданта дивизије и не очекујући од њега никаква упуства и наређења; — у томе се и састоји његова самосталност и иницијатива, као команданта претходнице.

Он ће о овоме само известити команданта дивизије, који ће даље наредити, ако штогод имадне у том погледу.

Сад настаје задатак команданта дивизије.

Прво је питање, како командант дивизије цени ситуацију; јер тек, после брзе а свестране оцене прилика и околности, које су у домашају његовом, може се он решити на неко предузеће целисходно и саобразно намери команданта корпуса, не очекујући од њега нарочито наређење при овако неочекиваном сукобу са непријатељем; пошто би од нерада, усљед очекивања наређења, могле да наступе рђаве посљедице, и очекивањем би командант дао о себи и својој спреми неповољну оцену. У рату је боље и погрешно радити, само одлучно и енергично, него оклевати и чекати наређење. При оваквим приликама и околностима, сем чисто тактичких обзира, морају се имати у виду и други обзири

Према духу задатка, корпус је намеравао, да се преко Грамаде креће ка Дервену противу непријатеља, из чега излази, да је намера командантова *нападног карактера* све до заузећа Дервена. Усљед непотпуних и непоузданих података, који су се имали о непријатељу, као и вероватноће, да се непријатељ пре зоре кренуо и могло се десити овако изненадни и неочекивани сусрет са њиме, што ни у колико не разрешава команданта леве колоне да дејствује нападно.

Да ће при овом сукобу да се развије борба у сусрету, очигледно је, јер ће се обе стране отимати о важну косу: Детљак, Цер, Калафат (Курилово). као ослонац за даља своја предузећа.

Против шумадијске дивизије непријатељ се до сада појавио код Г. Матејевца преко Теменог и Белог врха и од Јасеновца преко косе северно од Кнезсела. Али са коликом се снагом појавио и шта ће још из позадине слеедовати, за то нема података, нити се то може још оценити. А пошто је дивизија, лева колона, у саставу корпуса и сада у непосредној вези са моравском дивизијом, као десном колоном, то се тиче више команданта корпуса да оцени општу јачину непријатеља, а команданта леве колоне ствар је, да свом својом снагом садејствује са моравском дивизијом за остварење, задатком, утврђене намере команданта корпуса. Сем тога, он треба одмах и трајно да извештава команданта корпуса о непријатељској снази, у колико се може оценити, као и о

свему другоме, што се деси на овој страни и шта командант буде предузео.

Из овога, што се до сада код непријатеља обелоданило, командант леве колоне може извести закључак: да непријатељ наступа у две колоне, јачом преко Грамаде и Кнезсела, а слабијом преко Љиљака и Белога врха. Овај закључак о непријатељској јачој и слабијој колони командант леве колоне, према до сада разјашњеном стању ствари, може као највероватније да закључи по створу земљишта и угодности кретања, а не и према показаној непријатељској снази; па, према томе, и овај закључак треба тек да се провери. О непријатељској снази, коју лева колона против себе има, толико се мало зна, да се из тога још не може ни приближно да зна, да ли је то главна снага те непријатељске десне колоне, или је то само њена претходница, јер се одоздо горе може да види и оцени само оно, што мине ивицу висова и почне се доле спуштати, а не и оно, шта се иза ивице висова налази. У томе су поглавито узвишенији положаји претежнији од нижих положаја, јер се са њих много боље може да прегледа земљиште, да оцени јачина непријатеља, да види његов распоред и отуда изведе закључак о његовој намери; а сем тога, боље се трупе заклањају од ватре, и осећају се повољније и у моралном погледу.

Као што се из свега овога види, и при овако непотпуним податцима о непријатељу, пред којима би мање спреман и способан командант леве колоне застао и чекао наређење од команданта корпуса, да га извуче из двоумице и неприлике, спреман и разуман командант, скроз и скроз посвећен служби и предан својој дужности, неће двоумити ни једнога тренутка, већ ће знати шта му треба да ради, па ће и радити, а то је: прикупити своју колону и предузети све мере за напад, чим му то буде могуће.

Оваква неизвесност о снази непријатељевој и његовој намери друкче би утицала на одлуку команданта леве колоне, да је он самосталан. Да је он самосталан и да се са својом дивизијом нашао у оваквим околностима, на оваквом земљишту, према овако непотпуним податцима о непријатељу, тешко да би се тако брзо могао решити на напад, док се стање ствари боље не расветли. У овоме је поглавито и разлика у раду самосталног тела и тела у вези са другом снагом, јер старање о дејству целине припада овде команданту корпуса, који је свакојако до сада боље обавештен о целој ситуацији, него командант леве колоне, а старање о дејству делова припада њиховим командантима у духу опште раније постављене намере, док командант целине, према новој ситуацији, намеру не преиначи.

Нема сумње да се обе колоне, у погледу земљишних особина, налазе у много неповољнијим приликама него не-

пријатељ; али то не сме да буде од тако пресудног значаја, да се не предузме енергичан напад, кад остале прилике то налажу.

Пошто из целога стања ствари потиче, да одлука команданта леве колоне треба да буде у основи енергичан напад, пошто се маршевна колона упути и постави у најподеснији за то положај, то сада командант има да реши, како да изврши ту припрему за напад и како да се за борбу развије. Као и раније што смо говорили, тако и овде, командант треба да се реши на које крило да управи свој главни напад. Ако би командант управио свој главни напад противу левог крила трупа непријатељевих, које су се појавиле противу ове колоне, тада би он, с једне стране, притеснио моравску дивизију, те не би имала довољно и угодног простора за свој развој. а, с друге стране, непријатељске су колоне тако близу, да то не би био напад на лево крило непријатељске десне колоне, него би био напад на општи центар непријатељски, што ни у колико не би било разложно, јер је и у погледу земљишта туда напад тежи. С погледом на ово, команданту остаје, да, уз јако ангажовање непријатеља с фронта, изврши главни напад на његово десно крило са обухватом истог. Овим се, истина, не постиже то, да се, у случају успеха, оцепи једна непријатељска колона од друге, него да се натерује ка другој. Али то је, као што смо и раније видили, споредна ствар; главна је ствар да се непријатељ победи, а напад на десно непријатељево крило нуди више изгледа на победу. Сем тога, у случају неуспеха, нападом на десно непријатељево крило, има се позади себе погодних прихватних положаја, док нападом на лево крило — нема. Нападом на десно крило и у случају неуспеха моравске дивизије боље се може прихватити и заштити њено повлачење.

Командант леве колоне овако мисли за себе, но непријатељ није заузео положај и не стоји на њему, него се креће на сусрет; не оставља дакле слободу рада и иницијативу команданту леве колоне, него изгледа као да тежи, да му је преотме и да га принуди на одбрану, или бар са спуштањем низ Бели врх у Г. Матејевац, да дође у тешњу везу са својом левом колоном преко Кнезсела. При сусретним борбама, обично је тежња једне и друге стране, да у развијању у борбени поредак из маршевног поретка и у нападу, једна другу предухитри: да јој преотме иницијативу и принуди на одбрану. Она страна, која буде предухитрена, ограничава се тренутно на одбрану на каквом угодном положају, на који се може прикупити и за борбу развити и стара се, да непријатеља задржи, док се за борбу не развије, па одмах прелази у напад; јер се само нападом постижу позитивни резултати, као што је ово већ раније речено. У овом нашем примеру, непријатељ се налази у погоднијим околностима него лева колона,

јер не само да се налази на погоднијем положају, него изгледа да је делом и за борбу развијенији и зато, у први мах, командант леве колоне мора бити обазрив, док му главнина не стигне. Њему треба још читав час док му стигне зачеље главнине у висину Чагра, а непријатељу би дотле требало са Теменог и Белог врха 42 минута, кад би се кретао без задржавања, но то му неће бити могуће, јер ће га задржати претходница.

Претходница зна своју дужност и улогу, а то је, да се, при сукобу са непријатељем, не само стара да му оцени снагу, њен распоред и вероватну намеру, него да прибави главнини времена и простора за развијање у борбени поредак на погодном положају. То ће претходница и учинити, у овом случају својим развојем и дејством према непријатељу, старајући се да, пошто-пото, одржи Чагар у својој руци, као што сам напред већ казао у задатку команданта претходнице.

Ја узимам да је маршевни поредак леве колоне у главноме био овакав: коњица напред, претходница од: XIX. пука, 2 одељења коњаника, брцког дивизијона, полубатаљона пионира и 1 вода болничара, — а остало у главнини: на челу једно одељење коњаника, 2 батаљона X. пука, I. и II. пољ. артиљ. дивизијон, друга 2 батаљона X. пука, XI. и XII. пук. Коњицу сам напред одаслао независно од претходнице зато, што се није имао додир са непријатељем, што је команданту леве колоне много стало до тога, да што пре сазна да ли су висови Бели врх, Циганski делови, Љиљак слободни од непријатеља. Брцки дивизијон придао сам претходници због тога, што брза појава артилерије на неком вису овако брдовитог земљишта може да задржи далеко непријатеља и да учини, да непријатељ сматра да против себе има знатно већу снагу, но што је то у ствари.

Према свему напред казаноме одлука и план рада команданта леве колоне је:

Да пошто-пото задржи Чагар у својим рукама, доводећи што пре на њега сву артилерију из главнине, да би у прво време задржао надирање непријатеља, а потом да му служи као ослонац за напад; да упути X. пук насипом ка Каменици лево од XIX. пука; да XI. и XII. пук упути преко Виника правцем ка Бреници; да упути ескадрон преко Градске стране или Старчевог брда у извијање у правцу непријатељског десног бока и позадине; да о ситуацији и о својој намери одмах извести команданта корпуса, а потоме да изда одговарајуће заповести.

Ја сам у овом задатку нарочито узео брцку артилерију, због тога, што њено поље рада управо и јесте за овакво земљиште, како је ово преко којег се имала лева колона кретати. Брцка артилерија може да прође скоро свуда, куда

може да прође пешадија колоном по 2 и куда може да прође појединн коњаник. Њено дејство разликује се од дејства пољске артилерије поглавито у јачини удара и у домету. Док је код пољске артилерије око 3000 метара граница још доброг дејства, дотле је код брцке артилерије око 2500 метара као граница њеног доброг дејства. Разлика између њеног дејства и дејства пољске артилерије мање је осетна противу живих мета него противу мртвих. У борби са пољском артилеријом, пољска је артилерија знатно надмоћнија. — Брцка артилерија се креће брзином као и пешадија; заузима у маршевном поретку много мању дубину, него пољска артилерија; врло је спретна, савитљива и лако и брзо излази на све положаје, тако, да је она несравњено мање зависна од земљишта, него ли пољска.

У овом нашем примеру, непријатељска се артилерија појавила на Белом врху, али каква је, да ли је пољска или брцка, не зна се. Бели врх је удаљен од Чагра, где је за сада угодан положај за артилерију леве колоне, на 3500 метара. То је остојање, на коме је брцка артилерија безуспешна. И зато ће њена мета бити непријатељска пешадија, а не артилерија; а да ли ће против ње дејствовати непријатељска артилерија са Белог врха, или ће се спустити ниже, то ће се видити тек у даљем развоју борбе.

Командант леве колоне има уза се, сем команданта претходнице, све остале непосредно потчињене команданте, па ће са њима изаћи на најпрегледнију тачку на Чагру и, пошто се добро орјентише и смисли нападни план, издаће овакву заповест:

Шумадијска дивизија
О № 20.
1. октобра 1912. г.
у 9^{30} часова јутра
Чагар.

З А П О В Е С Т:

Непријатељ се појавио на линији Детљак—Кнезсело—Бели и Темени врх, одакле је отворио артилеријску ватру на претходницу моравске и наше дивизије.

Намеран сам да га нападнем.

1. *I и II артилеријски дивизијон* из главнине доћи ће што пре на Чагар и, уз брцки дивизијон, својом ватром потпомоћи претходницу у задржавању непријатеља док не стигну остале трупе и док се дивизија не развије за напад.

2. *У први борбени* ред одређујем XIX и X пук:

XIX пук за напад преко Чагра на Бели врх тако, да му се лево крило простире до насипа Ниш—Каменица прав-

цем ка Дубином Крсту (776), десно крило да одржава везу са моравском дивизијом; а

X пук лево од XIX за напад на Темени врх и Градску страну, одржавајући везу са XIX пуком;

3. *У други борбени ред:*

XI и XII пешад. пук, који ће скренути са досадањег правца па ићи преко Виника правцем ка Бреници у обухват непријатељског десног крила;

4. *Командир коњичког* ескадрона, штитећи лево крило и бок дивизије, извиђаће правцем преко Градске стране или Старчевог брда у правцу непријатељског десног бока и позадине, да сазна колика је непријатељска снага;

5. *Пионирски* полу-батаљон придружиће се другом борбеном реду;

6. *Завојиште* ће бити у артилеријској касарни;

7. *Борбени део* колонске коморе (одредити колико и чега) доћи ће на Градско поље и ту чекати даље наређење;

8. *Трупна комора* и I степен колонске коморе доћи ће код Поповца и ту остати до даљег наређења;

9. *II степен* колонске коморе чекаће даље наређење на Мрамору;

10. *Ја ћу се*, у прво време, налазити на Чагру, а после код II борбеног реда.

Командант
Н.

Усмено свима присутним, непосредно потчињеним командантима, а писмено командиру ескадрона и старешинама коморе. Команданту корпуса у изводу.

Пошто је командант шумадијске дивизије издао ову заповест добија од команданта корпуса заповест за напад.

Према тој заповести командант шумадијске дивизије не би имао шта више да нареди, јер је он већ, према правилној оцени ситуације, својом одлуком и заповешћу погодио намеру команданта корпуса.

Остало би му још само, кад се дивизија прикупи и стане чврстом ногом на положај Чагар—Виник, као ослонац за напад, да нареди брцком дивизијону, да се неопажено повуче са положаја и да оде на лево крило да се стави под команду команданта X пука за дејство противу непријатељског крајњег десног крила.

XX. Задатак.

Плава дивизија, у својој земљи, заноћила је 15. октобра у околини Прокопове Кутине.

Командант дивизије добија преко ноћ налог, да се сутра изјутра крене низ Кутинску реку и да заштити Ниш противу предузећа црвене дивизије, за коју су добијена извешћа, да је 15. октобра у вече стигла преко Ражња на преноћиште у околини Алексинца.

I.

Показати:

1. Кратку оцену ситуације;
2. Заповест команданта дивизије за марш.

Напомена:

1. Сматрати да Ниш није утврђен;
2. Нишава је надошла да се не може нигде газити.

II.

Кад су: коњички пук од 5 ескадрона са митраљеским оделењем и 1 коњичком батеријом, а потом и претходница плаве дивизије стигли до Нишаве, нашли су, да су непријатељска коњичка оделења порушила све мостове на Нишави од Медошевца до Сићевачке клисуре, тако, да је командант плаве дивизије био принуђен да подигне понтонски мост код цигљана близу утоке Бреничког потока.

Пошто је подигнут мост прешао је преко њега коњички пук са својом батеријом, а потом и претходница. Кад је претходница стигла својим челом близу Св Пантелеје, у 1 час по подне, командант претходнице добија од команданта плаве дивизије овакав налог:

„Услед поремећаја понтонског моста, дивизија неће моћи продужити прелаз преко Нишаве још за 1 час; 3 батаљона III. пука пешадије и 1 батерија из главнине, који су прешли Нишаву и који се крећу за претходницом, као и коњички пук од 5 ескадрона са коњичком батеријом, који је раније

изаслан у правцу к непријатељу, стављају вам се под команду, са задатком: да продужите марш и да дивизији осигурате погодан положај на северо-западној страни од Ниша; команданту III. пука и командиру 2. батерије II дивизијона наређено је, да вам се ставе под команду, а команданту коњице доставите сами ово наређење.

Кад је чело претходнице у 2^{30} часова по подне било у Градском пољу, командант претходнице добија од команданта коњичког пука извешће (од раније изаслатих даљних официрских патрола), да једна непријатељска колона, у јачини око 4—5 батаљона пешадије, 2 батерије и 1 ескадрона коњице, наступа северно од Попове главе и да јој је чело било у 2^{10} часова по подне код изворног дела Поповог потока; друга једна колона, по изгледу јача, наступа насипом од Топонице, чело је било у 2^{10} часова спрам Чифлика. Коњица ове колоне, у јачини око 6 ескадрона са 1 коњичком батеријом, застала је у заклону позади Ристиног сада.

Ускоро по овоме добија командант претходнице и друго извешће од команданта коњичког пука, којим потврђује садржину првог извешћа и јавља да се са пуком зауставио у угибу југозападног дела Виника мотрећи на непријатељску коњицу.

Изложити:

1. Како мисли командант претходнице да реши задатак? Шта ће да ради по пријему ових извешћа? И коме ће и какво извешће послати, а какву заповест издати?

2. Образложити свој рад.

Решење XX. задатка.

I.

Командант дивизије налази се са дивизијом нешто мало ближе Нишу него непријатељ. И, ако се непријатељ не би пре сванућа кренуо на марш, има изгледа, да ће он пре непријатеља стићи да заштити Ниш.

Дивизија има да прође кроз Кутински теснац и да пређе преко Нишаве кроз варош, да би се пре непријатеља дочепала положаја на северо-западној страни од Ниша.

За пролаз кроз теснац не може очекивати никакве сметње од стране непријатеља, али за прелаз преко Нишаве није искључена могућност да непријатељ што год не предузме у циљу спречавања.

Из овога излази да је у интересу успешног решења задатка, да се командант крене, са дивизијом, ако не пре сванућа, а оно бар одмах по сванућу, како би предухитрио непријатеља у заузимању Ниша као једне тако важне тачке у сваком погледу.

Према овоме одлука је командантова да се крене што раније и да маршује без задржавања, сем застанака, до заузећа напред поменутих положаја.

С обзиром на ово, командант ће још преко ноћ, чим је добио предњи налог, издати авизо-заповест у колико сати сутра да буду трупе готове за полазак и кад и где да дођу непосредно потчињене старешине за усмени пријем маршевне заповести.

Пошто за време поласка овде преовлађују обзири тактички над обзирима угодноста трупа, то ће командант морати нешто жртвовати од одмора трупа, да би се раније дивизија кренула на пут. Сунце у октобру излази у 6 часова јутра и најдоцније дивизија треба да се крене т. ј. у то време трупе треба да су готове за полазак.

Авизо-заповест, коју командант преко ноћ изда узнемириће мало команданте, командире и дежурне, а остале старешине и војнике не, јер њих не треба дирати до времена устајања, а тада их избудити и наредити спрему.

Команданту је у интересу да зна, да ли ће се што год од непријатељске снаге кретати и уз леву обалу Мораве, а да би о томе благовремено могао бити извештен, он може зараније послати једну самосталну официрску патролу преко Ниша, Мрамора, Суповца и Греача, ради чега ће у авизо-заповести наредити, да му командант коњичког пука упути одмах једног умешног и окретног официра као вођу самосталне патроле а 10 коњаника, који ће га пратити, да буду спремни за полазак у 4 часа јутра.

Кад се одређени коњички официр јави команданту дивизије, он ће му издати овакву заповест:

Казаће му све оно што ће изложити у заповести за марш дивизије до закључно тач. 3, а сем тога још и ово:

Патрола ће поћи у 5 часова јутра преко Ниша, Мрамора, Суповца, Греача к Алексинцу, да извиди, да ли се што год од непријатељеве снаге креће уз леву обалу Нишаве;

Са подесне тачке осмотрити, колика се непријатељска снага креће уз десну обалу Мораве к Нишу;

На случај да патрола не наиђе на озбиљнију снагу непријатељеву на левој обали Мораве до у висину Алексинца и, пошто осмотри снагу непријатељеву на десној обали и пошље ми извешће, вратиће се у састав своје команде најкраћим путем;

На случај пак да наиђе на јачу снагу на левој обали Мораве, остати с њом у додиру до даљег наређења пратећи њено кретање и извешћавајући ме о томе, као и о месту преноћишта. —

Узмимо да је командант у авизо-заповести наредио да трупе буду готове за полазак у 6 часова јутра а старешине да дођу за пријем заповести у 5^{30} часова јутра, његова ће заповест гласити:

Плава дивизија
О № 7
16. октобра 1912 год.
у 5^{30} час. јутра
Прокупова Кутина

ЗАПОВЕСТ:

Непријатељска дивизија, наступајући преко Ражња, заноћила је синоћ у околини Алексинца.

Наша дивизија има задатак да се крене јутрос низ Кутинску реку на положаје северозападно од Ниша, да заштити Ниш од те непријатељске дивизије.

1. *Коњица* ће се са својим митраљеским одељењем и коњичком батеријом кренути одмах, у 6 часова јутра, путем низ Кутинску р. преко Ниша ка Топоничким висовима. За прет-

ходницу и главнину дати по 2 оделења коњаника. Везу са командантом дивизије одржавати срествомпокретне станице. Кретати се брзином 8 км. на сат.*)

2. *У претходницу*, под командом Н., одређујем: 2 оделења коњаника, I пеш. пук, 1 батерију, пионирски полубатаљон, ваздухопловно оделење, 1 станицу телеграфског оделења, 1 вод болничара и мостовни трен. Мостови трен, чим дође до Нишаве, подићи ће понтонски мост на Нишави, на подесном месту, од утоке Кутинске реке до утоке Брeничког потока.

Претходница ће се кренути одмах за коњицом, у 6 час. јутра, преко Ниша и Ристиног Сада ка Поповој глави и кретаће се на 2·5 км. пред главнином.

3. *Главнина* под командом Н. овим редом: 2 оделења коњаника, 2 станице телеграф. оделења, 2 батаљона II пеш. пука, остатак I, II и III дивизијон артилерије, 2 батаљона II пеш. пука, III и IV пеш. пук, остатак болничарске чете, — кренуће се за претходницом чим добије одстојање од 2·5 км.

4. *Борбени део колонске коморе* (казати који и колики делови) кретаће се за главнином на 5 км. до Суводолског потока, где ће се зауставити до даљег наређења.

5. *Трупна комора* кретаће се одмах за борбеним делом колонске коморе, па ће се и она зауставити код Суводолског потока до даљег наређења.

6. *I степен колонске коморе* кретаће се за трупном комором на одстојању 8 км. и зауставиће се код Емине Кутине до даљег наређења.

7. *II степен колонске коморе* доћи ће код Гаџиног х. и ту чекати даље наређење.

8. *Ја ћу се* налазити на челу главне трупе претходнице.

1. Свима усмено.

2. У 4 часова јутра одаслата је једна самостална коњич. официрска патрола преко Ниша и Мрамора левом обалом Мораве ка Греачу, да извиди, да ли се што год од непријатељске снаге не креће к Нишу левом обалом Нишаве, као и да са тог правца са стране оцени колика се снага непријатељева креће десном обалом Нишаве.

3. Исхрану вршити из коморе, а по потреби и куповином.

II.

Према другом делу задатка, командант претходнице остављен је за неко време сам себи и својој увиђавности. Чим је добио извешће од коњице, он се мора сам, по своме нахођењу, одлучити, шта има да предузме, да свој задатак реши; јер је командант дивизије далеко, да би га могао питати, а

*) Види на крају решења овог задатка.

и неоправдано би било и да га пита, пошто му је командант дивизије већ наредио, шта је имао да му нареди. Истина, командант претходнице добио је налог да дивизији осигура погодан положај на северо-западној страни Ниша, још док се о непријатељу имало мало података и није се знало, да се он већ тако близу Ниша прикучио, па је командант дивизије желео, да подаље од Ниша сусретне и задржи непријатеља.

Командант претходнице мора се питати, који је то погодан положај северо-западно од Ниша, који би требало осигурати дивизији? За дивизију би, без сумње, угодно било, кад би претходница, до доласка њеног, могла задржати у својим рукама Чамурлијски положај, или, у најмању руку, косу Ристин сад—Тресни брег, да би дивизија после имала веће слободе у раду и простора, било у погледу заузимања Виника за одбрану, било за предузимање напада. Али, је ли стање ствари такво, да командант претходнице може остварити ово, што би за дивизију угодно било, или се командант претходнице мора ограничити на заузимање и одржање само Виника до доласка дивизије, што не би потпуно одговарало духу задатка, јер Виник се не налази на северо-западној страни од Ниша, него на северној. Овде се јасно истиче потреба иницијативе и самосталног мишљења и рада потчињеног старешине у духу намере и заповести претпостављеног, у колико то само прилике и околности дозвољавају. Ако би се командант претходнице буквално везао за налог команданта дивизије и продужио свој марш, без обзира на тако блиско присуство непријатеља, за које командант дивизије није знао, па би хтео пошто-пото да заузме и одржи Чамурлијски положај или Тресни брег—Ристин сад, шта би као највероватније отуда могло бити? Било би то, да до Чамурлијског положаја не би могао пре непријатеља ни доћи, него би га морао нападати и освајати, јер је непријатељска лева колона ближа овом положају од претходнице. А би ли било оправдано, да се претходница излаже таквој опасности, да од јачег непријатеља буде потучена пре но што јој сопствене трупе из главнине буду могле притећи у помоћ? Ја налазим да не би. А да је непријатељ јачи, о томе једва да може бити сумње, кад се зна да отуда наступа дивизија и кад се из коњичког извешћа види, да су обе колоне јаче од претходнице. То што је коњица осмотрила без сумње је претходница дивизије са левом побочницом. Из ових дакле разлога мисао о заузимању Чамурлијског положаја, командант претходнице мора одмах напустити као неоствариму. Што се тиче положаја Ристин сад—Тресни брег, он је ближи претходници но непријатељској десној, а на једнаком удаљењу као и непријатељској левој колони, те ни њега без борбе не може заузети. Зато и овај положај мора да отпадне из истих

разлога као и Чамурлијски. Остаје сада у комбинацији још Виник. Он је од чела претходнице у страну 2 км., од непријатељске десне колоне на 9 км, а од леве на 6 км. Дакле, претходница ће имати времена и могућности да заузме Виник пре непријатеља и без борбе. Но и ово заузимање Виника мораће да се врши на брзу руку, јер ће и непријатељ убрзо стићи пред положај, пошто је коњица слабија од непријатељеве, те непријатељу тешко да може ма у колико марш успорити. Од ње ће довољно бити, ако она могне спречити непријатељској коњици заузимање Виника, како не би успорила марш претходници и задоцнила јој заузимање Виника.

Кад би претходници и испало за руком, да без борбе заузме положај Чамурлијски или Тресни брег—Ристин сад, велико је питање, да ли би она, према оваквом непријатељском наступном маршу, при чему је још и бројно јачи, била у стању, тако удаљена од брзе помоћи својих трупа из главнине, да одржи те положаје? Ја налазим да не би била у стању; јер, сем бројне непријатељске надмоћности, десно крило је и једнога и другога положаја изложено јаком удару непријатељеве леве колоне; што значи, да би се претходница одмах нашла обухваћена с десног крила и у унакрсној ватри, да би брзо морала напуштати те положаје, ако не би хтела да коначно на њима буде сатрвена. Сем тога, ови положаји ни иначе нису у свему тако погодни за одбрану. Виник, пак напротив, у сваком погледу несравњено боље одговара свима условима одбране: измакнут је из обухвата непријатељевих колона; надвишава сво околно земљиште на даљини даљњег артилеријског дејства; чисто му је и отворено поље ватреног дејства и прегледност, на великој даљини, како у правцу фронталном тако и у правцу крила и бокова; угодан је за вишекатно ватрено дејство. У опште као један засебан вис, четвртастог облика, приближује се готово идеалном положају за један здружени одред до јачине дивизије. А, сем свега осталога, најближи је прелазу дивизије, те она брзо може притећи у помоћ претходници на њему противу непријатељске веће снаге. Он својом близином штити Ниш и прелаз дивизије преко Нишаве.

Из целога овога расматрања истиче се коначна одлука команданта претходнице, да он треба да заузме положај Виник и да га брани, пошто-пото, до доласка дивизије.

Одакле ће командант претходнице издати заповест за заузимање положаја Виника и да ли ће га одмах посести дефинитивно, или ће своју снагу прво поставити у припремни положај, док непријатељ не покаже своју намеру и распоред снаге?

И сувише би прерано било, да командант, одмах и пре но што лично изађе и осмотри положај и непријатеља, изда заповест за заузимање или поседање истог. У први мах није

ништа друго потребно за претходницу до да јој нареди, да промени правац марша и да маршује ка западном најузвишенијем делу Виника. И тек кад командант претходнице изађе на Виник са непосредно потчињеним старешинама и изврши нужно осматрање, издаће заповест за поседање тог положаја.

Што се пак коњице тиче, њен је сада задатак двојак: да задржава непријатељску коњицу и да прати сваки корак обеју непријатељских колона и о томе непрестано да извештава команданта претходнице. Њој ће бити потребно да јој командант одмах пошље заповест.

Пошто је непријатељска коњица јача и у изгледу је, да ће се у брзо појачати са још 1 ескадроном леве колоне, то ће ју ово-страна коњица најлакше моћи задржавати, као што би задржавала и непријатељеву пешадију, својом ватром.

Као што је познато, коњичка је артилерија истог калибра као и пољска, а од ње се разликује поглавито у брзини кретања, усљед тога што јој послуга не седи на предњацима и не јаши на дешњацима, него јаши на засебним коњима. Коњичке је артилерије брзина кретања таква, да она свуда може да прати своју коњицу и да јој служи као јак ослонац, не само у борби противу непријатељеве коњице на коњу, него и у борби пешке у држању и нападању појединих земљишних предмета, одсека и прелаза противу непријатељске пешадије или коњице. Коњица наоружана карабином и митраљезима, а потпомогнута својом артилеријом, може да осваја у извесној мери поједине објекте, да себи крчи пут за извијање од слабијих непријатељских делова и да противстаје здруженим одредима, као и да им ватреним препадом наноси осетне губитке. Коњица са својом артилеријом, карабином и митраљезама, кад јој је земљиште погодно и кад добро може да прикрије своје коње са којих је сјашила, да их непријатељ не може да види, може често да држи дуго времена непријатеља у неизвесности, да ли се пред њим налази коњица или пешадија, што знатно доприноси за добитак у времену; јер ће се непријатељ друкче понашати, кад зна да је пред њим коњица, а друкче кад мисли да ту може бити и пешадија. Она често спаја борбу на коњима с борбом пешке.

У борби коњице противу коњице на коњима, коњичка артилерија првенствено дејствује противу непријатељеве коњице, да својој коњици олакша и припреми јуриш, па тек, кад јој њена коњица заклони непријатељску коњицу, окреће ватру противу непријатељске артилерије. Противу непријатељске коњичке артилерије дејствује и у почетку борбе само онда, кад јој непријатељска коњица није у домашају, или је заклоњена. По свршетку коњичке борбе на коњима, артилерија својом ватром гони непријатељску побеђену коњицу, или заклања одступање своје коњице, ако је борба испала не-

успешно. Коњичка артилерија, у борби коњице противу коњице на коњима, заузима положај унапред и са стране од своје коњице, да јој она не заклони одмах ватру. У борби пак противу пешадије, или коњице, која је за борбу сјашила, она поступа у свему као и пољска артилерија.

Слично артилерији употребљују се и митраљези но само на даљинама успешнога пушчанога дејства.

Команданту претходнице биће стало до тога, да коњица спречи непријатељској коњици заузимање Виника, чему ће она, може бити, и сама тежити, и у погледу томе издаће јој заповест. Ако командант коњице не буде сам дошао на ту мисао, да се послужи Виником као угодним положајем да задржи непријатељску коњицу ватром, он ће то учинити према заповести команданта претходнице; а ако ли пак буде сам дошао на ту мисао и предузео одговарајуће мере, у толико ће му, кад добије заповест, бити повољније, што је погодио мисао и намеру команданта претходнице.

Код коњице за борбу пешке један део сјахује, а један остаје на коњима као резерва, за продужавање извиђања, за чување крила и бокова оног дела што је сјашио за пешадијску борбу, као и за дејство на коњу и чување коњоводаца са коњима. Сем оног дела коњаника, који остају на коњима као резерва, остају на коњима и потребни коњоводци за држање коња оног дела, који је сјашио. За ово остаје обично сваки трећи коњаник на коњу и држи по 2 коња својих другова, с десне и леве стране, који су сјашили (коњичко егзерц. правило тач. 442. и 610), ако се хоће да их могу брзо превоцити с једног места на друго, или изводити на сусрет стрелцима, кад ови хтедну да одступе и узјашу што пре. Ако ли се неће и нема потребе да се коњи померају ма куд, а потребно је више коњаника за ватрено дејство, тада један коњаник може да држи више коња и тада су коњоводци пешке. Колико ће кад коњаника сјашити и колико ће коња по један коњоводац држати, наређује дотични командант односно командир према потреби. У нашем случају један ескадрон треба да остане на коњима, као резерва, да продужи извиђање, извештавање и штићење крила и бокова, а четири ескадрона да сјашу за борбу на западном крају Виника. Коњи се могу угодно да склоне у заклон у првом удољу с јужне стране Виника. Ако узмемо да су ескадрони јаки на 150 бораца и да сваки трећи коњаник остаје као коњоводац, тада ће један ескаднон моћи дати 100 стрелаца а 4 ескадрона 400. Ови стрелци, на овако угодном положају, потпомогнути својим митраљезима и артилеријом, моћи ће дуго времена задржати непријатељску коњицу, која би, ако би хтела, да им положај освоји, морала такође да прибегне пешадијској борби. Коњаници, који сјашу за борбу, остају по водовима како су били и у ескадрону на коњима, при чему их водници деле на оделења (десетине) од 8—10

коњаника са вођама оделења. Коњаници, који су сјахали, развијају се у борбени поредак, воде борбу на исти начин и по истим начелима као и пешадија. Но пошто ће коњица редовно бити у приликама, као што је случај и овде, да води одбрану за добитак у времену, или снажан напад за брзо освајање објеката, то ће она, одмах у почетку, развијати већи део своје снаге, а за општу резерву пешке, за сваки непредвиђени случај, задржаваће најнужнији део и држаће га обично са стране и позади крила, где није резерва на коњима. У овом нашем случају, према оваквој прегледности и створу земљишта довољно ће бити да се задржи један до два вода позади и са стране десног крила, а резерва на коњима да буде позади и са стране левог крила; у продужењу десног крила и бока да има само бојна патрола на коњима. -- За осматрање наступања непријатељских колона и њиховог рада, поред даљних, официрских патрола, најбоље је да се имају на врху Виника и сталне патроле, јер је одозго врло добра прегледност на све стране. —

Командант претходнице, при издавању заповести команданту коњице, ограничиће се само на општи њен задатак, а никако се неће упуштати у детаљ, јер је то ствар команданта коњичкога пука.

Као што сам напред рекао, заповест коњици треба послати одмах, јер свако задоцнење може да буде од штете. Заповест треба послати писмено, по ордонанс официру, или му издиктовати да је напише у нотес и однесе; није препоручиво овако важне заповести шиљати усмено. Шиљање оваквих заповести писмено по официру из штаба, који зна намеру команданта, корисно је и због тога, што ће тај официр моћи обавестити команданта коњичкога пука о стању претходнице, о успорењу марша главнине, о намерама команданата претходнице и. т. д.. и што ће тај официр, при повратку, моћи известити команданта тачније о стању коњице и осталога, што успут буде видео и осмотрио. Оваквим одашиљањем официра из виших штабова, не само да се допуњују заповести, него и извешћа.

Ако претпоставимо да је команданту претходнице требало 5 минута за размишљање и диктовање заповести и пошто се коњица налази на левој обали Комренске реке у близини Комрена, дакле на 2 км. од места, где је извешће затекло команданта претходнице, то ће командант коњичког пука моћи добити заповест за 10 минута; јер, као што сам раније навео, ордонанси на добрим коњима могу да прелазе, под иначе повољним приликама, један километар на краћим остојањима, за 3 минута.

Заповест команданту коњичког пука гласиће:

Претходница плаве дивизије

О № 2.

1. октобра 1912. год.

у 2^{40} часова пре подне.

Градско поље.

Команданту коњичког пука

1. *Заповешћу* команданта дивизије стављени сте под моју команду.

2. *Претходница* ће заузети Виник за одбрану. Чело претходнице стићи ће на Виник у $3^{\cdot 30}$ часова по подне.

3. *Коњички пук* спречиће непријатељу заузимање Виника до доласка претходнице

4. *Ја ћу се налазити* на челу претходнице.

Командант

Н.

Писмено по ордонанс официру М.

Командант претходнице, не само што је требало да одмах изда заповест коњици, него он треба одмах и да извести команданта дивизије о додиру са непријатељем, што се, у осталом, само по себи разуме.

Сваки старешина, сваки унапред изаслани официр и подофицир, као вођа патроле, треба непрестано да има на уму, да без довољних и поузданих извешћа о непријатељу и ономе што се напред дешава вишим старешинама није могуће да предводе трупе као што треба. О прибављању података о непријатељу и шиљању извешћа много се писало и пише, па се ипак врло често дешава, не само у рату, него и у мирнодопским вежбама и маневрима, да се ова веома важна служба не изводи као што треба. У колико је виши старешина, који шаље извешћа, у толико се више од њега захтева, да му та извешћа, за која је он лично одговоран, буду што поузданија и потпунија, да се из њих јасно види: извор од куда су податци добијени, стање непријатеља у погледу јачине, рада и места где се налази, као и стање односно место команде онога, који извешћа шаље, и његова намера о даљему раду; јер је само у томе случају, кад се све ово изложи, виши претпостављени старешина у могућности, да јасно схвати ситуацију тога тренутка и да такву намеру одобри, или да учини какву измену или допуну, или да, за њено остварење, по потреби, притекне новом снагом у помоћ.

Ако, са овог гледишта, узмемо у оцену извешће команданта коњичког пука, изложено у задатку, видићемо, да је оно, у погледу података о непријатељу, потпуно, у колико је то у рату само могуће; али о положају пука и даљој намери команданта коњичког пука нема ни речи, што би било

добро-дошло команданту претходнице, да зна шта ће пук радити после одасланог извешћа.

Командант претходнице, пошто сам још ништа није видио и осмотрио о непријатељу, мораће послати команданту плаве дивизије онакво исто извешће, какво је добио од команданта коњичкога пука, затим мора изложити и своју намеру, да ће да поседне положај Виник за одбрану и у кратко разлоге, зашто није заузео положај Чамурлијски или Тресни брег—Ристин сад.

Командант претходнице треба од сада да одржава тесну везу са главнином, а то ће моћи и срествoм коњичке станице, и срествoм оптичне станице са Виника.

Извешће команданта претходнице команданту плаве дивизије гласиће:

Претходница плаве дивизије

О № 3

1. октобра 1912. год.

у 2^{45} часова по подне

Градско поље.

Команданту плаве дивизије.

Коњички пук известио ме је: „да једна непријатељска колона, у јачини око 4—5 батаљона пешадије, 2 батерије и 1 ескадрон коњице, наступа северно од Попове главе и да јој је чело било у 2^{10} часова по подне код изворног дела Поповог потока; друга једна колона, по изгледу јача, наступа насипом од Топонице, чело јој је у 2^{10} часова било спрам Амама. Коњица ове колоне, у јачини око 6 ескадрона и 1 коњичке батерије, зауставила се у заклону западно од Ристиног сада“. -- Коњичком пуку наредио сам, да спречи непријатељу заузимање Виника. Са претходницом посешћу Виник за одбрану, а не Чамурлијски положај или Тресни Брег—Ристин сад због тога, што то без борбе не би могао учинити и што их, усљед јаче непријатељске снаге и обухвата с десног крила, не би могао упорно бранити. За везу са главнином поставио сам коњичку станицу код Св. Пантелеје и оптичну станицу на Винику.

Командант
Н.

И ако је одстојање од Виника до Брзогброда око 7 км. опет, због брзог достављања извешћа, односно заповести, боље је да се постави коњичка станица, јер се има да прелази ван путова преко поља доста велики простор, што је заморно. Извешће ће се послати по 2 ордонанса највећом бр-

зином. Шиљати извешће у више примерака и разним путовима овде није нужно.

После овога, командант претходнице продужиће марш на челу претходнице са непосредно потчињеним старешинама док изађе на Виник, одакле ће моћи прегледати земљиште и непријатеља и одакле ће моћи издати одмах усмену заповест за заузимање положаја.

Кад командант претходнице стигне са потчињеним командантима и челом претходнице на Виник, шта ће он одатле моћи од непријатеља видити и где ће се тада налазити чела непријатељских колона, пошто она наступају? Чело леве колоне приближаваће се Тресном брегу, а десне Чамурлији. То ће моћи командант да види, а колика је пак јачина, неће моћи да оцени; коњица непријатељева налазиће се још по зади Ристиног сада, јер је ту застала, а није јављено да се одатле куд год кренула.

Какву заповест треба да изда сада командант претходнице: да ли заповест за дефинитивно поседање положаја, или за постављање у припремни положај? Према ономе што сам раније, у овом погледу, изложио, ја држим, да не треба још да издаје заповест за дефинитивно поседање положаја; јер непријатељ још није обелоданио своју намеру, нити показао распоред своје снаге за напад; он може и нападати на претходницу на Винику, управљајући главни напад на једно или друго крило, а може и не нападати, него се задовољити са заузимањем положаја Чамурлије или Тресног брега – Ристиног сада. Ако буде нападао, имаће времена командант претходнице да изда заповест и за дефинитивно поседне положај за одбрану, према томе, како непријатељ буде нападао; ако ли пак не буде нападао, боље је да трупе остану на окупу у заклону и у руци, да са њиховим развијањем не показује непријатељу снага и да се после не прикупљају из борбеног поретка.

Потчињени команданти тек ће сада сазнати о додиру коњице са непријатељем и о одоцнењу прелаза преко Нишаве плаве дивизије, ма да је то неповољна вест; јер сваки потчињени старешина треба да зна, да је претходница, са додатком она 3 батаљона и 1 батерије, остављена, за неко време, сама себи, како би према томе разложно употребио сваки своју снагу за што већи добитак у времену. У овом би случају погрешно било не јавити потчињеним командантима ову неповољну вест, као што смо, противно овоме, раније у опште изложили.

Коњици ће се издати заповест да штити лево крило и бок, сиречавајући непријатељској коњици продирање ка Нишу, а у правцу десног крила и бока да извиђају патроле. Зашто коњица да буде на левом боку и да штити Ниш, само је по себи јасно.

Ако дође до борбе, артилерија, кад јој се појави мета, треба да развије најјаче дејство, јер је овде стало за добитком у времену, а у времену ће се добити, ако се непријатељ што даље буде задржао и принудио на развијање. За артилерију је најпогодније да се постави у очекујући положај позади крајњег западног узвишења на Винику и она одмах може приступити подизању топовских заклона, јер је њен положај створом земљишта одређен и остаће исти, па ма како непријатељ да предузме напад.

I. пуку даћу за спрему положаја северо-западни део Виника, а III. пуку југо западни део. Неки део пешадије треба да се спусти на нагиб испред ивице на 4—500 метара, за вишекатну пешадијску ватру, зашта је Виник врло подесан. Пешадија такође може одмах приступити подизању стрељачких заклона и одмеравању одстојања.

Бојну комору треба одмах испразнити, па муницију разделити војницима, а њу послати назад за попуну. О трупној и колонској комори не може бити ни речи, пошто су оне у саставу дивизијске коморе.

Заповест за заузимање положаја претходницом гласиће:

Претходница плаве дивизије

О № 4

1. октобра 1912. год.

у 2^{17} по подне

Виник.

ЗАПОВЕСТ:

Непријатељ наступа у 2 колоне — јачом насипом од Топонице преко Чамурлије и слабијом од 4—5 батаљона, 1 ескадроном коњице и 2 батерије низ Попов поток ка Тресном брегу; 6 ескадрона коњице и 1 батерија стигли су и налазе се позади Ристиног сада. Претходници је придат III пук од 3 батаљона и 1 батерија, а остала дивизија стићи ће јој у помоћ кроз 1 час, чим поправи поремећени мост.

1. *Претходница* има да брани Виник до доласка дивизије.

2. *Коњички пук* штитиће главном снагом лево крило и бок и спречавати продирање непријатељске коњице и њених патрола ка Нишу. У правцу десног крила и бока упутиће 2 оделења као бојне патроле.

3. *Артилерија* ће подићи топовске заклоне на западном крају Виника и налазиће се у очекујућем положају.

4. *I и III пук* пешадије прикупиће се у смакнуте поретке у заклону у доњи јужно и позади крајњег западног Виничког узвишења. I пук утврдиће и припремити положај северно од линије, која би везивала крајње западно Виничко узвишење са највишом тачком на Ристином саду, па десно до закључно

шумице; а III пук јужно од те линије, па лево до удоља. Пукови ће се сами осигуравати, а за утврђивање и спрему положаја употребиће војника само колико је потребно.

5. *Пионири* помоћи ће артилерији утврђивање.

6. *Муницију* из бојне коморе одмах раздати војницима, па је вратити ка Брзомброду на попуну.

7. *Ја ћу се* налазити код артилерије.

Командант
Н.

Устмено непосредно потчињеним старешинама, а писмено команданту коњице по ађутанту Љ. Команданту дивизије изводно по ордонансу и хелиографом. —

При заузимању и утврђивању припремних положаја треба обратити пажњу и чувати се од тога, колико је год могуће, да се не заузимају и не утврђују оне тачке, за које неће бити потребно да се поседају, јер то штетно утиче доцније на правилне одлуке старешине, пошто се обично од таквих утврђених и спремних тачака тешко одвајају, ма да је држање истих штетно по успех борбе. У овом нашем случају Виник је таквог облика и створа, да непријатељ готово не може чинити тако велике комбинације у погледу нападног правца да постану излишне неке од утврђених и спремљених тачака за одбрану. —

Пошто се у овом задатку сусрећемо са озбиљнијим задатком коњице, држим да ће бити од интереса за већину официра, који нису коњаници, да чују какву је заповест требало да изда јутрос командант коњичког пука. Та би заповест гласила:

Непријатељска дивизија, наступајући преко Ражња, заноћила је синоћ у околини Алексинца.

Наша дивизија кренуће се јутрос низ Купинску р. на положаје северо-западно од Ниша да заштити Ниш од те непријатељске дивизије. Дивизија ће се кренути у 6 часова јутра.

Једна самостална официрска патрола упућена је јутрос преко Ниша, Мрамора и Греача к Алексинцу.

1. *У даљне официрске патроле* одређујем поручнике Н и М са по 10 коњаника.

Обе ће се патроле кретати брзином од 10 км. на сат и то: до Ниша заједно, а од Ниша ће се лева патрола под командом Н. кретати правцем преко Топонице на Топоничке висове, а десна патрола под командом М. правцем преко Комрена и Попове главе на Берчинац и Топоничке висове, где се могу опет сјединити, и продужити пут к Алексинцу, ако дотле не наиђу на јачу непријатељеву снагу.

Извешће послати, кад се добије први додир с непријa-

тељем, затим, кад се наиђе на јачу непријатељску коњичку снагу, па онда, кад се наиђе на јачу непријатељеву снагу осталих родова оружја, с којом остати у додиру и о сваком важиијем догађају шиљати извешћа. О месту преноћишта јавити, на случај, да патроле раније не уђу у састав своје команде, ако непријатељ буде наступао и борбу отпочео са нашом дивизијом.*)

Исхрану вршити куповином, а по нужди и реквизицијом.

2. *У претходницу* одређујем 1. ескадрон, који ће поћи у 6 часова и кретати се пред главнином на 2000 м. насипом преко Ниша на Топоничке висове. Свера извијања и обезбеђења простираће се десно: преко Виника, Тресног брега, Рујника, Берчинца, Тумбе, а лево до Нишаве а потом Моравом.

3. *Главнина под* командом Н. овим редом: 2. ескадрон, батерија, 3, 4 и 5 ескадрон, — полази одмах за претходницом и креће се брзином 6 км. на сат.

4. *Заштитницу* од 1 оделења, које ће се кретати на 1000 м. позади главнине, даће 5. ескадрон.

5. *Трупна комора* кретаће се са дивизијском трупном комором.

6. *Ја ћу се* налазити на челу главне трупе претходнице.**)

Командант
Н.

Усмено свима официрима.

---

*) Кад је непријатељ још далеко, те се овим патролама унапред може одредити место преноћишта, тад им командант, односно командир и одређује, иначе ое оставља њима самим да то место изберу и да јаве (Р. Сл. тач. 457).

**) За детаљније упознавање са радом коњице види чланак о „Коњичком путовању код нас“ штампан у Ратнику за јуни, јули и октобар 1911. год.

XXI. Задатак.

Црвена дивизија у непријатељској земљи, својим нападом потисла је 15. новембра I сдружену бригаду плаве дивизије са положаја Љиљак – Грамада и гони је ка Винику двема колонама: слабијом од: 1 пеш. пука., 1 ескад. дивиз. коњице, 1 батерије, 1 чете пионира и 1 вода болничара, правцем преко Калафата (Курилова), и Теменог врха ка Винику, а са јачом, у којој је остатак дивизије — преко Врела и Кнезсела ка Винику.

Кад је чело предходнице леве колоне стигло у 2.^{30} часова по подне на косу између Каменичке и Матејевачке р., а десне колоне до Теменог врха, командант дивизије, који се налазио код предходнице леве колоне, добија извешће, да је потиснуту непријатељску I бригаду прихватила на Винику II бригада плаве дивизије, која је стигла од Лесковца преко Ниша и почела се на Винику утврђивати и припремати за отпор.

Према оваквом стању и, пошто су војници данашњим дужим маршем преко Тресибабе и борбом јако заморени, а дан се већ клони своме свршетку, при чему и киша са суснежицом непрестано пада, отежавајући јако прегледност и кретање, то се командант дивизије, и ако нерадо, решава, да овога дана не напада више, него да боље уреди своје трупе и да преноћи на заузетом земљишту, користећи се, колико је могуће, мешовитим кантонманом у околним селима, да бар један део трупа колико-толико заклони од непогоде, па сутра дан да предузме напад.

Изложити:

1 Заповест за постављање предстраже;

2. Разлоге за такву заповест и за избор предстражарског положаја;

3. Смештај главнине у виду скице, из које да се виде страже кантонманске и бивачне као и зборна места трупа.

Решење XXI. задатка.

По моме нахођењу, заповести за предстражу задају почетницима у решавању тактичких задатака највише тегобе. Да би се заповести за предстражу и предстражи могле правилно и потпуно издати, треба се што више удубити у сштину стања ствари. При избору предстражарног положаја и постављању предстража решења могу да буду разноврснија, него код осталих задатака, а ту је и највеће поље самосталности у решењу. Главна је ствар *употребити за предстражу што је могуће мање трупа, да би се остале могле спокојно одморити, али ипак да обезбеђење буде тако потпуно, да ни у ком случају изненађење не може бити;* дакле разумна штедња трупа, у најстрожијем смислу речи.

Чим се командант решио да не напада више тога дана, треба одма да изда заповест за предстражу и распоред главнине на преноћишту, како би трупе што пре дошле до одмора; јер сваким даљим чекањем скраћује се трупама време одмора, које им је тако потребно. После завршенога дневнога напорнога марша и рада, свако једва чека да се преда одмору, те дуго очекивање заповести за то неповољно утиче на расположење трупа. Боље је одмах издати заповест. ма се она у нечему у детељу доцније морала и допуњавати, него чекати па да се изда потпуна. За онога, који издаје заповест за предстражу, често неће бити могуће да прегледа земљиште са неке уздигнуте тачке, са које је прегледност добра, него ће морати да је издеје по карти. У овом нашем случају, са тачке, на којој се налази командант дивизије, прегледност је врло добра на све стране, те он с те тачке може да прегледа сво земљиште и заповест да изда, у колико му прегледности не смета киша са суснежицом и маглом.

Овога дана вођена је борба са непријатељем, исти је побеђен и гоњен до Виника, где јо добио знатно појачање и где се зауставио за нов отпор. Та околност, што је непријатељ побеђен и што је гоњен, неповољно је утицала на њетов морал, те би мање имало изгледа, да ће он преко ноћ предузимати што год против дивизије; али пошто је он добио тако јако појачање и пошто је, усљед близине предстражар-

ног фронта, са њиме тесан додир, а при том он добро познаје земљиште, то није сасвим искључена могућност, да он неће ништа предузимати ноћу, противу дивизије, према чему неће бити довољно, да се заузму само путови, а остало земљиште да се осматра патролама, него се мора посести сво земљиште тако, да непријатељу не буде могуће да неопажен продре кроз предстражарску линију и изненади позадње трупе на одмору. Непријатељ се налази у својој земљи, те му и становништво иде на руку, због чета се и на становништво мора обратити већа пажња, да се нико кроз стражарски низ не провлачи. Непријатељ се налази тако близу, да коњица не може бити напред (Ратна Сл. тачка 643 и 688) ни као самостална предстража, ни у вези са пешадијом за мешовиту предстражу, а земљиште је пак такво, да она може бити од користи пешадијској предстражи, кад јој се у извесној сразмери прида, за службу јављања, а за то је довољно 1 вод; јер што се год више коњице може уштедити и дати јој ноћног одмора, то треба увек и чинити, јер се теже повраћа не само коњска него и људска снага. Командант дивизије мора себи поставити питање, одакле треба да се простире предстражарна линија, па да главнина позади буде потпуно осигурана, да је непријатељ ни од куд не може изненадити, и колико је трупа довољно, да поседну ту предстражарску линију; да ли да се употреби за то један пук и један командант предстраже, или је потребно више снаге и два команданта предстраже. Према створу земљишта, правцу одкуда непријатељ може извршити каква предузећа, командант дивизије налази да предстражарна линија треба да се простире од Старчевог брда закључно до Башеве главе закључно, а то је дужина до 8 километара. Ми знамо да једна пешадијска мртва стража може да обезбеди простор по фронту до 600 метара, односно 1 чета до 2 км. и 1 батаљон до 5 км. (Р. С. тач. 646), кад је непријатељ близу, а кад је далеко онда знатно више. Према овоме би, за овај простор са оваквом близином непријатеља, требало око 13 мртвих стража, а то значи да би требало да је на предстражи читав пук пешадије, па да може поставити сталну (правилну) предстражу, при којој је приближно главна трупа јака колико су јаке њене потпорнице; потпорница — толика колико су њене прихватнице; прихватница — толика колико су њене мртве страже и напослетку мртве страже — толике, да могу поставити 2—3 стражарећа одељења или 3—4 удвојена стражара и да још остане довољан број војника за смене и патроле. Јачина трупа за предстражу одређује се и с погледом на јачину главнине. Обично се, као и при обезбеђењу на маршу, узима $^1/_6$ — $^1/_3$ целе трупе У овом нашем случају, ако би узели $^1/_4$ целе пешадије, то би био 1 пук, а то се и подудара са дужином предстражарске линије. И то је јака предстража с погледом

на трупу; а и с погледом на земљиште и близину непријатељеву не треба мања да буде. И ако је предстража сразмерно овако велика изгледа да се велики део војника на предстражи неће моћи одморити довољно преко ноћ, опет, у самој ствари, није тако; јер ће се главна трупа предстраже па и потпорнице моћи довољно да одморе, ако не би било преко ноћ узнемиравања од стране непријатеља, пошто се оне ноћном службом не узнемирују, ради чега имају приправна оделења за сваки случај (Р. С. тач. 656).

Што се тиче тога, да ли да буде један пук на предстражи са једним командантом предстраже, или да се предстраже поставе по пуковима са више команданата предстража. И један и други начин има својих добрих и рђавих страна. Добре су стране једног пука и једног команданта предстраже, што је сва предстражарна служба концентрисана у једној руци и само је један пук том службом заузет, а сви се други и њихове старешине одмарају, те је сутра дан лакше том пуку са предстраже одредити мање заморну улогу. Рђаве су пак стране те, што извешћа с крила предстражарне линије далеко морају да се носе до команданта предстраже, који се налази око средине те линије и што, на случај борбе, пук који је на предстражи на тако дугачној линији (као што је у овом нашем примеру 8 км.), једва може и при покрету унапред за напад да се прикупи и стави под непосредну команду његовог команданта пука, а у одбрани и никако, — усљед чега неминовно наступа мешање разних јединица. Добре стране су пак више пукова и више команданата предстража те, које су рђаве код једног пука, а рђаве су оне, које су тамо добре. За који ће се начин у појединим случајима командант решити, зависи од тога, које му се стране учине претежније. У овом нашем примеру јасно се истиче потреба две предстраже са два команданта, поред осталога и због тога, што је дивизија наступала у две колоне, па се тако и зауставила. И пошто су обе колоне имале своје засебне претходнице, то је најприродније, да те претходнице и образују предстраже, јер ће оне, поред осталога, најбрже и заузети предстражарски положај, зато што се већ налазе напред; а сем тога оваква близина непријатеља, налаже да предстраже буду јаче и да се ближе бојним предстражама, о којима ће доцније бити говора. Да се пак друге неке трупе поставе на предстраже, а не оне из претходница налазим да не би било оправдано то укрштање и кретање назад и напред у оваквој близини непријатеља и на овако прегледном земљишту, где се, тако рећи, сваки човек може да види, у колико то не би сметало падање јаке суснежице. Сем тога, ово тешко да би се могло извршити и због скорог мрака, који ће наступити.

Кад командант утврди дужину предстражарске линије, јачину пешадије и пукове, који ће дати предстражу, треба да

оцени какав састав треба да буде предстраже у погледу осталих родова војске. За коњицу смо већ рекли, да треба придати неки део од ње и ја налазим, да ће 1 вод бити довољно, а остала коњица да се повуче позади главнине. Артилерија се малим предстражама даје у врло изузетним случајима и то само тада, кад имају да се држе важни теснаци, у ком случају артилерија дању стоји на погодном месту у приправном положају, а ноћу се повлачи ка главној трупи. Топови се по кад-кад могу оставити нанишањени на положају и преко ноћ, да би се из њих могла отворити ватра на случај да непријатељ покуша да освоји теснац ноћу. У погледу већих предстража важи у главноме оно, што је речено за придавање артилерије претходници и заштитници; но ја би рекао, да често има разлога, да се артилерија придаје пре предстражи, него ли претходници; јер она, налазећи се код предстраже на месту, има више могућности, да себи припреми прикривен положај и да одатле невиђено и неосмотрено дејствује са успехом противу знатно јаче непријатељске артилерије, него код је у претходници. Сем тога, кад има изгледа, да непријатељ може напасти ноћу или у свануће, артилерија треба да је на предстражи и тако спремна да може одмах туђи нападне правце, куда непријатељ мора проћи (Р. С. тач. 643). Својим дејством са предстражарског положаја, она даје предстражи јак ослонац и доприноси знатно ка добитку у времену. У овоме нашем случају, пошто је предстража само за једну ноћ, јер командант мисли сутра продужити напад, то би се могло узети, да није потребно да артилерија буде на предстражи. Но кад се, с друге стране, узме, да ће командант да узме околна села за мешовити кантонман, а она су са Виника у домашају даљне артилеријске ватре, то се непријатељ може досетити и отпочети ноћу бомбардовање тих села, и за тај случај треба да има артилерије на предстражи, која ће још задана нанишанити своје топове на тачке, где је највероватније да ће бити непријатељева артилерија, а више је но вероватно, да би и ноћу могла нанишанити своје топове по блеску непријатељских топова и паралисати јој ватру, или је бар од села привући на се. Према овоме, ја сам за то да на предстражи буде артилерије. Није вероватност да ће непријатељ ноћу бомбардовати села и због тога, што је у њима његово становништво. Друга би ствар била, кад би то становништво било исељено при наступању црвене дивизије или би му било непријатељско.

Сад командант дивизије има да одреди, који ће се положај, као главни, држати на случај непријатељевог напада. У погледу овога, за леву колону команданту стоје на расположењу два положаја: Чагар и коса на левој обали Каменичке реке. Чагар је јасно маркиран као положај, са њега је добра прегледност и поље за ватрено дејство до 2 км. у све правце, којима се непријатељ може користити за напад. Испред

фронта пружа се Бренички поток, који не преставља никакву озбиљну препону. У правцу левог крила земљиште пада, те се обухват и обилазак не може извршити неопажено, десно му се крило наслања на десну колону. Позади фронта пружа се Каменичка река. која није ни у колико озбиљна препона. Чагар је на 2 км. удаљења деминиран Виником. По величини својој одговара јачини леве колоне. Положај на левој обали Каменичке реке није тако маркантно обележен као Чагар. Пред фронтом се налази Каменичка река. У погледу левог и десног крила важи оно што је речено за Чагар. Овај положај унеколико доминира Чагар. Он као и Чагар има добру прегледност и поље за ватрено дејство до 2 км Већа му је дубина но код Чагра. Позади је положаја Матејевачка р. која није ни у колико препона. Из ове оцене излази да положај на левој обали Каменичке реке има превагу над Чагром у томе, што му је већа дубина, што није доминиран и што је даље од непријатељевог положаја, те. и кад би непријатељ намеравао какав напад ноћу, теже би га могао извршити него на Чагар. Ако се командант реши да избере Чагар као главни положај за одбрану, тада га предстража има да држи док се главнина не спреми и не дође јој у ојачање, Ако ли пак командант избере као главни положај за одбрану положај на левој обали Каменичке реке, тада предстража има да се бори са непријатељем. да, задржавајући га, полако испред њега одступа тако, ду главнина имадне времена, да се спреми за борбу, док предстража не одступи преко Каменичке реке. Ово што до сада, о овим положајима изложисмо, то су чисто материјалне стране, то су управо особине и важност положаја као земљишта, а ја сам раније казао, да земљишту не треба давати претежнију улогу но живој снази и њеној моралној јачини. Да је ово овако да видимо сада како стоји са живом снагом и њеном моралном јачином. Дивизија је данас однела победу над непријатељем, гонила га до Виника и нанела му осетне губитке; но она се заморила, покисла и озебла; али, ипак зато, код војника је уздигнута морална страна, уздигнута је ако не више, а оно за толико за колико је опала код непријатеља, ма да је непријатељ добио знатно појачање. Командант, као што се види из задатка решава се, али не радо, да овога дана не напада више, него да да трупи одмора. Ко зна, да ли он није погрешио, што није продужио наступање, ангажовао борбу, па кад наступи мрак, да преноћи на бојишту, или, у погодном моменту, да предузме напад, под заклоном мрака или у свануће и да покуша енергично да освоји положај од морално поколебаног непријатеља. Непријатељу би јако импоновало продужење напада овог истог дана и целе ноћи држао би се на опрези, не би помишљао да он сам пређе у напад нити би он имао оне слободе у спреми положаја и у одмору својих трупа, као што ће имати овако, кад

се дивизија не буде више упуштала у напад овог дана, него се зауставила и предала одмору. То што се дивизија зауставила и није тога дана продужила напад, повољно ће утицати на непријатељев морал, јер ће он у томе да види донекле извесну слабост њену и, ко зна, да га то неће побудити да предузме какав нападни покушај, који, ако не би наишао на јак отпор на Чагру, могао би се претворити у озбиљан напад, чиме би непријатељ преотео иницијативу, коју је командант дивизије тако олако испустио из руку Повлачење предстраже ка главнини не утиче повољно на морално стање трупа, као наступање главнине ка предстражи, а нарочито је ово незгодно и опасно чинити ноћу, где се врло лако може десити неспоразум и забуна, па своје сматрати за непријатеља и туђи. Због свега овога, ја би био зато, да се Чагар узме као главни положај за леву колону и да се јако поседне за одбрану на случај да непријатељ нападне; тиме се више изражава активност, која и одговара победиоцу и нападачу, а узимањем положаја на левој обали Каменичке реке изражава се више пасивност, која одговара браниоцу.

Што се тиче положаја за предстражу десне колоне, која је сада у тесној вези са левом колоном, он је самим створом земљишта јасно обележен, а то је Старчево брдо и Градска страна.

Старчево брдо и Градска страна у вези са Чагром обухваћају Виник и знатно му паралишу његову надмоћност над Чагром у сваком погледу. Лево крило наслања се на леву колону, а десно на Хумску р. а са Старчевог брда је добра прегледност те се обилазак неопажено не може извршити. Главни одбранбени положај за десну колону је Старчево брдо и Градска страна. —

При заустављању дивизије на преноћиште више је преовлађивао осећај угодности и штедње трупа, него борбени обзири, и изгубило се из вида, да ни непријатељу, ако није у том погледу горе, није ни боље. Има једна стара војничка поука, која каже, да, кад се непријатељ победи не треба му дати одушке нити времена да к себи дође и да се уреди, као што се никада, пред непријатељем својевољно не треба зауставити; јер се то скупо плаћа. То смо ми искусили у нашему рату с Бугарима, када смо 4. новембра хтели да дамо одмор трупама пред непријатељем на Сливничким положајима. У руско-јапанском рату, Јапанци су се често користили рђавим временом, ноћу кад је помрчина, киша, снег, ветар или магла, па су нападали Русе баш тад, кад су се они најмање надали нападу. То ће и у будуће да се дешава често. —

Има често случајева, кад се пред предстражним положајем налазе озбиљне препоне и када се намерава сутра дан кретање преко тих препона, тада се један део предстража пребацује преко тих препона, да се прелази одрже у својој

власти. Ако ли се пак не намерава прелаз преко тих препона, тада препоне служе за уштеду снаге на предстражи. У овом случају нашем, Бренички поток није препона ни за пребацивање неког дела предстраже ни за уштеду трупа на предстражи.

Увек треба опредељено одредити, који положај као главни треба бранити, то командант предстраже треба тачно да зна, јер он, према томе, има даље да подешава своје заповести и остале нужне мере; да зна да ли ће, на случај непријатељског напада, одступати и докле; или ће му и где прићи у помоћ главнина.

Да предстража треба да осматра ноћу и извиђа у правцу фронта ка Винику, где се налази непријатељ, само се по себи разуме, и то би било излишно наглашавати команданту предстраже. Али непријатељ је добио појачање преко Ниша и у том правцу стање ствари није расветљено, нити се зна има ли још и шта на том правцу, па према томе тај правац је од извесног јачег значаја за команданта дивизије, што команданти предстража неће можда увиђати, те зато налазим, да не би било неоправдано, да командант дивизије скрене пажњу командантима предстраже на тај правац за нарочито извиђање и за сазнавање, да ли му неће отуда стићи још каква трупа у помоћ.

Да положај, који је одређен као главни, треба утврдити и то са двојаког гледишта: за одбрану на случај непријатељског напада и за ослонац за сутрашњи напад на непријатеља — само по себи требало би да се разуме; но, пошто се то понеки пут губи из вида, оправдано је да то нареди командант главнине. —

Трупе у биваку много су спремније за борбу него у кантонману, али су много више изложене непогоди времена, те је отуда и ова изрека: „да је и најгори кантонман бољи од најбољега биваха“. Кантонман може да буде *обичан*, *густ* и *мешовит*. Обичан је кад се на сваки дом распореди до 10 војника, а густ кад се распореди више од 10 војника, или управо толико колико може стати у појединим домовима. *Мешовити* је, кад се они војници и стока што не могу да стану по кућама и зградама сместе у дворишта под стрехама и наслонима, тек да се заклоне колико-толико од непогоде и ветра. Овај се начин једино скоро и употребљује у рату у близини непријатеља, јер су трупе у њему, у погледу готовости за борбу, скоро исто тако готове као и у биваку. Најугоднији је обичан кантонман но у њему су трупе најмање спремне за борбу, а најнеугоднији мешовити, али су у њему трупе најспремније за борбу.

Команданту главнине леве колоне стоје на расположењу за мешовити кантонман Каменица, Г. Матејевац и Кнезсело. Кнезсело је истина даље, али за коњицу може потпуно под-

нети; јер, у колико ће морати ићи до њега, бар ће се преко ноћ колико-толико моћи боље одморити него да остане напољу.

Г. Матејевац и Каменица, судећи по простору, који заузимају по карти, могу примити у се за мешовити кантонман по један пешадијски пук и по један артилеријски дивизијон. Пешадијска и јахаћа трупа често ће се смештати заједно због тога, што ће се, на тај начин, најпотпуније моћи користити свима постојећим зградама, и јахаћа је трупа, за сваки случај, добро заштићена.

Пошто ће у Каменици и Матејевцу бити по две разне јединице, то ће ту бити командант кантонмана командант пешадијског пука, као најстарији, који ће се старати о непосредној безбедности и о целокупној служби како унутрашњој тако и спољној кантонмана.

Десној колони стоји на расположењу за мешовити кантонман Брениица.

О каквој ранијој припреми кантонмана и подели средством коначара у овој прилици, није ни мислити. Овде, чим се одреде трупе, које ће ту кантоновати и командант кантонмана, одмах се коначари дотичних трупа јављају команданту и он, ако неће сам лично да иде да учини поделу кантонмана на брзу руку, упућује их са дежурним кантонмана, кога он одређује, да са њима на брзу руку учини поделу кантонмана. Кантонман коњице у Кнезселу предузеће сам командант коњичког пука, и пошто ће тамо бити само коњица, то није ни нужно одређивати ко ће бити командант кантонмана. јер се то само по себи разуме.

На случај узбуне, збориште пука и артилерије у Г. Матејевцу треба да буде на западној страни села, а у Каменици на југо-западној страни села поред пута.

Коњица би имала доћи на узвишење јужно од Г. Матејевца.

Командант десне колоне би за своју колону сам по својој увиђавности одредио све што треба.

Командант дивизије не би имао шта нарочито да наређује у погледу непосредног обезбеђења кантонмана, у погледу војено полицијских мера и непријатељски расположеног становништва, то знају и сами команданти кантонмана и бивака и то спада у њихову општу дужност. Могао би једино да нареди, ако за потребно нађе, да сељани никуд не излазе из села и да се за сваки случај узму таоци из свакога села.

У погледу трупне коморе, пошто је у изгледу борба са расвитком сутрашњег дана, то треба ова комора, до тог времена да је враћена назад на одговарајуће одстојање, како ни у ком случају не би могла бити на сметњи својим трупама, нити изложена опасности од непријатеља. Трупна комора предстража треба с вечера да снабде своје трупе најнужнијим потребама, па да се одмах врати у позадину. Ја налазим да

цела трупна комора дивизије треба сутра из јутра да се врати до Врела и ту да чека даље наређење.

Односно колонске коморе, командант дивизије треба да нареди, где ће преноћити I, а где II степен, с погледом такође на предстојећу сутрашњу борбу. Ја налазим, да борбени део I степен треба да преноћи, или у свануће да дође, јужно од Врела, где се одваја од насипа пут за Кнезсело и ту да чека даље наређење, остатак I степена на Грамади, а II степен да преноћи и остане до даљег наређења код Дервена. У погледу исхране командант дивизије нема шта наређивати, јер ће се трупе хранити на редован начин из својих комора, те то у заповести неће ни спомињати. Друго би било, ако би била оскудица у храни код коморе, па би била потреба реквизиције из околних и позадних села или, ако се војницима на предстражи не би могла издати храна из коморе, да нареди да војници једу од резервне хране, која би се имала одмах попунити.

Напослетку остаје место где треба да се налази командант дивизије. То место треба јасно означити и обележити да се и ноћу лако може наћи. Командант ће се налазити са својим штабом у кантонману у Г. Матејевцу. За њега и његов штаб неопходно је нужно да буду у сувоти, како у погледу канцеларијског рада и послова, тако и у погледу његовог телесног одмора, да би сутра дан био одморнији и свежији за свој умни и физични рад. —

Заповест за постављање предстраже гласиће:

Црвена дивизија
О № 15.
15. новембра 1912. год.
у 3 часа по подне
Г. Матејевац

ЗАПОВЕСТ:

Побеђене непријатељске трупе, које је дивизија гонила са Грамаде, зауставиле су се на Винику, где су им стигла појачања од Лесковца преко Ниша.

Дивизија ће преноћити на простору: Брениица, Каменица, Матејевци, Кнезсело.

1. Предстражу за обезбеђење леве колоне образоваће досадања њена претходница: II. пеш. пук, са 2. батеријом, 1 водом 1. ескадрона и 2. пионирском четом, под командом потпуковника Н.

2. Десна колона обезбедиће се засебном предстражом.

3. Линија предстраже леве колоне простираће се од закључно моста на Брениичком потоку, преко кога води пут из Ниша за Каменицу, па лево до закључно Башеве главе.

3. Линија предстраже десне колоне, простираће се од десног крила предстраже леве колоне, па у десно до закључно Старчевог брда. Командант десне колоне извићаће правац Хум, Комрен, Ниш.

4. Главна трупа предстраже леве колоне биће код Д. Матејевца.

5. Извићати правцем Д. Врежина—Ниш.

6. Знаци распознавања: Одзив: нишан, лозинка: Ниш.

7. Приправност код главне трупе предстража проста.

8. На случај узбуне и непријатељског напада главни одбранбени положај биће Чагар, који се има утврдити стрељачким и топовским опкопима, при чему ће пионири направити више прелаза преко Каменичке реке и поправити путове из позадине за излазак на положај; главна трупа предстраже посешће Чагар од Синђелићевог споменика у лево, где има дођи и III. арт. дивиз. са 3. батер. I. дивиз а III пеш. пук са II. артилер. дивизијоном од Синђелићевог споменика у десно; IV пеш. пук и 2. пионирска чета у резерви између Г. и Д. Матејевца, где има дођи и коњица.

9. Главнина ће заноћити: III пеш. пук. са II артилер. дивизијоном у мешовитом кантонману у Каменици. Командант кантонмана Н. Зборно место поред пута на југо-западном крају Каменице; IV пеш. пук са III артилер. дивизијоном, 3. батеријом I дивизијона, остатком болничара у мешовитом кантонману у Г. Матејевцу; командант кантонмана Н. Зборно место на западној страни Г. Матејевца Пук дивизијске коњице у мешовитом кантонману у Кнезселу. Зборно место одредиће сам командант пука.

Команданти кантонмана предузеће одмах све потребне мере, како за брз размештај трупа, тако и за уређење и обезбеђење кантонмана. Из свакога села узети по 2—3 највићенија човека за таоце. Забранити становницима излазак из села.

10. Трупна комора, пошто вечерас снабде трупе потребама, вратиће се код Врела, где ће остати до даљег наређења,

11. Борбени део колонске коморе биће јужно од Врела на месту, где се од насипа одваја пут за Кнезсело.

Остатак I степена на Грамади, а II степен код Дервена.

12. Командант дивизије ће се налазити у Г Матејевцу.

13. Предстраже и кантонмане главнине одмах везати телефоном са штабом команданта дивизије.

14. Знак узбуне топовски пуцањ с Чагра.

Командант
Н.

Команданту десне колоне, коњице и старешинама коморе писмено, осталим усмено

Ако се ова заповест не би могла одмах у целини издати по свима тачкама, тада се изда у онолико у колико се то може у први тренутак, па се после допуњује.*) —

За означавање распореда трупа у виду скице, могу се поједини делови насељеног места превући разним цртицама, а где је још артилерија или коњица са пешадијом смештена, ту означити дуплим цртицама додајући са стране објашњење цртица.

У погледу размештаја у мешовити кантонман, пошто се, као што сам већ казао, није имало времена за претходну припрему и поделу кантонмана, то ће команданти кантонмана, кад приме заповест од команданта дивизије, издати заповести у смислу чл. 378. Р. Сл. у колико је потребно, па ће сами отићи, или ће одредити и послати кантонманског дежурног, који ће са коначарима батаљона, чета и батерија учинити поделу села у главноме, не упуштајући се ни у колико у детаљ. Они села, и ако нису правилно улицама подељена, деле на одсеке за батаљоне, а артилерију размештају у задњој половини села. Батаљонски односно дивизијони коначари деле сада одмах подробније добијене одсеке и куће на ниже јединице, како ће се трупе, чим доспу, моћи склонити под кров.

У погледу службе, реда, рада, дежурства, одржавања везе, обезбеђења, приправности итд. у кантонманима — придржавати се одредаба Ратне Службе чл. 370—429. —

---

*) Пошто је десна колона дошла у тесну везу са левом на овако блиској даљини до непријатеља, то је командант дивизије могао спојити уједно десну са левом колоном и издати уједно заповест и за њено подробније обезбеђење, што ни у колико не би било погрешно, и што би командант вероватно и учинио да је имао мање поуздања у команданта десне колоне.

XXII. Задатак

(Наставак XXI задатка)

Заповест команданта предстраже леве колоне, коју има да изда на основу заповести команданта дивизије. Скицу распореда целокупне предстраже дању и ноћу са закључно двојним стражарима и стражарећим оделењима.

До мрака никакве се више новости о непријатељу нису добиле, нити је он узнемиравао и спречавао постављање предстраже.

Напомена: Суснежица непрестано пада.

Решење XXII. задатка

Пошто се непријатељ зауставио на Винику, то ни коњица није могла даље наступати од Чагра, она се морала ту зауставити извијајући у правцу Ниша.

Док командант претходнице буде примао заповест за постављање предстраже, дотле ће претходница продужавати маршовање. Чим командант претходнице прими заповест, он ће одмах позвати непосредно потчињене старешине на најузвишенију тачку на Чагру, одакле ће моћи добро да расмотри земљиште и изда заповест, па ће ту и издати заповест у смислу одредбе чл. 650 Ратне Службе.

Односно података о непријатељу, командант претходнице саопштиће својим потчињеним старешинама оно исто, што је и њему саопштио командант дивизије, јер они нису били присутни, да то чују Исто тако ће им саопштити, где ће преноћити главнина.

Пошто је непријатељ овако близу, а простор за обезбеђење доста велики, то ће командант претходнице морати употребити 2 батаљона и нешто коњице за предњу трупу.

Чагар образује средину одређеног фронта за обезбеђење, усљед чега подела на одсеке овога фронта и не може да буде по маркантним тачкама, него по степену важности појединих делова овога фронта. На целоме овоме фронту. најважнији је његов центар, Чагар, јер је он и најближи Винику и највише изложен удару непријатељевом. Десно крило овога фронта наслања се на предстражу леве колоне, усљед чега мало има вероватности, да ће непријатељ чинити каква на падна предузећа у том правцу. Лево крило, повијајући се у назад, удаљује се од Виника и непријатеља на њему, као што се удаљује и од Ниша, за који се не зна да ли отуда има још каквих оделења непријатељевих. У правцу левог крила земљиште је равно и пролазно, но, због удаљености, није вероватно, да ће непријатељ у овом правцу предузимати што год озбиљније.

С погледом на ово, командант претходнице увиђа, да је главна ствар, да се Чагар поседне јако и држи, а крила могу да се поседну и држе слабијом снагом. Зато он узима поло-

вину косе Чагра за границу десног и левог одсека, па једном батаљону даје десни, а другом леви одсек.

У теорији се препоручује и у практици обично узима, да позадњи делови предстраже буду позади средине предњих делова на одговарајућем одстојању (Р. С. т. 655). Но, у овом нашем случају мораће се од тога да одступи (као што се одступило и од поделе предстражарског фронта на одсеке по природним границама у смислу чл. 646 Р. Сл.) и да се потпорнице не постављају позади средине прихватница, нити ове позади средине мртвих стража, због тога, што тако налаже стање ствари и створ земљишта. Та места, по моме нахођењу, треба да буду: за десно-крилну потпорницу, позади десног крила Чагра, спрам средине удаљења Камениц : од Д. Матејевца, а за десно-крилну, позади левог крила Чагра, северно од пута Г. Матејевац – Ниш.

Сем пешадије, предстражи је придат и 1 вод коњице. Што се тиче вода коњице, као што смо већ рекли раније, коњица се не може употребити напред за мешовиту предстражу, него ће се само придати у извесном броју појединим деловима предстраже за патролирање и јављање. Тако, према важности праваца за патролирање, ја би од овог вода коњице дао деснокрилној *потпорници* 1 а левокрилној 2 оделења, остатак би задржао код главне трупе предстраже.

Што се тиче дубине предстраже и одстојања њеног од главнине, начело је, да поједини позадњи делови не могу бити изненадно изложени непријатељској ватри и да имају довољно времена и простора да се за борбу спреме и исту прихвате. У главноме ова остојања треба да су нешто већа него код обезбеђујућих делова на маршу (Р. С. т. 684). Стражарећа оделења, односно стражарски низ од својих мртвих стража треба да је удаљен 400 до 500 метара, мртве страже од прихватница око 800 м., прихватнице од потпорница око 1000 метара, ове од главне трупе толико исто а главна трупа од главнине око 1500 метара. Према овоме излази, да главнина треба са целокупним системом свију делова предстраже да се налази позади стражарског низа преко 4 км.

Да видимо сада, како стоји са дубином у нашем примеру. Ако узмемо да за дневну предстражу стражарски низ иде венцем Чагра, тада ће дубина дневног распореда износити свега у најкраћој прузи 2 км. Ако за ноћни распоред узмемо, да се стражарски низ има да спусти до Бреничког потока, тада ће дубина износити 2·5 км. Дакле, за 2, односно 1·5 км. мање, но што се то у теорији препоручује. Ово смањење дубине да се правдати оним истим разлозима, којима сам образложио и узимање Чагра за главни положај одбране на случај непријатељевог напада. Главнина, ако не може да буде ближе главном одбранбеном положају но непријатељ, не треба да буде ни даље. Дакле, што се год предстража ближи

више борбеном поретку (бојној предстражи), у толико се више и одстојање између појединих делова смањују. —

Кад је споменут дневни и ноћни предстражарни распоред, да видимо какав треба да буде један а какав други и у чему је разлика између њих. Ова се разлика поглавито тиче предњих делова. Тако за дневну службу предстраже довољно је да предстражарски низ има добру прегледност, а она је боља с виса него из низине, те се он обично и поставља ивицом висова. Ноћу пак, боље се види, чује и опажа из низине него са висова, те се у сумрак и спушта у низину. Ово мењање положаја има и ту добру страну, што, кад се промени у сумрак, кад то непријатељ не види и не опази, не може лако да изненади стражаре ноћу. као што то може, кад остану и преко ноћ на својим дневним местима, које непријатељ добро може да загледа и запамти.

У овом нашем примеру, за ноћну предстражарску службу, стражари на целој дужини Чагра треба да се спусте до саме обале Бреничког потока; мртве страже да се спусте за стражарским низом до половине падине, а прихватнице, да се попну на сами гребен Чагра; потпорнице и главна трупа да остану на својим местима.

Настаје питање, да ли командант предстраже треба да нареди, какав ће бити ноћни распоред предстража, а какав дневни, или то да остави увиђавности командаката потпорница? Ја налазим да у ово командант овако велике предстраже не треба да улази, то је ствар командаката потпорница, односно прихватница.

Сем овога, може да буде питање, да ли командант овако велике предстраже треба да одређује, где ће да буде пропуст кроз стражарски низ? Ја налазим, да ни у ово не треба да се упушта командант предстраже, него и то да остави нижим командантима.

Командант предстраже одређује место и степен приправности потпорницима, односно прихватницима, а код малих јединица мртвој стражи т. ј. следећој мањој јединици од главне трупе; затим којим правцима и докле треба извиђати. —

У погледу поступка на случај непријатељског напада, командант предстраже наредиће, да се Чагар има утврдити, посести и бранити као главни одбранбени положај до доласка главнине. Десно крилна потпорница посешће десну, а левокрилна леву половину Чагра.

Односно утврђивања Чагра, командант предстраже назначиће, где ће се подићи топовски заклони; а где ће се подизати стрељачки заклони, то ће оставити увиђавности командаката прихватница. Сем тога наредиће команданту пионира, да направи односно поправи више прелаза преко Каменичке реке и да прокрчи узлаз уз источну страну Чагра за арти-

леријy. Команданту левокрилне потпорнице наредиће нарочито извиђање у правцу Ниша.

Главна трупа предстраже преноћиће у мешовитом кантонману у Д. Матејевцу: један батаљон северо-западно од улице, која дијагонално сече село, а други југо-источно; пионири у Каменици. Опште зборно место на западној страни Д. Матејевца.

У погледу ложења ватре и кувања јела, ложити ватру могу и кувати потпорнице и главна трупа; а прихватнице би то још могле док не заузму ноћни предстражарски распоред, а после не.

Трупној комори наредиће командант, да с вечери дође и снабде трупе најнужнијим потребама, па одмах да се крене за Врело.

Командант предстраже, који је био до сада командант претходнице, пошто у главноме обиђе предстражарску линију и увери се о правилном распореду предстраже, налазиће се код главне трупе у кантонману у Д. Матејевцу. Он ће се, при обиласку и осматрању постављања и распореда предстраже, споразумети са командантима потпорница и наредиће поправку или допуну, ако у чему заповест прва не би била све обухватила и предвидила.

Кад командант предстраже буде готов са постављањем предстраже, шиље извешће команданту главнине.

С погледом на све изложено предстражарна заповест гласиће, према тач. 650. Ратне Службе:

Предстража леве колоне цр. дивиз.

О № 3
15. новембра 1912. г.
у 3^{30} часова по подне
Чагар

З А П О В Е С Т:

Побеђене непријатељске трупе, које смо гонили са Грамаде зауставиле су се на Винику, где су им стигла појачања преко Ниша.

Дивизија ће преноћити на простору: Брениица, Каменица, Матејевци, Кнезсело.

Досадања наша претходница: 1. вод 1. ескадрона, II. пешад. пук, 2. батерија и 2. пионирска чета образоваће предстражу леве колоне на простору од закључно моста на Бреничком потоку, преко кога води пут Каменица — Ниш до закључно Башеве главе. Десно од нас до Хумске реке биће предстража десне колоне.

1. *У предњу трупу предстраже* одређујем: 1. и 2. батаљон са 2. батеријом; 1. батаљон, коме се придају 1 оде-

лење коњаника и батерија, биће потпорница № 1 и заузеће простор од закључно моста на Бреничком п. до 500 м. јужно од Синђелићевог споменика, топови на положају још за дана нанишањени на највероватније положаје непријатељске артилерије, а коњи у мешовитом кантонману у Д. Матејевцу у рејону 3. батаљона; 2. батаљон, коме се придају 2 одељења коњице, биће потпорница № 2 и заузеће простор од 1. батаљона до закључно Башеве главе. — Место потпорнице № 1 позади десног крила Чагра, спрам средине међурастојања Д. Матејевац—Каменица, а потпорнице № 2 позади левог крила Чагра поред пута Г. Матејевац—Ниш. Приправност проста. Прихватница № 2 шиљаће патроле правцем к Нишу, а осматрати и пут Д. Врежина—Ниш. Прихватница № 1 одржаваће везу са предстражом десне колоне. Тајне патроле истаћи што ближе непријатељској предстражи, да могу одмах јавити сваки већи покрет од стране непријатеља.

2. *Главна трупа* предстраже: 3. и 4. батаљон са остатком коњичког вода и четом пионира заноћи ће у мешовитом кантонману у Д. Матејевцу: 3. батаљон северо-западно од улице, која дијагонално сече село од југозапада ка северо-истоку, 4. батаљон са остатком коњичкога вода и пионирском четом југо-источно од ове улице. Командант кантонмана Н. Зборно место на западној страни села.

3. Приправност код главне трупе проста.

4. На случај непријатељског напада, Чагар се има утврдити стрељачким и топовским заклонима. што ће свака потпорница у свом одсеку извршити, пионири ће помоћи артилерији за израду топовских заклона, а сем тога направити више прелаза преко Каменичке р. и поправити путове за излазак на Чегар. На случај узбуне прихватница № 1 држаће свој део положаја, док јој не стигне у помоћ III пук са II артилер. дивизијоном, а тад ће се померити у лево до Синђелићевог споменика да им отвори места, прихватница № 2 држаће свој одсек, док јој не стигне главна трупа предстраже са III артилер. дивизијоном и 3. батеријом I дивизијона; IV пук и пионерска чета биће у резерви између Г. и Д. Матејевца, где ће доћи и коњица из Кнезсела. Десна колона држаће свој одсек.

5. Ватре се могу ложити и јело кувати, сем код главне трупе, и код потпорница и прихватница док ове последње не заузму ноћно место.

6. За људе воду узимати из селских бунара, а стоку појити на Каменичкој р.

7. Знаци распознавања: Одзив: нишан, лозинка: Ниш.

8. Трупна комора, пошто вечерас снабде трупе са потребама, повући ће се ка селу Врелу, где ће остати са дивизијском трупном комором до даљег наређења и где ће се налазити борбени део колонске коморе.

9. Ја ћу се налазити у Д. Матејевцу.

Командант
Н.

Усмено свима непосредно потчињеним командантима.

Пошто је командант издао заповест, непосредно потчињени команданти пресрећу своје трупе и воде их тамо, где треба, и даље предузимају рад у смислу заповести. —

Слично овој заповести имају сада да издаду заповест команданти потпорница, који ће се упустити, у колико је то потребно, у оне подробности, у које се није упуштао командант предстраже. Они ће, поред осталог, одредити: место и распоред за дневну и ноћну предстражарску службу; где ће бити пролаз кроз стражарски низ; докле да иду пешадијске патроле за одржавање додира са непријатељем; где треба поставити даље испред стражарскога низа сталне, *тајне патроле* (Р. С тач. 684) за благовремено откривање и јављање непријатељских озбиљнијих предузећа; докле ће ићи коњичке патроле; одређују приправна оделења код потпорница.

Код нас се обично захтева да се одреди време, када ће се рапорти шиљати и када ће се заповест издати. Ја налазим да ово није нужно. Што се рапорта тиче, само се по себи разуме, да ће се рапорти увек слати онда, кад се има што ново да јави. Кад се ништа не јавља, знак је да нема шта да се јави. И зашто се онда узалудно излагати замору. Само у изузетно важним случајима ово може бити оправдано. У погледу издавања заповести, ја сам раније изложио, да саме команде шиљу своје примаоце заповести у виши штаб, не чекајући за то нарочитог наређења. Сем тога, и при бивакованју као и при кантоновању, ниже команде, које су иоле удаљеније, треба да имају своје ордонансе код штаба више команде за сваки случај.

При издавању заповести за предстраже и на предстражама треба, као и код осталих заповести, да у заповест уђе само оно, што је доиста за дану прилику и потребно и у шта претпостављени није сигуран, да ће потчињени предузети и као што треба извршити, ако му се то не нареди. И при овим заповестима, ако не у већој мери, а оно у оној истој мери непотребни су и штетни шаблони, као и код осталих заповести. —

Да би се захтевана скица распореда могла изложити као што треба у потпуности, треба се удубити у подробан распоред предстраже, јер се без тога нити може добро схватити распоред, нити скица изложити, а њоме се баш и тежи да се разумевање боље расветли.

Прво да почнемо са дневном. У месецу новембру сунце залази у 4 сата по подне, те од издане предстражарне заповести до мрака имамо још $1^{\cdot 05}$ часова, за које време пред-

стража треба да се распореди и да пази док мрак не наступи, када треба да заузме ноћни распоред.

Пошто је служба на предстражи, као и на маршу, двојака: *извиђење и обезбеђење* и пошто се прва отправља покретним делом предстраже: *патролама* а друга сталним делом – *стражарским одељењима* и *стражарима* на прегледним местима, обично у заклону, — то за дневну службу треба употребити само онолико стражара, колико је неопходно нужно, да се могу видити сви прилази од стране непријатеља и, по потреби, одбити ватром његове патроле. Прско ове потребе не треба ни једног стражара више употребити, како би се тиме штедила своја снага да се може употребити енергично онда, кад збиљски затреба.

С погледом на ово, ја налазим, да би за дневну службу довољно било: 1 стражарско одељење на путу у винограду између Каменице и Бренице, 1 на Чагру северно од Синђелићевог споменика, 1 јужно од Синђелићевог споменика, 1 на путу г. Матејевца — Ниш и 1 на Ћопином гробу. То је свега 5 стражарећих одељења са удвојеним стражарима, што чини свега 30 војника да чувају толику снагу позади на одмору.

Да би ова стражарећа одељења имала свога ослонца и јачине, треба позади њих да се налазе у заклону и да се одмарају њихове мртве straже. Стражарска места у опште не треба да су даље једно од другог од 4 - 500 м., И за овај случај, кад не би овако близу био мрак, ја би од потпорнице № 1 узео само једну чету и та би чета дала две мртве straже; № 1 позади оног стражарског места између Каменице и Бренице, а № 2 позади она два стражарска места северно и јужно од Синђелићевог споменика; обема би придао по 4 коњаника за шиљање извешћа. За ове мртве straже употребила би се само два вода а остала два вода, као прихватница, налазили би се на 300 метара позади деснога крила Чагра. Потпорница би се налазила, где смо већ раније рекли. Од потпорнице № 2 узео би такође 1 чету и од ње 2 мртве straже: № 1 позади оног стражара на путу Г. Матејевац -- Ниш и № 2 познади онога на Ћопином Гробу. И њима би придао по 4 коњиника за јављање. Друга два вода те чете била би позади левог крила Чагра, а потпорница, где је раније речено. Тим би била потпуно задовољена потреба дневне стражарске службе, да непријатељ ни с које стране трупе позади не би могао изненадити. Дакле, у строгом смислу речи, две чете са 8 коњаника чувају снагу, која се позади потпуно одмара.

Но како ће у овом нашем случају, кроз 1 час наступити већ мрак, када треба заузети, ноћни распоред и како је усљед падања снега, ограничена прегледност, то се још сада у место оваквог дневног распореда, мора узети у обзир ноћни распоред и извршити по ивици виса и позади, какав ће бити и преко ноћ; па кад наступи ноћ, само га кренути напред, тако

да стражари дођу до Бреничког потока, односно до подножја Ћопиног гроба и Башеве главе.

Ноћни распоред предстражарски, нарочито на оваквој непријатељској близини, треба да је такав, да непријатељ не може неопажен проћи кроз стражарски низ и изненадити позадње трупе. За ово се првенствено заузму путови, као што се то у осталом обично и дању чини, јер се ноћу тешко кретати ван путова и зато непријатељ тражи путове; сем путова заузима се и остало земљиште између путова.

Стражарска места треба ноћу да су ближе једно другом, нарочито на оном делу, где је непријатељу ближи и лакши приступ. У овом нашем примеру непријатељу је најближи и најлакши приступ ка Чагру, а тежи ка крилима. Због тога стражарски низ, у опсегу Чагра, треба да је гушћи, а ређи ка крилима. Раније смо рекли, да једна мртва стража може да осигура простор од 600 метара и да нам је за цео наш предстражарски простор, од Хумске р. до Ћопиног гроба, потребно до 13 мртвих стража. Мртве страже, пак, јачине вода ратног састава могу да даду 3—4 стражарска места, и тада ћемо имати 40—60 стражарских места, према чему би износило растојање између стражарских места 150—200 метара. Растојање између стражарских места од 150 метара је такво, да, између иоле пажљивих стражара, и кад међу собно патролирају, не може проћи никакво јаче непријатељско оделење. Ја налазим, да растојање између стражарских места у опсегу Чагра треба да буде од 150 метара, а даље ка крилима може бити и 200 м. Пошто Чагар својом дужином захвата простор од 2000 метара по фронту, а то је за 4 мртве страже, у коме би случају за крила остале по 3. Мртве страже у захвату Чагра дале би по 4 стражарска места, а остале по 3.

Према овоме, почев од десног крила леве колоне, једна би мртва стража била код моста на р. Брениици, друга лево од ње, трећа, четврта, пета, шеста и седма би биле на западном подножју Чагра, осма би била на путу Г. Матејевац—Ниш за једно 400 метара од Бреничког потока, девета би била на селском путу Ниш—Ћопин гроб, близу Бреничког потока, десета би била на Ћопином гробу, која би имала своје стражареће оделење на Башевој глави. Прихватница № 1 потпорнице № 1 имала би да да 3 мртве страже, место би јој било поред насипа Каменица – Ниш; прихватница № 2 потпорнице № 1 дала би 2 мртве страже, место би јој било северно од Споменика Синђелићевог. Прихватница № 1 потпорнице № 2 дала би 2 мртве страже, место би јој било јужно од споменика на 500 метара; прихватница № 2 потпорнице № 2 дала би 3 мртве страже, место би јој било јужно до пута Г. Матејевац—Ниш.

Потпорнице и главна трупа предстраже остале би на местима, као што сам раније казао.

Од придате коњице: потпорница № 1 дала би прихватници № 1 једно одељење коњаника за патролирање и јављање, а остало би задржала код себе за патролирање; потпорница № 2, од придатог вода коњице, дала би прихватници № 2 два одељења за патролирање и јављање, остало би задржала код себе за патролирање; прихватница № 2 дала би од овог одељења 2 коњаника мртвој straжи на Ћопином гробу за јављање.

Пошто коњи целог дана вероватно нису рањени ни појени, то их треба с вечери нахранити, напојити и преседлати, јер иначе не би могли издржати. --

Скица распореда потпорница и главне трупе била би у главноме онаква како је речено у решењу прошлог задатка.

Ако никакво наређење не би сљедовало од команданта дивизије до сутра дан, предстража би имала сутра у свануће да заузме свој дневни положај.

XXIII. Задатак.

Непријатељ, у јачини око $1^1/_2$ дивизије (ојачана јужна дивизија) по освојењу Лесковца, креће се у правцу Ниша. Моравска дивизија, после напорног марша, стигла је 15. фебруара по подне преко Алексинца у Ниш, где командант дивизије добија извешће од своје коњице, да су непријатељски предњи делови пешадије стигли до Брестовца, а коњица у јачини око $1^1/_2$ пука да је заузела Клисуру са Мостовима на Морави.

Командант дивизије наређује команданту претходнице да са II пеш. пуком Књ. Мих. 1. ескадроном пука дивизијске коњице, II дивизијоном моравског артилер. пука и 2 чете пионира обезбеди дивизију на преноћишту у Нишу, која ће се разместити од части по касарнама а од части у кантонману. Коњица, која је била напред, вратиће се у сумрак на преноћиште у Ниш. Главни одбранбени положај биће Горица са југоисточним узвишењем, које је обележено котом 393 у вези са Марковим калетом; положај утврдити по упуству, које ће добити референт инжињерије. Командант дивизије биће у згради дивизијског штаба. Место преноћишта главној трупи предстраже у пешад. и инж. касарни, приправност код главне трупе предстраже проста. Знаци распознавања: одзив: погон, лозинка: Прокупље. — Ова је заповест стигла команданта претходнице, кад му је чело избијало на Горицу у 3 часа по подне.

Изложити:

1. Заповест команданта предстраже.
2. Образложити такву заповест.
3. Скицу дневног и ноћног распореда.

Напомена: 1) Сматрати да Ниш није утврђен; 2) Мораву може само коњица да гази код Батушнице и Међуровачке цркве, мост на Мрамору постоји.

Решење XXIII. задатка.

На први поглед пада у очи разлика између ове заповести и заповести команданта дивизије у XXI. задатку о постављању предстраже. И у једној и у другој заповести речено је све што треба за постављање предстраже, а оне се по форми ипак разликују и то је један доказ више, да су форме и облици заповести споредног значаја и да их се треба држати само у тој и толикој мери, у колико то доприноси к бољем схваћању, памћењу и јасној и прегледној представци саме суштине ствари; командант дивизије за размештај главнине издаће накнадно засебну заповест.

У задатку XXI. све се вршило и радило у непосредној близини непријатеља и на очима команданта дивизије, па је командант могао све да види и оцени и сходно томе да изда детаљну заповест саобразну постојећим приликама. У овом пак задатку, то је знатно друкче, па се и заповест ограничава само на најглавније ствари. —

Кад командант претходнице прими ову заповест, чело његове главне трупе излазиће отприлике из вароши и да главна трупа не би мимоишла касарне, па се после враћала, командант ће одмах послати налог најстаријем официру у главној трупи, ко и га заступа, да она скрене ка касарнама и у исте се смести за преноћиште, а он ће са командантом предње трупе, артилерије, инжињерије и командантима батаљона, брзо осмотрити предстражни положај и издати заповест за заузимање.

Предња трупа могла је бити јака 1 батаљон пешадије са неколико коњаника и она ће се, чим изађе на Горицу, зауставити.

Непријатељ је још далеко, да би он овога дана могао стићи и чинити каква предузећа, јер се у фебруару месецу смркњава у 6 ч. по подне, а његова је пешадија удаљена од Горице на 18 к. м. Истина, он може и ноћу продужити марш и приближити се, али то ноћно приближавање са тако велике даљине по земљишту, које није добро познато и противу непријатеља, који није осмотрен, нема ни приближно оног

значаја и опасности, као кад се непријатељ приближи још за видела и могне осмотрити земљиште и распоред трупа. Због овога, командант претходнице и налази да распоред предстраже не мора да буде онако потпуно изведен, по свима деловима, као што је то био случај у прошла два задатка, него да је овде довољно, да се, у интересу штедње трупа, заузму само главни правци и тачке, а остало земљиште, да се само осматра. Другим речима, да се постави *маршевна предстража.*

Распоред маршевне предстраже врло је сличан са распоредом претходнице, односно заштитнице, кад се зауставе; јер и оне тада држе главне правце и тачке, а између тих праваца и тачака налазе се патроле, које осматрају.

За осматрање положаја најпогодније је, да командант изјаше на тачку југо-источно од Горице обележену котом 393 и да одатле изда заповест, јер је одатле најбоља прегледност. Са ове тачке, као и по карти судећи, командант види: да је главни правац насип Горица—Клисура; а да су споредни правци: селски пут Горица—Марково кале—Власе—Кнежица; Горица—Пасја Пољана—Белотинце и напослетку, Бубањ—Дервишев кованлук—Г. Међурово. Ван ових путова, кретање ноћу врло је отежано, и, кад се ови правци заузму одговарајућном снагом и патролирање буде уредно вршило, позадње ће трупе бити потпуно обезбеђене од свакога изненађења.

Кад је командант овако оценио ширину, коју треба да поседне предстражом, а главни одбранбени положај му је одређен, он има још да оцени, колика му је снага потребна у предњој трупи и како да употреби онај ескадрон што му је придат за предстражу. Да узмемо најгори и најопаснији случај, што у осталом увек треба и чинити, да ће непријатељ продужити свој марш и напасти још ноћу или у свануће. Он тај свој главни напад може извршити прво правцем насипа, а после преко Ћурлине и Марковог калета. Узмимо даље, да се тај његов напад неће открити даље од Кнежице, а то су 3·5 км. од врха Горице; кад би он одатле без задржавања продужио марш, он би стигао на Горицу за 42 минута. Да ли би за то време главна трупа предстраже могла бити извештена и стићи на Горицу за одбрану? Главна трупа је удаљена од Кнежице 5 км. Коњаници, који би носили извешће највећом брзином, јер би се за овај случај више њих послало, стигли би, прелазећи ноћу за 4 минута 1 км., после 20 минута; рецимо да би главној трупи, пошто војници не би били раскомоћени, требало 10 минута да стане под оружје и да се крене, она би могла стићи на Горицу најкраћим путевима, јер их има више, у више колона најдаље за 18 минута. т. ј. она би, у овом случају, стигла за 6 минута доцније него непријатељ; дакле стигла би кад би већ доцкан било за одбрану главног

положаја. Но пошто непријатељу не би било могуће, да наступа без задржавања, јер би му предња трупа својом ватром успорила наступање не само за 6 него за много више минута, па и читав час, јер непријатељ по мраку не види и не може да зна шта се пред њиме налази, да би смео наглити напред безобзирце, сем ако би, услед рђавог обезбеђења, то сазнао срествoм шпијуна или извађењем. Зато је важно да се нико непозван не пропушта кроз стражарски низ ни у поље ни унутра.

Из овог расматрања излази, да предња трупа, или бар онај њен део на насипу Горица—Клисура, буде довољно јак да би, за сваки случај могао задржаги сваки непријатељев покушај и дати времена главној трупи да на положај стигне благовремено. Ја држим, да је а ово довољан један цео батаљон; а за правац Горица—Марково кале—Власе—Кнежица да је довољна једна чета.

Што се пак тиче употребе коњице, пошто се онај ескадрон, придан предстражи, налази напред са осталом дивизијском коњицом, која ће се вратити у сумрак у састав главнине, из извесних, команданту предстраже непознатих разлога,*) то ће се командант решити, да се послужи мешовитом предстражом, са коњицом напред, којој ће пешадија позади служити за ослонац, одмарати се и готовити себи јело, да би одморнија била за ноћну предстражарску службу. Питање је, где треба да се постави овај ескадрон као коњичка предстража до ноћи и како да се удеси подела и служба његова преко ноћ?

Најприродније је да се онај ескадрон, који је образовао претходницу коњичком пуку и који је дошао у тесан додир са непријатељском коњицом узме за предстражу и да остане на месту до кога је дошао, па одатле да продужује извиђање и да маскира не само прикривени одлазак коњичкога пука на преноћиште у Нишу, него и да маскира и штити постављање предстраже на Горици.

Овај је ескадрон могао са сводом главном трупом, као претходница пука, доћи до моста на Малошиком потоку, а са

*) Овде би се дало критиковати наређење команданта дивизије зашто је вратио коњицу у Ниш, а није је оставио напред у додиру са непријатељском коњицом, која ће вероватно заноћити код Клисуре, да је држи у шаху и да јој омета извиђање. Да коњица утврди оно што је о непријатељској коњици јавила, она је са својом главнином морала доћи до линије Малошиште—Чапљинац, а одатле до Ниша за преноћиште има око 9 км., па сутра, поново, има да се враћа ка Клисури. Оно, што је командант дивизије учинио у погледу угодности за преноћиште коњице, а на штету тактичких обзира, парализано је великим кретањем коњице назад и напред без потребе.

Но и ако би се дала критиковати заповест команданта дивизије, командант предстраже није позван да је критикује, него да је прими као исправну у свему и да се по њој управља; јер је командант дивизије свакојако са свога гледишта имао разлога за такво наређење. --

предњим одељењем и патролама унапред и са стране пута, имајући у виду и селски пут Кнежица—Малошиште—Селичевица.

Он ће најбоље одговорити своме задатку, ако остане до мрака на том месту, са истим распоредом за обезбеђење и извиђање, у ком је био, кад му непријатељска коњица није дала да даље наступа.

Оваква би употреба била овога ескадрона до мрака, а при наступању мрака ескадрон би могао да учини овакав распоред за ноћну предстражарску службу: једно појаче стражареће одељење да постави на јужној ивици села Чапљинца, једну мртву стражу од 1 вода пешке да заузме зграде Малошишке мех. и једно стражареће одељење да постави на путу Ћурлина Малошиште (355), а, сем тога, омање стражареће одељење да чува газ код Батушнице; главна трупа предстраже да буде близу пута на десној обали Ћурлинске р.

Са оваквим распоредом, и још кад би се барикадирали мостови на Малошишком п. и Ћурлинској р.*) овај, би ескадрон могао потпуно одговорити свима захтевима предстражарске коњице (Р. С. т. 643), а и главна би му трупа била довољно обезбеђена против сваког изненађења од стране непријатељске коњице, тако, да би се коњи могли добро намирити и одморити за сутрашњи рад.

Командант предстраже ће узети неколико одељења коњаника и придати их пешадијској предстражи за одржавања везе са ескадроном и за јављање.

Према свему овоме, као и с погледом на оно што смо изложили у решењима ранија два задатка, командант предстраже ће издати овакву заповест:

Командант предстраже Морав. дивизије
О № 7
15. фебруара 1912. год.
у $3^{\cdot 20}$ час. по подне
Горица.

ЗАПОВЕСТ:

Непријатељ, наступајући преко Лесковца, стигао је својим пешадијским предњим деловима до Брестовца, а коњицом је заузео Клисуру (Корвин град).

Наша ће дивизија преноћити у Нишу. Досадања наша

*) Барикадирање мостова и других прелаза као и улаза у кантонмане изложених коњичком налету, често је врло потребно, јер има у историји примера, где је коњица на преноћишту изненађивана наглим налетом непријатељске коњице, те је уништавана и заробљавана пре но што је могла доспети да узјаше и да да отпора.

претходница, са додатком 2. коњичкога ескадрона, образоваће предстражу на простору Међуровачка црква—Пасја пољана—Марково кале.

1. *Коњички ескадрон* образоваће предстражу пред пешадијском предстражом, фронт обезбеђења простираће му се од Нишаве преко Чапљинца, Малошишког хана до закључно Малошишта (кота 355); чувати и прелаз код Батушнице. Глав. трупа предстраже у близини пута на десној обали Ћурлинске реке. Три оделења коњаника упутиће команданту предње трупе и једно оделење команданту главне трупе пешадијске предстраже.

2. *Предњу трупу* пешад. предстраже образоваће 1. батаљон са 1. четом 2. батаљона и 3 оделења коњаника под командом команданта батаљона. Место потпорнице биће поред насипа источно од Пасје Пољане. Одржавати везу са предстражарском коњицом и обратити пажњу на правац Марково кале, Перутина, Селичевица и правац Марково кале, Денска, Селичевица, као и на правац преко Мраморског моста. Приправност проста.

3. *Главна трупа* предстраже преноћи ће у пешадијској касарни са 1 стражарећим оделењем на Бубњу поред насипа Ниш—Мрамор, где се одваја пут за Д. Међурово. Приправност проста. Зборно место у кругу касарне. Командант касарне Н.

4. *На случај непријатељског напада* главни одбранбени положај ће бити Горица – Марково кале. Положај утврдити стрељачким и топовским заклонима.

5. *Пионири* ће подићи топовске заклоне за по један дивизијон на Горици, на вису 393 и на Марковом калету. По свршеном послу пионири ће ући у састав главне трупе предстраже.

6. *Ватре ће* се ложити код потпорнице и прихватница у заклону и јело кувати.

7. *Трупна комора* остаће код потпорнице на преноћишту до сванућа, а тада ће се вратити у круг пеш. касарне, где ће се придружити трупној комори пука и са њоме остати до даљег наређења.

8. *Знаци* распознавања: одзив: погон, лозинка: Прокупље.

9. *Ја ћу се* налазити у пешад. касарни.

10. *Командант* касарне Н. распоредиће главну трупу на преноћиште и предузети све остале потребне мере за службу на преноћишту.

Командант
Н.

Усмено свима непосредно потчињенима, а командиру 1. ескадрона писмено.

Што се тиче скице дневног распореда предстраже, она би била оваква:

Предња трупа зауставила би се у онаквом распореду у каквом се затекла, т.ј. прихватница од 3 чете зауставила би се одмах позади ивице Горице, њено предње оделење источно и у висини Пасје пољане. И пошто се коњица налази напред могла би да прикупи своје патроле претходнице и да постави само стражаре код оружја, да мотре у правцу непријатеља, а сви остали војници да се одмарају до мрака. 1. чета 2. батаљона била би послана на Марково кале, где би се и она могла до мрака да одмара, само са 1 стражаром код оружја.

Коњички, пак, ескадрон био би распоређен онако како сам напред већ изложио.

Што се тиче ноћног распореда предстраже, он би био овакав: потпорница од 3 чете поставила би се на Горици поред насипа, са прихватницом № 1 од, једне чете, поред насипа југо-источно од Пасје пољане до на 1000 метара од потпорнице. Прихватница № 1 истурила би 1 мртву стражу на раскршће пута, који се одваја од насипа за Ћурлину. Ова би мртва стража имала три стражарећа оделења, једно код села Бубња, друго поред насипа, где се одваја пут за Ћурлину— оно ће у исто време бити и испитујуће оделење, и напослетку треће на Ћурлинском вису. Сем овога, прихватница № 1 имала би једну објавницу на правцу ка Међуровачкој цркви. Прихватница № 2 од једне чете (1. чете 2. бат.) била би на Марковом калету са два стражарећа оделења, једно на путу Марково кале — Денска, а друго на узвишици поред пута Марково кале — Власи, одржавајући везу са стражарећим оделењем на Ћурлинском вису.

Као што се види маршевна предстража постављена је врло штедљиво, али опет тако да изненађења никако не би могло бити.

Ако не би никакво наређење сљедовало од стране команданта дивизије за кретање напред, него би се и сутра остало на месту, онда би се у свануће предузео дневни предстражарски распоред.

XXIV. Задатак.

(Продужење XXIII.)

Непријатељ је напао сутра дан, 16. фебруара, на моравску дивизију на положају Горица—Марково кале и, после упорне борбе, заузео је пред вече њене предње положаје: Марково кале, Ћурлински вис са делом косе, којом води насип југоисточно од Пасје пољане, тако, да се приближио положају Горица-вис 393 до на 600 метара. Борбу је ноћ прекинула. Ноћ је тавна без месечине.

Кад је борба прекинута, распоред моравске дивизије био је овакав: коњица се налазила према непријатељској коњици северо-западно од Пасје пољане, од које је један вод одвојен и налазио се позади и са стране левог крила, мотрећи на долину Габровачке реке; II. пеш. пук држао је Пасју пољану и источно преко насипа до 500 м. закључно; I. пеш. пук од њега у лево до 500 м. удаљења од виса 393; III. пук држао је вис 393, а XVI. пук налазио се у резерви позади III пука. Од артилерије, I. дивизијон био је северо-источно од Пасје пољане, а II. и III. на вису 393 и северо-западно од њега.

Дивизија је јутрос, пре непријатељског напада, успела да доправи синоћ започете стрељачке и топовске заклоне и од части нове да подигне.

По прекиду борбе командант дивизије издао је овакву заповест:

„Непријатељ је задржан у нападу. Пукови пешадијски у бојници осигураће се сваки за се предстражама, одржавајући међусобну везу. Положај садањи упорно држати, утврђења преко ноћ поправити и по потреби нова подићи. Топови свију дивизијона остаће са својом послугом на положају, управљени у највероватније нападне правце; коње појити, делом на бунарима у југозападном крају Ниша, а делом на Габровачкој реци. Пошто се непријатељска коњица повукла у сумрак назад, то ће и коњички пук оставити пола ескадрона на своме садањем месту и ставити га под команду команданта II. пука до 6 часова сутра из јутра а са остатком, сем оног вода на левом крилу, који ће тамо и остати, сместиће се код

пешад. касарне и тамо преноћити, па зором заузети своје садање место. Трупна комора донеће најнужније потребе вечерас трупи, па се вратити поред пута на десној обали Комренске реке. Борбени део колонске коморе налазиће се у Градском пољу, I. степен колонске коморе поред пута у висини Чамурлије, а II. степен код Топонице. Војницима непремено издати обилну храну и вечерас и сутра у свануће. Муницију попунити одмах.

Изложити :

1. Заповест команданта II. пука, као команданта десног крила, под чију се команду ставља I. артилеријски дивизијон и пола ескадрона пука дивиз. коњице.
2. Разлоге за ту заповест.
3. Скицу распореда предстраже.

Решење XXIV. задатка.

У прошлом задатку видели смо, да је за обезбеђење позадних трупа, од свакога непријатељског предузећа, било довољно сразмерно мало снаге да се постави на положај под ведрим небом. Ово због тога, што је непријатељ био још далеко. Док, напротив у овом задатку, непријатељ се је у своме нападу приближио браниочевом главном положају на 600 метара. Он је, при своме нападу, могао да осмотри не само земљиште, него и снагу и распоред моравске дивизије, а при том се толико примакао близу, да може предузети и ноћни напад, те да постигне оно, што дању није могао постићи, а то је, да дође до моравске дивизије и да ју са положаја баци назад. Да би се ово могуће непријатељско предузеће могло спречити и осујетити, цела снага уопште мора остати у борбеном поретку, у ком се затекла, кад је борбу ноћ прекинула, односно у ком ће ноћну борбу примити, ако непријатељ нападне (Р. С. став 5. тач. 636. и тач. 908.). Овде, дакле, мора да преовлађује тактички обзир готовости трупа за борбу над обзиром угодности трупа за преноћиште. При овоме, ипак се треба старати, да се трупама, колико је год могуће, да одмора за опорављење од дневнога замора и напрезања у борби. Имају, дакле, да се доведу у склад два супротна захтева — готовост за борбу и угодност за преноћиште.

Пре но што изложим какав треба да буде распоред II. пука, са придатим му деловима, на преноћишту и заповест за то, — а том распореду потпуно ће бити сличан и распоред I и III пука са осталим артилеријским дивизијонима, — налазим за потребно да изложим, какав је, по моме нахођењу, био распоред пука у борбеном поретку, у тренутку, кад је борба у сумраку прекинута.

Борба се водила упорно, непријатељ се приближио до на 600 метара. У ово време на оваквом остојању и, пошто је II. пук на крилу, он је могао имати, у тренутку прекида борбе, најмање 2 а највише 3 батаљона у првом борбеном реду; крилне чете првог борбеног реда могле су имати по 3, а средње и сва 4 вода у стрељачком строју. С обзиром на створ земљишта, на успех, који је непријатељ учинио осва-

јањем Марковог калета и Ћурлинског виса, као и на распоред бојног поретка моравске дивизије, ја налазим, да непријатељ врши главни напад на лево крило моравске дивизије правцем преко Марковог калета и да је II. пеш. пук за ватрену надмоћност имао у првом борбеном реду 3 батаљона, а 1 у другом.

Непријатељ се налази на остојању од 600 метара и он овај простор може прећи за 7 минута, ако у своме кретању ноћу не би био ничим задржан. За ово време командант десног крила, да тако назовемо команданта II. пука, треба да је у стању да изведе на свој положај све трупе, којима располаже, за дочек непријатељевог напада, чиме би услов готовости за борбу био потпуно задовољен, али услов за одмор и да се трупе нахране и напоје, не би био задовољен, а то је неопходно нужно, ако хоћемо да војницима повратимо снагу, да нам буду способни, не само за борбу ноћу, ако је непријатељ или командант дивизије предузме, него и за борбу сутра дан. Треба, дакле, да тражимо неку средину између ова два супротна услова. Ту ћемо средину наћи, ако један део трупа остане ту, где се затекао на положају, кад је борба прекинута, а други део ако повучемо нешто мало у назад, да се може одмарати и на време стићи на место, где буде потреба за дочек непријатеља. У рату у опште, а у борби посебице, све треба да је просто а ништа компликовано. Ово у колико вреди за дневне радње и борбе, у толико више вреди за ноћне, где се све представља у другчем облику и где и мала пометња и неспоразум може довести до великих неприлика и рђавих последица. С погледом на ово и, што не само није невероватно него сасвим вероватно, да ће непријатељ, ако не преко ноћ, а оно сутра у свануће предузети напад, — распоред трупа на предстражи треба да је такав, да се, за поседање положаја за одбрану, не морају чинити покрети јачим јединицама у назад и у страну, а и да трупе, које ће се употребити за ватрену борбу, буду тако распоређене, да без великог кретања и мешања јединица, могу одмах, на случај потребе, заузети свој положај и ватру отворити. Трупе пак, које се задрже смакнуто за дочек и удар ножем, треба да могу стићи до предњих трупа пре него непријатељ.

С погледом на све ово, ја налазим, да су довољна 2 батаљона за предњу линију односно за дочек непријатеља ватром у улози предстраже, а 2 батаљона да буду у другој линији, односно у главнини. Батаљони одређени за предстражу да задрже по 1 чету смакнуто као главну трупу, а по 3 да поставе на мртве страже по водовима на главноме положају у стрељачким заклонима, да су свакога тренутка готове да отворе ватру из стрељачких заклона, у којима би војници за раније направили по грудобрану лежишта за своје пушке, да

на тим лежиштима пушке добију правац за брисање целог предтерена, пошто се ноћу не види нишанити. Пред мртвим стражама, бар на 300 метара, да су стражареће оделења по 1—2 од сваке мртве страже. Даље у напред к непријатељу треба шиљати патроле и непрестано додир одржавати. Главна трупа да не буде даље позади мртвих стража но што су стражари у напред од њих истакнути. Сем стражара и патрола треба истаћи још даље пред стражарима, тајне патроле са поузданим вођама подофицирима, које би лежале или седеле и које би пазиле само на покрете већих непријатељских трупа, а не и на његове патроле и мала оделења. За команданта десног крила веома је важно, да он што пре буде извештен о предузећу напада од непријатељеве стране.

Приправност на мртвим стражама и главној трупи морала би бити под оружјем, но да се дозволи војницима да седе, а у главној трупи и да спавају са својим пушкама уза се у смислу т. 908. Р. С.

Онај трећи батаљон из првог борбеног реда неће бити тешко с вечера повући у назад, нити ће тешко бити његово место заузети са она друга два, који остају, померајући их за толико у страну. Овде је најбоље да се у назад повуче онај батаљон из средине, а крилни да се за толико размакну ка средини и да заузму његово место.

Ово је у погледу пешадије. Што се пак тиче коњице, т. ј. онога полу ескадрона, за њу нема и не може бити места на фронту, нити за то има потребе. Она треба да, ослањајући се на десно крило пешадије и одржавајући са њом везу, пази и чува десно крило од обиласка и изненађења с те стране. Најподесније је да она чува цравац: Међуровачка црква, Д. Међурово, Ниш и Мрамор, ради чега треба да се постави на Бубњу и да истакне два стражареће оделења, једно на правцу к Међуровачкој цркви а друго к Мрамору у висини Турске калдрме. Једно оделење коњаника узео би командант десног крила код главнине за службу јављања.

Односно артилерије, топови треба да су управљени у највероватнији правац непријатељског ноћног напада са одговарајућом елевацијом за картечно дејство. Послуга поред својих топова да се одмара.

Са овако предузетим мерама изгледа као да непријатељ не би могао изненадити десно крило са својим ноћним нападом, нарочито ако патроле и стражареће оделења буду тачно и пажљиво вршили своју службу.

Ако би патроле и стражареће оделења били изненађени непријатељским нападом, што и при иоле већој обазривости не би смело да буде, те не би имали времена да благовремено јаве и одступе ка мртвим стражама, или да се склоне у страну, него би непријатељ једновремено са њима пошао ка мртвим стражама, ако би они тамо одступали, тада они

треба да пуцњавом објаве непријатељско наступање, па да полежу у јаружице, ровчиће и удоља, те да се, на тај начин, склоне испред ватре својих мртвих стража, која ће се неминовно осути, чим се непријатељ опази; јер се у таквом случају не би могло ни смело чекати да они одступе, па тек тада да се ватра отвори. Мртве страже, које би се налазиле испред фронта артилерије, треба да се склоне у десно и у лево за артилеријско картечно дејство, чим непријатељево приближавање опазе и пошто га буду са неколико плотуна гађале.

За ноћно ватрено дејство треба се старати, колико је год могуће, да се трупе одрже смакнуто у руци старешина; ту нису потребни стрељачки стројеви за смањивање губитака, јер се ноћу не види и не може да нишани као дању, ако се не би имало рефлектора да се осветли земљиште у правцу непријатељског наступања. Према овоме, мртве би страже остале смакнуто или се развиле у једну врсту, па тако и дејствовале. —

Као год што се *маршевске предстраже* ближе претходницама односно заштитницама, тако се исто и *бојне предстраже* ближе борбеном поретку, јер у суштини и нису ништа друго него борбени поредак, који не дејствује, а готов је за дејство свакога тренутка. Средину између маршевских и бојних предстража чине *сталне предстраже.* —

С погледом на све ово до сада изложено заповест команданта десног крила, за постављање предстраже на том крилу, гласиће:

Командант десног крила
О № 4
16. фебруара 1912. г.
у 5^{30} часова по подне
Горица.

З А П О В Е С Т:

Непријатељ је задржан у нападу пред главним положајем. Дивизија ће преноћити на своме садањем положају.

1. За обезбеђење пука и десноga крила дивизије одређујем на предстражу 1. и 3. батаљон. Под команду команданта 1. батаљона ставља се ½ 1. ескадрона. Командант 1. батаљона заузеће простор од закључно Бубња до закључно Пасје Пољане, командант 2. батаљона под чију се команду стављају митраљези, заузеће простор од 1. батаљона па лево до наслона на предстражу I пука (200 м. источно од насипа Ниш—Корвин град). Митраљезе употребити у линији мртвих стража, дајући им још за видела одсеке за тучење и одговарајућу елевацију.

2. За случај непријатељског напада, главни одбранбени положај биће овај исти, који је и данас био, на коме ће се и налазити мртве страже.

Топови I дивизијона, са својом послугом поред себе, остаће на своме садањем положају но истакнути напред и нанишањени дужом косе, којом насип види са одговарајућом елевацијом спремни за брзо картечно дејство.

3. Командант 1. батаљона извиђаће у правцу Међуровачке цркве и Мрамора.

4. Искварене стрељачке и топовске заклоне данашњом непријатељском ватром поправити, допунити и ојачати.

5. Главнина (3. и 4. батаљони) којој придајем једно одељење кањаника преноћиће поред насипа на 200 м. од мртвих стража односно на 100 м. позади главне трупе предстраже.

6. Приправност код свију под оружјем, но тако, да војници у главној трупи предстраже и главнини могу седити и спавати наизменце са пушкама поред себе.

7. *Ватре* ће се ложити и јело кувати само у заклону позади главнине. Војницима издати дупли оброк хране.

8. *Трупна* комора, чим снабде трупе потребама, вратиће се преко Нишаве у састав остале дивизијске трупне коморе на десној обали Комренске р.

9. *Борбени* део колонске коморе у Градском пољу.

10. I *степен* колонске коморе на десној обали Комренске реке где је трупна комора.

11. II *степен* колонске коморе код Топонице.

12. *Ја* ћу се налазити код главнине.

Командант
Н.

Усмено непосредно потчињеним старешинама, а командиру 1/2 ескадрона писмено.

Ја сам у овој заповести изриком наредио где ће да буду мртве страже. Ово сам урадио из разлога, које сам раније навео, да је ноћу на оваквој близини непријатеља опасно чинити ма какве јаче покрете у назад.

У овој сам заповести, противно ранијим заповестима, изложно приправност целе трупе. Ово сам учинио из разлога тога, што налазим, да у оваквој непосредној близини непријатеља може командант овог крила најбоље да увиди и оцени колика треба да је готовост трупа за борбу и колико и каквог им се може дати одмора, па то и да прими у своју одговорност, што потчињени не могу примити у тој мери. —

Што се тиче скице распореда трупа, њу је, према ономе што сам напред изложио, лако израдити.

XXV. Задатак.

(Продужење XXIV. задатка.)

При прекиду боја 16. фебруара у вече, командант ојачане јужне дивизије могао је да осмотри, да је моравска дивизија у главноме овако заноћила: коњица северо-западно од Пасје пољане. а 1 вод у околини Габровца, 1 пеш. пук код Пасје пољане, други од њега у лево, трећи на узвишењу 393, а четврти позади њега у резерви, а цела артилерија на простору узвишења 393—Пасја пољана.

Ојачана јужна дивизија, кад је ноћ борбу прекинула, била је у оваквом распореду: I пеш. пук на Марковом калету; до њега лево II. пук, између Марковог калета и Ћурлинског виса; на Ћурлинском вису III. пук до насипа; одатле у лево IV. пук; V. пук у резерви код села Власи; цела артилерија (од 4 дивизијона) на коси Марково кале—Ћурлински вис; коњица код Г. Међурова сем 1 ескадрона, који је на десном крилу код Св. Тројице; пионири у резерви код V. пука; завојиште код Малошишке мех. Борбени део колонске коморе код Малошишког х.; трупна комора код Комнеге; I. степен колонске коморе код Кочана, а II. степен код Брестовца.

Командант јужне дивизије, желећи да се користи до краја данашњим успехом, одлучује се да предузме све потребне мере и да учини сву припрему, па да у свануће изврши отсудан напад на моравску дивизију.

Изложити:

1. Оцену садање ситуације;
2. Припрему свега што је потребно и заповест за напад 17-ог у свануће.

Решење XXV. задатка.

Командант ојачане јужне дивизије, усљед данашњега свога успеха, не само да је у знатно повољнијем положају у моралном погледу од непријатеља, него је, заузећем Марковог кале та и косе до Ћурлинског виса, у врло повољном положају и у погледу земљишта, јер му коса Марково кале—Ћурлински вис служи као врло добар ослони положај за даље продужење напада противу иначе врло јаког положаја: узвишење 393—Горица—Ћубањ.

Моравској дивизији са губитком Марковог кале та знатно је ослабљен положај Горица.

Но и ако је ситуација у тренутку прекида борбе оваква, ипак би ојачана јужна дивизија сутра дан, у даљем дневном нападу, имала да претрпи доста губитака до освојења непријатељског положаја, зато се командант дивизије и решава за ноћни напад, пошто је могао добро да осмотри непријатељски положај и приступе к њему као и распоред приликом данашње борбе.

Није искључена могућност да и моравска дивизија покуша да ноћним нападом поврати свој изгубљени положај Марково кале, о чему командант ојачане јужне дивизије мора да води такође рачуна да не би био изненађен.

Познавајући и земљиште и непријатељски распоред, командант јужне дивизије сада има да припреми све што је потребно и да размисли и склопи план за извршење тога напада, па да изда заповест.

Што се припреме тиче, командант има прво да се постара, да се попуни утрошена муниција, да се војници добро нахране и, у колико је могуће, да се до тренутка напада што боље одморе, не пренебрегавајући најнужније мере опрезе на случај да непријатељ сам предузме прелаз у напад.

За склапање плана за напад командант дивизије мора да процени све елементе, који могу бити од утицаја на исход те ноћне борбе.

Непријатељски положај одговара снази, која га држи; у правцу продужења десног крила земљиште пада и отворено је; лево крило му се наслања на долину Габровачке реке, те је и као десно крило неподесно за обухват; земљиште пред десним крилом, изузимајући удоља у ком је Пасја пољана, у правцу друма пада у виду благе косе, која се може тући положном ватром и ноћу само кад се пушкама и митраљезима као и топовима да положан правац; земљиште пред центрумом у неколико је изломљено косама и удољама, које почињу управно са фронта, и мање је изложено ватри са положаја него пред десним крилом; и, напослетку, земљиште пред левим крилом је прилично уска коса, која везује Марково кале са узвишењем 393 и која је доста изложена ватри но ипак знатно мање него земљиште пред десним крилом; позади положаја земљиште пада доста стрмо к Нишу, кроз који тече Нишава, на којој има три моста. У колико је незгодно што позади положаја постоји оваква препона, у толико опет, с друге стране, варош заклања унеколико одступање, на случај неуспешне одбране. Прихватни положај би могао да буде тек Виник, који је прилично удољен и косо стоји према одступном правцу, те би се за прихват морао узети Ристин сад—Тресни брег.

Према оваквим особинама Горичког положаја и према распореду, у ком је заноћила моравска дивизија, јужној се дивизији нуде три правца за главни ноћни напад: први правац је Марково кале—узвишење 393, на ком се правцу налазе и резерве обе супротне стране; други правац је Ћурлински вис—центрум Горичког положаја и трећи правац је дуж друма на десно крило Горичког положаја.

Први правац је најкраћи, он је од пресудног значаја, јер кад се заузме узвишење 393, тада пада и цео положај, но на том правцу се налази непријатељска резерва, од које се очекује највећи отпор; на случај неуспешног напада тим правцем, трупе се враћају назад на свој основни положај за поновни напад; други правац је доста неподесан за ноћно кретање и укљешћује се између десног и левог крила, излажући нападну колону бочном удару непријатељске резерве; на случај неуспешног напада овим правцем, трупе се опет враћају на свој основни положај за поновни напад као и на првом правцу, и напослетку трећи правац је најподеснији за ноћно кретање, али је и изложен најјачој ватри, па и кад би напад њиме успео, да се заузме десно крило Горичког положаја, опет зато положај не би морао да падне, док се не освоји узвишење 393 одакле би резерва непријатељева могла ударити у бок нападној колони; на случај неуспеха тим правцем, нападне трупе немају подесног ослоног положаја на коме би се могле зауставити за поновни напад.

С погледом на све ово, изгледа, да је најподесније да

командант јужне дивизије управи главни напад са Марковог калета на непријатељско лево крило, и ако би можда тајним пребацивањем резерве од села Власи на друм и ударом правцем друма било јаче изненађење, опет је непријатељска резерва у близини за брзи улазак у дејство погодним правцем, усљед чега се главним нападом тим правцем мање добија, а више ризикује него нападом првим правцем.

Према свему овоме план је команданта јужне дивизије за ноћни напад овај: да трупе остану на истом правцу и у истом распореду, у ком их је затекла ноћ, кад је борба прекинута; да се сваком пуку у бојници да по 1 вод пионира, који ће уклањати и рушити препоне на које се наиђе: да се муниција попуни; да се трупе добро нахране, напоје и одморе, ради чега се, као што је у решењу XXIV задатка уређено и код браниоца, по један батаљон (трећи) из сваког пука може повући из бојнице у назад у резерву; да се сваки пук у бојници обезбеди за се бојним предстажама на начин, како је у решењу XXIV задатка за браниоца речено; да се у одређено време сваки пук у свом правцу крене напред, а резерва да изврши главни удар на непријатељско крило, при чему, кад непријатељ осети напад и отвори ватру са свога положаја, да и артилерија отвори што жешћу ватру са косе Марково Кале—Ћурлински вис на пламен непријатељске ватре, пошто то у прво време неће бити опасно за своје трупе, а потом, кад се своје трупе буду приближиле непријатељу, да подигне путању да туче позадину, ради чега треба да артилерија одржава тесну везу са пешадијом на отсеку у ком гађа и да код ње има извештача, који ће јој ово моћи јавити на време.

Пошто се митраљези због даљине, а иначе према положају, неће моћи употребити за потпомагање напада, то ће они пратити своје пукове, да се употребе, ако се наиђе на јак отпор и кад се непријатељ потисне са положаја, куда ће похитати и артилерија. Коњица да дејствује у правцу непријатељског десног бока.

У фебруару месецу сунце излази у 7 часова јутра, у 6 је свануће, први борбени ред је удаљен од непријатељског положаја око 600 м., што се може прећи за 7 минута, а то би значило да би требало да се нападач крене у 5^{50} часова, па таман у расвитак да избије на непријатељев положај и да га после кад сване може успешто гонити не само ватром него и кретањем, да му не дозволи да се заустави и уреди на каквом прихватном положају за нови отпор. —

Кад командант све ово буде предвидео, припремио и план саставио, а везан телефоном са свима непосредно потчињеним командантима, он ће издати овакву дефинитивну заповест за напад:

Лука Ћеловић
БЕОГРАД
Luka Celović
BEOGRAD

Ојачана јужна дивизија
О № 15.
17. фебруара 1912. год.
у 4 часа јутра
Власи.

ЗАПОВЕСТ:

Непријатељска дивизија, потиснута са својих предњих положаја јучерашњим нашим нападом, заноћила је на положају, узвишење 393—Горица—Бубањ у оваквом распореду: код Пасје пољане 1 п. пук. до њега лево други пук, до овога на узвишењу 393 трећи пук, а четврти у резерви позади левог крила; од артилерије 1 дивизијон поред пута источно од Пасје пољане, у центруму положаја други, а трећи на узвишењу 393, коњица код Д. Међурова сем 1 вода, који је код Габровца.

Са целом дивизијом напашћу јутрос непријатеља на његовом положају.

1.) I пешад. пук поћи ће са Марковог калета право на узвишење 393 тако да му лево крило додирује главе јаружице Дубоког потока; II пук лево од њега право на превој између Горице и узвишења 393 у десни бок овом узвишењу и непријатељској резерви; III пук лево од II право на центар положаја кота 337, да му лево крило допире до насипа; IV пук лево од њега на десно крило непријатељског положаја и V пук за десним крилом I пука. Сваком пешад. пуку придаје се по један вод пионира са потребним алатом и разорним средствима за рушење препона на које се наиђе.

2.) Артилерија ће остати на свом досадашњем положају спремна да одмах отвори ватру на пламен непријатељске ватре, но тако, да I дивизијон са Марковог калета туче центрум непријатељ. положаја, коту 337, II, који је лево од њега, да туче десно крило, III и IV са Ћурлинског виса да туку непријатељ. лево крило, узвишење 393, — но тако, да I дивизијон има своје извештаче код III п. пука, II код IV а III и IV код I и II пеш. пука, који ће уговореним знаком јавити кад настане опасност од њихове ватре за своје трупе, у ком ће случају артилерија подићи нишанску пругу и тући позадину;

3.) Коњица ће дејствовати у правцу непријатељског десног бока, а онај ескадрон на десном крилу у правцу непријатељског левог бока.

4) Сви делови коморе, као и завојиште остаће на досадањим својим местима до даљег наређења;

5) Ја ћу се налазити код V. пука;

6) Полазак на напад тачно у 5^{45} часова јутра са линије првог борбеног реда; пешадија сме ватру отворити само по заповести команданата пукова; пукови ће одржавати један

с другим тесну везу, држећи се сваки тачно добијеног правца и одржавајући највећу тишину и ред.

Командант
Н.

Заповест је издана делом усмено, а делом преко телефона.

Налазим да је командант јужне дивизије учинио све што до њега стоји да може напад успешно извршити.

Командант јужне дивизије је у последњем тренутку саопштио заповест за напад. Он је могао своју одлуку и план за напад и раније саопштити у поверењу својим непосредно потчињеним старешинама, противу чега ја не бих имао ништа, што су они уосталом и по претходним припремама и заповестима могли наслутити.

Командант је предузео напад 5 минута раније но што је према решењу прорачуњено. Ово је учињено због сваке сигурности, ако би ма у чему где год какав застој наступио, да се у расвитак избије на непријатељски положај.

Пада у очи да је командант дивизије укрстио артилер. ватру тако, да дивизијони не туку мете право преда се него косо. Ово је учињено због тога да би своје трупе што доцније маскирале мету

За ближе и детаљније одредбе о ноћном нападу и одбрани види Р. С. тач. 882—911.

XXVI. Задатак.

Општа претпоставка:

Плава дивизија у току је концентрације својих трупа код Ниша. Црвена дивизија довршила је 2. фебруара концентрацију својих трупа код Прокупља. Трупе плаве дивизије порушиле су 2. фебруара по подне све мостове на Морави од Чечине до Алексинца. Морава је, усљед копнења снега, јако надошла, да се нигде не може газити.

Посебна претпоставка за плаву дивизију:

Командант одреда од: II. и III. пеш. пука, II. и III. дивизијона артилер. пука, пука дивизијске коњиц., 2. чете пионира, 1/2 чета болничара са телеграфским оделељем и свима осталим потребним деловима коморе, у одговарајућој сразмери, добија заповест 2. фебруара у 8 часова по подне: да сутра предузме осматрање Мораве од Чечине до утоке Нишаве у Мораву, одакле осматрају друге трупе и да спречи или бар успори непријатељу прелаз преко исте, ако га покуша, како би, на тај начин, прибавио времена осталим трупама да доврше концентрацију код Ниша, и да се доврши започето утврђивање Горице и Бубња. Артилерија и коњица налазе се у својим касарнама, а пешадија са инжињеријом у пешадијској и инжињерској касарини.

Изложити:

1.) На који начин мисли командант да изврши овај задатак;
2.) Заповест за распоред трупа;
3.) Разлоге за такву заповест;
4.) Скицу дневног и ноћног распореда трупа.

Напомена: Осматрање тока Мораве до сада је вршила само коњица. —

Решење XXVI. задатка.

Кад је командант одреда добио овај задатак у вече у 8 часова, он се, пре но што се одлучио на ма какав рад по истоме, упустио у оцену ситуације, земљишта и онога шта и где непријатељ може предузети озбиљно за прелаз Мораве.

Из задатка познато му је, да је непријатељ концентрисао своју снагу и да је, према томе, бројно јачи од концентрисаних трупа плаве дивизије. Но између плаве и црвене дивизије налази се Морава, на којој су порушени сви мостови и која је јако надошла, те је тако озбиљна препона, да се не може нигде прећи док се где год не подигне мост или наместе скеле. Сем тога, он зна да је Морава, као и остале реке кад надођу, доста брза, те подизање моста и превоз није тако лака ствар и да рад око пребацивања, превожења, труша на понтонима за заштиту подизања моста и око самога подизања моста мора трајати, у најмању руку, 2 часа чисто као рад, не узимајући у обзир и отпор, који би непријатељу противставиле трупе, које би се десиле на лицу места и које би ускоро по том придошле у већем броју са других тачака. Морава, на одређеном простору, ценећи по карти, може имати ширине око 100 метара, ма да у самој ствари местимице не прелази ширину од 80 метара.

Дужина Мораве од Чечине до утока Нишаве износи на 21 км. Она у главноме тече ка северу. Обале Мораве су на овом простору делом усечене обе, делом једна, а само у близини Батушнице није ни једна; оне су чврсте на целој дужини; дно корита је свуда, више мање, подједнако и песковито. Од Чечине до излаза из Клисуре, између Корвин града и Комнеге, десна обала са околним земљиштем надвишава знатно леву обалу, а од Клисуре па до утоке Нишаве надвишава лева обала, јер се долина на десној обали шири много више но на левој. Обе су обале чисте и прегледне, но десна је прегледнија него лева, у коју упиру иначе доста благе косе. У непосредној близини Мораве са непријатељске стране налази се село Батушница, Мрамор и Круце, а са стране источне дивизије Чапљинац, Чокот и Лалинци.

Од непријатељске стране утиче у Мораву, као повећа

река, Топлица и, као мање речице, Бугариновачка и Мерошинска река. Од ових река само Топлица може послужити непријатељу за довоз материјала за подизање моста, ако би му то било потребно.

Ниш и Прокупље вежу два насипа: један преко Мрамора, као краћи, и други преко моста код Клисуре уз десну обалу Топлице, као дужи. Сем ових насипа има доста селских путова, који воде ка Морави и правцем од Ниша и правцем од Прокупља. Од њих су најважнији са непријатељске стране они низ Бугариновачку реку, низ Дебели брег и низ Мерошинску реку; а од стране плаве дивизије онај преко Д. и Г. Међурова.

На Морави у домашају Ниша, постојала су 2 железничка моста: један код Клисуре и један код Суповца и 2 обична моста: један такође код Клисуре и један код Мрамора, — па су сви порушени.

С обзиром на овакав правац тока Мораве и на створ и проходност земљишта, Морава је приступна непријатељу на целој дужини од Чечине до утоке Нишаве. Но, с погледом на пролетње доба године и на копнење снега, усљед чега је земља натопљена водом, кретање ван насипа прилично је отежано нарочито за артилерију и возове. —

Кад је командант одреда овако расмотрио земљиште и ток Мораве, сада треба да оцени, где је највероватније, да ће непријатељ покушати да изврши прелаз преко Мораве, ако то буде намеравао, и како ће, према томе, да распореди своје трупе, да благовремено може стићи са довољно снаге, да му прелаз осујети, или бар знатно успори.

У погледу оцене места за прелаз од стране непријатеља, изложена дужина Мораве може се поделити на три отсека: први отсек од Чечине до северног излаза из Клисуре, други одавде до закључно места, на ком је био Мраморски мост и трећи одатле до утоке Нишаве.

Први отсек нуди непријатељу ове користи: ту је утока Топлице, којом се може довести материјала у довољној количини за подизање моста, ако непријатељу за то не би био довољан мостовни трен; тај је отсек најудаљенији од Ниша, те ће ту најдоцније и стићи главна снага за спречавање подизања моста и прелаза; к томе отсеку води насип из Прокупља низ Топлицу до Мораве и од Мораве до Ниша, којим се трупе могу најприкривеније кретати; ту трупе, које буду пристизале за спречавање прелаза, могу дејствовати са једне стране, а не обухватно, као што би био случај, кад би се прелаз вршио на другом отсеку; и, напослетку, кад би се ту предузело подизање моста и прелаз, демонстрација, која би се предузела на десном крилу средњег и на трећем одсеку могла би, због даљине, бити од веће користи, него кад би

се прелаз вршио на другом отсеку. Незгодне пак стране за непријатеља ове су: десна обала и околно земљиште знатно надвишавају леву обалу и стешњавају долину, да би се под тако блиском ватром трупа плаве дивизије, које би се ту десиле и које би доцније придошле, веома тешко вршило пребацивање (превожење) трупа за освајање супротног положаја ради заштите подизања моста; ово је најудаљенија тачка од Ниша, те и кад би непријатељ успео да ту изврши прелаз и да се упути к Нишу, имао би читав низ јаких положаја да осваја док до Ниша дође.

Други отсек нуди непријатељу ове користи: није толико удаљен од утоке Топлице, да се и на овај део може довести потребан мостови материјал уви ду сплавова; лева обала надвишава десну тако, да се са ње јаком артилеријском и пушчаном ватром непријатељ може држати далеко од тока Мораве; дуж десне се обале налази не далеко железничка пруга, која може послужити као мостобран трупама, које буду пребачене за заштиту подизања моста и прелаза преко њега; најкраћи је правац до Ниша и мало има положаја за освајање; ка овоме делу води насиш из Прокупља преко Мрамора за Ниш; село Батушница је непосредно уз обалу Мораве. те, ако би се ово место изабрало за прелаз, могла би се под заклоном мрака и села, неприметно учинити сва претходна нужна припрема за брзо превожење осигуравајућих трупа и подизање моста. Незгоде су овог отсека за непријатеља: што је главна снага трупа плаве дивизије у Нишу, одакле брзо може доћи на лице места за спречавање подизања моста и прелаза; што ће трупе плаве дивизије, које буду распоређене десно и лево дуж десне обале Мораве придолазити с обе стране места подизања моста и прелаза и дејствовати с крила и бока трупама, које буду прешле или прелазиле; и, напослетку, што демонстрација не може бити тако успешна усљед мале даљине, на којој би се имала изводити, пошто би непријатељ, чим увиди, где се врши демонстрација, могао на време вратити трупе, које би биле упућене ка месту демонстрације.

Трећи отсек нуди непријатељу ове користи: лева му обала, као и код другог отсека, надвишава десну; нешто мало је даље од Ниша него и други отсек; демонстрација би могла бити успешнија него при прелазу на другом делу. Непогодне су стране овог отсека за непријатеља: што је заобилазан; што би се, по успешном прелазу, непријатељ налазио притешњен Нишавом и Моравом; што је близу главној снази трупа плаве дивизије у Нишу. —

Из свега овога расматрања, командант одреда може доћи до оваквог закључка о највероватнијем месту прелаза од стране непријатеља: трећи отсек, због тога што је заобилазан и стешњен Нишавом и Моравом по прелазу, најмање има ве-

роватности, да ће га непријатељ изабрати за свој прелаз. Први и други отсек имају готово подједнаке вероватности; а у њима самим највише вероватности имају на првом отсеку Чечина и Клисура, а на другом оно место, где је и био мост, а сем тога и место код Батушнице.

Према оваквој оцени, командант одреда имао би да обрати подједнаку пажњу на први и други отсек, па приближно подједнаку снагу и да одреди за осматрање и чување ова два отсека; а за трећи отсек није нужна толика пажња, па ни снага.

Први отсек удаљен је од Ниша својом најдаљом границом 15. км. и да тамо стигну трупе из Ниша, за спречавање подизања моста и прелаза, треба у најмању руку 3^{20} часова од тренутка̂ од када се крену, не рачунајући ту оно време, које је потребно за јављање и за узбуну. Ако се јављање удеси средством телеграфа, или, још боље, телефона, који би имáло да подигне телефонско оделење, или средством оптичких сигнала, постављених такође средством телеграфског оделење, тада за такво јављање не би требало много времена — највише 5 до 10 минута за предају и пријем депеше. Ако ли би се, пак ово јављање вршило средством велосипедиста, тада би требало више времена. Као што из раније знамо, коњица може најбрже преносити извешћа или заповести, прелазећи 1 км. за 3 минута и њој би требало да донесе извешће до Ниша 45 минута; велосипедисти најбрже могу преносити извешћа или заповести прелазећи по угодном путу за 2 м. 1 к.м. и њима би требало да прођу тај простор за 30 м. Ако узмемо сада, да ће се утрошити неколико минута за писање извешћа и неколико минута за спрему трупа на знак узбуне, командант одреда може приближно тачно ухватити рачун, колико ће времена протећи од тренутка, од кад се опази да непријатељ предузима мере за подизање моста и пребацивање трупа за заштиту подизања моста, до тренутка, када ће стићи главна снага на лице места за спречавање тога; јер овде и минути, а камо ли часови, имају велики значај. Кад се подигне телеграф, или телефон, или оптичке станице и ако би трупама за спрему на знак узбуне требало највише 5—10 минута, тад би оне могле стићи из Ниша до Чечине најдоцније за 3^{40} часова. Ако би се поставиле коњичке станице, тада би трупе могле стићи за 4^{15} часова. И напослетку, ако би се јављање вршило средством велосипедиста, тада би трупе могле стићи за 4 часа. Најбоље је и најсигурније да се подигне телефон и да се добро чува.

Ако претпоставимо да су трупе црвене дивизије снабдевене мостовим треном, као што је наш дивизијски мостови трен, тада он, у најбољем случају, може за 30 минута на понтонима пребацити (превести) до 1200 војника и за $1.^{30}$ часова подићи мост, ако му се то не би спречавало. Но сва-

којако, тамо ће бити трупа, које ће му то спречавати и које не треба да се даду ни по коју цену потиснути до доласка главне снаге.

Све су друге тачке на означеној дужини тока Мораве ближе к Нишу и к њима може стићи главна снага много раније. Тако Корвин град је ближи за 5 к.м., тамо би могла стићи главна снага за $2^{\cdot 30}$, односно за $3^{\cdot 05}$; Батушница је ближа за 8·5 к.м., тамо би главна снага могла стићи за $1^{\cdot 48}$ часова; Мрамор је ближи за 7 к.м. и тамо би могла стићи за $2^{\cdot 12}$ часова. Од свију тачака на првом отсеку највише има изгледа да ће непријатељ изабрати Чечину за место прелаза.

Кад је командант одреда овако расмотрио цело стање ствари, он сада може приступити оцени, како треба да распореди и где да постави своју снагу. Он и овде има да узме средину између обзира готовости трупа за спречавање непријатељу прелаза и угодности смештаја трупа, пошто је још зимско време и мочарно.

Као год што, при поседању положаја за одбрану, није нужно да се цела ширина положаја поседа равномерном снагом, него се јаче тачке поседају слабије и, обратно, слабије поседају се јаче, — а ово све у том смеру, да се задржи у руци што више снаге на окупу за доцнију употребу, где се буде показала права потреба, — тако исто, и у овом случају, није нужно, да се поседа цела одређена дужина Мораве равномерном снагом, или, што би било још горе, да се сва снага распореди дуж обале у виду кордона са подједнаком јачином на целој дужини; јер би се тада, за осматрање и чување тока Мораве, употребило више трупа но што је потребно, што би причињавало излишан замор, а, сем тога, испустиле би се трупе превремено из руку и не би се могле лако и брзо прикупити и употребити тамо, где се буде за то указала права потреба — свуда би било подједнако снаге. С тога, за осматрање и чување тока Мораве, треба употребити само онолико и онаквих трупа, колико је и каквих стварно и потребно, а све остало држати на окупу, негде позади средине одређене линије, одакле ће моћи благовремено стићи на ма коју тачку, где непријатељ буде покушао да пређе Мораву.

За осматрање непријатеља и спречавање прелаза и подизања моста, до доласка главне снаге, потребни су сви родови оружја. Но, у погледу употребе артилерије, треба бити обазрив, да се артилерија не цепа на ситне делове и да се не испушта из руку и одваја од главне снаге, једно зато, што се не зна, где ће непријатељ да покуша прелаз, те да се тамо и постави јача артилеријска снага, да би се непријатељској артилерији, која ће несумњиво на том месту бити много јача, колико толико, могла одупрети и прелаз спречавати; друго зато, да, кад се сазна за право место прелаза, да се тамо

може довести сва своја артилерија. Пешадије и коњице треба употребити у разложно довољној мери.

За овај наш задатак, ја налазим да је довољно, ако се за први отсек, од Чечене до Чапљинца закључно, употреби 1 батаљон пешадије, 1 вод коњице и 1 батерија; за други отсек, од Чапљинца искључно до места, где је био Мраморски мост закључно, такође 1 батаљон, 3 вода коњице и 2 батерије и, напослетку, за трећи отсек, одавде до утоке Нишаве у Мораву, 1 чета пешадије и 1 вод коњице; а сва остала снага да остане у Нишу, где се затекла, утврђујући преко дан Горицу и Бубањ.

Настаје сада питање, да ли да се за ово употребе батаљони једног пука или по један из оба пука? О сличној употреби јединица из једне или разних комада било је говора у решењима ранијих задатака, при постављању предстраже и поседању положаја за одбрану, и ја сам се тамо изјаснио, да је, у смеру избегавања мешања разних јединица, при ојачавању у борби, погодније, где је год то иначе могуће, узимати јединице разних комада; тако, да, при ојачавању, свака команда добије своје јединице или ојача своје јединице. С погледом на ово, погодније би било да се узму батаљони из оба пука; но, с друге стране, не би било јединства у служби извиђења и обезбеђења као кад би се оба батаљона и она чета узели из једног пука под командом пуковара, у коме би случају сва та служба била концетрисана у његовим рукама и он би боље могао процењивати сваки знак и појаву од стране непријатељеве и то достављати команданту одреда опредељеније и стварније, него што би то чинили команданти батаљона разних пукова. Мени се чини, да је овај обзир, с погледом и на то, што нам остаје у главној маси читав један пук недирнут са својим пуковарем, — претежнији од обзира избегавања мешања трупа на случај борбе и да њему, у овом случају, треба дати превагу; јер, напослетку, и због сразмерно велике ширине, коју заузимају батаљони својим фронтом дуж моравске обале, чије ће чете непријатељ својом појавом на разним местима за демонстрацију, привезати од части за та места, не би се могло потпуно избећи мешање чета разних пукова ни онда, кад би се употребио по један батаљон из оба пука.

Првом отсеку дајем мало коњице због тога, што је ту земљиште стрмо и што је са Корвин града и Малошишког крста тако велика прегледност у правцу непријатеља и дуж Мораве у обе стране, да коњица за дневно патролирање није ни потребна, него само за ноћно. Другом отсеку дајем више коњице због тога, што је ту тежа прегледност и што је ту нужно често патролирање и дању и ноћу. Трећем отсеку дајем мало коњице из истих разлога, из којих му дајем и пешадије мало.

Не налазим за неопходно потребно, да би пионира требало придавати предстражи, јер утврђивање, које буде потребно дуж моравске обале, спрам појединих праваца, може извршити и сама пешадија; а пионири, са осталим трупама, да се употребе за утврђивање Горице у вези са Ћурлинским висом и Бубња и за поправку путова од Ниша ка Морави.

Са овим би, у главноме, био готов распоред и одређена снага трупа, које би се имале употребити на предстражи.

Кад је командант са оваквим расматрањем био готов, нашта му је требало времена до једно пола часа најмање, он се решава, да за извршење овога задатка изда две заповести: једну још истога вечера, у којој ће означити трупе, које треба и у које време сутра изјутра да буду спремне за полазак на предстражу, као и у које време да му дођу на заповест непосредно потчињене старешине, те да им изда усмено заповест, како у погледу обезбеђења означеног дела тока Мораве, тако и у погледу готовости остале снаге за случај потребе кретања.

У фебруару сунце се рађа у 7 часова, те ће наредити да дотичне трупе буду готове за полазак у 8 часова изјутра код пешадијске касарне, а непосредно потчињене старешине да буду у његовом стану, за пријем заповести, за пола часа раније.

Према овоме, његова би прва заповест гласила:

Одред плаве дивизије
Бр. 1.
2. фебруара 1912. год.
у $8^{\cdot 30}$ часова по подне
у штабу II. пука.

ЗАПОВЕСТ:

1.) *2 батаљона* III. пеш. пука више 1 чета истог пука, 1 ескадрон више 1 вод пука дивизијске коњице, III. артиљ. дивизијон и телеграфско одељење имају бити сутра у 8 часова јутра код пешадијске касарне спремни за полазак.

2.) *Непосредно* потчињене старешине свију команда овог одреда имају сутра у $7^{\cdot 30}$ часова јутра бити у штабу II. пеш. пука за пријем заповести.

3.) *Остале* трупе одреда налазиће се у својим становима на окупу до повратка њихових старешина са пријема заповести.

Командант
Н.

Издиктована примаоцима заповести.

Пошто командант изда ову заповест, он ће још размислити о томе, да ли би и где поглавито требало подићи какво утврђење, да и то нареди. Па би нашао, да би било оправдано, да се подигну стрељачки заклони спрам места, где је био Мраморски мост, затим код Међуровачке цркве, близу обале, на путу Г. Међурово—Батушница, ма да је ту близу и железнички насип и станица Белотинска за упорну одбрану, — као и да се удеси земљиште за одбрану код Корвин града и Чечине; да се поправи пут, да се може њиме кретати и артилерија, Малошишка мех.—Корвин град и да се просече пут Малошиште – Корвин град.

Затим би размислио, где да се постави главна трупа кога батаљона. Па би нашао, да је најпогодније: да се главна трупа оног батаљона на првом отсеку постави у мешовити кантонман у Малошишту; онога на другом отсеку -- у Пасјој Пољани с тим, да придату чету одвоји у Новосело.

Даље би командант размислио, у каквој готовости, односно приправности, да се налазе остале трупе по својим становима, како да се одржи брза веза са њима, где да буде опште збориште, како да се хране трупе на предстражи и т. д.

С обзиром на све ово командант ће сутра дан издати овакву заповест сакупљеним непосредно потчињеним старешинама:

Одред плаве дивизије
Бр. 2.
3. фебруара 1912. год.
$7^{\cdot 50}$ часова јутра
у згради штаба II. пука.

ЗАПОВЕСТ:

Непријатељ је концентрисао своју црвену дивизију јуче по подне код Прокупља. Наша ће се дивизија убрзо концентрисати код Ниша.

Одред има да спречи непријатељу подизање моста и прелаз преко Мораве од Чечине до утоке Нишаве, а одатле ће му спречавати друге трупе.

1.) Предстражу за ово спречавање образоваће командант III. пука од: 2 батаљона и 1 чете свога пука и III. артилеријског дивизијона, поред чега му се придаје још 1 ескадрон, више 1 вод дивизијске коњице и дивизијско-телеграфско одељење.

2.) Главна трупа батаљона, који буде чувао отсек Чечина—Чапљинац да буде у мешовитом кантонману у Малошишту; главна трупа батаљона, који буде чувао отсек Чапљинац -- место где је био Мраморски мост, да буде у мешовитом кантонману у Пасјој Пољани, а чети, која буде чувала отсек

од места, где је био Мраморски мост до утоке Нишаве, нека одреди место командант предстраже.

3.) *Десну обалу* утврдити стрељачким заклонима спрам свију путова, који са непријатељске стране долазе ка Морави а нарочито спрам места, где је био Мраморски мост, код Међуровачке цркве, спрам Батушнице, код Корвин града и Чечине.

Командант инжињерије осмотриће све путове, који од Ниша воде ка Морави и поправиће их, као и прелазе на њима, где то буде потребно; а, сем тога, поправиће пут Малошишки хан—Корвин град и просећи пут Малошиште—Корвин град да се њима може кретати и артилерија.

4.) *Командант* предстраже везаће се телефонском везом из Пасје Пољане са трупама на Корвин граду, код међуровачке цркве и Мраморског моста. Сем телефона на овим линијама поставити и коњичке станице, а уз то везати телефоном Пасју Пољану са мојим штабом.

5.) *Остале трупе* одреда (главнина) остаће и даље у својим становима, у простој приправности.

6.) Опште зборно место у кругу пешадијске касарне. Постављене телефоне одржавати у исправности са неприкидним присуством одговарајућих лица у штацији.

7.) Започето утврђивање Горице и Бубња продужити. На радове ићи са потпуном ратном спремом.

8.) *Трупе* на предстражи хранiће се доношењем хране средством своје трупне коморе.

10) *Ја ћу* се налазити у згради штаба II. пеш. пука.

Командант

Н.

Усмено непосредно потчињеним командантима.

Можда ће коме пасти у очи, да се командант одреда упустио у надлежност команданта предстраже, те му нагласио поседање отсека батаљонима, одређујући место, где им се има и како налазити главна трупа. Ова је опаска сасвим оправдана, но командант одреда ово је учинио због тога, што он има ширији поглед на цело стање ствари и што је врло економичан био у употреби снаге за ову предстражу, па му је много стало до тога, да се она, по његовом нахођењу, најправилније и распореди, те је усљед тога ограничио у неколико самосталност команданта предстраже — што је искључиво у интересу службе.

Даље, пашће можда коме у очи и то, што се командант одреда својом заповешћу тако детаљно упустио у употребу телеграфског оделења и коњичких станица. Ово је веома важна служба, да би је командант могао испустити из својих руку неуређену.

Ја не бих налазио за неоправдано, да је командант одреда, ако не једну тачку у својој заповести додао, а оно бар усмено скренуо пажњу команданту предстраже, да се војници упуте, да никоме, од стране непријатеља, не дозволе прилаз ка Морави, нити спуштење у њу понтона (чамаца) или сплавова, него да одбијају ватром и да не дозволе, да икакве чамце, сплавове, или скеле, које би Моравом наишле, може непријатељ зауставити и из њих се искрцати на нашу страну; људе, који би се на таквим чамцима, скелама или сплавовима налазили, одмах побити. Ова је напомена у толико више потребна, што се мало има прилика, да се у оваквим задацима вежбају војници. —

У погледу скице, ја налазим, да би распоред трупа у детаљу био овакав:

Батаљон, који би био на првом отсеку, имао би 2 чете и батерију у Малошишту, 1 чету у Клисури, а 1 у Чечини и 1 вод пешадије у Чапљинцу. Батаљон, који би био на другом отсеку, имао би 2 чете и 2 батерије у Пасјој Пољани, 1 чету у Чокоту, а 1 у Г. Међурову. Чета, која би била на трећем отсеку и која би стајала под камандом команданта батаљона на другом отсеку, имала би 2 вода у Новом селу, а 2 у Лалинцима. Од коњице 1 би вод био придат батаљону у Малошишту, 3 вода батаљона у Пасјој Пољани и 2 оделења оној чети у Новомселу.

Дневни распоред пак појединих одвојених чета био би овакав: чете првог отсека могле би да се задовоље преко дан само са појединим стражарећим оделењем на узвишеним тачкама са којих је добра прегледност, као што је Корвин град (а и Малошишки крст по потреби за даљу прегледност) Остра Чука (509). Онај вод у Чапљинцу имао би стражарско место на једној кући са које је добра прегледност. За овај отсек није нужно дневно патролисање коњице, те би се онај вод коњице преко целог дана одмарао у Малошишту. Чете на другом отсеку имале би: она у Г. Међурову 1 мртву стражу на путу Г. Међурово—Бутушница; другу код Међуровачке цркве са стражаром на торњу; она у Чокоту 1 мртву стражу на насипу спрам места, где је био Мраморски мост; она 2 вода у Лалинцима имала би једно стражарско место на каквој кући, са које би била добра прегледност, а ради боље безбедности могла би имати једно стражареће оделење спрам Круца. Сем овога, коњица би на другом и трећем отсеку патролирала.

Ноћни распоред појединих чета био би овакав: чета у Чечини истакла би 2 мртве страже: 1 код механе, а 1 код Лозишта; чета у Клисури имала би 1 мртву стражу на самом путу; онај вод у Чапљинцу сматрао би се као мртва стража и имала би једно јако стражареће оделење у Белотинској станици. Чета у Г. Међурову поставила би и 1 стражереће оделење на окуци Мораве са пупчастим делом ка Чокоту.

Чета у Новомселу поставила би стажареће одељење спрам островчића код села Мрамора. Коњичке би патроле целе ноћи патролирале у своме отсеку дуж обале одржавајући непрестано везу са суседним отсеком и свака би мртва стража имала по 4 коњаника за јављање.

Ако би се коме учинило да је предстража за овако велики простор слаба и да команданту предстраже није, тако рећи, ништа од снаге остало на његово расположење, па би ради те цељи узео јачу предстражу н. пр. од 3 батаљона или и цео III пук — ја против тога не бих имао ништа.

Остатак артилерије и коњице је у својим касарнама удаљен од пешадијске касарне и општег зборног места око 2 км. но оне би брзим кретањем брзо стигле пешадију, која их не би чекала, него би се раније могла кренути, куд буде потребно. —

На завршетку имам и ово да напоменем, да ретко кад бранилац може успети да спречи нападачу подизање моста и прелаз преко реке; али, у чему може успети и к чему највише треба да тежи то је то: да трупе, које чувају прелаз, што више успоре подизање моста и прелажење, тако, да главна снага браниочева може стићи на лице места тако благовремено, да бројно буде јача од непријатељевих трупа, које буду прешле и да их нападне са свом снагом и енергијом, те да их пошто-пото баци назад на реку и прелаз пре, но што им остале трупе преласком реке могу притећи у помоћ.

XXVII. Задатак

Општа претпоставка:

Као и у XXVI задатку

Посебна претпоставка за црвену дивизију:

Црвена дивизија, довршив своју концентрацију 2. фебруара у вече, заноћила је у мешовитим кантонманима у Прокупљу и околним селима.

Пук дивизијске коњице осматра и чува Мораву од Чечине до утоке Нишаве у Мораву. Као ослонац коњице служе 2 батаљона V пука, од којих је 1. у Мекишу, а 2. у Александровцу. Оба батаљона истурила су напред дуж Мораве по неколико мртвих стража на подесним местима. Оба су батаљона међу собом и са дивизијом везани телефоном и коњичким станицама.

Командант дивизије добија налог 3. фебруара у 8 часова пре подне, да што скорије са дивизијом пређе Мораву и нападне плаву дивизију пре но што доврши своју концентрацију код Ниша.

Мораву је до сада са непријатељске стране осматрала коњица са нешто пешадије.

Изложити:

1. Место на коме мисли командант извршити прелаз, ослањајући се, у колико је потребно, на расматрања и оцену изложену у решењу XXVI задатка;

2. Претходне мере и припрему за подизање моста и прелаз преко Мораве;

3. Заповест за марш и подизање моста на изабраном месту и прелажење трупа;

4. Разлоге за такву заповест.

Решење XXVII. задатка.

Ја сам у решењу XXVI. задатка изложио оцену и значај појединих отсека на означеном делу тока Мораве и нашао сам, да су приближно подједнаког значаја, у погледу подизања моста и прелаза, први и други отсек тј. отсек од Чечине до северног излаза из Клисуре и одатле до закључно места, где је био Мраморски мост, али нисам се упуштао у подробнију оцену појединих места на тим отсецима са техничког и тактичког гледишта за подизање моста и прелаза.

Кад је командант добио овај налог било је 8 часова јутра. Њему се налаже, да он „што скорије« пређе Мораву и нападне непријатеља. Израз, што скорије, доста је растегљив и у тој његовој растегљивости командант треба да узме оно време, за које он, с једне стране, може извршити све претходне мере и припреме за прелаз под најпогоднијим условима у погледу доба дана, за прикривени долазак трупа и подизање моста, а, с друге опет стране, да не задоцни, јер што год доцније буде предузео прелаз и напад на трупе плаве дивизије, то је за њега све неповољније, пошто се придоласком других трупа у Ниш, као концентрационо место, трупе плаве дивизије све више ојачавају.

Ако би командант израз, што скорије, разумео тако, да треба одмах да предузме кретање, њему би требало, у најмању руку, 1 час, док размисли и оцени где да предузме прелаз, ако о томе није раније размишљао и док изда заповест за кретање и док се трупе крену. Пре 9 часова, дакле, трупе не би се могле кренути. И кад узмемо, да је Морава удаљена од Прокупља на најближем своме делу — код Мрамора, 17 км., јер је на свима осталим тачкама даља, па кад би за прелаз изабрао Мрамор, онда би трупе с мостовим треном тамо могле стићи тек у 1 час по подне. Пребацивање трупа за заштиту подизања моста и прелаза, не узимајући у обзир отпор, који би непријатељ противставио и тиме посао успорио, трајало би најмање 2 часа, а то би било до 3 часа по подне; затим да узмемо да дивизији, док пређе преко моста, треба најмање 1 час, не рачунајући и време, које би јој нужно било за развој у борбени поредак, то би трајало до 4 часа по подне; и, по-

што сунце у фебруару залази у 5 часова — остао би дивизији за борбу само 1 час до мрака. А шта би могла за тај један час учинити?

Ово би било под најповољнијим условима, који се могу замислити за дивизију, док би они у самој ствари били много неповољнији, ако ни због чега другога, а оно због тога, што би непријатељ дању за раније могао опазити кретање главне снаге ка изабраној тачци за прелаз, па се тамо на време и прикупити главном својом снагом, пошто је Мраморски мост удаљен од Ниша само 8 к.м., те би непријатељска главна снага могла стићи за $1 \cdot 52$ часа. То би имало за посљедицу, да би дивизија овога дана тешко могла прећи, а међутим би одала изабрано место за прелаз, што би непријатељу било од велике користи и за његов даљи рад преко ноћ, у погледу утврђивања, за упорну одбрану прелаза и развоја на десној обали Мораве.

Из ових разлога израз „што скорије“, ја бих разумео тако, да прелаз извршим најдоцније сутра дан у свануће.

Тиме што не би наглио са заповешћу за кретање и са кретањем трупа, ја би имао времена, да довољно размислим о начину извршења прелаза; да лично осмотрим и изберем место за прелаз, у колико то раније не бих био учинио и у колико то не бих могао по карти учинити; да наредим све претходне припреме и да идуће ноћи под заклоном мрака, привучем к изабраном месту прикривено, не само мостови трен, него и трупе: па да пре сванућа изненадно отпочнем превожење на понтонима трупа за заштиту подизања моста тако, да мост до сванућа буде готов и трупе отпочну прелажење.

Радећи овако, ја би сутра дан имао цео дан на расположењу под много повољнијим условима за напад, него што би га имао, да сам прелажење предузео одмах истог дана, кад је налог за то добијен, па би напад усљед ноћи морао прекинути до сванућа.

Кад би се командант на овакав начин решио да овога дана не предузима прелаз, он би се прво упустио у оцену и избор места за прелаз са тактичког и техничког гледишта.

Са техничког гледишта захтева се, да је вода што споријег тока, да је ширина што мања, да дно није каменито, да би се ленгери лако утврђивали, да су обале благе и чврсте, да је долазак и прилазак к мосту, као и одлазак са моста лак и угодан. — С овога гледишта, готово су све тачке на целом означеном току Мораве приближно подједнаке, изузимајући доласка и одласка, пошто је земљиште натопљено и одмекло, те у томе погледу оне тачке, ка којима прилазе насипи, имају превагу над осталима.

Са тактичког гледишта захтева се, сем онога што је за отсеке у опште речено у решењу XXVI. задатка, још и то: да

је кривина тока реке са својим пупчастим делом к нама окренута, да би се са суседних кривина, које су пупчастим делом к непријатељу окренуте, могао непријатељ далеко држати од места прелаза; да се ка месту може неопажено доћи; да, по превожењу трупа за заштиту подизања моста на противној страни, има заклона природних или вештачких, који би тим трупама служили као мостобрани противу непријатеља, који би покушао да осујети подизање моста. односно да назад баци трупе, које буду прешле; и, напослетку, да је то место на најкраћем правцу ка објекту коме се тежи.

Ако сада и са овога гледишта узмемо у оцену поједине тачке на првом и другом отсеку, наћи ћемо: да тачке на оном делу тока Мораве јужно од Клисуре до Чечине мање одговарају изложеним условима. Место између Корвин града и Комнеге не одговара услову надвишавања леве обале, далеко је и од Прокупља и Ниша т. ј. долазак је и одлазак заобилазан и долина је надвишавајућом десном обалом сувише стешњена да и мала снага може упорно спречавати прелаз. Место код Батушнице не одговара услову кривине испупчене ка нападачу, ако би се хтео вршити прелаз непосредно из села, долазак и одлазак је због натопљеног земљишта тежак. Место код Међуровачке цркве не одговара услову надвишавања леве обале над десном, пупчаста страна није окренута ка нападачу и долазак и одлазак је тежак, сем тога села и насип железнички су у близини, те би непријатељу згодно послужили за одбрану. У колико су ове тачке незгодне у прво време у толико су, кад се освоје подесне као ослоне тачке. Место, где је био Мраморски мост нема, по прелазу, никаквих ослоних тачака, које би могле служити као мостобран пребаченим трупама за заштиту подизања моста, сем села Чокота, Новогсела и железничкога насипа, иначе одговара свима осталим условима. Па и овај недостатак надокнађује се тиме. што лева обала знатно надвишава десну, која се продужава у виду прегледне равнице на велику даљину. те се непријатељ артилеријском и пешадијском јаком ватром може држати на великој даљини од моста и пребачене трупе штитити од непријатељске надмоћније снаге, коју би употребио противу њих, тако да непријатељ не би био у стању, да пребачене трупе и трупе, које буду доцније прелазиле, баци назад на Мораву.

Истина овај правац води на врло јак положај Бубањ и Горицу, као што и остали правци воде на врло јаке положаје на западној и југозападној страни Ниша.

С погледом на све ово, командант се решава да за подизање моста и прелаз изабере место, где је био Мраморски мост, а јужно од клисуре да врши јаку демонстрацију, чему му иде на руку Топлица, за довожење сплавова и скела, што ће дати непријатељу изглед, као да се ту и мисли збиљски

подигнути мост и прећи Морава. На Комнеги се може развити сразмерно јака снага са употребом артилерије, која ће покушати да принуди непријатеља, да напусти непосредну одбрану тока реке и да се са Корвин града повуче даље, ка Малошишком Крсту, што ће допринети, да се и ту могне превести потребан део снаге на десну обалу за што дуже одржање непријатеља у уверењу, да се ту мисли извршити прави прелаз, како би непријатељ тамо и упутио своју главну снагу, или бар знатан њен део из Ниша. Покушати прелаз код Чечине незгодно је због тога, што је тешко пренети тамо пловећи материјал.

Кад је командант, на овакав начин, изабрао место за прелаз Мрамор, а за демонстрацију Клисуру. он сада све то држи у тајности и никоме ништа не говори, сем своме начелнику штаба, у кога треба да има поверења и коме може саопштити, ако не одмах место за прави прелаз, а оно бар Клисуру, коју је изабрао за демонстрацију и ради чега су потребне извесне претходне припреме. Команданту инжињерије саопштиће и наредиће само толико: да у Прокупљу и у селима дуж Топлице, а ван непријатељског догледа, прикупи потребног материјала, да може склопити потребне сплавове у виду скела за превожење трупа преко Мораве, пошто се до Мораве спусте низ Топлицу, и то да буде готово до мрака, зашта може употребити 1/2 чете пионира и, у колико би му још за то требало снаге, да му је стави на расположење онај батаљон у Мекишу.

Сем овога, других никаквих припрема нема да учини командант, јер му је мостови трен довољан за подизање моста преко Мораве код Мрамора.

Потребна је велика тајност о изабраном месту за прелаз због тога, да непријатељ ни којим начином не може сазнати, које је место изабрано; јер ако би он то сазнао за раније, па тамо благовремено и прикривено привео своју главну снагу, не само да би осујетио прелаз, него би нанео нападачу огромне губитке. Да ово сазна, непријатељ не жали ни срестава ни труда. па то и дозна, кад је командант необазрив, те прерано и без нужде ода тајну, издајући превремено заповести и наређења.

Командант сада треба за себе да размисли, колико му и каквих трупа треба за демонстрацију и када да се крене са одредом.

Што се тиче демонстрације, она у колико има изглед стварног предузећа за прелаз и у колико се са јачим трупама предузме, у толико даје веће вероватности непријатељу, да се ту предузима стварни прелаз и у толико ће пре он тамо упутити више својих трупа, што све иде у олакшицу главне снаге код стварног прелаза. Но одређивањем снаге за демон-

страцију не треба, с друге стране, да се знатно ослаби главна снага. Артилерија јако потпомаже демонстрацију, јер, где се артилерија појави у већем броју, ту је и већа вероватност да има и пешадије више и да је предузеће озбиљно. С погледом не све ово, ја налазим, да је за демонстрацију довољно, да се употребе она 2 батаљона, који су на предстражи, а од артилерије да се не одваја више од једне батерије. Сем тога, да се употреби за демонстрацију и сва коњица у почетку док не сване, а после да дође к Мрамору за прелаз на мосту ако не би могла прећи на месту где се демонстрација врши, што би веома корисно било, као што би корисно било да и цео одред, који врши демонстрацију, по прелазу преко Мораве, оперише к Нишу у вези са главном снагом преко Мрамора. Трупе она два батаљона, које су распоређене као мртве straже непосредно дуж леве обале Мораве, старале би се да својом ватром, кад се опази од стране непријатеља рад нападачев, вежу за се трупе браниочеве на супротној обали и да им не дозволе, да са тога места иду ка месту изабраном за прелаз. Главна снага батаљона у Александровцу кретала би се преко Балаинаца и Батушничког виса ка Комнеги.

Демонстрација ће иоглавито бити од утицаја до сванућа, због тога, што непријатељ по мраку неће моћи да разазна, где се врши прави прелаз, а где демонстрација, те ће до сванућа, ако не буде довољно обазрив, поцепати своју снагу и упућивати тамо, где је нападач најјаче развио своју снагу, а то ће бити ка Корвин граду и к Мрамору. Тек кад сване, непријатељ ће моћи да разазна, где је главни прелаз, а где се врши демонстрација, а то ће већ бити доцкан, да он може привући тамо на време и оне трупе, које буде раније упутио ка Корвин граду.

Да демонстрација буде успешна и да она прво за се веже непријатељску пажњу и изазове његове прве заповести и покрете трупа, она треба да претходи раду на правом прелазу. Јер, кад се непријатељева пажња веже за извесну тачку, изазову се његове заповести и покрети трупа у том правцу, он од тога предузећа теже одустаје и теже мења заповести и правац кретања трупа, кад буде добио накнадно извештај о предузећу нападачевом на другом неком месту. Да је овако, лако ће доћи свако до уверења, ако се замисли на место команданта одреда плаве дивизије у Нишу, коме, око 3 часа јутра, стиже са Корвин града извешће: да се опазила јака непријатељска снага са артилеријом (коју ће нападач намерно да покаже било кретањем било снажним дејством) на Комнеги и околини и да непријатељ спушта у Мораву чамце и отпочиње превожење трупа. Са других тачака нема још ништа. Командант наређује још одмах узбуну и долазак трупа на опште зборно место. Затим му почињу долазити извешћа и са других тачака ближих Корвин граду, да се и тамо осећа

покрет. Са Корвин града стиже му друго извешће: непријатељ је пребацио нешто трупа на десну обалу и отворио је силну ватру на посаду Корвин града, која је морала узмаћи од обале, а отпочео је дејствовати и артилеријом (на пламен пушака). У скоро му за тим стиже извешће и са других тачака дуж целог тока Мораве, да се свуда опазило кретање нападачевих трупа и на целој линији отпочела је пушчана ватра. Ако командант иоле буде необазрив, он ће одмах сву своју снагу упутити ка Корвин граду; а ако ли пак буде обазривији, он ће тамо упутити неки део, а са остатком ће чекати док се стање ствари не расветли боље, што је свакојако нападачу и то од користи, јер добија у времену. И кад командант буде извештен да непријатељ отпочиње превожење трупа и код Мрамора, тек ће сада бити у недоумици, које је прави прелаз, а које привидни, демонстрација. Од Мрамора се не чује артилерија, а од Корвин града се чује јака артилеријска пуцњава. Вероватно је да ће командант решити, да нешто пошље и ка Мрамору. — Тешко да ће командант бити толико чврст. да сву снагу задржи у руци док се стање ствари потпуно не расветли, па тек тада да је употреби сву тамо где треба. Па и ако то учини. опет је нападач у добитку у погледу времена.

Из свега овога види се, како је тешко чувати и спречити прелаз непријатељу преко реке и на овако сразмерно малој дужини, а камо ли на већој. За ово је сведок и ратна историја, из које знамо, да су прелази преко река скоро увек успевали. —

Односно времена, када дивизија треба да се крене са мостовим треном из Прокупља, командант зна, да је Мрамор удаљен од Прокупља 17 км. и да му за прелаз тога простора дању треба 4 часа, а пошто је кретање ноћу, кад могу наступити и разни непредвиђени случајеви, спорије, то ће му за прелаз овога простора требати бар 5 часова. У фебруару сунце излази у 7 часова, и, пошто до расвитка мост треба да буде готов да у расвитку трупе могу отпочети прелаз, то и мост треба да буде готов најдоцније до 6 часова јутра. Ми смо видели у решењу прошлог задатка, да за пребацивање трупа за заштиту и подизање моста, без обзира на отпор и успоравање од стране непријатеља, треба у најбољем случају 2 часа, што ће рећи, да подизање моста треба да отпочне најдоцније у 4 часа јутра. Према свему овоме. полазак трупа и мостовог трена из Прокупља, треба да буде најдоцније у 11 часова пре пола ноћи. И ако, за сваки непредвиђени случај, узмемо за полазак пола часа раније, а то је у 10^{30} часова, онда смо учинили све што нам је у могућности, да на време стигнемо и рад отпочнемо.

Пошто демонстрација код Корвин града треба раније да отпочне, то трупе за то одређене треба тамо раније и да стигну. Оном батаљону из Мекиша близу је, а онај из Александровца има да пређе око 9 км., батерија из Прокупља — око 21 км., коњица пак брзо ће се тамо прикупити, пошто остави нешто код Мрамора. За пешадију и коњицу кретање ноћу ван насипа није тако тегобно као за артилерију, због тога не би згорега било, кад би командант дивизије заранije наредио, да батерија још за видела дође к ономе батаљону у Мекишу. Тај тако мали покрет трупа не би јако падао у очи.

Ја налазим, да демонстрација код Корвин града треба да отпочне најмање 2 часа раније него прелаз код Мрамора, да би бранилац имао времена да погреши, у погледу употребе своје главне снаге. И према томе, трупе одређене за демонстрацију, треба да буду на Комнеги најдоцније у 2 часа јутра. За ове трупе назначиће се нарочити командант, коме ће се ставити у дужност прелаз код Корвин града и наступање ка Нишу, а не само демонстрација. А зашто? — За њих ће командант дивизије означити време када треба да буду на Комнеги и кад да отпочну демонстрацију, а кад ће оне поћи, то је ствар њихових команданата.

Сад је командант дивизије готов да може издати заповест. Али где ће је, кад и како издати?

У фебруару сунце залази у 5 часова у вече, војници су се овога дана вероватно одмарали, вечерали су, па ће се одмарати и у вече до $10^{\cdot 30}$ часова. Тада ће устати, па ко зна кад ће добити времена да једу и да се одморе, јер им сутра дан предстоји озбиљан рад и борба. Због овога, не би згорега било, да командант нареди: да се војницима за вечеру спреми дупли оброк, па да половину сљедовања меса и леба спреме у торбу, како би то могли понети са собом, ради сваког случаја за сутра, а остало да поједу.

С погледом на све ово, командант ће имати, да изда неколико заповести: једну команданту инжињерије, једну за одлазак батерије у Мекиш, једну команданту пука оног батаљона у Мекишу, да стави потребан број војника на расположење команданту инжињерије и да прими под команду батерију, која буде дошла у Мекиш, једну за вечеру и сутрашњу храну и, напослетку, праву заповест за кретање трупа, подизање моста и прелаз.

Заповест команданту инжињерије издаће командант још одмах из јутра, а најдаље до 9 часова и она ће гласити:

„Командант инжињерије настаће, да се у Прокупљу и селима дуж Топлице прикупи потребан материјал и израде 2—3 сплава, који ће се моћи спустити низ Топлицу у Мораву и којима ће се моћи превозити трупе преко Мораве. За ово ће употребити пола чете пионира, са њеним командиром, а ако би му и преко тога требало још снаге, нека се обрати

команданту батаљона у Мекишу. Ови сплавови да буду готови данас до 5 часова по подне и спуштени до Јасенице. Командир ове получете нека осмотри ток Топлице до Мораве у погледу спуштања тих сплавова. Овај посао одржати у тајности, у колико је могуће.“

Заповест за одлазак батерије у Мекиш издаће командант дивизије команданту артилеријског пука, кад и команданту инжињерије, и она ће гласити:

„Командант артилеријског пука ушутиће данас једну батерију, да оде и стави се под команду команданта I. батаљона у Мекишу данас до 5 часова по подне. Кретање батерије да буде тако, да је не опази непријатељ са десне обале Мораве.“

Команданту пука оног батаљона у Мекишу издаће овакву заповест:

„Ако командант инжињерије буде затражио извесан број војника за извесне послове од 1. батаљона у Мекишу, нека му се ставе на расположење. — Данас ће до 5 часова по подне доћи једна батерија у Мекши и ставиће се под команду команданта 1. батаљона“.

За храну за вечеру и за сутра командант ће издати заповест такође око 9 часова пре подне, те да се месо може припремити и вечера скувати до у вече. Она ће гласити:

»Војницима ће се данас скувати дупли оброк за вечеру, па ће војници пола куваног меса и пола леба оставити у своје торбе за доручак сутра. Остављено месо и лебац смеће војници јести, тек кад им се то дозволи“.

То је све што ће командант имати да нареди још пре подне, а иначе ништа више.

Праву заповест за марш одреда и за подизање моста најпогодније би било кад би командант издао усмено, којом би приликом могао непосредно потчињене боље обавестити о стању ствари. Ово за остале команданте, сем команданта предстраже, не би било тешко, јер нису много удаљени. Командант пак предстраже, који би се налазио у Мекишу или Александровцу, удаљен је 15 км. и за њега би далеко било да дође за заповест. Због тога је угодније да се њему пошаље писмена заповест.

Као год што командант не треба прерано да изда заповест, тако исто не треба ни да је изда сувише доцкан, како би потчињени по њој могли размислити о своме раду и благовремено кренути своје трупе С погледом на ово, ја држим, ако командант ову заповест буде издао у 8 часова у вече, да то неће бити ни доцкан у погледу извршења ни рано у погледу чувања да је непријатељ сазнао. Потчињени ће команданти имати још $2^{\cdot 30}$ ч. на расположењу. Према овоме, командант ће позвати непосредно потчињене старешине, да дођу у штаб његов у $7^{\cdot 30}$ часова у вече, сем команданта оног пука (2 бата-

љона) на предстражи, кога ће одредити за команданта десне колоне, која ће имати да врши демонстративни прелаз и коме ће послати заповест писмену, по једном официру из свога штаба, коју ће имати да отвори у 8 часова у вече.

Заповест команданта одреда гласиће:

Црвена дивизија
ОЊ. 10.
3. фебруара 1912. год.
у 8 часова у вече.

ЗАПОВЕСТ:

Трупе непријатељске дивизије се још нису потпуно концентрисале у Нишу.

Пре но што се цела непријатељска дивизија концентрише, намеран сам да пређем Нишаву и да нападнем концентрисане трупе. Ток Мораве од Чечине до утоке Нишаве осматра и чува коњица са нешто пешадије.

Подела трупа:

1. *Претходница*:
Командант Н.
I пеш. пук;
1 вод коњице 1. ескадрона;
1½ чета пионира;
Мостови трен.

1. *Претходница* полази вечерас челом својим у $11^{\cdot 50}$ часова насипом од моста на Бугариновачкој реци ка Мрамору и Нишу, не развијајући се у потпуни систем за обезбеђење и извиђање до Мрамора, него истаћи само патроле претходнице. Дошав код Мрамора пионири ће превести 2 батаљона I пука на понтонима на десну обаку Мораве за заштиту подизања моста и преласка осталих трупа. Остала 2 батаљона I пука распоредиће се дуж леве моравске обале десно и лево од места, где је био стални мост, за штићење превожења прва 2 батаљона. По превозу ова 2 прва батаљона пионири ће одмах отпочети подизање моста на месту где је био стални мост.

Кретати се пред главнином на 600 метара.

Прилаз ка Морави и превожење пешадије има почети сутра у 4 часа јутра.

2. *Главнина*;

Командант Н.

овим редом:

2 оделења коњаника
II пеш. пук
III пеш. пук
3. и 4. батаљон IV пеш. пука
I, II и III артилер дивизијон без 1 батерије.
$^3/_4$ болничарске чете.

Свега: 2 оделења коњице; $2^1/_2$ пеш. пука; 3 дивизијона артилерије сем 1 батерије; $^3/_4$ болничарске чете.

2. *Главнина* полази са напред означене полазне тачке у $12^{\cdot 35}$ часова јутра за претходницом на означеном остојању.

3. *Десна колона*;

Командант Н.

Пук дивизијске коњице сем 1 вода;
1. и 2. батаљон IV пеш. пука са митраљеским оделењем;
1 батерија III дивизијона
$^1/_2$ чете пионира
1 вод болничара.

3. *Десна колона* отпочиње превожење трупа преко Мораве јужно од Корвин града сутра у 2 часа јутра на сплавовима удешеним, као скеле, које има командир 1. пионирске чете да спустити до тога времена низ Топлицу до близу Мораве. Чим непријатељ опази превожење и отпочне ватру, дејствовати што јаче не само пушчаном него и митраљеском и артилеријском ватром на пламен непријатељске ватре.

Пук дивизијске коњице придружиће се сутра у свануће десној колони.

До сванућа ће све трупе 1. и 2. батаљона IV. пука, које се буду затекле као мртве straже дуж обале моравске остати на своме месту и одатле се старати да привуку непријатељску пажњу на се и да за себе вежу што више непријатељских трупа, да не би ишле ка Мрамору, а у свануће (у 6 часова јутра) прикупиће се ка осталим својим трупама код Корвин града и са њима по прелазу дејствовати к Нишу у вези са главном колоном.

4. *Телеграфско оделење* везаће те-

лефоном Комнегу са Мрамором, а и хелиографи одржавати везу.

5. *Трупна комора* доћи ће до подне на Дебело Брдо.

6. *Борбени део колонске коморе* доћи ће до 8 часова јутра до Александровца.

7. *Остатак I степена* колонске коморе, као и *II степена*, остаће до даљег наређења код Прокупља.

8. *Ја* ћу се налазити на челу претходнице.

9. Даље шта буде потребно наређиваћу на лицу места.

Командант
Н.

Усмено непосредно потчињеним старешинама, сем команданата десне колоне и коњице, а њима писмено.

XXVIII. Задатак.

Општа претпоставка:

У изгледу је да ће непријатељство између црвене и плаве војске отпочети 4. августа, кад истиче рок ултиматуму ($^3/_4$ августа у поноћи) постављеним од стране црвене војске.

Главна снага црвене војске концентрише се код Пирота, а њена ојачана I дивизија код Књажевца.

Главна снага плаве војске концантрише се на простору Ниш—Б. Паланка, држећи прелазе преко планине Плеша, Гуљанске и Бабине главе.

Посебна претпоставка за моравску дивизију плаве војске:

Моравска дивизија довршила је своју концентрацију у Нишу 1. августа у вече. Командант дивизије добија налог те вечери од команданта плаве војске, да на правцу Ниш—Дервен изабере подесан положај и да га утврди до 4. августа у циљи заштите Ниша и позадине главне снаге плаве војске противу предузећа непријатељске ојачане I дивизије из Књажевца, која се, по добијеним извешћима, за сада почела утврђивати на Тресибаби.

Гранична линија између моравске и I непријатељске дивизије је Сврљишки Тимок.

I.

Изложити;

1. Оцену ситуације;
2. Изабрати и оценити положај;
3. Издати заповест за утврђивање положаја.

II.

Командант моравске дивизије изабрао је и утврдио пољским утврђењима положај: Грамада—Бајтарица—Љиљак и заузео га је са дивизијом 3. августа у вече, у очекивању почетка непријатељства сутра дан.

У по ноћи $^3/_4$. августа отпочела је непријатељство црвена војска.

4. Августа у 8 часова јутра командант моравске дивизије добија извешће од своје коњице, да се непријатељска I дивизија кренула својим челом са Тресибабе правцем ка Дервену у 2 колоне: десном ка Мариној страни и Драјинцу а левом насипом.

Изложити:

1. Заповест за заузимање положаја 3. августа у вече са обезбеђењем и преноћиштем дивизије;

2. Одлуку и рад команданта дивизије, пошто је добио извешће о кретању непријатељске I дивизије са Тресибабе с тим, да је та ојачана дивизија напала моравску дивизију на положају Грамада—Бајтарица—Љиљак, управљајући главни напад на лево крило положаја;

3. Дефинитивну заповест за поседање и одбрану положаја.

Решење XXVIII. задатка.

I.

Непријатељска ојачана I дивизија налази се потпуно према левом боку главне снаге плаве војске, што је за плаву војску веома осетно и незгодно. Ова се незгода истина у неколико паралише самим створом земљишта — Гуљанским планинама и Сићевачком клисуром, а слабије се паралише гредом Грамада—Бајтарица—Калафат (Курилово), преко које води главни пут, као најкраћа веза између Књажевца и Ниша, према чему је овај правац најосетнији и најопаснији за главну снагу плаве војске.

Из задатака се види, да је црвена војска у стратегијској офанзиви, а плава у дефанзиви, бар до подесног момента.

С погледом на то што је правац Књажевац—Ниш веома осетан за главну снагу, а нарочито још ако би командант намеравао да прими одсудну борбу код Б. Паланке, командант моравске дивизије мора се постарати, пошто је моравска дивизија бројно слабија од непријатељске, да нађе јаког ослонца у земљишту и у утврђењима, да, не само задржи непријатељску дивизију од продирања тим правцем, него да у подесном тренутку пређе и у напад, те да је потисне назад и тиме да обезбеди коначно леви бок и позадину своје главне војске, јер неуспех моравске дивизије могао би веома неповољно утицати на акцију главне снаге плаве војске, као и обратно.

Према овоме у интересу је општем да положај, који командант моравске дивизије буде изабрао за утврђивање и одбрану, буде што даље од Ниша на правцу Ниш—Књажевац и на таквом земљишту, на коме се може ставити што јачи отпор непријатељу, уштеђујући што више снаге за активну употребу.

Правац Ниш—Дервен предвојен је гредом Вишеград—Грамада—Бајтарица—Циганski делови — Калафат (Курилово 867). Од Калафата гранају се ове косе: између Преконошке и Грбавачке реке: Липница; између Матејевачке и Јасеновачке реке: Цер, Детљак, Градац; између Каменичке и Матејевачке реке: Бели врх, Башева глава.

Сем овога стоји Виник северно од Ниша као усамљен вис.

Правцем Дервен—Ниш воде ови путови: насип, који, обилазећи око Врежине, чини читав полукруг од Грамаде до Ниша, услед чега је и најдужи; селски путови: Мерџелат, Липница, Љиљак. Г. Матејевац, Ниш; Грамада, Јасеновац, Кнезсело, Ниш.

Командант моравске дивизије, расматрајући овај правац од Дервена до Ниша, налази, да главна одбрана Ниша тим правцем почива на самој греди као водомеђи између Нишаве и Сврљишког Тимока, а на положају: Грамада—Бајтарица—Цигански делови—Калафат (Курилово). Но, пошто ширина овога положаја износи око 8 км., што је и сувише много за једну дивизију, пошто би се заузимањем само овога положаја, као главног, уступио непријатељској дивизији без одбране Љиљак са доста великим простором, који се упорно може бранити и пошто се истиче доста унапред Љиљак, са кога не само да је врло добра одбрана, него се његовим ближењем к центру положај скоро за половину скраћује ширина, — то се командант моравске дивизије решава, да за главни положај избере: Грамаду—Бајтарицу—Љиљак, а за прихватни положај: Калафат (Курилово) — Циганске делове — Узвишење 605 и Детљак, као деташовану тачку.

Као други и последњи положај за одбрану Ниша био би му Виник. —

Положај Грамада—Бајтарица—Љиљак налази се на правцу наступања непријатељске I дивизије и не може се обићи. По својој величини одговара снази од једне дивизије. Десно крило му се наслања на кршно и веома тешко пролазно земљиште тако, да је обезбеђено од обухвата, нарочито још кад се заузме и Мала Грамада ма и са незнатном снагом. Лево крило му је повучено у назад од непријатељског наступног правца, наслањајући се на јаругу Манастириште, чиме се могућност обухвата знатно паралише, јер би се непријатељ за овај обухват морао знатно развући и изложити опасности од прелаза у напад с десног крила и центра положаја. Положај знатно надвишава све правце, којима непријатељ може наступати. Земљиште пред фронтом десног крила, и ако је прилично изломљено, а местимице и шумом обрасло, опет се ставља под врло јаку ватру на великој даљини у правцу коса и јаруга као и на левој обали Преконошке реке. Земљиште пред центром положаја је отворено и прегледно на великој даљини; са њега се открива преко превоја Дрења (516) и један део долине реке Грбавче за успешно артилеријско дејство. Земљиште пред левим крилом је скоро исто тако изломљено као и пред десним, но и оно је изложено јакој ватри дужом коса и јаруга, које управно падају са Љиљака ка реци Грбавачкој. Пред овим крилом се налази и село Грбавча, којим се непријатељ тешко може користити за заклон и ослонац, јер је поред реке у долини и изложено јакој ватри са Љиљака, а може се на случај потребе и запалити.

Оба крила — Грамада и Љиљак према центруму Бајтарици истичу се као Бајстијони, којима Бајтарица служи као Куртина и снажан ослонац.

Дубина положаја је довољна и доста лако пролазна за прикривен саобраћај, а нарочито још кад се просеку нови и поправе стари путови.

Има подесан и врло јак прихватни положај: Калафат (Курилово), Цигански делови, узвишење 605 и Детљак као деташовану тачку, – који би се имао спремити и утврдити исто тако јако као и главни положај, чим се са утврђењем главног положаја буде готово. Прихватни положај нема довољно дубине и позадина му је врло стрма и тешко пролазна.

Незгодна страна главног положаја је та, што му је Љиљак одвојен јаругом Пајучког потока, но та се незгода да отклонити просецањем у довољном броју прелаза и путова за саобраћај.

Према оваквим особинама положаја: Грамада, Бајтарица, Љиљак, командант дивизије, замишљајући се на место непријатеља, цени како би он сам нападао; па налази: да је напад на десно крило, и ако је то стратегијски важније, и на центрум положаја веома тежак, и да, према томе, сразмерно слабијим утврђивањем и слабијом снагом може да противстане много већој непријатељској снази. Нападом на десно крило и освајањем Грамаде предстоји поновни напад на центрум — Бајтарицу, а потом опет на прихватни положај Циганске делове, са чијим падом још не би пала цела одбранбена греда, док се не освоји Калафат (Курилово). Напад пак на лево крило, и ако је знатно повучено назад, лакши је и заклоњен је у неколико од ватре десног крила и центра косом Липницом. Истина, по освојењу левог крила наилази се поново на веома јак прихватни положај Калафат (Курилово), но кад и он падне тада је пала цела одбрана на овој греди. Но, с друге стране, непријатељ, управљајући свој главни напад на лево крило, знатно се развлачи и излаже се опасности, да, на случај неуспеха или преласка у напад браниоца десним крилом и центрумом, не буде одбачен од своје одступнице, која му је више позади левог крила, и бачен на веома тешко пролазно земљиште.

С погледом на све ово командант цени, да ће непријатељ ипак управити свој главни напад на лево крило положаја а споредни на десно крило и центрум.

Ценећи овако свестрано овај положај, а с погледом на ситуацију, командант се решава, да јаче утврди и заузме лево крило, а слабије десно.

Његовом плану за утврђивање мора да претходи у главним цртама план за распоред трупа на положају, како се не би учинила каква погрешка у распореду и изради утврђења.

План команданта дивизије за распоред трупа на положају у главноме је овакав: да са 1 пуком пешадије и 1 ди-

визијоном артилерије заузме десно крило и центрум положаја; са 2 пука пешадије и 2 дивизијона артилерије да заузме лево крило, а 1 пук пешадије да задржи у општој резерви у близини Циганских делова, везујући је добрим путовима са оба крила и центрумом.

Према оваквом плану за распоред трупа план за утврђивање биће му овакав:

Грамаду, Бајтарицу и Љиљак, да утврди као наслоне (отпорне) тачке, а међу просторе да испуни стрељачким опкопима.

Да утврди: Грамаду за 1 батаљон пешадије и 1 батерију, Малу Грамаду за 1 чету пешадије и 1 митраљеско одељење; Бајтарицу за три батаљона пешадије и 2 батерије; Љиљак за 2 пука пешадије и 2 дивизијона артилерије; да просече колонски пут између Бајтарице и Љиљака, као и између Циганских делова и Љиљака; да направе више прелаза преко Пајучког потока; да расчисти земљиште, одмери и маркира одстојања испред фронта и у продужењу крила положаја; да просече, односно да поправи потребне путеве у позадини положаја, како за везу са прихватним положајем, тако и за везу прихватног положаја са Виником; да утврди на прихватном положају наслоне тачке: Калафат, Циганске делове и Детљак, и напослетку да направи местимице маске за обману непријатеља.

Командант дивизије, пошто доведе своју дивизију из Ниша, пошто се за сваки случај обезбеди, осматрајући и чувајући граничну линију, и пошто лично осмотри положај са непосредно потчињеним старешинама, издаје овакву заповест за утврђивање:

Моравска дивизија
О № 7
2. августа 1912. год.
у 10 часова пре подне
Бајтарица.

ЗАПОВЕСТ:

Главна снага црвене војске концентрише се код Пирота, а њена ојачана I дивизија код Књажевца.

Главна снага плаве војске концентрише се на простору Ниш—Б. Паланка.

У изгледу је да ће непријатељства почети 4. августа.

Намеран сам да са дивизијом заузмем и утврдим положај: Грамаду—Бајтарицу—Љиљак за спречавање непријатељу надирање ка Нишу и у позадину главне снаге плаве војске.

1. Командант I пука, коме се придаје 1. батерија и 1 вод пионира, утврдиће Грамаду и Бајтерицу. На Грамади подићи ће 1 затворено утврђење за 2 чете и топовске заклоне

за 1 батерију, на Малој Грамади подићи ће 1 затворено утврђење за 1 чету и 1 митраљеско оделење;

2. Командант II пеш. пука, коме се придају остале 2 батерије I дивизијона и 1 вод пионира утврдиће Бајтарицу групом отворених утврђења*) за 2 батаљона и топовским заклонима за 2 батерије;

3. Командант III пеш. пука, коме се придаје II артилер. дивизијон и 1 вод пионира утврдиће Љиљак групом отворених утврђења за 2 батаљона и топовским заклонима за 1 артилер. дивизијон;

4. Командант XVI пеш. пука, коме се придаје III артилер. дивизијон и 1 вод пионира подићи ће на простору између Љиљака и потока Манастиришта утврђења за 2 батаљона и топовске заклоне за 1 артилер. дивизијон, но тако да му на крајњем левом крилу буде затворено утврђење за 2 чете, а затим још 1 затворено утврђење за 1 чету јужно од крајњег левог крила (кота 614) за добитак веће дубине левог крила;

5. На целом фронту положаја између наслоних тачака подићи стрељачке опкопе у колико где буде потребно;

6. Земљиште пред фронтом положаја и у правцу продужења крила расчистити, одмерити и маркирати одстојања за успешно ватрено дејство;

7. Командант инжињерије, пошто раздели 1 пионирску чету на пешадијске пукове и пошто на лицу места за сваку наслону тачку да потребна упуства о детаљнијем извршењу утврђивања, као и о постављању маски, просећи ће и направити са другом пионирском четом колонске путове са Бајтарице и Циганских делова на Љиљак тако, да буду што заклоњенији од непријатељског погледа. Затим ће предузети нужну поправку путова: Бајтарица—Грамада; Бајтарица—Јасеновац—Кнезсело; Бајтарица—Цигански делови—Г. Матејевац; Љиљак—Калафат (867) — Каменица и Калафат (867) — Камена Караула– Градска страна – Брениица.

За рад на овим путовима употребити и околне мештане са њиховим алатом, у колико га буду имали, као што их треба употребити и за крчење шуме испред фронта и у правцу продужења крила и за прављење засека;

8. По свршеном просецању, изради и поправци путова одмах предузети утврђивање и спрему прихватног положаја, утврђујући као наслоне тачке: Калафат (867)—Циганске делове—узвишење 605—Детљак и то групом отворених утврђења за по 1 пук пешадије и дивизијон артилерије испуњавајући, у колико је потребно, међу простор стрељачким опкопима;

9.) Чим који пук буде готов са утврђивањем главног положаја стављаће потребан број људи на расположење команданту инжињерије за утврђивање и спрему прихватног положаја;

*) Пропис о пољским утврђењима тач. 98.

10.) Уз старање да утврђења имају добро поље за ватрено дејство, старати се да што мање падају непријатељу у очи, прилагођавајући их што боље облику и изгледу околног земљишта.*)

11.) До даљег наређења коњички пук ће осмотрити и чувати граничну линију Сврљишки Тимок од села Бело Иње до утоке Беле реке, командант I. пука обезбеђиваће предстражом од југозападног краја села Прекоиоге до закључно пута Љиљак—Мерцелат, а командант III. пука одатле до пута Горње Врело. Све ће трупе преноћити на својим отсецима, а колонска комора на местима означеним у маршевној заповести.

Командант
Н.

Усмено непосредно потчињеним старешинама, а у изводу команданту плаве војске.

II.

Командант дивизије пратећи и прегледајући радове око утврђивања у току израде, издао је 3. по подне овакву заповест за заузимање положаја, обезбеђење и преноћиште:

Моравска дивизија
ОБр. 8.

3. августа 1912. год.
у 4 часа по подне
Бајтарица.

ЗАПОВЕСТ:

Пошто је у изгледу да ће се сутра 4. овог месеца отпочети непријатељства између плаве и црвене војске, то наређујем:

1.) Да коњица и даље остане у осматрању долине Тимока на досадањем своме месту, са главнином на превоју између Калафата и Липнице. На случај да буде принуђена на повлачење испред надирања јаче непријатељске снаге, повући ће се правцем ка селу Грбовчи на леву обалу потока Манастиришта за заштиту левог бока и позадине дивизије и за угрожавање непријатељском десном боку; 2 одељења коњаника оставиће на правцу Дервен, Прекоиога, Грамада, који ће се, пошто буду принуђена да одступе на Грамаду, ставити под команду команданта I. пеш. пука.

2.) Командант I. пеш. пука са I. артилеријским дивизи

*) У погледу остале детаљне израде утврђења видити *„Пропис о пољском утврђивању“*.

јоном заузеће десно крило и центрум положаја (Грамаду и Бајтарицу);

3.) Командант II. пешадијског пука са II. артилер. дивизијоном заузеће лево крило (Љиљак до наслона на поток Манастириште);

4.) III. и XVI. пешадијски пук са III. артилеријским дивизијоном, пионирским полубатаљоном и болничарском четом преноћи ће у биваку код Дубнога крста (776);

5.) Командант I. пеш. пука са својом предстражом држаће исти предстражарски фронт као и до сада, а командант II. пука заузеће предстражарски фронт, који је до сада држао III. пук;

6.) Главни одбранбени положај, на случај непријатељског напада: Грамада—Бајтарица – Љиљак;

7.) Трупна комора код својих трупа, но тако да сутра у 6 часова јутра буде спремна за кретање;

8.) Борбени део колонске коморе код Г. Матејевца;

9.) Остатак I. степена колонске коморе, као и II. степен колонске коморе у Градском пољу.

10.) Знаци распознавања: одзив граната, лозинка Грамада;

11.) Бајтарицу и Љиљак везати телефоном са штабом команданта дивизије код Дубног крста, где ће се и командант налазити у биваку.

Командант
Н.

Усмено непосредно потчињеним присутним старешинама а писмено команданту коњичког пука и старешинама коморе.

Командант дивизије је несумњиво још преко ноћ извештен о почетку непријатељства, и тада је он наредио ваздухопловном оделењу да сутра из јутра подигне везани балон на Калафату (Курилову) за осматрање непријатеља, а аеропланима да предузме извиђање, а сем тога. послао је заповест команданту коњичког пука да одмах у свануће изашље даљне официрске патроле у правцу непријатељског фронта — и бокова у цељи извиђања његове снаге и предузећа.

Кад је командант дивизије 4. августа у 8 часова јутра добио извешће да се непријатељска дивизија кренула са Тресибабе, он је о томе известио преко телефона команданта I. и II. п. пука и наредио је да се трупна комора повуче уназад и то десног крила и центра код села Врела, а левог крила и главнине код Г. Матејевца. Затим је о покрету непријатељевом известио присутне непосредно потчињене старешине, па је са њима отишао на Бајтарицу, одакле је добра прегледност и ту очекивао даљи развој догађаја, пошто његове дотадашње заповести одговарају у свему садањем развоју ствари.

Кад је непријатељ обелоданио своју намеру, управљајући главни напад на лево крило положаја, а то је могло бити око 4 часа по подне, пошто је Тресибаба удаљена од положаја око 16 км. и док се непријатељ ангажовао на целоме фронту положаја и у главноме уводном борбом пддробније осмотрио положај и распоред трупа на њему, — тад је командант дивизије издао овакву заповест:

Моравска дивизија
О № 9.
4. августа 1912. год.
у 4^{15} часова по подне
Бајтарица

ЗАПОВЕСТ:

Непријатељ, у своме наступању са Тресибабе, управио је свој главни напад правцем од Мерцелата ка Љиљаку, а споредни на Грамаду и Бајтарицу.

1.) Командант I пеш. пука са својим пуком и I артилер. дивизијоном посешће обе Грамаде и Бајтарицу за одбрану;

2.) Командант II пеш. пука са својим пуком и II артилер. дивизијоном посешће Љиљак за одбрану до закључно пута, који води косом на пут Цигански делови — Калафат;

3.) Командант III. пеш. пука са III артилер. дивизијоном посешће крајње лево крило са наслоном на II пук;

4.) XVI. пешад. пук доћи ће у општу резерву између Љиљака и Калафата (877);

5.) Коњички пук штитећи леви бок дивизије претиће непријатељском десном боку;

6.) Командант ннжињерије продужиће и даље са пионирима и мештанима поправку путова и утврђивање и спрему прихватног положаја;

7.) Завојиште ће бити код Јасеновца;

8.) Сви делови Коморе остаће на досадањим својим местима до даљега наређења;

9.) Ја ћу се налазити на Љиљаку.

Командант
Н.

Усмено присутним непосредно потчињеним старешинама, команданту II пука телефоном, коњичког пука и старешинама коморе писмено.

XXIX. Задатак

Општа претпоставка:

Иста као и у XXVIII. задатку

Посебна претпоставка за ојачану I дивизију црвене војске:

I дивизија довршила је своју концентрацију 1. августа у Књажевцу и, у очекивању почетка непријатељства за напад 4. августа, за сваки случај, утврђивала је Тресибабу;

У поноћи $^3/_4$. августа командант дивизије добио је наређење, у ком му се саопштава, да у то време почињу непријатељства између црвене и плаве војске, и да ће се главна снага црвене војске кренути ка Б. Паланци за напад на главну снагу плаве војске, па му се наређује, да се сутра крене ка Нишу и нападне моравску дивизију, за коју су добијена извешћа. да је заузела и за одбрану утврдила и спремила положај код Грамаде, — тежећи да је потисне и да загрози левом боку и позадини непријатељске главне снаге.

Дивизија се, док су јој дошли и остали делови из Књажевца, могла кренути са Тресибабе 4. у 8 часова јутра.

Она је ојачана са 1 ескадроном коњице. 1 пуком пешадије и 1 артил. дивизијоном преко свога редовног састава, тако да има 5 ескадрона коњице, 5 пукова пешадије, 4 дивизијона артилерије са свима осталим потребним деловима у одговарајућој сразмери.

Изложити:

1. Оцену ситуације;
2. Заповест за кретање;
3. Оцену непријатељског положаја с тим, да је командант дивизије, средством извиђања обичног, балоном и аеропланима, а доцније и уводном борбом претходнице, могао да оцени: да је непријатељ доиста заузео и утврдио пољским утврђењима положај: Грамада—Бајтарица—Љиљак;
4. Заповест за напад.

Решење XXIX. задатка.

Оцена ситуације је у суштини онаква иста као што је изложена и у решењу XXVIII. задатка но само са гледишта команданта ојачане I. дивизије црвене војске.

Командант I. дивизије, налазаћи се овако у подесном бочном положају прёма главној снази непријатељске војске, увиђа да својим енергичним и успешним дејством правцем к Нишу може допринети знатне користи својој главној војсци, па се и решава на енергично дејство, не губећи ипак из вида да је моравска дивизија имала сразмерно доста времена на расположењу да утврди и спреми себи положај за упоран отпор.

Команданту дивизије за кретање са Тресибабе ка Грамади стоје на расположењу 2 пута: насип и селски пут преко Марине стране, Драјинца, Мерџелата и Липнице. Насип је у добром стању и подесан за кретање и артилерије, а селски пут, пошто води преко камењара, доста је тежак за кретање артилерије.

Командант се решава да крене дивизију у две колоне, пошто су путови на подесном растојању, како би са ширим фронтом приступио непријатељском утврђеном положају за безбеднији, бржи и лакши развој у борбени поредак. А пошто је селски пут, судећи по карти, доста тежак за кретање артилерије, то се он решава, да сву артилерију задржи у левој колони.

Према овоме заповест команданта дивизије гласиће:

I. Ојачана дивизија црвене војске

О № 5

4. августа 1912. год.
у 7^{30} часова јутра
Тресибаба.

ЗАПОВЕСТ:

Главна снага непријатељске војске концентрисана је на простору Ниш—Б. Паланка, држећи прелазе преко планине

Плеша, Гуљанске и Бабине главе, а њена моравска дивизија утврђује се на положају код Грамаде.

Непријатељства су отпочела ноћас у поноћи. Главна снага наше војске креће се из Пирота ка Б. Паланци за напад на непријатељску главну снагу. Са нашом ојачаном I дивизијом намеран сам да нападнем непријатељску дивизију код Грамаде и да продужим наступање к Нишу, да би загрозио непријатељском левом боку и позадини.

Подела трупа:

1. Коњица:
Командант Н.
пук дивизијске коњице.

1. Пук див. коњице, који је до сада осматрао и чувао Тимок као граничну линију, прећи ће је у цељи извиђања непријатеља и његовог положаја. Кад не буде више места за коњицу на фронту скренуће у правцу непријатељског левог бока, грозећи му и штитећи у исто време десни бок дивизије.

2. Претходница леве колоне:
Командант Н.
I п. пук;
I артилер. дивизијон;
1. пионирска чета;
1 секција телеграфског одељења
1 вод болничара.

2. Претходница полази у 8 часова јутра од Старе мех. насипом ка Грамади и креће се на 2·5 км. одстојања пред главнином. По прелазу преко Тимока обезбеђење и извиђање десно простираће јој се до искључно пута Мерџелат—Љиљак.

3. Главнина леве колоне:
Командант Н.
Овим редом:
1 секција телеграфског одељења
1 батаљон II п. пук;
II, III и IV артилериски дивизијон
Остатак II п. пука;
III п. пук;
1/2 чете болничара.

3. Главнина полази за претходницом насипом у 9 часова јутро, од Старе мех.

Свега 2 п. пука, 3 артилер. дивизијона, 1 станица телегр. одељења и 1/2 чете болничара.

4. Десна колона:
Командант Н.
IV п. пук;
V п. пук;
2. пионирска чета,
1 секција телеграфског одељења
1 вод болничара

Свега 2 п. пука, 1 чета пионира, 1 станица телеграф. одељења и 1 вод болничара.

4. Десна колона полази од Рујишта у 8 часова јутра селским путем преко Драјинца - Мерџелата ка Љиљаку и Циганским деловима. Одржавати везу са левом колоном.

5. Борбени део колонске коморе кретаће се за главнином леве колоне на 5 км.

6. Трупна комора кретаће се одмах позади борбеног дела колонске коморе.

7. Остатак I степена колонске коморе доћи ће на Тресибабу до Старе мех. и ту остати до даљег наређења.

8. II степен колонске коморе остаће до даљег наређења код Књажевца.

9. Ја ћу се налазити на челу главне трупе претходнице леве колоне.

Командант
Н.

Усмено непосредно потчињеним старешинама сем команданта коњич. пука и старешина коморе, којима је послата писмена заповест.

Што се тиче оцене положаја, она је изложена у решењу XXVIII задатка.

У погледу пак оцене утврђења и распореда непријатеља на положају, то ће командант моћи дефинитивно извидити и оценити тек уводном борбом, ангажујући се на целом фронту, када ће тек моћи утврдити и дефинитиван план за напад.

И пошто је командант дивизије потискао непријатељске предстраже испред главног положаја и уводном борбом прет-

ходница обеју колона и артилеријом у главноме извидио непријатељски положај, утврђења и распоред — као што је то изложено у решењу XXVIII задатка, пре но што је издана дефинитивна заповест за поседање и одбрану положаја — он је смислио овакав план напада:

Главни напад да управи на непријатељско лево крило са обухватом, а споредни на десно крило и центрум, не губећи из вида да се, управљањем главног напада на лево крило, излаже опасности у случају неуспеха или преласка непријатељевог у напад са десног крила и центра, — да буде са дивизијом одбачен од своје одступнице низ Тимок на веома тешко пролазно земљиште, због чега мора Липницу јако посести као свој нападни и ослони положај, па је и утврдити, у колико то трајање борбе буде дозволило.

Док је командант дивизије са дивизијом дошао са Тресибабе и док је уводном борбом претходница и артилерије могао подробније осматрати непријатељски положај и распоред, јер мора обазриво радити, пошто је непријатељ већ спреман на своме раније изабраном и утврђеном положају, могло је бити око 3 часа по подне, при чему му остаје за борбу још 4 часа до мрака, за које време командант једва да се може надати каквом озбиљнијем успеху овог дана, него је сва вероватноћа да ће мрак борбу прекинути, која ће се наставити сутра дан, ако командант не буде се решио на какво озбиљно ноћно предузеће, пошто ће дневном борбом и приближавањем к непријатељу довољно моћи извидити све што му је за то потребно.

С погледом на све ово заповест команданта дивизије за напад гласиће:

I Ојачана дивизија црвене војске
О № 6
4. августа 1912. год.
у 3^{30} часова по подне
Липница

З А П О В Е С Т:

Непријатељска дивизија је заузела и утврдила положај: Грамаду—Бајтарицу—Љиљак.

Са дивизијом ћу напасти непријатеља на његовом положају са обухватом његовог левог крила.

Подела трупа:

1. *Коњица*:
Командант Н.
Пук дивизијске коњице сем 2 одељења коњаника

1. *Коњица* ће потпомагати обухват непријатељског левог крила, грозећи непријатељском десном боку и штитећи десно крило дивизије.

2. *Лева колона*:
Командант Н.
I и II пеш. пук
I и II. артилер. дивизијон
1. пионирска чета
1 секција телеграфског одељења
1 вод болничара.

2. *Лева колона* напашће непријатеља на целом фронту тако, да јој се десно крило наслања на реку Грбавачку до близу села Грбавче, а одатле да му правац буде ка Циганским деловима.

3. *Десна колона*:
Командант Н.
2 одељења коњаника
III и IV п. пук
III и IV арт. дивизијон
2. пионирска чета
1 секција телеграф.
1 вод болничара

3. *Десна колона* напашће непријатељско лево крило са обузватом тако, да јој се лево крило наслања на реку Грбавчу до близу села Грбавче, а одатле да му правац буде ка Циганским деловима.

4. *Општа резерва*:
Командант Н.
V пеш. пук
1 секција телеграфског одељења.

4. *Општа резерва* следује за десним крилом десне колоне уз долину Суводола до спрам моста на Горњем Врелу (500), где ће сачекати даље наређење

5. *Завојиште* ће бити у Мерџелату.

6. *Борбени део* колонске коморе код Дервена.

7. *Трупна комора* поред пута позади борбеног дела колон. коморе.

8. *Остатак I дела* колонске коморе на Тресибаби.

9. *II Степен* колонске коморе код Књажевца.

Усмено непосредно потчињеним командантима, сем команданта коњице и старешина коморе, којима је послана писмена заповест.

10. *Ја ћу се у* прво време налазити на Липници, а доцније на коси северно од села Грбавче.

Командант
Н.

У погледу даљег извођења борбе види Р. С. тач. 912—921.

XXX. Задатак.

Општа претпоставка:

Ниш је утврђен на периферији: Бубањ, Горица, Марково кале, Вучији дел. Детљак, Виник, Тресни брег.

Црвена војска предузима покрете за шире опкољавање Ниша.

Плава војска предузима мере, да успори и спречи црвеној војсци опкољавање Ниша.

Посебна претпоставка за моравску дивизију плаве војске:

Командант моравске дивизије добија налог 20. априла у 5 часова јутра у Нишу, где му је дивизија концентрисана, да са дивизијом заузме Селичевицу од Мораве до Кутинске реке и да се постара да спречи прелаз преко ње непријатељској снази, која наступа низ Мораву у јачини око једног корпуса, чија је коњица синоћ заузела северни излаз из Грделичког теснаца, а чело главне снаге заноћило код Владичиног хана.

На осталим отсецима око Ниша, десно и лево од моравске дивизије, налазе се други делови плаве војске противу непријатељских делова, који наступају ка тим отсецима.

Командант плаве војске са главном резервом налазиће се у Нишу.

Изложити:

1.) Оцену Селичевице као баријере, планинскога карактера с тим, да шуме има још само дуж удоља и јаруга, а гребени и косе су махом чисти;

2.) С претпоставком да ће непријатељ, за прелаз преко Селичевице, управити главни напад правцем који је за њега најподеснији — оценити, који је тај правац, па према тој оцени, смислити план и издати заповест за заузимање, спрему и утврђивање Селичевице за одбрану, у колико се за то имадне времена до доласка непријатељевог.

Напомена:

Моравска дивизија место III. пољ. арт. дивизијона има III. брцки арт. дивизијон.

Решење XXX. задатка.

Селичевица се уздиже над долином Мораве и Нишаве око 900 метара округло. Она испуњава простор између Мораве, Нишаве, Барбешке и Кутинске реке као усамљена планинска греда. Гребен јој се протеже од истока к западу равно остојно са током Нишаве, а управно на ток Мораве. Дужина гребена износи око 12 км. и поступно се снижава ка западу тако, да му је највиша тачка М. Ибровица, а најнижа Корвин град. Правац му је доста вијугав јер је М. Ибровица повучена к северу, тачка 855, између Тумбе и Топуза, истакнута к југу, као што је истакнут и Овчарски камен (543) са Корвин градом. Са гребена, који је иначе доста узак, прегледност је велика на све остале стране сем источне, коју, с те стране, ограничава Коритњак и Сува планина.

Падине Селичевице су избраздане многим доста дубоким јаругама и удољима, чије су стране врло стрме и махом шумом обрасле а правац тока више мање управан на горе поменуте реке. Селичевица је пређе, судећи по карти, много више била обрасла шумом, а сада је знатно огољена по гребену и косама. Косе, које се спуштају низ јужну падину у правцу југа, доста су краће, па сљедствено и стрмије од коса, које се спуштају низ северну падину к северу. Западна пак падина знатно је дужа и блажија него источна.

Пролазност је, као и код осталих планина, лакша гребеном и дуж коса, а веома тешка управно преко коса, удоља и јаруга и за пешаке појединце, а за остале родове оружја потпуно и немогућа без претходне припреме, нарочито од половине падине па навише. Има доста селских путова и стаза, који са јужне и северне стране излазе уз косе на гребен, односно силазе са гребена. Од тих путова, који воде с јужне стране најважнији су ови :

Од Барбеша и Виландрице на Тумбу (963 и 907) и Малу Ибровицу, па силазе на Вукмановo, Оштру чуку (375) и Вигњиште ;

Од Дуката и Русне на тачку 855, између Топуза и Тумбе, па се спуштају ка Бербатову и Св. Тројици (363). ка Денској

и Марковом калету, ка Перутини и Горици, ка Ћурлини и ка Малошишту;

Од Чечине на Овчарски камен и Малошишки крст, па одатле на друм ка Малошишком хану.

По овим путовима, са извесном поправком и мало јачим напрезањем, може се кретати и пољска артилерија.

Селичевица, у вези са Коритњаком, образује Кутински теснац кроз који води пут од Свођа низ Кутинску реку у долину Нишаве; а у вези са Камнегом, која изгледа као да је откинута од Селичевице образује кратки Корвинградски теснац (Клисуру), кроз који води пут и железничка пруга Лесковац—Ниш. Оба су ова теснаца, на које се наслањају бокови Селичевице, њоме потпуно доминирани и затворени. Десни је бок Селичевице, јаче обезбеђен од обиласка Моравом и великом прегледношћу него леви бок, што се у неколико надокнађује његовом повученошћу уназад и удаљеношћу од непријатељског наступног правца и тешком пролазношћу.

Према своме положају односно Ниша, према своме облику и висини, Селичавица је, као баријера противу предузећа с југа против Ниша, од особитог значаја и важности, јер док се год она држи у власти, дотле су укочене све операције с југа против Ниша Створ јој је међутим такав, да се са сразмерно малом снагом може држати противу знатно веће снаге, нарочито још кад се за одбрану, колико је могуће према времену, које се има на расположењу, утврди, припреми и рационално зауме, јер је јужна падина врло подесна за ватрено дејство на великим даљинама, и то у толико подеснија, што непријатељ нема подесног ослоног положаја са кога би напад вршио, него мора без престанка да дејствује одоздо на више до освојења самога гребена.

Прихватни положаји су при одступању са Селичевице, сама утврђења на Горици, Марковом калету и Вучјем делу, од којих су Марково кале и Вучји дел, доминирани на даљини јаке артилеријске ватре са коса, које се спуштају са Селичевице.

Селичевица је доста оскудна у води.

С погледом на положај Селичевице према непријатељском наступном правцу, на њен одношај према Нишу и на остале њене особине, командант моравске дивизије, замишљајући се на место команданта непријатељског корпуса, који ће да напада на Селичевицу, овако размишља и цени који је најподеснији правац да се њиме упути главни напад:

Правац преко Борбеша и Виландрице на лево крило Селичевице, Тумбу и М. Ибровцу, истина води на најузвишенију тачку гребена, са чијим падом пао би и цео гребен, али је тај правац најудаљенији од непријатељског наступног правца, остаје му у леви бок истакнута тачка 855 и десно крило Селичевице, те се у случају неуспеха, излаже главна нападна

колона опасности да буде одбачена од своје одступнице, из чега излази да је главни напад тим правцем веома тежак и ризичан;

Правац од Дуката и Русне на истакнуту тачку 855, води на центрум Селичевице, са чијим се заузећем одбрана предваја и нападачу предстоји дејство против левог и десног крила гребена, држећи се тренутно против једног одбранбено, а против другог дејствујући нападно. Пад ове тачке је за десно крило одбране веома осетан и критичан, јер му је тиме одступница веома угрожена, што није случај за лево крило;

Правац од Чечине на десно крило Селичевице: Овчарски камен, Малошишки крст и Корвин град најкраћи је и најприступачнији, но незгодна му је та страна што је земљиште врло стрмо као и испред левог крила и што је Морава као препона близу пред гребеном, а сем тога и са освајањем ових тачака, предстоји поновно освајање целог осталог гребена; јер пад ових тачака не би повукао за собом и пад осталог дела гребена.

Обилазак једног или другог крила немогућ је како због створа земљишта, тако и због других делова, који се тамо налазе.

Према свему овоме изгледа, да је за непријатеља најподесније и најкорисније да управи свој главни напад на центар Селичевице, на тачку 855. За напад на Селичевицу највероватније је да ће непријатељ подићи мост и прећи Мораву јужно од Топонице, у ком ће му случају положаји на левој обали Барбешке реке служити као основица за своја предузећа и као прихват на случај неуспеха у нападу.

Према целокупној овој оцени командант моравске дивизије смишља овакав план за одбрану:

Гребен Селичевице дели на десно, лево крило и центрум, одређујући за сваки тај отсек по 1 пук пешадије за заузимање, утврђивање, спрему и одбрану, а задржавајући 1 пук у општој резерви позади центрума. Од артилерије крилним пуковима придаје по 1 брцску и по 1 пољску батерију а за центар задржава 1 брцску и 4 пољске батерије. Од пионирског полу батаљона даје по пола чете крилним пуковима, а 1 задржава на центрум. Коњицу изашиље унапред да добије додир с непријатељем и да се стара, да поред балона и аероплана осматра кретање његове главне снаге нарочито да сазна место прелаза преко Мораве, снагу и правац кретања појединих колона по прелазу преко Мораве. Кад за њу не буде места на фронту, да одступи позади десног крила, остављајући један вод у правцу Кутинског теснаца. Сваки командант пука за се да се обезбеди и свој положај утврди и спреми за одбрану, служећи се, по потреби, и мештарима у домашају свога отсека за кварење путова испред фронта, просецање и поправку

путова позади фронта и преко јаруга за општи саобраћај, као и за прављење зесека.

Моравска дивизија ће моћи овога дана до подне потпуно заузети Селичевицу и почети се утврђивати, а пошто је непријатељска главна снага била синоћ заноћила на 60 км. удаљења од Селичевице, то ће моравска дивизија имати времена за утврђивање и спрему $1^1/_2$ дан.

Према оваквом плану командант моравске дивизије издаје још у Нишу овакву заповест, коју ће доцније, у колико се укаже потреба, и допунити:

Моравска дивизија
О № 5
20. априла 1912. год.
у 6 часова јутра
Ниш

ЗАПОВЕСТ:

Црвена војска предузима покрете за шире откопавање утврђеног Ниша.

Плава војска предузима мере за успоравање и спречавање опколавања Ниша.

Моравској дивизији је задатак да заузме Селичевицу и да брани прелаз преко ње непријатељској снази, која, у јачини око 1 корпуса, наступа низ Мораву и чија је коњица синоћ заузела северни излаз из Грделиличког теснаца, а чело главне снаге заноћило код Владичиног Хана.

Подела трупа:

1. Коњица:
Командант Н.
1 пук дивиз. коњице од 4 еск сем 10 коњаника.

1. Коњица полази одмах насипом непријатељу на сусрет у циљи извиђања његове снаге, обраћајући нарочиту пажњу да сазна, где ће непријатељска главна снага проћи Мораву, куда ће се, по прелазу Мораве и у којој јачини кретати поједине колоне.

Кад не буде више места за коњицу на фронту, повући ће се позади десног крила у околину Малошишта, одржавајући тесну везу са нашим деловима на левој обали Мораве и остављајући 1 вод на правцу Кутинског теснаца, који ће одржавати везу са нашим деловима на десној обали Кутинске р., чувати Кутински теснац и бити под командом команданта XVI пука на М. Ибровици.

2. Деена колона:
Командант Н.
I п. пук Књ. М. В.
1. брцка батерија
1. пољ. батер. I дивиз.
1/2 чете пионира.

Свега: 1 пук пеш. 2 батерије и 1/2 чета пионира.

2. Десна колона полази одмах правцем преко Горице, села Власи, Перутине и заузима десно крило Селичевице од Мораве до закључно тачке обележене котом 759.

3. Средња колона:
Командант Н.
Овим редом:
III пешад. пук
2. чета пионирска
2. брдска батерија
2. батерија I дивизијона
II артилер. дивизијон
II п. пук. Књ. Мих.
Телеграфско одељење.
Ваздухопловно одељење

Свега: 2 п пука, 5 батерија, 1 чета пионира, телеграфско и ваздухопловно одељење.

3. Средња колона полази одмах правцем преко Марковог Калета и по доласку на Селичевицу код Топуза заустaвиће се II п. пук у околини коте 600, а комaнаант III пеш. пука, са целом артилеријом ове колоне, заузеће центрум Селичевице од коте 759 искључно до закључно правца између извора Влашке р. и Појшит`.

Телеграфско одељење подићи ће успут телефонску везу од штаба команданта плаве војске у Нишу до Топуза на Селичевици.

4 Лева колона:
Командант Н.
XVI п. пука Ц. Н. II.
3. брцка батерија и
3. пољска батерија I дивизиона
1/2 1. чете ционира.

4. Лева колони полази одмах правцем преко Влашког Брда и Оптре Чуке на М. Ибровицу и заузима лево крило Селичевице од превоја између извора Влашке р. и Појишта искључно до Кутинске р.

5. Команданти колона односно отсека обезбеђаваће се сваки за се, одржавајући један с другим тесну везу. Граница обезбеђења између команданта десног крила и центра биће Мала р., између центра и левог крила Попов до. Сем тога они ће у свом правцу изаслати к непријатељу било даљне пеш. официрске патроле или по једну извиђачку чету (Р. С. т. 948), ради благовременог сазнања правца и јачине непријатељских колона, које буду упућене против њихових одсека;

6. Команданти отсека ће, по упутству, које сам издао референту инжињерије, утврдити и спремити за одбрану своје отсеке, покварити и запречити путове пред својим фронтом у колико буду за потребно налазили за отежавање наступања непријатељу, просећи и поправити путове у својој позадини за попречан саобраћај и за свој саобраћај са Нишом, ради чега, као и ради прављења засека, могу употребити и околно становништво у захвату свога отсека. Поставиће телефонску и оптичку везу, не само са својим напред истуреним деловима, него и са командантом дивизије, а крилни команданти још и са својим суседним деловима на левој обали Мораве односно на десној обали Кутинске реке.

7. Ваздухопловно одељење подићи ће везани балон у близини Топуза, чим тамо стигне, а кад ће се аероплани одаслати, наредиће накнадно.

8. Трупна комора десне и леве колоне остаје на расположењу њиховом, а средње колоне кретаће се за њом до у висину Денске, одакле ће само најпотребнији део изаћи за трупама на Селичевицу, а остало ту остати.

9. Борбени део колонске коморе, сем алатне колоне, кретаће се за трупном комором средње колоне и зауставиће се у висини Денске до даљег наређења, а алатна колона расподелиће се по нахођењу референта инжињерије сразмерно на све три колоне за утврђивање положаја.

10. Остатак I и II степена колонске коморе остаће у Нишу до даљег наређења.

11. Референт инжињерије водиће рачуна да се пут Марково кале–Топуз веже јужно од Денске са путом Перутина Кота 820 и са путом Вукмановo—Тумба.

12. Ја ћу се налазити на Топузу (821).

Командант
Н.

а). Одаслао сам једну самосталну коњичку официрску патролу од 10 коњаника са оптичком сигналном станицом преко Селичевице, Д. Барбеша на Заглис и Дебели дел да одатле, са стране, прати кретање непријатељске главне снаге, њен прелаз преко Мораве и поделу на колоне за наступање уз Селичевицу. Ако раније не буде принуђена на одступање да се врати у састав оног вода у долини Кутинске реке, кад добро осматри састав, јачину и правац кретања појединих колона из Долине Барбешке реке уз Селичевицу.

б). Усмено, а потом ускоро и писмено, свима непосредно потчињеним старешинама.

За детаљнији рад и начин извођења напада и одбране види Ратну Службу тач. 943—969. —

Командант дивизије зна да је ова борба на Селичевици, пред утврђеним јужним фронтом нишке тврђаве, за добитак у времену, а не за одсудност, што му је и у налогу наглашено изразом „да се постара“, но он то заповешћу не на-

глашава, него задржава за себе, с тим, да кад он буде нашао за потребно. да се повуче у тврђаву, да за то изда накнадну заповест. Он са овим треба да упозна после себе најстаријег команданта који би га заменио, на случај да он погине.

Задатци за решавање:

1. задатак:

Одред јачине од: 3 пука пешадије, 1 пука коњице, 2 пољ. артилер. дивизијона, 1 чете пионира, 1/2 чете болничара, са свима осталим потребним деловима у одговарајућој сразмери, у својој земљи, заноћио је 15. маја код Дуге Пољане.

Командант одреда добија преко ноћ 15/16. маја налог, да са одредом сутра дан заштити железничку пругу Ниш—Црвена Река противу предузећа непријатељског одреда, за кога се имају извешћа да је стигао синоћ од Зајечара у Књажевац.

Изложити:

1.) Усмену заповест команданта одреда за марш.

2.) Разлоге за такву заповест, који ће у исто време садржати у себи и оцену ситуације.

3.) Избор, оцену и заузимање положаја (у главноме распоред трупа) за заштиту железничке пруге, с претпоставком да је командант могао заузети тај положај без сметње од стране непријатељског одреда.

2. задатак:

Иста снага и иста претпоставка као и у II. задатку но стим, да командант претходнице образује предстражу дивизији за преноћиште и да изда заповест за постављање предстраже тако, да, пошто се доцкан стигло на преноћиште, командант предстраже сам одреди ширину предстражарског фронта, главни одбранбени положај, место и приправност главној трупи предстраже.

3. задатак:

Иста претпоставка и иста снага Прокупачког одреда као и у III. задатку.

Изложити заповест команданта одреда 1. јуна за преноћиште у кантонману са обезбеђењем.

4. задатак:

Иста претпоставка и иста снага Прокупачког одреда као и у IV. задатку.

Изложити заповест команданта одреда за покрет из Прокупља с обзиром само на податке, који су изложени у првом ставу IV. задатка.

5. задатак:

Иста ситуација и иста снага, као и у V. задатку.

Издати заповест за преноћиште транспорта и одреда код Мерошине са обезбеђењем.

6. задатак:

У суштини иста ситуација као и у V. задатку, при чему командант црвеног корпуса, у своме наступању преко Лесковца, против плаве дивизије у утврђеном Нишу, дошав својим челом 1. јуна пред вече у висину Брестовца, сазнаје, да се креће преко Прокупља ка Нишу један повећи непријатељски транспорт хране и муниције, па формира одред од: 2 пука пешадије, 1 пука коњице, 1 дивизијона артилерије, са свима осталим потребним деловима у одговарајућој сразмери, да се истог вечера крене правцем: Дољевац, Батушница, како би спречио одлазак транспорта у Ниш или га заробио.

Одред је доцкан стигао 1. јуна на преноћиште између Батушничког виса и Комнеге, где је добио поуздано извешће, од своје коњице, да се непријатељски транспорт са спроводним одредом задржао на преноћишту код Мерошине, обезбеђен предстражом на линији Међа – Брестанска Висока.

Командант одреда решио се да нападне на транспорт 2. јуна рано изјутра, било док се још није кренуо са преноћишта, било при покрету.

Изложити:

1.) Оцену ситуације (с погледом на одредбе Ратне Сл. тачка 1165—1168);

2.) Заповест за кретање одреда од Брестовца с тим, да пук коњички прими код Дољевца, пошто се коњица тамо налазила ради заузимања Корвинградског теснаца;

3.) Заповест за преноћиште одреда 1/2. јуна;

4.) Заповест за напад на транспорта у тренутку, кад му је чело доспело до Мале реке са онаквим маршевним поретком и обезбеђењем какав је изложен у маршевној заповести у решењу V. задатка, што би у ствари коњичке патроле могле да извиде.

7. задатак:

Иста ситуација као и у VI. задатку с тим, да је Нишки одред јачине од 2 пука пешадије, 1 дивизијона коњице (2 ескапрона) 1 дивизијона пољске артилерије, ½ чете пионира, 1 вода болничара и свију осталих потребних делова у одговарајућој сразмери, заноћио на месту и онако како је изложено у VI. задатку.

Изложити потпуну заповест командатна одреда за кретање одреда 3. маја у цељи заузимања Бубња за одбрану.

8. задатак:

Иста ситуација као и у VII. задатку,

Моравска дивизија, којој је стигао у помоћ XIV. пешад. пук са 2 брцке батерије, довршила је своју концентрацију 1. јула у вече у Нишу и дивизија је, сем делова, који су на раду око утврђивања Горице и Марковог калета, заноћила делом у касарнама, а делом у бивацима у непосредној близини Ниша.

Командант дивизије добија 2. јула у 7 часова јутра ово извешће од команданта Чечинског одреда:

Непријатељ је, у јачини око 1½ дивизије, предузео напад против положаја Комнега—Овчарски камен у две колоне, јачом, око 1 дивизије, правцем ка Комнеги и Корвин граду, а слабијом, око пола дивизије, правцем преко Чечине ка Овчарском камену.

Предузимам повлачење са одредом правцем ка Марковом калету, истим поретком, како сам синоћ известио команданта (види решење VII. задатка).

Командант дивизије имао је 3 дана на расположењу за утврђивање положаја на јужној страни Ниша за одбрану против непријатеља.

Изложити:

1.) Оцену ситуације;

2.) Оцену изабраног положаја за утврђивање;

3.) План и заповест за утврђивање;

4.) Одлуку и заповест команданта дивизије за заузимање положаја, према извешћу команданта Чечинског одреда и

5. Заповест команданта дивизије за поседање положаја с тим, да се извешће команданта чечинског одреда потврдило тако, да је непријатељ упутио једну дивизију за напад на фронт положаја, а пола дивизије за напад на лево крило са обухватом истог.

9. задатак:

Општа претпоставка: иста као и у IX. задатку.

Посебна претпоставка за плаву дивизију:

Плава дивизија, по добивеној победи на Топоничким висовима, гонила је црвену дивизију двема колонама јачом,

правцем Тополница—Ниш, а слабијом од: 1 пука пешадије, 1 ескадрона коњице, 1 дивизијона пољ. артилерије, пола чете пионира и 1 вода болничара, правцем Берчинац, Рујник, Бреница, — тако да је дивизија, у сами сумрак, стигла челима обеју колона на линији Чамурлија—Рујник и ту се зауставила за преноћиште, пошто се и непријатељ зауставио на линији Ристин сад—Старчевево брдо, по изгледу са намером да да нов отпор.

У то време командант дивизије добија извешће од команданта Мраморског одреда, да је са одредом јачине: 1 пеш. пук, 1 ескадрон коњице, 1 дивизијон пољске артилерије и осталим потребним деловима стигао и заузео Мраморски мост, где мисли преноћити, па сутра продужити пут ка Нишу на сједињење са дивизијом.

а).

Изложити:

1). Оцену ситуације од стране команданта плаве дивизије;

2.) Издати заповест за преноћиште дивизије са обезбеђењем на целом фронту;

3.) Одлуку команданта за сутра дан и одговарајуће заповести за извршење те одлуке, узимајући под своју команду и мраморски одред.

б).

Дивизија је преноћила без икаквог догађаја преко ноћ, но сутрадан у свануће опазио се известан покрет на целоме фронту црвене дивизије, а у 5^{30} часова, командант дивизије добија извешће са предстраже, да је непријатељска дивизија предузела одступање у два правца: главном снагом насипом преко Д. и Г. Врежине ка Грамади, а споредном преко Матејеваца и Кнезсела такође ка Грамади.

Изложити:

Одлуку команданта дивизије и одговарајуће заповести за извршење те одлуке.

10. задатак:

Иста општа и посебна претпоставка као и у X задатку.

а).

Изложити заповест команданта заштитнице левокрилног одреда плаве војске за повлачење са предстражарског положаја код В. Дреновца за обезбеђење главнине у њеном одступању на положај Мрамор—Висока (359) у смислу решења X задатка.

б).

Изложити оцену положаја Мрамор — Висока (359) и највероватнији правац, којим ће непријатељ напасти; — узети

да је непријатељ тим правцем и предузео главни напад, па према томе и издати *заповест* за поседање и одбрану положаја, у колико решавалац буде нашао да, према ситуацији, одбрана треба да буде упорна, нпр. до доласка непријатеља до зоне даљне пушчане ватре, а тада да изда *заповест* за повлачење к Нишу на Бубањ, где ће бити прихваћен од других трупа.

в).

У тренутку кад левокрилни одред отпочиње повлачење са Мрамора, командант моравске дивизије у Нишу добија налог од команданта плаве војске, да са остатком моравске дивизије (којој и припада левокрилни одред) заузме положај противу правца Мрамор—Ниш, да прихвати одред и да брани тај положај противу непријатељске снаге, која гони левокрилни одред и за коју су добијена извешћа да је јака до $1^1/_2$ дивизије.

Позадина моравске дивизије је левом обалом Нишаве ка Куновичком теснацу, а осталих трупа плаве војске десном обалом Нишаве ка Грамади.

Командант плаве војске налазиће се на Винику.

Изложити од стране команданта моравске дивизије:

1) Оцену ситуације;

2.) Избор и оцену положаја с тим, да се пре тога имало 5 дана времена за утврђивање тога положаја (оценити у главноме како би и до ког степена положај био утврђен и спремљен за одбрану);

3). Заповест за заузимање и поседање положаја, уз прихваћање лево крилног одреда, — с претпоставком да је непријатељ предузео напад онако и оним правцем, како је решавалац оценио да је то за непријатеља најподесније.

11. задатак:

Иста претпоставка као и у XI задатку.

I дивизија црвене војске заноћила је 1. јуна са својим челом код Дуге Пољане, II код Равне Дубраве, а коњичка бригада од 2 пука код Драшкове Кутине са изаслатим унапред извиђачким деловима.

I дивизија је редовног ратног састава, сем што, место III пољског, има III брцки артилеријски дивизијон. Са њоме је њена трупна и борбени део колонске коморе, а остало је све позади II дивизије у саставу корпусне коморе.

О непријатељу — нишком одреду и плавој дивизији — добијени су од коњичких извиђачких делова сви они податци, који су изложени у XI задатку.

Командант I дивизије добија 1. јуна у 8 часова по подне од команданта корпуса ово наређење: Да са својом дивизи-

јом и коњичком бригадом, која му се ставља на расположење сутра у свануће заузме северни излаз из Кутинског теснаца и да спречи прелаз плаве дивизије преко Нишаве источно од Ниша.

II дивизија кренуће се сутра у 5 часова јутра преко Дуге Пољане. Прокопове и Емине Кутине к Нишу.

Изложити:

1). У главноме распоред I дивизије на преноћишту;
2). Оцену ситуације;
3.) Заповест команданта I дивизије за кретање дивизије са коњичком бригадом;
4). Заповест команданта дивизије за заузимање северног излаза из теснаца с тим, да је, при дебушовању из теснаца, добио од своје коњице све оне податке о непријатељу, који су изложени у XII задатку у 5.[20] часова јутра тј. да се нишки одред кренуо из Ниша и да се плава дивизија упутила ка Брзом Броду.

12. задатак:

Општа претпоставка:

Плави корпус концентрише се код Прокупља.
Црвени корпус, у непријатељској земљи, предузима наступање противу плавог корпуса двема колонама левом 30. новембра из Књажевца а десном 1. децембра из Алексинца.

Посебна претпоставка за црвену страну:

Командант корпуса из Алексинца издаје телеграфским путем налог команданту II. дивизије у Књажевцу, да се крене из Књажевца са дивизијом 30. новембра преко Тресибабе и Ниша тако, да 1 децембра стигне у Ниш и заузме коњицом Мраморски мост.

1. децембра ће се моћи кренути из Алексинца и I. дивизија на сједињење код Мрамора са I дивизијом за заједнички напад на непријатеља код Прокупља.

а).

Изложити:

1. Оцену ситуације;
2. Заповест команданта II дивизије за кретање дивизије из Књажевца.

б).

При доласку II дивизије 1. децембра пред сами мрак у Ниш, командант дивизије добија извешће од своје коњице: да је непријатељ у доста јакој снази заузео положај на Мрамору и да је порушио мраморски мост код Суповца Са I. ди-

визијом, која је са својом коњицом стигла до Сечанице, а са пешадијом и артилеријом до Греача, добијена је веза.

Изложити:

Заповест команданта II дивизије за преноћиште дивизије у Нишу са потребним обезбеђењем.

в).

Сутра дан, 2. децембра, II дивизија се кренула из Ниша к Мрамору, да, уз припомоћ I дивизије, пређе Мораву, поправљајући порушени или подижући понтонски мост за даље наступање ка Прокупљу.

Непријатељ је дочекао дивизију артилер. ватром са мраморског положаја и принудио је претходницу на развој, па је потом одступио правцем ка Прокупљу, тако, те је дивизија могла да поправи порушени и постави понтонски мост, да пређе преко Мораве и сједини се са I дивизијом тако, да се у 11^{30} часова пре подне могао предузети напад на непријатељске делове, који су одступили са Мрамора и зауставили се на положају Међа—Дебели Брег—Ковиљача у јачини око 1 дивизије са 1 пуком коњице на правцу Поток—Облачина и 1 ескадроном на правцу Балајинци—Слатина. Даљне официрске патроле опазиле су на десној обали Бугариновачке реке северно од пута Ниш—Прокупље извесан број трупа, да се утврђују.

Командант корпуса се решава да нападне непријатеља на положају Међа, Дебели брег, Ковиљача са обухватом његовог левог крила, па издаје овакву заповест:

Непријатељ је у јачини око 1 дивизаје заузео положај Ковиљача, Дебели брег, Међа, а на Врти праху су примећене неке трупе да се утврђују.

II. дивизија напашће на фронт положаја Ковиљача, Дебели Брег, Међа тако. да јој се десно крило простире до правца Тумба. јужна ивица села Рожине, Баличевца ка Ковиљачи 500 м. западно од тачке обележе котом 401; десно од II дивизије 2 пука I дивизије са артилеријом, а друга 2 у општој резерви за десним крилом правцем Облачина, Арбанасци.

Коњица I дивизије дејствоваће у правцу непријатељског левог, а II дивизије у правцу непријатељског десног бока.

Позадина обеју дивизија правци којима су дошле.

Командант корпуса налазиће се код опште резерве.

Изложити:

1. Оцену ситуације од стране команданта II дивизије изјутра 2. децембра;

2. Заповест команданта II дивизије за кретање дивизије 2. децембра из јутра са преноћишта из Ниша;

3. Одлуку и заповести команданта II дивизије, кад га је непријатељ дочекао артилер. ватром са Мрамора.

4. Заповест за поправку порушеног и подизање понтонског моста, као и за прелаз дивизије и

5. Заповест за напад на фронт положаја: Ковиљача, Дебели Брег, Међа из онаквог поретка дивизије у коме се, по нахођењу решаваоца, налазила дивизија по прелазу преко Мораве.

13. задатак:

Иста претпоставка у главноме као и у XIX задатку.

Црвени корпус, концентрисан у Књажевцу, предузима 30. августа око 10 часова пре подне, кретање преко Тресибабе и Грамаде к Нишу на супрот плавом корпусу за кога су добијена извешћа, да се истог дана кренуо из Прокупља ка Нишу.

I.

Командант корпуса издао је заповест:

Да се коњичка бригада крене преко Дервена, Грамаде и Ниша к Мрамору у цељи извиђања непријатеља с тим, да до мрака заузме линију: Калафат (Куриново), Бајтарица, Грамада, старајући се да не дозволи непријатељским извиђачким деловима да је пређу.

Корпус ће маршовати истим правцем овако: I. дивизија са својом трупном и борбеним делом колонске коморе; за њом II дивизија са својом трупном и борбеним делом колонске коморе, па онда остатак колонске коморе обеју дивизија I степена на 10 км. од зачеља борбеног дела кол. коморе II дивизије, а II степена на 10 км. од зачеља I степена.

I дивизија заноћи ће код Дервена на левој обали Тимока, а II позади ње на десној обали Тимока; делови коморе задржаће исто остојање.

Изложити:

1. Заповест команданта коњичке бригаде за марш и заповест за преноћиште на изабраном месту (ово за коњичке решаваоце);

2. Заповест команданта I дивизије за марш и заповест за преноћиште, пошто се до доласка до места преноћишта ситуација није ни у колико изменила. Командант дивизије има 1 вод коњице на своме расположењу како за време марша тако и за време преноћишта.

II.

Овог дана у вече командант корпуса добија извешће од команданта коњичке бригаде, да је заузео линију: Калафат (Курилово), Бајтарица, Грамада; да непријатељској коњици није дозволио пролаз преко те линије и да је непријатељска главна снага стигла у Ниш на преноћиште.

Командант корпуса издаје још у вече овакву заповест:

Непријатељ је главном снагом стигао вечерас на прено-

ћиште у Ниш са напред истур ном коњицом ка линији Калафат (Курилово) Грамада;

Коњичка бригада продужиће сутра наступање и извиђање непријатеља у правцу Ниша;

Корпус ће се кренути сутра 1. октобра у 4 часа јутра к Нишу у 2 колоне: I дивизија правцем: Калафат, Липница (573), Љиљак, Калафат (Курново), Виник; II дивизија насипом Дервен, Грамада, па онда Кнезсело, Ниш.

Свака дивизија обезбеђиваће се за време марша засебно својом претходницом тако, да граница обезбеђења између обеју дивизија буде линија, која везује Липницу са Бајтарицом, Јасеновцем и Г. Матејевцем ка Св. Пантелији.

Команданти дивизија располагаће са својим трупним и борбеним делом колонских комора на свом правцу од места преноћишта по свом нахођењу, а остатак I и II степен колон. коморе биће ешлокиран од Дервена до Тресибабе.

Командант корпуса налазећи се на челу главнине II дивизије.

Изложити:

1.) Заповест команданта I дивизије за марш са обезбеђењем 1. октобра;

2.) Одлуку и заповест команданта I дивизије у 9 часова јутра приликом сукоба са непријатељем на линији Чегар, Г. Матејевци са онаквим непријатељски распоредом какав је изложен у решењу XIX задатка у 9^{30} часова јутра.

14. задатак:

Иста претпоставка као и у XXI задатку.

1. Издати заповести комананата десне колоне за преноћиште и обезбеђење њено на основу заповести команданта дивизије у решењу XXI задатка;

2. Издати заповест команданта кантонмана у Г. Матејевцу на основу заповести команданта дивизије

3. Оценити како је сдружена I бригада плаве дивизије у главноме била посела за одбрану положај Грамада, Љиљак с тим, да је одступање предузето у зони успешне пушчане ватре, па према томе издати:

Заповест за повлачење са положаја и одступање ка Винику, знајући да тамо пристиже II бригада исте дивизије;

4. Командант плаве дивизије са II бригадом стиже на Виник у тренутку, кад његова I бригада прелази линију Кнезсело, Бели и Темени врх, — издати:

Заповест за заузимање и спрему Виника за прихват I. бригаде и одбрану, наређујући шта је потребно и команданту I бригаде;

5. Пошто је командант плаве дивизије, прихватив I бригаду заузео Виник за одбрану, очекујући непријатељски напад.

увидео да непријатељ не намерава нападати овог дана, јер се отпочео размештати на преноћиште, као што је изложено у XXI задатку за црвену дивизију, истурајући предстражу на линију Башева глава, Чагар, Старчево брдо, — то изложити:

а). Оцену ситуације;

б). Одлуку команданта плаве дивизије за наступајућу ноћ и одговарајуће заповести.*)

15. задатак:

Иста ситуација као и у XXIII и XXIV задатку с тим, да је непријатељ напао моравску дивизију 16. фебруара, управљајући свој главни напад преко Перутине и Власи на Марково кале.

Изложити:

Заповест команданта моравске дивизије за поседање и одбрану положаја.

16. задатак:

Иста претпоставка као и у XXV задатку.

Изложити заповест команданта IV пеш. пука, коју има да изда на основу заповести команданта ојачане јужне дивизије № 15 за напад у свануће 17. фебруара, изложеној у решењу XXV задатка.

17. задатак:

Иста ситуација као и у XXVI и XXVII задатку с тим, да је командант плаве дивизије до 3. фебруара у вече имао концентрисано у Нишу (са оним делом што је истурио на предстражу) целу дивизију, сем 1 пука пешадије. Извешћа су преко ноћ добијена у духу решења XXVII задатка, тако, да је командант тек 4. фебруара у 7 часова јутра био начисто, да непријатељ предузима прелаз главном снагом код Мрамора, а код Корвин града да врши демонстрацију.

У то време непријатељ је био пребацио на десну обалу Мораве код Мрамора $^3/_4$ своје снаге.

Оценити:

Где би и како та снага, као највероватније била распоређена; шта је за то време радио командант предстраже, где би, као највероватније, била главна снага предстраже, а где главнине; — па донети одлуку команданта плаве дивизије и издати:

*) Одлуке у главноме могу да буду ове: или ће се командант одлучити да остане на Винику, да га преко ноћ утврди и спреми за упорну одбрану, очекујући подесан тренутак за прелаз у напад, или да преко ноћ или сутра дан у свануће пређе у напад или, напослетку, да преко ноћ одступи и да се измакне из домашаја непријатељског. Ради вежбе решаваоци могу узети у обраду и остале одлуке сем оне за коју налазе да би, према ситуацији, најбоље било да се реши командант плаве дивизије.

Одговарајућу заповест с том претпоставком, у једном случају, да трупе, које су демонстрирале код Корвин града, нису успеле да пређу на десну обалу Мораве, а у другом случају, да су успеле и да се крећу правцем к Нишу, потискујући испред себе делове, који су прелаз бранили.

18. задатак:

Исте претпоставке, као и у XXVIII и XXIX задатку.

А. Изложити:

1. Оцену положаја на Тресибаби;

2. Скројити план и издати заповест за утврђивање тога положаја за сваки случај.

Б. У решењу XXIX задатка ноћ је борбу прекинула, ојачана I дивизија, у своме нападу на Моравску дивизију, доспела је до зоне решавајуће пушчане ватре, и то: I пуком спрам Грамаде и Бајтарице; II пуком на Дрење спрам Љиљака; III пуком у село Грбавчу спрам Љиљака; IV пуком западно од Грбавче спрам Љиљака и V пуком, који је још у општој резерви, код моста на Горњем Врелу (500); коњица се затекла код виса 760 (на левој обали Г. Врела); од артилерије 2 су дивизијона на Липници, а 2 на коси између п. Су водола и Гор. Врела.

Изложити:

I.

1.) Оцену садање ситуације;

2.) Заповест команданта I дивизије за преноћиште;

3) Заповест за напад у свануће 5. августа (с погледом на одредбе Р. С. тач. 882 – 901.)

II.

1.) Заповест команданта моравске дивизије за преноћиште с тим, да су се при прекиду борбе затекли: I, II и III пеш. пук, као и артилер. пук на својим положајима како су и распоређени заповешћу за одбрану; општа резерва на коси између Љиљака и Калафата (Курилова), а коњица на коси између Калафата (Курилова) и виса 760;

2.) Непријатељска ојачана дивизија предузела је напад у свануће 5 авг., издати заповест за одбрану (у смислу Ратне Службе тачке 902—911.)

19. задатак:

Исте претпоставке као и у XXX задатку.

На основу заповести команданта моравске дивизије изложити заповест команданта десне колоне, како за кретање колоне из Ниша, тако и за: заузимање одређеног отсека, преноћиште са обезбеђењем, извијање и утврђивање у детаљу.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Предговор 3

Увод 5

Постављање и решавање тактичких задатака; решења тактичких задатака могу бити разна; обрасци за заповести и њихов значај; задатке треба веома пажљиво читати и с картом сравњивати; оцена ситуације; оцена земљишта (простора); оцена вероватне непријатељске намере и предузећа; одлука; подела трупа; заповести 10

I задатак:

О наступном маршу одреда са обезбеђењем у вези са заштитом рада око прекидања железничког саобраћаја у близини непријатеља 11

Решење I задатка: 13

Истицање одреда пред местом рада, који се заштићује од непријатеља; избор и оцена пута за кретање одреда; ако се саобраћај не може прекинути на означеном месту, прекинути га, где се може; начин и степен кварења односно прекидања железничког саобраћаја, родови војске за то спремљени; оцена према ситуацији вероватне снаге и намере непријатељеве; оцена за које време одред може стићи на место прекида; брзина кретања одреда и зависност исте од величине одреда, створа пута и атмосверског утицаја; прорачун, где се у извесно време налазе поједини делови колоне; наређивати само оно за шта се са поузданошћу зна, да се може извршити, а остало оставити за доцније; слобода рада коњице — да ли да буде под командом команданта претходнице или непосредно под командом команданта одреда; не слабити коњицу одвајањем за споредне службе; употреба велосипедиста за службу јављања и одношења

СТРАНА

заповести; придавање коњаника претходници и главнини; величина и састав претходнице; време издавања маршевне заповести; садржај маршевне заповести; податци о непријатељу и својој војсци, своја намера, време поласка, маршевни поредак, остојања појединих делова, место команданта одреда, скица распореда трупа у маршевном поретку; формална писмена маршевна заповест 33

II задатак:

О бочном маршу са застанком побочнице док главнина не прође опасну тачку (правац) 34

Решење II задатка: 36

Правац којим главнини прети опасност, избор правца за кретање и тачке за застанак побочнице на правцу, којим опасност прети; веза између побочнице и главнине; оцена вероватне јачине и намере непријатељеве и кад би могао стићи до тачке одређене за застанак побочнице; место и улога коњице при бочном маршу; јачина, састав и распоред побочнице на маршу; издавање двоју заповести за марш: једне за спрему, а друге за кретање; време издавања маршевних заповести формална усмена заповест за марш 44

III задатак:

О распореду одреда у маршевном кантонману са обезбеђењем; о бочном маршу одреда из кантонмана за сједињење са већом јединицом у близини непријатеља 46

Решење III задатка: 47

Место појединих делова маршевне колоне при заустављању за распоред у кантонману; мере да се трупе за размештај у кантонману не враћају назад и да се не удаљују далеко у страну од маршевног правца, као и да распоред у кантонману буде основ за марш следећег дана; обезбеђење бочног марша, јачина, састав и правац марша побочнице; правци, којима непријатељ може загрозити, препрека на коју наилази претходница при бочном маршу; смена предстраже при поласку на марш и њен улазак у колону; распоред појединих родова војске у кантонману; срачунавање времена поласка за благовремени долазак на тачку сједињења; полазак из кантонмана и улазак појединих делова у маршевну колону на одређеним тачкама почетним; формална писмена маршевна заповест 58

СТРАНА

IV задатак:

О изненадном скретању одреда са дотадањег наступног правца, усљед појаве непријатеља у близини 60

Решење IV залатка: 62

Ситуација у којој командант треба да што пре стигне са одредом на одређено место без губитака, а непријатељ му препречава најкраћи пут, — одлука команданта одреда, према највероватнијој непријатељској намери; скретање са дотадашњег правца кретања, важност скице маршевног поретка у даном тренутку; задоцњено коњичко извешће и незгоде, које отуда потичу; ко се налази код команданта одреда, кад изјаши на чело претходнице; хитно издавање заповести и како; кад ће и где срести ордонанси са заповешћу чела појединих делова колоне; образац за срачунавање времена за то; избор путова за скретање појединим деловима колоне са дотадањег правца; претварање претходнице најпре у побочницу, а потом и у заштитницу; важност вођења рачуна о времену и простору; потреба познавања брзине кретања и рада свију родова војске; заповест 70

V задатак:

О спровођењу транспорта хране и муниције сдруженим одредом у домашају непријатељевом . . . 73

Решење V. задатка: 74

Разлика између обезбеђивања трупа и транспорта; подела трупа за обезбеђење транспорта; оцена вероватне непријатељске намере и мере противу ње; улога појединих родова војске при обезбеђивању; прелазак из обезбеђења на месту у обезбеђење на маршу; остојања и растојања обезбеђујућих делова од транспорта; место команданта спроводног одреда; заповест за марш 82

VI. Задатак:

О наступном маршу претходнице са преласком из обезбеђења на месту у обезбеђење на маршу и о иницијативи команданта претходнице у погледу незнатнијег скретања од пута, којим се главнина креће, а с обзиром на створ земљишта и циљ, који се има постићи 84

Решење VI задатка: 86

Оцена ситуације од стране команданта претходнице; употреба трупа из предње трупе предстраже за

предњу трупу претходнице; свијање предстраже у маршевни поредак, време кад треба да се свије; остојање појединих делова претходнице; побочница претходнице; придруживање придатих трупа предстражи за појачање претходнице; заповест команданта претходнице 91

VII задатак:

О повлачењу одреда, који је заштићавао концентрацију јаче снаге, испред надирања знатно надмоћнијег непријатеља, уз тежњу да му се што је могуће више успори наступање и тиме да се добије у времену, с погледом на ситуацију и створ земљишта . . . 93

Решење VII задатка: 95

Оцена ситуације и одлука команданта одреда; избор правца одступања и положаја за задржавање непријатеља; одашиљање коморе у назад; побочница код заштитнице; смена предстража у одступном маршу придавање коњице заштитници; придавање артилерије заштитници; заштитнички положаји; придавање пионира заштитници; саопштавање података о непријатељу при одступним миршевима; одстојање заштитнице од главнине; о самосталности и иницијативи команданта заштитнице; место команданта одреда при одступном маршу; заповест команданта одреда за одступни марш 105

VIII задатак:

О заповести команданта заштитнице за одступање као наставак VII задатка 107

Решење VIII задатка:

Тајност припреме и почетка одступања из домашаја непријатељевог спречавањем непријатељу извиђања задржавањем предстраже што дуже на дотаданьем положају; тешкоћа прекидања борбе и повлачење трупа из ње; улога коњице и артилерије при томе; подела трупа у заштитници; издавање заповести од стране нижих потчињених старешина на основу заповести виших претпостављених старешина; предуготовна (авизо) заповест команданта предстраже; маршевна заповест команданта заштитнице 115

IX задатак:

О повлачењу дивизије по изгубљеном боју; о преноћишту по одласку из тесног домашаја са непријатељем; о даљем одступању следећег дана у две колоне тако, да десна колона, као слабија, пропусти леву на извесној тачци и да јој одатле послужи као заштитница 117

СТРАНА

Решење IX задатка: 119

Облик задатка; време поласка десне колоне с обзиром на полазак леве као главне; време доласка и задржавање на тачки, поред које лева колона треба да прође; оцена положаја, на којима ће десна колона моћи задржавати непријатеља, на случлј његовог надирања; растојање између колона; подесност дејства по унутрашњим операцијским линијама у стратегијском погледу и опасност по трупу, која се нађе између две или више непријатељских колона при тактичком додиру, ако се не би имала велика бројна надмоћност; тајност одступног марша; вероватност распореда непријатељске снаге за гоненье; потреба да коњица одржава тесан додир с непријттељем, заклањајући одступање; свијање трупа из предстраже у одступни марш; вођење рачуна о исправности путова и прелаза преко потока и јаруга и припремање кварења истих за успоравање непријатељског наступања; припремна (авизо) и дефинитивна заповест команданта десне колоне 126

X задатак:

О успоравању наступања (гонења) непријатељевог по изгубљеној борби, а у вези са одредом, који је одвојен речном препоном и који има преда се такође непријатеља; о улози прихватних положаја и о њиховом заузимању у цељи добитка у времену . . . 12

Решење X задатка: 131

Узајамна веза са одредом одвојеним препоном; стање трупа после изгубљене борбе; оцена и употреба прихватних положаја; подизање понтонског моста за везу са суседним одредом и за проширење одступног правца; стање трупа посла задобијене победе при упорној борби; распоред и употреба разних делова коморе за време борбе и после борбе при одступању; кварење железничког моста да се не би њиме непријатељ користио; употреба брцке артилерије; подела трупа у одступном маршу и маршевна заповест 138

XI задатак:

О наступном маршу ради заузимања излаза из теснаца за спречавање дебушовања непријатељу из теснаца да не би ометао подизање моста и прелаз дивизије 141

Решење XI задатка: 142

Оцена наступног правца и потреба делења одреда на две колоне; оцена времена у погледу поласка и

СТРАНА

доласка одреда на изабрани положај с обзиром на време, кад и непријатељ може стићи до тог положаја; састав колона и подела артилерије на претходницу и главнину; распоред колонске коморе; маршевна заповест 145

XII задатак (наставак XI :

О сусретној борби за спречавање непријатељу дебушовање из теснаца да не би омео подизање моста . 148

Решење XII задатка: 149

Потпуност и важност коњичког извешћа о непријатељу; разлози и потреба напада, да се одбију непријатељски делови даље од места, где се мисли подићи мост; лично осматрање од стране главног команданта и личности, које су за то време са њиме; добра страна поделе одреда у две колоне при сусретним борбама; разлика између сусретне и унапред смишљене и припремљене борбе с планом; избор и оцена главне нападне тачке и правца напада; фронтални, обухватни и бочни напади и обзири, којима се, при томе, треба руководити; да се непријатељ победи често је довољно да му се освоји једна тачка положаја, па да падне цео положај; ширина борбеног поретка појединих јединица; употреба појединих родова војске и њихово узајамно потпомагање и допуњавање у борби; поступак команданта коњице, кад на време не добије заповест, у коју страну да се склони, кад не буде више места за коњицу на фронту; излазак артилерије из састава претходнице, побочнице, односно заштитнице при ступању главнине у борбу; артилеријско извиђање, осматрање положаја, излазак артилерије на положај и њено заклоњено дејство; први артилеријски положај; мењање положаја; прва артилеријска мета; развијање пешадије у борбени поредак прикривено и ван дејства непријатељске ватре; дејство трупа упућених за споредни напад и тежња да за себе вежу непријатељску пажњу и што више снаге за олакшицу главног напада; јачина трупа за главни напад, начин развијања из маршевног у борбени поредак; место превијалишта и завојишта; место бојне коморе; место главног команданта за време напада; заповест за напад . . . 167

XIII задатак:

О наступном маршу и нападу у вези са суседном колоном 170

СТРАНА

Решење XIII задатка: 172

Заповест за наступни марш дивизије 173
Наилазак на непријатеља пре но што се дошло до места, које се мислило заузети; оцена положаја, који непријатељ заузима и смишљање плана за напад, заповест за напад 178

XIV задатак (продужење XIII задатка):

О освојењу непријатељског положаја, уређењу на њему и поседању за дочек повратка у напад потиснутих непријатељских трупа, које су прихваћене и ојачане другим свежим трупама. 180

Решење XIV задатка: 181

Време кад треба поседати положај; заузимање припремног положаја; оцена положаја одбранбеног, подела на отсеке и место артилерије, активна и пасивна одбрана и распоред у борбени поредак према намери; место опште резерве; брзо утврђивање најпростијим заклонима; заповест за поседање положаја . 189
Значај главног и пред-положаја, заузимање пред-положаја и њихова улога 190

XV задатак:

О рушењу мостова за успоравање наступања непријатељу; о заузимању подесних положаја у истој цељи и о припремном маршовном поретку за одступање 195

Решење XV задатка 197

Поступак кад се непријатељ креће раздвојено у две колоне; одлука и заповест за припремни маршевни поредак за одступање кад је непријатељ знатно јачи 199

XVI задатак (Наставак XV задатка):

О приближавању непријатељских јачих колона за тактички обухват 201

Решење XVI задатка 202

Принуђавање непријатеља дальном ватром на застој и развијање у цељи добитка у времену, а затим заповест за одступање из припремног маршевног поретка 202

XVII задатак (Наставак XVI задатка):

О заузимању прихватног положаја за одбрану у цељи добитка времена 205

Решење XVII задатка: 206

Избор и оцена прихватног положаја; припремни

СТРАНА

распоред на прихватном положају; спрема и утврђивање прихватног положаја на брзу руку; заповест за заузимање и спрему положаја 212

Значај и улога утврђења у опште; значај и улога земљишта, маске и лажно утврђење на положају, облик и профил утврђења 216

XVIII задатак (наставак XVII задатка):

О дефинитивном поседању положаја, пошто је непријатељ обелоданио своју намеру 217

Решење XVIII задатка: 218

Разлика између борбе где се не тражи, него се жели добитак у времену; трајање борбе у садашњем времену; заповест за поседање положаја 221

XIX задатак:

О наступном маршу корпуса у две колоне и поступку команданта претходнице и леве колоне при сусрету с непријатељем раније но што се очекивало . . . 222

Решење XIX задатка: 224

Оцена ситуације од стране команданта претходнице, његова одлука; оцена ситуације од стране команданта дивизије и његова одлука; заповест командант дивизије (леве колоне) 229

XX задатак:

I

О наступном маршу дивизије кроз теснац и о прелазу дивизије преко реке на подигном понтонском мосту, који се случајно покварио и предвојио дивизију у близини непријатеља.

II

О задатку и улози команданта појачане претходнице док се мост не поправи и дивизија пређе преко реке 231

Решење XX задатка: 233

I

Оцена ситуације од стране команданта дивизије пред полазак на марш; заповест за марш; 234

II

Оцена ситуације од стране команданта претходнице; његова одлука; употреба и улога коњичке артилерије; заповест команданту коњичког пука, који је стављен под команду команданта претходнице . . . 241

Важност брзог достављања извешћа и шта све треба да уђе у извешће; заузимање протходничког поло-

СТРАНА

жаја; заповест команданта претходнице о заузимању претходничког положаја 244
Заповест команданта коњичког пука за кретање пред дивизијом 245

XXI задатак:

О гоњењу побеђеног непријатеља, кога прихваћа јака и свежа снага на прихватном положају; о сталној предстражи у вези са мешовитим кантонманом . . . 247

XXI Решење задатка: 248

Однос између штеднје трупа и потпуног обезбеђења; потреба брзог издавања заповести; оцена ситуације; избор предстражарског положаја, његова ширина и јачина трупа у појединим деловима предстраже; једна или више предстраже; састав предстраже; утврђивање предстражарског положаја; разлика између бивака и кантонмана; заповест команданта дивизије за преноћиште дивизије са обезбеђењем у непосредној близини непријатеља 256

XXII задатак (Наставак XXI задатка):

О заповести команданта предстраже, коју има да изда на основу заповести команданта дивизије . . . 259

Решење XXII задатка: 260

Саопштавање података о непријатељу; јачина појединих делова предстраже; подела предстражарског положаја на отсеке; међусобно остојање појединих делова предстраже; дневни и ноћни предстражарски распоред; заповест команданта предстраже 268
Тајне патроле; служба патрола и стражарећих одељења, односно стражара; места појединих делова предстраже дању и ноћу; намиривање коња на предстражи 263

XXIII задатак:

О маршевској предстражи 269

Решење XXIII задатка: 270

Разлика у погледу издавања заповести у разним приликама; поступак команданта предстраже кад прими заповест за њено постављање; кратка оцена ситуације од стране команданта предстраже; сличност између маршевне предстраже и претходнице; кратка оцена предстражарског положаја и правца, којима непријатељ може наступати за напад; подела предстражарског положаја на отсеке; коњичка предстража; враћање коњице за преноћиште позади пе-

СТРАНА

шадије; барикадирање мостова и улаза у насељена места; заповест команданта предстраже 273

XXIV задатак (Продужење XXIII задатка):

О успеху нападача освајањем предњих положаја браниочевих и о бојним предстражама 276

Решење XXIV задатка: 278

Особине бојних предстража, јачина и састав њихов; распоред и приправност на њима; сличност бојних предстража са борбеним поретком; заповест за постављање бојне предстраже 281

XXV задатак (Продужење XXIV задатка):

О ноћном нападу, пошто је претходно дневном борбом непријатељ и његов положај довољно осмотрен и упознат 283

Решење XXV задатка: 284

Спрема за ноћни напад; оцена положаја и рапореда непријатељског; план за напад; заповест за напад . 287

XXVI задатак:

О чувању и спречавању прелаза преко реке . . . 289

Решење XXVI задатка:

Оцена: ситуације и дотичног дела реке, који се има да штити са околним земљиштем и путовима који воде ка том делу реке; подела реке на отсеке и њихова детаљнија оцена; план за распоред снаге и заповест 297

XXVII задатак:

О насилном прелазу преко реке са подизањем понтонског моста 301

Решење XXVII задатка: 302

Оцена ситуација, реке, околног земљишта, путова, места за прелаз и демонстрацију као и времена када их треба предузети; тајност; јачина трупа за демонстрацију; потребне припреме; заповест за марш, пребацивање трупа преко реке и подизање моста . 310

XXVIII задатак:

О благовременом заузимању и утврђивању положаја, као и о поседању и одбрани утврђеног положаја . . 313

Решење XXVIII задатка: 315

Оцена ситуације; оцена; правца наступања непријатељског и положаја, да му се наступање спречи; оцена изабраног положаја за утврђивање и одбрану; план утврђивања и одбране; заповест за то 318

Заповест за поседање положаја 322

СТРАНА

XXIX **задатак:**

О наступном маршу за напад на непријатеља на утврђеном положају 323

Решење XXIX **задатка:** 324

Оцена ситуације; одлука и заповест за наступни марш 324

Оцена непријатељског положаја и заповест за напад 327

XXX **задатак:**

О заузимању и одбрани планинске греде 329

Решење XXX **задатка:** 330

Оцена планинске греде као положаја за одбрану. оцена праваца, којима непријатељ може наступати за напад, план и заповест за заузимање и одбрану . . 333

Задатци за решавање: 338

ИСПРАВКЕ:

СТРАНА	РЕД	ГРЕШКЕ:	ИСПРАВКЕ:
141	17 оздо	Оштра чука	Влашко брдо
173	10 „	телеграфска	оптичка
174	1 озго	2 станице телеграфског оделења	телеграфско оделење
174	8 „	станица	оделење

После стране 288. ставити страну 289. и т. д. исправити до 19-ог табака односно до стране 305.

Каповац
Дуга По
Бучан
Дубац
Гавран
Мртв
Краставче
Китке
Шиљегарник
Кораниде
Козјак